

Helena Rönnerberg

Tolv steg för livet

Brommadiologen och kristen recovery

Helena Rönnerberg

Född 1968 i Helsingfors

PeK 2002 Åbo Akademi

TM 2002 Åbo Akademi

Pärm: Tove Ahlbäck

Foto: Nilla Nylund

Åbo Akademis förlag

Biskopsgatan 13, FIN-20500 ÅBO, Finland

Tel. int. +358-2-215 3292

Fax int. +358-2-215 4490

E-post: forlaget@abo.fi

<http://www.abo.fi/stiftelsen/forlag/>

Distribution: Oy Tibo-Trading Ab

PB 33, FIN-21601 PARGAS, Finland

Tel. int. +358-2-454 9200

Fax int. +358-2-454 9220

E-post: tibo@tibo.net

<http://www.tibo.net>

TOLV STEG FÖR LIVET

Tolv steg för livet

Brommadiologen och kristen recovery

Helena Rönnerberg

ÅBO 2007

ÅBO AKADEMIS FÖRLAG - ÅBO AKADEMI UNIVERSITY PRESS

CIP Cataloguing in Publication

Rönberg, Helena

Tolv steg för livet : Brommadiologen och
kristen recovery / Helena Rönberg. -

Åbo : Åbo Akademis förlag, 2007.

Diss.: Åbo Akademi.

ISBN 978-951-765-398-5

ISBN 978-951-765-398-5
ISBN 978-951-765-399-2 (digital)
UNIPRINT
Åbo 2007

Innehåll

Förord

1 Inledning	11
1.1 Bakgrund	11
1.2 Uppgift och avgränsning	12
1.3 Tidigare forskning	14
1.4 Forskningsmaterial	19
1.5 Metoder och disposition	24
2 Den kristna recoveryns rötter	28
2.1 Oxfordgrupprörelsen	28
2.1.1 Grundare och uppkomst	29
2.1.2 Verksamhetsidéer utformas	33
2.1.3 Moralisk upprustning	39
2.2 Anonyma Alkoholister	42
2.2.1 Grundare och uppkomst	43
2.2.2 Verksamhetsidéer och organisation	45
2.2.3 De tolv stegen	52
2.2.4 Gruppmötenas praxis	69
2.2.5 Rörelsens utbredning	71
2.2.6 Tolvstegsprogrammet sprids	73
2.3 Sammanfattning	75
3 En framväxande kristen recoveryrörelse	79
3.1 Recovery Movement och kristen recovery	79
3.2 Den kristna recoveryrörelsen i USA	81
3.3 Tre amerikanska företrädare för kristen recovery	87
3.3.1 Overcomers Outreach	89
3.3.2 Christian Recovery International	94
3.3.3 Keith Millers tolv steg för anonyma syndare	102
3.4 Övriga religiösa stegprogram	117
3.5 Kritik av rörelsen	122
3.6 Sammanfattning	126

4 Brommadiologen i Sverige	129
4.1 Vad är Brommadiologen?	129
4.2 Grundaren och ledaren Harry Månsus	136
4.3 Samarbetsparter i växelverkan	149
4.3.1 Svenska Baptistsamfundet	150
4.3.2 Betel och Brobygge	156
4.3.3 Kyrkligt anknutna inspiratörer	158
4.3.4 Övriga kontakter	162
4.4 Verksamhetsgrenar	164
4.4.1 Kyrkan – ett andligt centrum	167
4.4.2 Dialog med nyandligheten	171
4.4.3 Wellness och friskvård	177
4.4.4 Profetisk solidaritet	181
4.4.5 Djupare Liv samlar grenarna	188
4.5 Sammanfattning	192
5 Brommadiologens kristna recovery	195
5.1 Vad innebär Brommadiologens recovery?	195
5.2 Det kristna recoveryarbetet växer fram	201
5.3 Filial- och samarbetsförsamlingarna i Stockholm	206
5.3.1 Träffpunkten Bergsgatan 59	209
5.3.2 Andrum Söder, EnskedeDialogen och Dialog Söder	216
5.3.3 Dialog Norrmalm	223
5.3.4 Mötesplats Bromma	225
5.3.5 Allhelgona, Maria Magdalena och Högalid	229
5.4 Recoverygruppernas verksamhetsramar	231
5.4.1 Material och regler	232
5.4.2 Ledar- och deltagarroller	236
5.5 Problem, konflikter och kritik	239
5.6 Övrig recoveryinfluerad verksamhet i Stockholm	252
5.6.1 Sinnesrogudstjänster	253
5.6.2 Allhelgonamässan	264
5.6.3 Shalomgemenskapen	269
5.6.4 Retreater och pilgrimsvandringar	276
5.7 Konklusion och framtidsperspektiv	279
5.8 Sammanfattning	284

6 Sammanfattande diskussion	289
Summary	302
Förkortningar	311
Källor och litteratur	312
Personregister	339
Bilagor	

Förord

Ett avhandlingsarbete är en process som kräver mycket stöd och uppmuntran på olika nivåer. På den punkten har jag många att tacka. Först vill jag omnämna de handledare jag haft under skrivandets gång, professorerna i praktisk teologi vid Åbo Akademi Karl-Johan Hansson, Sixten Ekstrand och Bernice Sundkvist. Jag vill uttrycka ett varmt tack för era insatser. Också forskarseminariet i praktisk teologi har bidragit med goda synpunkter och uppmuntrat mig i olika skeden. Här vill jag särskilt omnämna Göran Ekroth, Maj-Britt Fellman och Siv Lundström som utgjort ett ovärderligt stöd genom sina varma personligheter. Samma sak gäller er forskarkollegor inom andra ämnen. Tillresande opponenter samt förgranskarna Runar Eldebo och Cecilia Wejryd har även bidragit med värdefulla kommentarer som förhoppningsvis förbättrat avhandlingen. Likaså vill jag uttrycka min uppskattning till er alla inom Teologiska fakulteten och den övriga Akademien som bistått mig praktiskt, särskilt i avhandlingens slutskede.

Jag önskar vidare omnämna och tacka olika stipendiefonder som möjliggjort forskning på heltid i olika repriser. Stiftelsens för Åbo Akademi forskningsinstitut, Gustav Björkstrands resestipendiefond, Rektors stipendium för doktorsstudiernas slutskede samt Runar Erikssons fond har hjälpt mig ekonomiskt.

Släktingar och vänner blir ofta försmådda då avhandlingsarbetet upp-tar skribentens tid och koncentration. Jag vill tacka er alla för att ni orkat med mig, inte minst mina föräldrar och syskon med familjer som hela tiden trott på att jag ror projektet i hamn och som bistått mig på alla tänkbara vis. Också släktingar och vänner i Sverige har hjälpt till med flera praktiska saker under mina forskningsresor till Stockholm. Jag är skyldig er ett stort tack. Mest av alla vill jag tacka min högre makt i mänsklig form. Utan dig hade avhandlingen aldrig utkommit. Du visste vad som behövdes i den rätta stunden och har sett verkligheten bakom det hela. I och med din existens riktas min tacksamhet ännu högre upp.

Åbo, Mikaelidagen 2007
Helena Rönnberg

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Kristen recovery är en relativt ny företeelse som via USA har nått Norden från ca 1990-talet och framåt. Fenomenet förekommer inom kyrkor och samfund, men inom den vetenskapliga forskningen i Norden är recovery någonting nytt.¹ *Recovery* kan i svenskan översättas som *tillfrisknande* eller *återhämtning*. Inom kristen recovery betonas människans helande på ett andligt, själsligt och relationellt plan där Gud ses som medverkande i tillfrisknandeprocessen.

Bakgrunden till kristen recovery kan spåras i Anonyma Alkoholisters (AA) tolvstegsprogram. De tolv stegen har övertagits av olika grupper och de har anpassats för att behandla olika slag av beroenden, inte enbart alkoholism. På det sättet har intresset för frågor om tillfrisknande och missbrukarvård spritts långt utöver AA:s verksamhet. Konceptet med recovery har utmynnat i en världsvid recoveryrörelse² där kristna varianter ingår som en del.³

En orsak till att tolvstegsprogrammet har fått ett stort genomslag är att så gott som varje människa kan identifiera sin personliga livsproblematik i ljuset av programmet. Det ger människor en möjlighet att tillfriskna från olika beroenden som hindrar dem från att leva ett fullvärdigt liv. I många fall är tolvstegsprogrammet förutsättningen för överlevnad och blir ett livslångt program som hjälper människor att komma tillrätta med sin livsproblematik.⁴

---

¹ Jfr tidigare forskning i avsnitt 1.3.

² Ordet "recoveryrörelse" betecknar i avhandlingen allt slag av tolvstegsbaserad recovery, både profana, kristna och andra alternativ. Då jag specifikt avser den kristna recoveryrörelsen skrivs detta ut, likaså den profana recoveryrörelsen. Ordet "tolvstegrörelsen" används i avhandlingen synonymt med den profana recoveryrörelsen.

³ Jag använder parallellt orden "beroende" och "missbruk" i avhandlingen. Ett missbruk ses således inte vara av tillfällig karaktär utan innebär ett tvångsmässigt och långvarigt beroende. Jfr även avsnitten 3.1-3.2.

⁴ Jfr avsnitt 3.2.

Ett stort intresse för recovery och kristen recovery i internationellt perspektiv ger anledning till att ämnet närmare borde utforskas. I föreliggande avhandling fokuseras intresset på organisationen Brommadiologen i Sverige som ingår i den internationella kristna recoveryrörelsen. Genom undersökningen av Brommadiologen och dess kristna recoveryverksamhet kommer studiet av kristen recovery nu mer omfattande att uppmärksammas i en vetenskaplig kontext i Norden.

Avhandlingens titel *Tolv steg för livet* anspelar på de tolv stegen som sedan 1930-talet har spritts världen över via de profana AA-grupperna. Stegen har parallellt övertagits av den kristna recoveryrörelsen för att så fortsätta i en religiös form in i 2000-talet.

1.2 Uppgift och avgränsning

Den övergripande forskningsuppgiften i denna avhandling är att undersöka Brommadiologen och särskilt dess kristna recoveryarbete. Jag studerar uppkomsten av Brommadiologens kristna recovery, vilka idéer och influenser som finns till grund och hur den förverkligas i praktiken. Vidare undersöks vilken betydelse Brommadiologens recovery har fått i Sverige. Tidsmässigt gäller undersökningen perioden från Brommadiologens grundande 1991 till och med utgången av 2005, då en viktig epok i Brommadiologens historia avslutades i och med grundaren Harry Månsus pensionering.⁵ Verksamheten i den tidigare utformningen kom därmed att så gott som helt upphöra för att därefter söka sig en ny väg under en ledningsgrupp tillsatt av Svenska Baptistsamfundet, Brommadiologens huvudman.

Jag har huvudsakligen koncentrerat min forskning på Brommadiologens kristna recoveryarbete men berör också dess andra verksamhetsgrenar och utforskar huruvida de relaterar till recovery. Brommadiologen har fört dialog med olika kyrkor, nyandliga rörelser, solidaritets- och friskvårdsrörelser.⁶ Övrig verksamhet med anknytning till Brommadiologen undersöks i den mån recoveryrelaterade tankar har gått att finna.

---

⁵ Harry Månsus gick i pension våren 2006. För närmare uppgifter om Månsus se avsnitt 4.2.

⁶ Se ÅAB. Rönnberg 2002, 77–84; BDA. Ellegaard Sørensen 2003, 39–66.

Brommadialogens kristna recoveryarbete har i praktiken förverkligats främst i baptistförsamlingar eller förenade missions- och baptistförsamlingar.⁷ Detta arbete definierar jag som egentligt recoveryarbete till skillnad från recoveryrelaterad verksamhet. I avhandlingen avgränsas det egentliga kristna recoveryarbetet till ett studium av fem baptistförsamlingar i Stockholm. Tre församlingar inom Svenska kyrkan i Stockholms stift har utöver baptistförsamlingarna haft anknytning till Brommadialogen. Också deras recoveryverksamhet granskas i avhandlingen.

Influenserna till Brommadialogens verksamhetsidéer och praxis går till en del att spåra utöver Svenska Baptistsamfundet och dess verksamhetsområden. Brommadialogens mest betydelsefulla samarbetsparter i Sverige studeras därför i syfte att visa hur dessa har influerat Brommadialogens sätt att förverkliga kristen recovery.

För att nå målet med den övergripande forskningsuppgiften är det nödvändigt att klargöra bakgrunden till den kristna recoveryrörelsen som Brommadialogen är en del av. De tidiga rötterna går att finna i Oxfordgrupprörelsen, som grundades i början av 1900-talet, och i självhjälpsrörelsen Anonyma Alkoholister på 1930-talet.⁸ AA:s tolvstegsprogram är det arbetsredskap och vårdprogram för tillfrisknande som AA använder. Det analyseras mer ingående i avhandlingen.

Tolvstegsprogrammet har övertagits av flera grupper utanför AA, både på profant och på kristet håll, och har bidragit till att den omfattande världsvida recoveryrörelsen, *Recovery Movement*, har uppstått. AA som har skapat tolvstegsprogrammet har således en grundläggande betydelse för dagens kristna recoveryrörelse.⁹

Brommadialogens kristna recovery är en del av internationell kristen recovery och har influerats av den kristna recoveryrörelsen i USA. Den amerikanska rörelsen växte huvudsakligen fram i slutet av 1970-talet.¹⁰ Jag undersöker vilka de främsta amerikanska influenserna är och hur de har påverkat den svenska modellen. Studiet avgränsas till tre representativa recoveryföreträdare, *Christian Recovery International*,

---

⁷ Jfr BDA. Kennerberg 2001.

⁸ Se t.ex. Kurtz 1991, 157–158; Helmersson Bergmark 1995, 14–15. Se även kapitel 2.

⁹ Jfr Helmersson Bergmark 1995, 21–22; Olivestam & Eriksson & Lindholm 2002, 357–360.

¹⁰ Se BDA. Stenberg 2000, 38; Olivestam & Eriksson & Lindholm 2002, 362.

Overcomers Outreach och Keith Miller med sitt kristna tolvstegsprogram för "anonyma syndare". Jag granskar vidare hur Brommadialogens recovery förhåller sig till Dale Ryans sju modeller för kristen recovery. Modellerna utgör en referensram i min analys av de olika kristna recoveryföreträdarnas recovery.

Inom en praktisk teologisk eller kyrkovetenskaplig ram är studiet av kyrkan i funktion centralt.¹¹ I avhandlingen tydliggörs hur Brommadiologen har förankrats inom den samtida frikyrkligheten och kyrkligheten, särskilt inom Svenska Baptistsamfundet. Den internationella kristna recoveryrörelsen expanderade under 1980- och 1990-talen. Religionssociologisk forskning påvisar att det under den aktuella perioden skedde en religiös förändring i det västerländska samhället.¹² Förändringen innebär bl.a. att människor visade ett minskat intresse för deltagande i kyrkliga gudstjänster och att privat religiositet¹³ kom att accentuerats. Också new age-andlighet¹⁴ har bidragit till ökad religiös pluralism i samhället. I denna kontext är det motiverat att utforska vilken betydelse recovery har haft för kyrka och samhälle genom Brommadiologens arbete.

Brommadiologen har mottagit influenser från många olika håll, vilket komplicerar studiet av kristen recovery som en enskild del av dess verksamhet. Brommadiologen har parallellt med forskningsprocessen uppvisat stora förändringar i sin verksamhet, det gäller särskilt åren 2002–2005. Att teori och praxis inte alltid följs åt inom Brommadiologen gör forskningsuppgiften ytterligare svårhanterlig.

1.3 Tidigare forskning

Brommadiologen och dess kristna recoveryarbete är ett tämligen outforskat område. På licentiat- och doktorsnivå finns inga avhandlingar som har undersökt Brommadiologen, inte heller kristet recoveryarbe-

---

¹¹ Bexell 1996, 164.

¹² Frisk 1993, 19; Gustafsson 1997, 227–241; Botvar 2000, 94–96; Niemelä 2006, 20–21.

¹³ Privat religiositet innebär att religionen utövas på en individuell nivå sålunda att de religiösa institutionernas roll minskar gällande trosfrågor. Man tror fortsättningsvis på Gud, men inte som kyrkan lär. Detta behöver dock inte innebära att intresset för kyrkans rituella handlingar skulle minska, men att tolkningen av deras innehåll ofta förändrats i enlighet med människornas privata trosföreställningar. Wikström 1998, 13–16; Bäckström 2000, 70–71; Niemelä 2006, 20–25.

¹⁴ Jag använder parallellt begreppen "new age", "nyandlighet" och "alternativ andlighet" i avhandlingen. För närmare uppgifter om new age se nedan avsnitt 4.4.2.

te i andra nordiska länder. I Norden är också forskningen om den internationella kristna recoveryrörelsen ringa. I USA har det publicerats många studier om kristen recovery, där ingår dock inte forskning om Brommadiologen. Flertalet av de amerikanska studierna är skrivna inom rörelsen och är av en subjektiv karaktär. När det däremot gäller den kristna recoveryns rötter i form av Oxfordgrupprörelsen och Anonyma Alkoholister har flera studier gjorts på vetenskaplig nivå.

I Norden föreligger några otryckta avhandlingar på pro gradu- eller D-uppsats nivå i ämnet Brommadiologen och kristen recovery. Min egen avhandling pro gradu, *Gud, ge mig sinnesro. Den kristna recoveryrörelsens rötter, utveckling och förankring i Sverige* (2002) är skriven i ämnet praktisk teologi vid Teologiska fakulteten vid Åbo Akademi.¹⁵ I avhandlingen studerar jag uppkomsten av den kristna recoveryrörelsen i historiskt ljus och hur rörelsen från USA nådde Sverige inom ramen för Brommadiologens verksamhet. I föreliggande avhandling utvecklas frågeställningen om kristen recovery med fokus på Brommadiologen.

Några uppsatser som undersöker den kristna recoveryrörelsen har skrivits vid universiteten i Köpenhamn och Uppsala. Vid Köpenhamns universitet har två studier gjorts inom Institut for Religionshistorie. Pascale Stenbergs kristendomshistoriska slutuppsats *Natten är dagens mor, och Gud är granne med kaos. En undersökning av Tolvstegsprogrammet respektive Recoveryrörelsen* (2000) är en komparativ studie av tolvstegsprogrammet, recoveryrörelsens och Luthers teologi.¹⁶ Utgångspunkten är närmast systematisk-teologisk. Uppsatsen är den första i Norden som mera ingående studerar den amerikanska kristna recoveryrörelsen. Också Brommadiologen och det svenska recoveryarbetet presenteras kortfattat på några sidor. Den andra studien är Annette Ellegaard Sørensens undersökning inom ämnet religionssociologi, *Vi søgare skal ikke gå forbi hinanden i tavshed. Religiøse diskursfællesskaber og demokratisering av religion. En diskursanalytisk undersøgelse af Brommadiologens dialogarbejde mellem kristendom og 'nyåndelighed'* (2003)¹⁷. I denna uppsats studeras Brommadiologens dialog med nyandligheten. Ellegaard Sørensen granskar huruvida denna dialog är ett tecken på förändring i den svenska religiositeten. Hon gör även en

---

¹⁵ ÅAB. Rönnberg 2002.

¹⁶ BDA. Stenberg 2000.

¹⁷ BDA. Ellegaard Sørensen 2003.

kortfattad social analys av Brommadialogens övriga verksamhetsgrenar.

Vid Uppsala universitet har Erik Dufva inom ämnet Tros- och livs-åskådningskunskap skrivit en C- och en D-uppsats, i vilka det bl.a. ingår en analys av Brommadialogens grundare Harry Månsus människosyn. Dufvas uppsatser har rubrikerna *Att leva med sin svaghet. En studie av begreppet synd och vägen till tillfrisknande inom Recoveryrörelsen* (2003)¹⁸ och *Maktlös men inte värdelös. En studie av människosynen inom AA:s tolvstegsprogram* (2004).¹⁹ Dessa uppsatser granskar dock mycket kortfattat den kristna recoveryrörelsen och Brommadialogen.

I Finland förekommer några uppsatser som studerar kristen recovery. Förutom min egen pro gradu-avhandling finns det två studier i ämnet. Båda anknyter till det finländska recoveryarbetet. Den ena är Hanna Rienojas pro gradu-avhandling *Toipuminen Krito-ryhmässä* (2001)²⁰, skriven inom ämnet praktisk teologi vid Helsingfors universitet. Avhandlingen undersöker de finska kristna recoverygrupperna, som kallas *kristillisiä toipumisryhmiä* (KRITO) ur ett självvårdande-diakonalt perspektiv.²¹ Den andra pro gradu-avhandlingen är *Aitoa miestä etsimässä. Krito-ryhmässä olevien miesten ajatuksia parisuhteesta, isyydestä ja työstä* (2005)²², skriven av Timo Vuorela. Vuorelas avhandling är författad inom ämnet kyrkosociologi. Den granskar mäns syn på äktenskap, faderskap och arbete och hur deras deltagande i KRITO-gruppen inverkat på dessa faktorer. Den amerikanska kristna recoveryrörelsen omnämns i korthet.

Förutom ovannämnda uppsatser finns ytterligare två nordiska arbeten som utgör tidigare forskning om kristen recovery där Brommadialogen uppmärksammas. De är Owe Kennerbergs otryckta rapport om tio dialogprojekt i Sverige, av vilka flera projekt arbetar med kristen recovery. I denna rapport, kallad *Den goda jorden? En rapport om tio dialog- och recoveryprojekt* (2001)²³, intervjuas 37 företrädare för olika församlingar om sin verksamhet med en anknytning till Brommadia-

¹⁸ BDA. Dufva 2003. Denna uppsats trycktes i tidskriften *Ingång* nr 02/2004. Se Dufva 2004a.

¹⁹ BDA. Dufva 2004b.

²⁰ HUB. Rienoja 2001. Titeln kan fritt översättas: "Att tillfriskna i en Krito-grupp."

²¹ *Kristillisiä Toipumisryhmiä* (KRITO) betyder "kristna tillfrisknandegrupper".

²² HUB. Vuorela 2005. Titeln kan fritt översättas: "Att söka en äkta man. Tankar om parförhållande, fadersroll och arbete hos män som deltar i en Krito-grupp."

²³ BDA. Kennerberg 2001.

logen. Rapporten ger en inblick i hur Brommadialogens idéer har förverkligats i tio församlingar i Sverige år 2000 och berör också Brommadialogens recoveryarbete. En annan uppsats där kristen recovery och Brommadialogen omnämns är norrmannen Yngvar Ruuds uppsats *Kristen spiritualitet i smågrupper i menigheten* (2000).²⁴ Uppsatsen är författad som del i hans studier vid *Wesley Theological Seminary* och analyserar i huvudsak s.k. Vekstgrupper i Norge, ett slags bibelstudie- och bönegrupper. Dessa jämförs kortfattat med kristna recoverygrupper.

Den kristna recoveryn och Brommadialogen har vidare presenterats i några verk som utkommit i Sverige. I en svensk lärobok i kyrkokunskap *Från kyrka till wellbeing* (2002)²⁵ av Carl Eber Olivestam, Mimmi Eriksson och Stig Lindholm ingår Brommadialogen och recoveryrörelsen som exempel på hur kyrkan bemöter samtida utmaningar på 2000-talet. Författarna placerar in Brommadialogen som en del av de nytänkande och alternativa kristna rörelserna i Sverige. Brommadialogen omnämns även i Peter Engdahls bok *Den andliga människan i ljuset av teologin, psykologin & tolvstegsprogrammet* (2002).²⁶ Sambandet mellan Oxfordgrupprörelsen och Anonyma Alkoholister behandlas i boken. I den svenska utgåvan av samlingsverket *Kristen spiritualitet. Från ökenfäder till cyberkyrka* (2006) har Per Beskow på en sida uppmärksammat tolvstegsrörelsen och Brommadialogen.²⁷ Dessa tre verk kan ses som uttryck för att ett visst intresse har funnits att undersöka Brommadialogen och dess kristna recoveryarbete. De ger likväl ingen djupare insikt i ämnet eftersom Brommadialogen omnämns ytterst kort.

Gällande den kristna recoveryrörelsen generellt har det varit svårt att finna tidigare forskning i Norden. I ovannämnda uppsatser och litteratur ingår korta presentationer om amerikanska kristna recoveryföreträdare. I USA karaktäriseras forskningen om kristen recovery av ett inifrån-perspektiv och utgör ofta samtidigt kristlig uppbyggelselit-

---

²⁴ BDA. Ruud 2000. Yngvar Ruud har arbetat med kristet recoveryarbete i anslutning till norska metodistkyrkans diakoniarbete i Oslo, Norge. Arbetet kallas Treffpunkt Recovery.

²⁵ Olivestam & Eriksson & Lindholm 2002, 362–368.

²⁶ Engdahl 2002. Engdahl har även skrivit en C-uppsats i samma ämne där kristen recovery uppmärksammas genom några amerikanska författares verk. Brommadialogen omnämns inte. Se BDA. Engdahl 2001.

²⁷ Beskow 2006, 354.

teratur samt handböcker för hur kristen recovery kan förverkligas i församlingar.²⁸ En källkritisk distans krävs vid tolkningen av den information som ges. Denna form av forskning ger dock en uppfattning om den kristna recoveryrörelsens idéer och praxis. Tidigare forskning i form av Dale Ryans artiklar i ämnet ger en teoretisk modell för kristen recovery samt presenterar kritik gentemot den. Dessa resultat har jag delvis kunnat stödja min forskning på. En avsaknad av tidigare vetenskaplig forskning om specifikt den kristna recoveryrörelsen har gjort att jag till stor del fått idka grundforskning i ämnet.

I Finland och Sverige har profan recovery uppmärksammats via författaren och terapeuten Tommy Hellstens populärvetenskapliga böcker om beroende och medberoende. Hellstens tankar är influerade av den s.k. Minnesota-behandlingen som grundar sig på AA:s tolv steg. Hellstens böcker har fått stor spridning både i Finland och i Sverige, inte minst *Virtahepo olohuoneessa. Läheisriippuvuus ja sisäisen lapsen kohtaaminen* (1991).²⁹ I boken har Hellsten delvis grundat sina tankar på amerikansk addiktionsforskning. Sådan forskning har även föreliggande avhandling nyttjat. Hellstens böcker undersöker dock inte den kristna recoveryrörelsen eller Brommadiologen. Flera av Hellstens tankar kan ändå sägas anknyta till kristen recovery.

Tidigare forskning om den kristna recoveryns rötter Oxfordgrupprörelsen och Anonyma Alkoholister existerar i riklig mängd. Sixten Ekstrands doktorsavhandling *Tro och moral* (1993) och Anders Jarlerts doktorsavhandling *The Oxford Group Revivalism* (1995) har varit viktiga referenser. Också de äldre avhandlingarna *Till den kristna biktens psykologi* (1946) av Erik Berggren och *Bekännelse och avlösning. En typologisk undersökning av Luthers, Thurneysens och Buchmans biktuppfattningar* (1963) av Bertil Werkström ger en god bild av Oxfordgrupprörelsen.

---

²⁸ Jfr t.ex. Morreim 1990; Mel B 1991; Dick B 1992; Morris 1993. Flera av dessa forskare ger ut sina verk under pseudonym. Detta gör det svårt att avgöra huruvida forskningen anknyter till vetenskaplig verksamhet. I regel kan utläsas att författarna är personligen involverade i recoveryrörelsen. De ger ofta ut sina böcker på förlaget *Hazelden* som anknyter till en tolvstegsbaserad behandlingsverksamhet i Minnesota. I böckerna studeras i regel tolvstegsprogrammet i förhållande till Bibeln och Oxfordgrupprörelsen, sällan direkt den kristna recoveryrörelsen. I avhandlingens litteraturförteckning anges dylika författare i enlighet med det uppgivna förnamnet.

²⁹ Den svenska översättningen utkom två år senare med titeln *Flodhästen i vardagsrummet. Om medberoende och om mötet med barnet inom oss*. Se Hellsten 1991; 1993.

rörelsens sätt att betona bekännelsen som en central del av rörelsens verksamhet.³⁰

Tidigare forskning om Anonyma Alkoholister som har använts i avhandlingen är Karin Helmersson Bergmarks doktorsavhandling *Anonyma Alkoholister i Sverige* (1995) och en samnordisk forskningsrapport, *Diversity in unity. Studies of Alcoholics Anonymous in Eight Societies* (1998), redigerad av Irmgard Eisenbach-Stangl och Pia Rosenqvist. Forskningsrapporten innehåller artiklar av flera författare och ger därmed en mångsidig bild av AA i ett internationellt perspektiv. Ett annat verk som undersöker AA är Ernest Kurtzs *Not-God. A History of Alcoholics Anonymous* (1991).³¹

Mot bakgrunden av att forskningen om Brommadialogens kristna recovery är ringa och att den kristna recoveryrörelsen inte i någon större mån har uppmärksammats i Norden, är det motiverat att närmare undersöka området och sålunda tillföra den vetenskapliga forskningen ny kunskap.

1.4 Forskningsmaterial

Brommadialogen är ett aktuellt samtidsfenomen inom kristenheten i Sverige. Forskningsmaterialet styrs av detta. Enligt Bexell blir forskningen kring ett samtidsfenomen inom kyrko- och samfundsvetenskapen ett studium som "sker primärt utifrån de källor som inom kyrkorna och samfunden själva, eller av deras enskilda företrädare, levereras i text eller annan omedelbart verifierbar form".³² En del av mitt forskningsmaterial utgörs av böcker, broschyrer och brev samt Internetkällor som Brommadialogen och de amerikanska kristna recoveryföreträdarna själva producerat.³³ Detta gäller i viss mån även Oxfordgrupprörelsen och Anonyma Alkoholister. Jag har eftersträvat att kritiskt granska och problematisera denna typ av s.k. inifrån-material och kompletterat det med olika slag av s.k. utifrån-material.

---

³⁰ Se Berggren 1946; Werkström 1963; Ekstrand 1993; Jarlert 1995.

³¹ Se Kurtz 1991; Helmersson Bergmark 1995; Eisenbach-Stangl & Rosenqvist 1998.

³² Bexell 1996, 156.

³³ Internetkällor anges i litteraturförteckningen i de fall då artiklarna har en namngiven författare. Övriga Internetkällor noteras enbart i fotnoterna. Samtliga Internetsidor i avhandlingen har regelbundet följts upp under perioden 2002-2006. De finns utskrivna mitt arkiv (HRA), en del sidor är inte längre åtkomliga via Internet.

Mitt forskningsmaterial består av dels otryckt material, dels tryckt material.

Jag har samlat *otryckt material* om Brommadiologen och dess recoveryarbete i samband med över 30 forskningsresor till Stockholm åren 1997–2005. Ett betydelsefullt material består således av egna fältanteckningar från olika kurser, konferenser och studiebesök i anknytning till Brommadiologens verksamhet. Jag har även fört anteckningar i samband med studiet av AA-grupper. Fältanteckningarna förvaras i mitt eget arkiv (HRA).

Jag har vidare använt intervjumaterial. Jag har intervjuat ledare för Svenska Baptistsamfundet, personer engagerade i recoveryverksamhet och Brommadiologens anställda. Intervjuerna återspeglar de sidor av Brommadiologen som inte existerar i tryckt form. I intervjuerna från 2002 är informanterna aktiva inom Brommadiologens verksamhet som vid denna tidpunkt präglas av utveckling och expansion. Frågor och svar handlar om organisationens uppkomst och recoveryarbete. Svaren tyder på att en självkritisk distans ingår i uttalandena, även problem som inte gagnar de svarande framträder. Intervjuerna från 2005 är gjorda i ett skede då verksamheten var avtynande. Informanterna har ett återblickande perspektiv där utvärderande kritik mera kommer till synes än i intervjuerna från 2002. Samtliga informanter har tagit del av sina intervjusvar men har inte uttryckt några önskemål om förändringar. Intervjuerna finns på band samt i utskriften form i mitt eget arkiv. Detta gäller dock inte de s.k. gruppintervjuerna, de är arkiverade som fältanteckningar.

Brommadiologens hemsidor på Internet har studerats för att komplettera uppgifter som inte finns att få på annat håll. Hemsidorna har likväl genomgått ständiga förändringar under årens lopp, och jag har därför följt med utvecklingen under flera års tid. Sidorna tyder på att verksamheten varit föränderlig och ger en bild av organisationen men de bidrar inte i nämnvärd utsträckning till förståelsen av det kristna recoveryarbetet.

Brommadiologen har inte haft någon egen protokollföring under perioden 1991–1997. Åren 1998–2003 fördes dock protokoll från sammanträden inom dess ledningsgrupp (i fortsättningen kallade BD-protokoll). Protokollen har bidragit till att ge en bild av den operativa verksamheten och finns bevarade i Brommadiologens arkiv i Bromma (BDA). Från hösten 2003 har Brommadiologen utgjort ett eget utskott under Svenska Baptistsamfundet, Utskottet för Brommadiologen (i

fortsättningen kallat BD-utskott) direkt underlydande missionsföreståndaren. Protokollen bevaras i Svenska Baptistsamfundets arkiv (SBA).

Jag har även läst Svenska Baptistsamfundets Missionsstyrelsens protokoll under perioden 1991–2005. Eftersom Brommadiologen tidvis lytt under olika utskott inom Baptistsamfundet har jag granskat protokollen från de aktuella tidsperioderna. De är Skolutskottets (SU) protokoll 1991–1997, Baptisternas Mission i Sverige (BMS) protokoll 1998–2001 och Pionjärutskottets (PiU) protokoll 2002–2004. Protokollen har inte någon utförlig information gällande Brommadiologens idéer och verksamhet men bidrar ändå till att ge ett mera utifrån-perspektiv av dess arbete. Paragrafer som uttrycker både svårigheter och uppskattning gällande Brommadiologen ingår. Missionsstyrelsens protokoll och de olika utskottsprotokollen finns bevarade i Svenska Baptistsamfundets arkiv.

Den ovannämnda Owe Kennerbergs rapport *Den goda jorden?* (2001) om tio dialog- och recoveryprojekt med anknytning till Brommadiologen är ett värdefullt forskningsmaterial i otryckt form. Undersökningen är beställd av Svenska Baptistsamfundet och utgör ett av de fåtaliga dokument om Brommadiologens arbete som inte härstammar från dess insida. Kritiska perspektiv framträder i undersökningen. Rapporten finns tillgänglig i Brommadiologens arkiv.

Av det *tryckta materialet* som använts i avhandlingen har Harry Månsus böcker och artiklar bidragit till en förståelse av hur olika idéer utformats inom Brommadiologen, både på en övergripande nivå och i det kristna recoveryarbetet. Brommadiologen har inte någon central plats i böckerna som utkommit under dess verksamhetsperiod, däremot ingår presentationer av kristet recoveryarbete i USA och Sverige i *Den kosmiska katedralen* (1996) och *Livet har en framtid* (2001). I *Vägen hem och resan vidare* (2003) omnämns Brommadiologen och dess verksamhet i högre grad, här ingår även en beskrivning av recoveryarbetet. Månsus egen produktion spelar en betydande roll för min analys av hur och varför Brommadiologens kristna recovery har uppstått och utformats. Månsus tidigare produktion från 1980-talet har jag använt som forskningsmaterial i syfte att studera hur hans teologiska tänkande utvecklats och vad detta kommit att betyda för Brommadiologens teori och praxis. Månsus litteratur har en dock självbiografisk ansats där han berättar om egna livserfarenheter och ger reseskild-

ringar. I förståelsen av Brommadialogen och dess recoveryarbete behövs därför material som går utöver Månsus personliga perspektiv.

I forskningsmaterial som skildrar kristet recoveryarbete i anslutning till Brommadialogen, och där flera än Månsus förmedlar perspektiven, är *Boken om recovery* (1999). Den är ett samlingsdokument i ämnet. Boken är redigerad av Tomas Andersson (Wij) och innehåller artiklar av flera författare samt anonyma livsberättelser. Artiklarna beskriver det recoveryarbete i Sverige som har en anknytning till Brommadialogen, hur det uppstått och tagit sig uttryck i olika sammanhang. Artikelförfattarna har själva varit involverade i recoveryverksamheten och vill ge en positiv bild av arbetet. En positiv syn på recovery förmedlas även i antologierna *En rimligare värld* (2002), redigerad av Sven-Gösta Holst, och *Konsten att leva* (2005), redigerad av Harry Månsus.

Övrigt tryckt material som härstammar från Brommadialogen och som belyser dess recovery är olika broschyrer, nyhetsbrev och reklamfolder från perioden 1991–2005 samt tidningarna *Dialognytt*, *Dialog Stockholm*, *Dialog Norr*, *Dialog Sverige*, *Von Oben*, *Djupare Liv* och *Existens*. De tre sistnämnda tidningarna utkom 2002–2005 då verksamheten genomgick förändringar och tidningsnamnen kom att variera därefter. Också detta material från Brommadialogens insida behöver kompletteras med annat material för att bilden av den kristna recoveryn skall bli trovärdig, att även problematiska aspekter kommer till synes.

Forskningsmaterial om Brommadialogen utgörs även av Svenska Baptistsamfundets årsböcker där det redogörs för samfundets verksamhet under föregående år. Annat material som ligger till grund för min analys är olika tidningsartiklar som ingått i både kristen och profan press. Artiklarna är hämtade från tidningarnas Internetarkiv, från Svenska Baptistsamfundets arkiv och från Harry Månsus personliga artikelsamling. Den kristna pressen, t.ex. *Sändaren* med bilagan *Baptistnytt*, *Kyrkans Tidning* samt dagstidningen *Dagen* har mest bland de kristna tidningarna skrivit om Brommadialogen. Artiklar i *Svenska Dagbladet* och andra profana tidningar, där Brommadialogen på något sätt uppmärksammats, har även ingått i mitt forskningsmaterial. Artiklarna i dessa tidningar baserar sig dock ofta på intervjuer med Harry Månsus och på uppgifter som har uppgetts av Brommadialogens övriga anställda. Artiklarna är därför sällan kritiska till arbetet. Där emot finns det en mängd insändarartiklar med negativ kritik mot

Brommadialogens verksamhet, dessa har jag särskilt uppmärksammat för att uppväga en ensidigt positiv bild av arbetet.

När det gäller forskningsmaterialet om Oxfordgrupprörelsen och AA har jag analyserat rörelsernas egen produktion i syfte att nå djupare kunskap om rörelsernas betydelse för kristen recovery. För Oxfordgrupprörelsens del har jag använt några mindre skrifter från rörelsens insida. För AA:s del finns rörelsens principer och program samlade i olika verk utgivna av AA:s förlag. De viktigaste bland dem är *Anonyma Alkoholister*³⁴ (*Alcoholics Anonymous* 1939), *De tolv stegen, de tolv traditionerna* (*The Twelve Steps and Twelve Traditions* 1953), och *Anonyma Alkoholister blir myndigt* (*AA Comes of Age* 1957). Dessa böcker ger en inblick i hur rörelsen själv tolkar de tolv stegen och ger riktlinjer för dess organisation. Ett rikligt utbud av amerikansk litteratur ger även information om rörelsen inifrån.

Det tryckta forskningsmaterialet om den kristna recoveryrörelsen i ett internationellt perspektiv består av litteratur som producerats av olika kristna recoveryföreträdare. I USA är speciellt två amerikanska kristna recoveryorganisationer av intresse i föreliggande avhandling, *Christian Recovery International* och *Overcomers Outreach*.³⁵ Bland de mera betydelsefulla verken om *Christian Recovery International* finns Juanita och Dale Ryans *The Twelve Steps. A Spiritual Kindergarten* (1999) och olika *Life Recovery Guides*. Recoveryorganisationen *Overcomers Outreach* representeras av Bob och Pauline Bartosch med boken *A Bridge to Recovery* (1994). Detta material har jämsides med hemsidor på Internet ingått i min analys av organisationernas idéer och praxis.

---

³⁴ Jag använder i regel den andra svenska utgåvan av boken *Anonyma Alkoholister* som utkom 2001 och baserar sig på den amerikanska tredje utökade upplagan 1976. Den första svenska utgåvan utkom 1974. Efter utgivningen av det amerikanska originalet 1939 har utökade upplagor av *Alcoholics Anonymous* utkommit 1955, 1976 och 2001. Det är främst de personliga livsberättelserna och enstaka bilagor som byts ut i de olika upplagorna och som varierar i varje översättning av boken. Den svenska utgåvan presenterar således ett svenskt perspektiv. Se *Anonyma Alkoholister* 2001.

³⁵ Det finns ett otal företrädare för kristen recovery i USA, men dessa omnämnda organisationer är mest betydelsefulla för Brommadialogen. De representerar dessutom olika inriktningar inom den amerikanska kristna recoveryrörelsen. Se nedan avsnitt 3.3.

Annat forskningsmaterial som jag har använt gällande kristen recovery i USA är amerikanen Keith Millers böcker.³⁶ Miller är teolog, författare och känd i den kristna recoveryvärlden. Han har bl.a. utformat en kristen variant av de tolv stegen i boken *Steg in i livet. Tolvstegsprogrammet som en modell för andligt växande. (A Hunger for Healing: The Twelve Steps as a Model for Christian Spiritual Growth 1991)*. Denna bok används i de kristna recoverygrupperna såväl i USA som i Sverige och har blivit en viktig del av gruppernas arbetsmaterial. Den har därför en central roll i mitt forskningsmaterial. I boken *Hope in the fast lane* (1990) avspeglas även Millers tankar kring den kristna recoveryn.

Forskningsmaterialet från Oxfordgrupprörelsens, Anonyma Alkoholisters och den amerikanska kristna recoveryrörelsens insida ger i regel en positiv bild av arbetet. Jag har därför använt tidigare forskning i den mån sådan existerar för att kompensera den brist på okritisk distans rörelsernas eget material präglas av.

1.5 Metoder och disposition

Framställningen i avhandlingen generellt bärs upp av ett historiskt-genetiskt perspektiv.³⁷ Det innebär att jag i min analys av källmaterialet har låtit skeendet växa fram och följt den historiska processen från och med den kristna recoveryrörelsens tidiga rötter till en framväxande kristen recoveryrörelse och slutligen Brommadiologen. För Brommadiologens del har jag granskat vilka idéer som följt med som ett arv från föregångarna och vilken betydelse de haft för dess sätt att förverkliga kristen recovery. För att få svar på avhandlingens huvudfråga har jag följt samma struktur gällande bakgrundsrorelserna och Brommadiologen: uppkomst, organisation, centrala verksamhetsidéer, verksamhet och utveckling.

Den innehållsliga analysen av det använda skriftliga materialet i avhandlingen kompletteras med empiriska metoder som används t.ex. inom kyrkovetenskap och religionssociologi: deltagande observationer och intervjuer. Observationerna har inneburit en aktivt deltagande, ostrukturerad och öppen observation där jag har varit känd i situationen som observeras. Observationerna gällande Brommadiologen

---

³⁶ Millers bok *Steg in i livet* utgör arbetsmaterialet i de svenska kristna recoverygrupperna med anknytning till Brommadiologen. Bokens innehåll avviker inte från det amerikanska originalet. Svenska utgåvor har utkommit 1995 och 2004.

³⁷ Se vidare i Grenholm 2006, 187–195, 214–215.

och kristen recoveryverksamhet i anslutning till dess kontaktnät i Stockholm har skett i samband med fältstudier vid olika kurser, konferenser, dialogdagar och gudstjänster samt inom ramen för BroBygge-utbildningen. Jag genomgick BroBygge-linjen vid folkhögskolan Betel åren 2002–2003, sammanlagt fyra terminer. Utbildningen förmedlar Brommadialogens verksamhetsidéer och sammanfaller till stor del med dess dialogteman där recovery ingår. Genom denna utbildning har jag fått en fördjupad insyn i Brommadialogens verksamhet. I vissa fall har jag använt mig av dolda observationer, där gruppdeltagarna inte vetat att jag tillhört gruppen i egenskap av forskare.³⁸ Detta gäller i regel AA-grupper. Av hänsyn till AA:s och motsvarande profana recoverygruppers anonymitetsprincip anger jag endast årtal för mina deltagande observationer och utelämnar både möteslokal och ort.

Genom deltagande observation som forskningsmetod har jag beskrivit och analyserat hur Brommadialogens verksamhet och recovery tar sig uttryck i praktiken. På Brommadialogens konferenser och andra evenemang har jag iakttagit vilka idéer och handlingsmönster som i verkligheten praktiseras i verksamheten. Detta har jag jämfört med det skriftliga forskningsmaterialet. Detsamma gäller de deltagande observationerna inom ramen för BroBygge-utbildningen och den recoveryrelaterade verksamheten. Observationerna har således använts till hjälp i min analys av Brommadialogens recovery, både i ett beskrivande och jämförande syfte. Aktivt deltagande i AA-grupper har likaledes gjorts i syfte att klargöra rörelsens idéer och praxis i jämförelse med rörelsens egna material samt tidigare forskning.

Intervjuerna är kvalitativa, halvstrukturerade och ostandardiserade. Jag har med andra ord strävat efter att ställa öppna frågor och ställt specifika följdfrågor vid behov. Jag har också i vissa sammanhang använt gruppintervju och diskussion för att få fram källmaterial.³⁹ Kvalitativ intervju som forskningsmetod har likt de deltagande observationerna använts i syfte att på djupet nå en förståelse av hur Brommadialogens verksamhet och recoveryarbete tagit sig uttryck i praktiken. Jag har delvis med hjälp av intervjuerna beskrivit hur recoveryarbetet uppkommit och förverkligats i församlingar som har samarbetat med Brommadialogen. Jag har även i min innehållsliga

---

³⁸ Se Holme & Solvang 1991, 126–131; Davidsson & Patel 1994, 82.

³⁹ För närmare uppgifter om metoden se Holme & Solvang 1991, 111, 123, 131–132; Davidsson & Patel 1994, 62, 82; Trost 1997, 19–22.

analys av intervjuvaren klargjort och diskuterat vilka följder recoveryarbetet fört med sig. Likaså har jag använt intervjuerna i min analys av Brommadiologens förhållande till sin huvudman Svenska Baptist-samfundet. Intervjuerna ger dock en begränsad bild av verkligheten, de förmedlar främst ett ledarperspektiv. Därför har annat material såsom t.ex. protokoll använts för att uppväga detta perspektiv. Intervjuer som specifikt skulle undersöka Brommadiologens recovery ur ett deltagarperspektiv vore en uppgift för vidare forskning i ämnet.

Det kan innebära vissa metodologiska problem att jag som forskare har varit en del av det objekt som undersöks, det krävs reflexivitet. I samhällsvetenskaplig forskning är detta ett känt faktum: sociologen studerar det samhälle där han eller hon själv ingår. Det är en styrka att ha en djupare insikt i det man vill utforska. Men forskaren måste också ställa sig utanför sitt objekt och eftersträva kritisk distans.⁴⁰ I avhandlingen har jag därför genom mångsidiga forskningsmetoder och olika typer av forskningsmaterial strävat efter att vidga mitt personliga inifrån-perspektiv och att göra undersökningen tillgänglig för intersubjektiv prövbarhet.⁴¹ Trots att jag tidvis har befunnit mig inne i Brommadiologen har jag som forskare eftersträvat att ställa mig utanför den.

Dispositionen i avhandlingen är diakron. I det andra kapitlet studeras Oxfordgrupprörelsen och Anonyma Alkoholister, den kristna recoveryns rötter. Jag redogör för rörelsernas uppkomst, hur grundläggande idéer och verksamheten tar sig uttryck. Vidare klagörs rörelsernas organisation, utveckling och spridning. Fokus ligger dock på de centrala idéerna, inte minst Anonyma Alkoholisters tolvstegsprogram.

Det tredje kapitlet inleds med ett övergripande studium av den kristna recoveryrörelsens framväxt, centrala idéer och utveckling. Olika modeller för kristen recovery analyseras. Jag undersöker den kristna recoveryrörelsen genom att särskilt granska tre amerikanska representativa kristna recoveryföreträdare, *Overcomers Outreach*, *Christian Recovery International* och Keith Miller med sitt kristna tolvstegsprogram. Kapitlets avslutande avsnitt granskar den kristna recoveryrörelsens spridning i form av övriga religiösa stegprogram samt en övergripande framställning av den kritik som riktats mot kristen recovery. Kritiken gäller samtidigt delvis den profana recoveryn.

---

⁴⁰ Se Riis 1996, 23–24; Patel & Tebelius 1987, 44–45; Grenholm 2006, 167–168.

⁴¹ Se Grenholm 2006, 82–91.

Det fjärde kapitlet inleds med en granskning av Brommadialogens utveckling som organisation. Harry Månsus roll som grundare är central. Vidare presenteras undersökningen av Brommadialogens huvudman Svenska Baptistsamfundet och andra betydelsefulla samarbetsparter. I kapitlets avslutande avsnitt analyseras Brommadialogens olika verksamhetsgrenar och hur dessa står i relation till Brommadialogens tankar om kristen recovery.

I det femte kapitlet diskuteras och analyseras det kristna recoveryarbete som Brommadialogen har gett upphov till i fem baptistförsamlingar i Stockholm. Vidare undersöks den recoveryrelaterade kristna verksamheten i anslutning till Brommadialogen som inte direkt tar sig uttryck i grupparbete utan i olika former av gudstjänster och annan verksamhet där inslag av kristen recovery förekommer. Slutligen diskuteras några framtidsperspektiv gällande den kristna recoveryn i anslutning till Brommadialogen.

I det sjätte kapitlet förs en sammanfattande diskussion av den genomförda undersökningens resultat.

2 Den kristna recoveryns rötter

Den kristna recoveryrörelsen har sina rötter i både Oxfordgrupprörelsen och Anonyma Alkoholister. I detta kapitel beskrivs dessa rörelser som bakgrund. De grundläggande verksamhetsidéerna från Oxfordgrupprörelsen och vidareutvecklingen av dessa inom AA och dess tolvstegsprogram är sålunda betydelsefulla för förståelsen av kristen recovery.

2.1 Oxfordgrupprörelsen

Redan 1933 förekommer ordet "recovery" i ett nordiskt sammanhang, i en norsk artikel om Oxfordgrupprörelsen. Redaktören, det norska stortingets talman C. J. Hambro, citerar amerikanen Marshall Brown i *Morgenbladet*. Brown, som var professor i politisk historia vid universitetet i New York, hade besökt Norge och uttalat sig om Oxfordgrupprörelsen:⁴²

Hvor langt kan vi komme med arbeidet for *national recovery*; og hvor langt kan vi naa med arbeidet for *international recovery* hvis vi ikke begynder med arbeidet for individernes, vor egen personlige indre *recovery*. Hvad har vi at leve for, hvis vor vilje er delt? [...] Men Oxfordgruppens Kristustro kan gi dem det.⁴³

Detta uttalande säger en hel del om Oxfordgrupprörelsens verksamhet, mål och också inriktningen för dess fortsatta utveckling. I rörelsens begynnelsekedade betonades särskilt individernas inre förändring, men under senare tid fick den en mera global och politisk framtoning. Man arbetade då under namnet MRA, *Moral Re-Armament*. Förändrade individer skulle skapa en ny, moralisk och förändrad värld.⁴⁴

---

⁴² Ekstrand 1993, 35.

⁴³ Hambro 1933, 24.

⁴⁴ Jarlert 1995, 34–35, 45.

En slogan som Oxfordgrupprörelsen använde om sig själv lydde: "It's not an institution, it's not a point of view; It starts a revolution by starting one in you."⁴⁵ Man önskade komma bort från en institutionaliserad kristendom med opersonliga förtecken och ställde individens kristenliv i fokus.

Oxfordgrupprörelsens början har sitt ursprung i grundaren Frank Buchmans andliga upplevelser. Jag skall i följande avsnitt klargöra hans betydelse för rörelsen och hur de centrala verksamhetsidéerna uppstod, som kom att följa med in i recoveryrörelsen.

2.1.1 Grundare och uppkomst

Den lutherske prästen Frank Buchman (1878–1961) föddes i Pennsburg, Pennsylvania, USA. Hans släkt var av tyskt ursprung och familjen luthersk. Buchman gick i en schwenkfeldiansk skola. Schwenkfeldianerna omfattade en reformert⁴⁶ präglad form av kristendomen och betonade en personlig kristen tro med ett lyssnande till Andens ledning i centrum. Buchman hämtade impulser från schwenkfeldianerna till Oxfordgrupprörelsens sätt att uppfatta tron.⁴⁷ Buchmans sätt att se på trosfrågor anses vara pragmatisk. Teologi eller djupsinniga doktriner tonas ner till förmån för personliga upplevelser.⁴⁸ Det är således ganska tydligt att Buchmans barndom och uppväxt präglades av en from och okomplicerad tro, där man räknade med Andens direkta tilltal till individen. Denna tanke kom att ingå i Oxfordgrupprörelsens principer.

Buchman prästvigdes 1902 och började arbeta i en församling utanför staden Philadelphia. Tre betydelsefulla händelser påverkade Buchmans personliga utveckling. Den första händelsen ägde rum redan 1901 under Buchmans studietid då han deltog i ett studentmöte i Massachusetts. Detta årligen återkommande möte hade ursprungligen startats av evangelisten D.L. Moody. Budskapet under mötets samlingar var kristen enhet, biblisk tro och omsorg om svaga och ut-

---

⁴⁵ Buchman 1955, 50.

⁴⁶ Den reformerta kristendomstypen betonar Skriftens auktoritet och har en legalistisk hållning. Gärningar och människans aktivitet tillmäts stor betydelse. I reformerta kyrkan lever tanken om ett gudsstyre, teokrati, i världen. Människan vill därför ära Gud i allt. Detta kan ta sig uttryck i ett ekonomiskt, socialt och politiskt engagemang. Molland 1976, 232–234.

⁴⁷ Ekstrand 1993, 15–16.

⁴⁸ Jarlert 1995, 34.

satta medmänniskor. På detta studentmöte fick Buchman ta del av evangelisten Robert E. Speers tankar.⁴⁹ Speer, som bar Moodyväckelsens arv, utformade fyra olika principer som Buchman kom att införa som centrala idéer inom Oxfordgrupperna. Dessa fyra principer var: absolut ärlighet, absolut renhet, absolut osjälviskhet och absolut kärlek. Speer hade konstruerat dessa absolut utgående från Jesu bergspredikan, och kallade dem för "Jesu principer". Genom Buchman och Oxfordgrupprörelsen kom dessa principer att bli kända världen över.⁵⁰ Att ordet "absolut" förekom i varje princip tyder på att Oxfordgrupprörelsen hade en positiv människosyn. Människan sågs ha en potential att uppfylla "Jesu principer", det absoluta. Det var en kristendom med drag av elitism.

Buchmans andra betydelsefulla upplevelse skedde under hans tid som präst. Han reste 1908 till England och besökte Keswickrörelsens konferens. Keswickrörelsen hade en kristendomsuppfattning som lade vikt vid en fördjupad tro och upplevelse av helighet. Samtidigt var betoningen av en personlig och total överlåtelse till Jesus Kristus, *full surrender*, karakteristisk för Keswickrörelsens kristendomstyp.⁵¹

Under sitt besök i England fick Buchman en upplevelse av Kristi kors som kom att betyda mycket för hans personliga del. Betoningen på ett förvandlat liv blev med anledning av denna händelse ett centralt tema i Buchmans förkunnelse. Detta framkommer t.ex. i de tal som getts ut med titeln *Omskapa världen* (1955).⁵² I sin upplevelse erfor Buchman Kristi kärlek, han ångrade sina synder och insåg sin själviskhet. Han ville därför överlämna sitt liv till Gud. Denna händelse ledde till att Buchman skrev ett brev till några människor som han hade förolämpat och sårat i Amerika med en önskan om att få förlåtelse. Han önskade gottgöra sitt felande. I Oxfordgrupprörelsens litteratur omnämns denna händelse som synnerligen betydelsefull då den visar sig vara ursprunget till hans tankar om överlåtelse, bekännelse

---

⁴⁹ Ekstrand 1993, 17–18. Dwight Lyman Ryther Moody (1837–1899) var en amerikansk väckelsepredikant med anknytning till metodismen. Han höll stora, flera år långa väckelsemöteskampanjer bl.a. i Storbritannien och kom att via sina böcker få inflytande på den europeiska kontinenten. Under 40 års tid beräknas Moody ha predikat för 20–50 miljoner människor. Moody var vidare känd för sin goda och systematiska organisationsförmåga samt för att försöka få lokala kyrkor att idka samarbete över alla samfundsgrensar. Krug 1993, 97–98.

⁵⁰ Dick B 1992, 35–37; Ekstrand 1993, 18.

⁵¹ Pittman 1992, 110–112; Ekstrand 1993, 20; Jarlert 1995, 35.

⁵² Buchman 1955.

och gottgörelse. Upplevelsen av Kristi kors gav inte Buchman bara en egen, inre förvandling utan också ett handlingsprogram. Den inre upplevelsen ledde till en yttre, konkret handling: att göra något konkret gentemot de människor som han hade haft en dålig relation till. Det personliga mötet med Gud gav Buchman en förnyad gudsrelation och samtidigt upprättades hans relationer till medmänniskorna. Genom att Buchman berättade om denna upplevelse och sin förvandling lades grunden till Oxfordgruppens traditionella gruppmötesstil att dela med sig av sitt gudsliv till andra, *sharing*.⁵³

Den tredje händelsen som gav Buchman fortsatta andliga erfarenheter ägde rum i Pennsylvania, där Buchman arbetade vid *Pennsylvania State College* för *Young Men's Christian Association* (YMCA) räkning 1909–1916. Han arbetade hårt med att organisera kristen verksamhet av olika slag för studenterna.⁵⁴ Vid ett tillfälle besökte en gästföreläsare, predikanten F.B. Meyer, skolan. Buchman var intresserad av Meyer eftersom han läst dennes bok *The Secret of Guidance*⁵⁵ och bad om ett samtal under besöket. Meyer visade Buchman hur han skulle bli stilla och lyssna till Anden. Buchman tog rådet till sig och började praktisera en stilla stund, minst under en timmes tid, om morgnarna. Denna stund blev också likt de två föregående upplevelserna något som senare integrerades i Oxfordgrupprörelsens praxis. Den stilla stunden kallades *quiet time*. Under denna stund upplevde rörelsens anhängare Andens direkta tilltal i sitt inre, vilket benämndes *guidance*.⁵⁶

Buchmans upplevelser präglades av en subjektiv väckelsebetonad kristendomsuppfattning där individens handlande ställs i centrum. Upplevelserna blev följaktligen en bekräftelse av det slag av kristendom Buchman mött under sin uppväxttid. Denna kristendomsuppfattning kommer nära pietismens tankegångar där tron innebär en

---

⁵³ Ekstrand 1993, 19–21; Jarlert 1995, 36–39.

⁵⁴ Ekstrand 1993, 22; Jarlert 1995, 38. *Young Men's Christian Association* grundades 1851 i USA för att erbjuda logi, möjlighet till utbildning, träning och klubblokaler för unga män som flyttat hemifrån. Bland andra var D.L. Moody engagerad i YMCA som även verkade för helnykterhet. Dick B 1992, 26; Pittman 1992, 112.

⁵⁵ Boken finns att ladda ner från Internet på adressen: www.ccel.org/ccel/meyer/guidance/files/guidance.html (21.03.2007). Se även Meyer 1896.

⁵⁶ Dick B 1992, 27–28; Ekstrand 1993, 22; Jarlert 1995, 38.

angelägenhet mellan den enskilda människan och Gud. Pietismen betonar individualism i sin andlighet.⁵⁷

I och med arbetet för YMCA bland studenter insåg Buchman att personlig evangelisation var ett lämpligt sätt att nå ut till människor. I Oxfordgruppens litteratur prisas Buchmans förmåga att få kontakt med människor och hjälpa dem till ett "förvandlat" liv att berätta sin egen livshistoria.⁵⁸ Också forskningen kring Oxfordgrupprörelsen visar på att Buchman som person var en auktoritet som gärna anlitas som biktfader överallt i världen där han rörde sig. Buchman sände ut medarbetare i förväg till olika platser för att bygga upp förväntningarna inför det kommande besöket. Människor fick på det sättet en mottaglig stämning då Buchman och hans team anlände. En del människor uppgav att det kunde kännas som att "stå inför Gud" då man fick bekänna sina synder inför en så berömd person som Buchman.⁵⁹ Han förde alltså enskilda samtal och började även samla människor i mindre grupper. Under en resa till Kina 1918 höll Buchman rörelsens första s.k. *House-party*. Detta möte gick ut på att människor samlades under flera dagar i en mindre grupp, samtalande med varandra och delade sitt vittnesbörd.⁶⁰ Idén med *House-partyt* blev ett fruktbarande sätt att vinna människor för Gud, eftersom Oxfordgrupperna i rörelsens början uttryckligen handlade om att samlas i mindre grupper. Det var i Kina som Buchman insåg att massmöten inte skulle fungera på samma sätt som att koncentrera sig på den enskilda individen. Av den orsaken valde han att samla inflytelserika människor i ledarpositioner som i sin tur kunde påverka andra.⁶¹

Det som emellertid ger upphovet till Oxfordgrupprörelsen är Buchmans engagemang på brittisk mark. År 1921 började han bedriva verksamhet bland studenterna vid universiteten i Cambridge och Oxford. För hans ekonomi svarade de grupper som Buchman grundat

---

⁵⁷ Philipp Jakob Spener (1635–1705) blev den som främst utformade den pietistiska rörelsen. Han samlade människor till små gruppmöten från 1670 där man läste bibeltexter och delade med sig av sina andliga upplevelser. Grupperna kom att se sig själva som "liten kyrka inom kyrkan", dvs. man såg sig själv som de verkligt troende. Varje kristen kunde genom Anden fungera inom ramen för ett andligt prästadöme, dvs. individens andlighet betonades. Selderhuis 2006, 180. Enligt Kurtz omfattade Oxfordgrupprörelsen både evangelikala och pietistiska tankegångar. Kurtz 1991, 179.

⁵⁸ Jfr Fangen 1938; Stolpe 1939, Howard 1961.

⁵⁹ Berggren 1946, 58–59, 75–77.

⁶⁰ Ekstrand 1993, 24.

⁶¹ Werkström 1963, 228–229; Mel B 1991, 38.

under sin tid i Amerika. Också i England började han arrangera gruppmöten för lärare och studenter, och många människor samlades kring honom. Under en resa till Sydafrika, där Buchman höll andliga väckelsemöten tillsammans med en grupp Oxfordstudenter, kallade sydafrikanerna de utländska gästerna för *the Oxford group*. Buchman och hans team började sedan använda denna benämning om sig själva.⁶²

Under 1930-talet fick rörelsen uppleva tillväxt inte minst genom Buchman och hans internationella team som förmedlade rörelsens budskap över världen. Propaganda för rörelsen spreds även genom böcker. Årliga massmöten, *Weekend-party*, i England kan ge en viss uppfattning om rörelsens expansion. På ett *Weekend-party* 1934 samlades människor från 40 olika länder. Följande år deltog 10 000 människor från 50 nationer. I USA växte rörelsen likaså. I t.ex. delstaten Minnesota fanns det i mitten av 1930-talet ett 40-tal privata och offentliga Oxfordgrupper.⁶³ Rörelsen blev känd och dess inflytande gjorde sig gällande i såväl kyrkliga som profana kretsar.

Frank Buchmans betydelse är uppenbar när det gäller Oxfordgrupprörelsen. Han var grundaren, ideologen och den progressiva kraften bakom denna rörelsens framväxt. Hans andliga upplevelser blev grunden till de verksamhetsidéer som i praktiken användes inom rörelsen. Buchmans person blev betydelsefull för rörelsens spridning. Genom sina kontakter med högt uppsatta personer i samhället kunde han sprida rörelsens budskap i syfte att få dem att ansluta sig till rörelsen. Dessa personer kunde sedan genom sina kontakter sprida grupprörelsens budskap vidare till andra inflytelserika människor.

2.1.2 Verksamhetsidéer utformas

Tyngdpunkten i Oxfordgrupprörelsens verksamhet låg i det personliga själavinnandet. Det skedde genom att grupprörelsens medlemmar delgav andra sina andliga upplevelser, *sharing*. Förvandlade männi-

---

⁶² Dick B 1992, 63–65; Ekstrand 1993, 26–27. Namnet Oxfordgrupprörelsen var inget medvetet val från Buchmans sida. Det förekom kritik mot rörelsen för att den sammanblandade det anrika universitetets namn med sin andliga verksamhet. För Buchman var det dock en pragmatisk fråga att namnge rörelsen och han ansåg att Oxford gynnades genom att ha fått fungera som bas för "det andliga uppvaknandet". Lean 1985, 185.

⁶³ Pittman 1992, 116.

skor skulle sedan sprida budskapet vidare. Det andliga livet upprätthölls genom att gruppmedlemmarna höll dagliga meditationsstunder där de lyssnade in Andens vägledning.⁶⁴

Sharing bestod av både bekännelse, *sharing as confession*, och vittnesbörd, *sharing as witness*. Syftet med bekännelsen var att människan skulle bli fri från synden och att vittnesbördet skulle hjälpa andra människor att bekänna. Den bekännande kunde då genom sitt vittnesbörd agera som en *life-changer*, livsförvandlare. I den enskildes bekännelse inför en medmänniska var bekännelsen ömsesidig, både den biktande och bikttagaren bekände sina synder för varandra. *Sharing* hade således både en personlig och missionerande funktion. Genom sin bekännelse blev människan förvandlad då hon överlät sig i Guds händer och gjorde upp med sina begångna synder. Till förvandlingen hörde också gottgörelser gentemot dem hon skadat och en eftersträvan att leva enligt Andens ledning. Bekännelsen blev slutligen en fråga om andlig pånyttfödelse och fick något av den ställning som den s.k. generalbikten har i den romersk-katolska kyrkan. Den katolska generalbikten är en uppgörelse med hela det gångna livets synder och åläggs främst konvertiter. Varken dop, nattvard eller predikan blev centrala handlingar för Oxfordgrupprörelsen eftersom tyngdpunkten på bekännelsen var så stark. Genom bekännelsen uppnåddes både Guds förlåtelse och därmed pånyttfödelsen, det nya livet.⁶⁵

Sharing förekom inom tre olika mötesformer: det enskilda mötet, mindre gruppmöten och större offentliga samlingar. Då en människa bekände sina synder i den privata bikten var syftet att övervinna dessa eftersom de hindrade hennes gudsrelation. På gruppmötet kunde samma synd återges i syfte att visa deltagarna att det finns en väg till ett förvandlat liv. Samma missionerande funktion hade bekännelsen i ett större offentligt sammanhang. De som ännu inte erfarit det nya livet och den inre förvandlingen genom bekännelse skulle genom den omvändes vittnesbörd väckas till insikt om att så borde ske.⁶⁶

När det för övrigt gäller denna typ av offentlig bekännelse uppmanades gruppmedlemmarna att inte bekänna sådant som kunde skada andra, t.ex. sexuella synder och liknande. De skulle försöka bevara en

---

⁶⁴ Jfr Ekstrand 1993, 32–34; Jarlert 1995, 38.

⁶⁵ Berggren 1946, 32–33; Werkström 1963, 164–165, 202, 226; Ekstrand 1993, 34.

⁶⁶ Werkström 1963, 178–184.

viss integritet för att skydda andra. Trots att rörelsen poängterade detta anklagades Oxfordgrupprörelsen för att göra mera reklam för synderna, inte minst sexuella sådana, än att påvisa de negativa effekterna.⁶⁷

Att det inte förekom någon avlösning efter bekännelsen blev föremål för kritik.⁶⁸ Man räknade inom grupprörelsen med att den subjektiva känsla av lättnad som uppstod efter avlagd bekännelse var ett tecken på Guds förlåtelse. Bekännelsens betydelse blev därför i praktiken en nödvändig förutsättning för förlåtelsen, även om förlåtelseorden i sig inte var nödvändiga att uttala. Om känslan av lättnad av någon orsak inte infann sig hos den som bekände tolkades det så att bekännelsen inte varit tillräckligt utförlig. Då gällde det för människan att rannsaka sig själv på nytt i ljuset av Oxfordgrupprörelsens biktspegel, de fyra absoluten. Dessa ansågs vara en sammanfattning av Guds krav på människan.⁶⁹

Förutom enskild bikt blev den s.k. stilla stunden, *quiet time*, med lyssnande till Andens ledning, *guidance*, viktig inom Oxfordgrupprörelsen. Gruppmedlemmarna uppmanades att hålla en stilla stund för att kunna lyssna in Guds röst. Det budskap som man upplevde sig få skrevs ner. Tanken bakom *guidance* var att medlemmarna skulle få ledning och instruktioner av Gud att kunna handla i aktuella situationer.⁷⁰ Det var ändå viktigt att det gudomliga budskapet korrelerade med Bibelns innehåll och de fyra absoluten: absolut renhet, ärlighet, osjälviskhet och kärlek. Dessutom skulle budskapet inte kräva mera av människan än de plikter och det ansvar hon verkligheten hade, eller gå utöver de religiösa sanningar man antagit inom Oxfordgrupprörelsen. Om budskapet trots prövning inte kändes rätt skulle gruppmedlemmen be om ledning av Anden och samtala med någon troende vän för att nå ytterligare klarhet. På gruppmötena delgavs sedan andra medlemmar de andliga upplevelser som ägt rum under den stilla stunden.⁷¹

Också *guidance* blev något som fick Oxfordgrupprörelsens kritiker att reagera. De menade att det som grupprörelsens medlemmar kallade

---

⁶⁷ Knox 1935, 108; Pittman 1992, 114; Ekstrand 1993, 33.

⁶⁸ Ekstrand 1993, 85–86.

⁶⁹ Werkström 1963, 193, 206–212, 248.

⁷⁰ Ekstrand 1993, 32.

⁷¹ Ekstrand 1993, 32–33; Jarlert 1995, 55–56.

”Andens ledning” många gånger i själva verket handlade om personligt önsketänkande, och i Buchmans fall som ett sätt att manipulera. Buchman betonade dock starkt att Oxfordgrupperna inte styrdes av honom själv utan av den helige Ande som han ansåg vara gruppens enda och sanna ledare. För övrigt ville Buchman att grupperna skulle fungera i en demokratisk anda som präglades av lojalitet deltagarna emellan.⁷² Men praxisen med Andens ledning ter sig problematisk när människor med stark auktoritetstro och en svag identitet ”lyssnar till Anden”. Oxfordgrupprörelsens kritiker kunde i sådana fall ges rätt att Buchmans eller andra lokala gruppledares personliga önskemål i själva verket uppfattades som Andens ledning hos överkänsliga och auktoritesberoende människor.

Buchman samlade de olika verksamhetsidéerna till ett livslångt och kontinuerligt program. Det blev ett slags stegprogram som gruppmedlemmarna skulle följa. Programmet följde fem principer som börjar på bokstaven C: *Confidence, Confession, Conviction, Conversion och Continuance*. Kristenlivet skulle präglas av förtröstan, bekännelse, övertygelse, omvändelse och kontinuitet. Dessa kallades *The Five C's*. Vidare talade Buchman om att kristenlivet skulle följa regelbundna kontroller som han kallade *The Five Procedures*. Dessa fem procedurer innebar att överlåta sig till Gud, lyssna till Guds direktiv, pröva Andens ledning, idka gottgörelse och slutligen *sharing* i dess båda former.⁷³

I Buchmans verksamhetsidéer kan förutom pietistiska tankegångar även skönjas metodistiska inslag såsom helgelse, där människans förmåga att bli mera helig betonas.⁷⁴ Individen får således ett stort ansvar för sin helgelseprocess. Absoluten, bekännelse och vittnande görs till regler som måste följas för att människan skall uppleva sig som en ”riktig” kristen. Detta samt Buchmans principer och procedurer visar att Oxfordgrupprörelsen hade en legalistisk framtoning i sin

---

⁷² Brown 1935, 88; Dodd 1935, 75; Knox 1935, 115; Berggren 1946, 59–60; Mel B 1991, 35; Pittman 1992, 119. Jarlert uttrycker att Buchman i sitt ledarskap utövade ”A spiritual Dictatorship”. Jarlert 1995, 114–115.

⁷³ Kurtz 1991, 49.

⁷⁴ Buchman kom i kontakt med metodistiska tankar i sin ungdom, se avsnitt 2.1.1. Metodismens grundare John Wesley (1703–1791) betonade ett heligt liv. Den kristna människan bör sträva efter ett liv i helighet. Heligheten för Wesley innebär att leva i kärlek till Gud och sin nästa och att aktivt sträva efter att få en likadan kärlek till nästan som Gud har, genom t.ex. bön, barmhärtiga gärningar och deltagande i kristen gemenskap. Yrigoyen 2001, 30–37, 132.

kristendomsuppfattning. Medlemmar med en svag identitet kunde tänkas ha haft ett behov av fasta regler. Rörelsens samtida kritiker antyder även att Oxfordgrupprörelsen uppvisade moralistiska tendenser:

Jag vet inte, om det finns någon grund för det allmänna talet bland studenterna, att en buchmanit 'inte får' röka eller dricka. Jag kan inte förstå hur en rörelse, som är så alltigenom individualistisk och som ännu är så ung, redan skulle ha kunnat utforma så stränga lagar och sanktionera medel till att få dem efterlevda [...] Men det lider intet tvivel, att dylika former av avhållsamhet jämte andra – jag har hört talas om en omvänd, som 'slutat med' sin motorcykel – offentligen anförs vid mötena och utbasuneras i litteraturen, som om vore de alldeles normala former av kristen observans. Om det här var fråga om privata späkningar, så vilja vi hoppas, att man iakttagit större tystlåtenhet om dem [...] Den nyomvända måste hela tiden jämföra sina anteckningar med dem som kommit längre än han själv, och på så sätt utformas ett moralteologiskt system, som förvisso lovar att bli av det rigorösa slaget.⁷⁵

Att många människor attraherades av budskapet och drogs med i Oxfordgrupprörelsens verksamhet har flera orsaker. Grupprörelsens medlemmar spred rörelsens budskap aktivt via personliga kontakter och i samband med grupprörelsens samlingar. Man kom människorna nära och använde ett lättförståeligt språk. Budskapet förmedlades inte med traditionella, kyrkliga ord utan språket var icke-religiöst färgat. Rörelsen ville likafullt betona att man höll sig till kristendomens centrala och bibliska sanningar, trots att språket inte var det konventionella. Grupprörelsen använde den moderna vetenskapens termer, t.ex. inom psykologin, för att legitimera sin verksamhet och som metod att tilltala vetenskapsmän. I Oxfordgrupperna talade man exempelvis om "livsförvandling" och "inre revolution" istället för frälsning, rättfärdiggörelse eller pånyttfödelse. Liberala och sekulariserade människor, vetenskapsmän, affärsmän och andra som fjärmats från kyrkan, fick så ta del av andliga upplevelser på ett språk som de förstod, och det ledde till att de själva fick erfara en andlig väckelse. Inga traditionella sånger eller predikningar förekom på gruppmötena.⁷⁶ Aurola sammanfattar mötesstilen: "Alla masker måste tas av och

⁷⁵ Knox 1935, 106–107. Oxfordgrupprörelsen kallades i början även för *Buchmanism* och *The first century christian fellowship*. Ekstrand 1993, 27.

⁷⁶ Werkström 1963, 171; Ekstrand 1993, 82.

man bör uppträda som den man verkligen är. Man skall även kunna vittna om det.”⁷⁷ Det personliga bemötandet och människors personliga livsberättelser kom således att utgöra attraktionskraften i Oxfordgrupprörelsen. Människor kände igen sig själva i gruppmedlemmarnas ofta privata inre angelägenheter, och de rycktes med i grupprörelsen av den öppenhet som skapade en djup känsla av gemenskap.

Oxfordgrupprörelsen var mån om att profilera sig som en väckelse inom kyrkorna, detta för att inte betraktas som en sekt. I själva verket ville man inte ens kalla sig för en rörelse.⁷⁸ Man kallade sig hellre för en ”organism” än för en organisation. Man eftersträvade att påverka de aktivt kristnas moral inom ramen för deras egna samfund, och ville inte att människor skulle lämna sina kyrkor. Oxfordgrupprörelsen präglades av Moody-väckelsens alliansinriktade kristendom. I praktiken kom dock rörelsen att utformas till en organisation där Buchman fungerade som högsta chef och auktoritet. Man värvade medlemmar och upprättade till och med medlemsförteckningar för de lokala grupperna.⁷⁹

En anhängare till rörelsen beskriver Oxfordgrupprörelsens roll i förhållande till kyrkan: ”Oxfordgruppen kallar kyrkorna till deras egentliga uppgift att rädda folkens såväl som de enskilda människornas själar. Den konkurrerar inte med någon kristen bekännelse, ehuru den syftar till att väcka nytt liv inom dem alla.”⁸⁰ Denna målmedvetna profilering skapade förtroende för rörelsen och dess budskap även bland präster och andra andliga ledare eftersom flera sådana kom att ansluta sig till den.⁸¹ Rörelsen avsåg inte att vara ett hot mot den etablerade kristenheten utan ville snarare fördjupa det andliga livet inom den. Detta lyckades inte i längden. Politiska faktorer kom med in i bilden och Oxfordgrupprörelsen utvecklades till Moralisk upprustning.

---

⁷⁷ Aurola 1936, 6–7. ”Naamarit pois, on oltava sellainen kuin todella on, ja on uskallettava se tunnustaa”.

⁷⁸ Werkström 1963, 237.

⁷⁹ Kurtz 1991, 48; Pittman 1992, 109; Ekstrand 1993, 29, 277–284.

⁸⁰ Streeter 1955, 298.

⁸¹ Heino har exempelvis funnit att flera av kyrkans män på 1930-talet i Finland mottog Oxfordgrupprörelsen och dess budskap. Bland dem fanns Aleksi Lehtonen som senare blev ärkebiskop, och Elis Gulin som blev biskop för Tammerfors stift. Heino 1997, 344.

2.1.3 Moralisk upprustning

Oxfordgruppernas verksamhet koncentrerade sig på den enskilda individen och de små grupperna utgjorde bas för arbetet. Budskapet spreds via personliga kontakter och genom litteratur. Grupperna fungerade i en demokratisk anda. Det egentliga ledarskapet var något som man ansåg att Anden stod för. Mot slutet av 1930-talet förändrades dock konceptet. Buchman började alltmera tala om en förändrad värld istället för att betona den enskilda individens andliga pånyttfödelse. År 1938 bytte Oxfordgrupprörelsen namn till *Moral Re-Armament* (MRA), Moralisk upprustning. Krigstiden talade om en militär upprustning, men Frank Buchman betonade att det inte är vapen utan en god moral som är nödvändig. Världen behövde en moralisk upprustning. Stora kampanjer och massmöten började ersätta de mindre gruppsamlingarna. Innehållet i rörelsens handlingsprogram förändrades också. Visionen var nu inte endast att förändra enskilda individer utan man började tala om att förändra hela världen. Förändrade individer skulle förändra hela världen. Buchman sade sig ha fått dessa insikter genom Andens ledning. Han gjorde därför en medveten satsning på att börja vinna politiker och beslutsfattare, s.k. *key-persons*, över på sin sida. Dessa skulle dela hans visioner och arbeta för en ny och moralisk värld via det inflytande dessa makthavare hade. Denna tanke var egentligen inte ny. Under sin tid i YMCA:s tjänst bland studenterna i Pennsylvania hade Buchman insett att om han lyckas vinna fotbollslagets kapten så kommer det att ha en större inverkan på flera människor än om en person med mindre inflytande blir förvandlad. Denna insikt ledde till att Buchman alltmer började inrikta sig på samhällets kända författare, industrichefer, konstnärer, biskopar och ministrar.⁸²

Många av MRA:s betydelsefulla kontakter knöts på Caux Palace Hotel beläget i bergen ovanför Montreux i Schweiz. Rörelsen köpte detta hotell 1946 och renoverade det med frivilliga krafter till ett stort konferenscenter med plats för 500 gäster. Centret i Caux kom årligen att samlas rörelsen och dess vänner till konferenser och möten. MRA:s arbete för fred kan illustreras av en sommarkonferens i Caux 1947 då 5 000 deltagare från 50 länder deltog, bland dem statsministrar, parlamentsledamöter och andra politiska ledare från Europa, Asien och

---

⁸² Buchman 1955, 183; Mel B 1991, 35; Pittman 1992, 123; Ekstrand 1993, 35; Jarlert 1995, 45–49, 115.

USA.⁸³ MRA lyckades sålunda under sina glansdagar knyta an betydelsefulla människor på den politiska arenan. I rörelsens litteratur poängteras gärna Buchmans umgänge med makteliten.⁸⁴

Buchmans syften att förändra världen visade sig inte enbart vara av andlig art. Det framkommer tydligt i hans samlade tal att de s.k. världsfienterna står att finna i de politiska ideologierna: "Kommunismen och fascismen bygger på någonting *negativt* – på en materialism som skapar splittring och förvirring. Vart Moralisk upprustning kommer, växer något *positivt* fram. Vårt mål är att återinsätta Gud som den styrande kraften i folks liv."⁸⁵ Dessutom ansåg Buchman att MRA var ett tecken på en sann amerikansk fosterlandskärlek. MRA arbetade i amerikansk anda för demokrati, och den som arbetade för MRA betecknades av Buchman som en hängiven patriot. Buchmans förkunnelse om förvandling i MRA-form innebar att människor tillika skulle omvändas från kommunismen till Kristus.⁸⁶ Hans syfte var att fälla de rådande "negativa" politiska systemen och istället införa ett teokratiskt världsstyre genom MRA.

Oxfordgrupprörelsen blev således i sin MRA-form en politiskt färgad rörelse. Buchman hade även millenaristiska mål för MRA.⁸⁷ Målet var en ny, god värld där Gud skulle styra via MRA och en evig fred skulle råda. Buchman var synnerligen optimistisk i sina visioner, och hans bristande förmåga att hålla åtskillnad på individual- och socialietiken

---

⁸³ Lean 1985, 340–341, 348; Ekstrand 1993, 241.

⁸⁴ Se Buchman 1955, 245; Howard 1961, 33–35, 51.

⁸⁵ Buchman 1955, 183.

⁸⁶ Buchman 1955, 17, 168–169. Också i Finland kom grupprörelsen att betona fosterlandet. I den finländska rörelsens sånghäfte finns, förutom Finlands och övriga nordiska länders nationalsånger, psalmer och andra andliga sånger där fosterlandet betonas. Se *Oxford-ryhmä* 1944.

⁸⁷ Millenarismen är en uppfattning som bygger på Uppenbarelsebokens beskrivning av ett s.k. tusenårsrike som inträder innan Kristi återkomst till jorden. I detta rike skall ondskan inte finnas. Förutom kristna och andra religiösa grupper, t.ex. Jehovas vittnen, har politiska rörelser som t.ex. marxismen och nazismen inspirerats av tanken om tusenårsriket i form av ett perfekt världsrrike. Karrer 2003, 538–539. Buchman kom att ha kontakt med Tredje riket genom ett besök hos Heinrich Himmler i augusti 1936. Möjligen fick Buchman inspiration för sina millenaristiska idéer också via att se det nazistiska rikets framgångar i funktion. Enligt Lean var Buchmans syfte med besöket hos Himmler att via denne försöka få ett inflytande över Hitler. Målet var att förändra Hitler så att det Tredje riket skulle komma under "Guds kontroll", dvs. att Hitler skulle överge sin "demoniska kraft" och istället börja följa MRA:s ideologi. Lean 1985, 237–239.

ledde till MRA:s fortsatta, orealistiska försök att förändra världen. Det blev något som i slutändan visade sig misslyckat och ledde till rörelsens nedgång.⁸⁸

Buchmans död 1961 föregicks av hans allt större kontaktsvårigheter med människor och medarbetare. Detta berodde dels på sjukdom, dels på att han som MRA:s högsta ledare försökte hålla personlig kontakt med hundratals anställda runtom i världen.⁸⁹ Buchmans roll som toppstyrande ledare blev till slut för svår att bemästra. Hans betydelse hade varit avgörande för MRA:s fortsatta arbete. Efter hans död tog medarbetaren Peter Howard⁹⁰ över ledningen, men då denne avled redan 1965 kom rörelsen att leva i en alltmera tynande tillvaro. Verksamheten fortsatte dock i mindre omfattning, inte minst på konferenscentret i Caux. Rörelsen utvecklades till ett nätverk av människor från olika kulturer och religioner och den kristna profileringen kom i skymundan. Politiska och sociala frågor var fortsättningsvis centrala för rörelsen.⁹¹

År 1965 grundade några MRA-medlemmar rörelsen *Up with people*. Rörelsen betonar fred och samförstånd mellan alla människor och kulturer. Särskilt ungdomar reser omkring i världen och framför detta budskap genom sång och musik. *Up with People* utgör en förgrening av MRA. Dess idéer kommer till uttryck i verksamheten.⁹²

MRA fortsatte sin verksamhet fram till 2001 då ett namnbyte skedde till *Initiatives of Change*. En betoning av människors moraliska och andliga förändring kvarstår inom *Initiatives of Change*, likaså omnämns på rörelsens hemsidor en strävan efter ärlighet, renhet, osjälviskhet och kärlek. Rörelsen uppger sig ha ett världsomfattande arbete och önskar föra en dialog med människor som har olika bakgrund. Det huvudsakliga konferenscentret finns fortsättningsvis i Caux där utbildning, seminarier och konferenser äger rum.⁹³ Den ursprungliga tanken inom Oxfordgrupprörelsen, att hjälpa enskilda individer, kom

---

⁸⁸ Ekstrand 1993, 116; Helmersson Bergmark 1995, 15–16.

⁸⁹ Lean 1985, 503–504.

⁹⁰ Peter Howard var en av Buchmans närmaste medarbetare och skrev flera verk om både Buchman och MRA. Till exempel den ovannämnda *Frank Buchman's Secret* var en hyllning till Buchman och hans livsverk. Lean 1985, 533.

⁹¹ *Britannica* 1985 (vol. 8); 307; <http://religiousmovements.lib.virginia.edu/nrms/moralrearm.htm> (06.09.2006).

⁹² <http://religiousmovements.lib.virginia.edu/nrms/moralrearm.htm> (06.09.2006).

⁹³ www.caux.ch/en/ (06.09.2006); www.mra.org.uk (06.09.2006).

inte att leva vidare inom MRA. Den fortsatte istället inom Anonyma Alkoholister. Jag granskar därför AA närmare i följande avsnitt.

2.2 Anonyma Alkoholister

Oxfordgrupprörelsens koncept med verksamhet i smågrupper fördes vidare utanför grupprörelsen av personer med alkoholproblem. Anonyma Alkoholister (AA) blev namnet på den rörelse som på 1930-talet grundades av de nyktra alkoholisterna William G. Wilson (Bill W) och Robert H. Smith (Dr Bob) i Oxfordgrupprörelsens anda.⁹⁴ En kortfattad och kärnfull programförklaring av vad AA står för kallas "Ingressen":

AA - Anonyma Alkoholister är en gemenskap av män och kvinnor, som delar sina erfarenheter, förhoppningar och sin styrka med varandra för att söka lösa sitt gemensamma problem och hjälpa andra att tillfriskna från alkoholism. Det enda villkoret för medlemskap är en önskan att sluta dricka. AA kräver inga inträdes- eller medlemsavgifter. Vi är självförsörjande genom egna frivilliga bidrag. AA har ingen anknytning till någon religion, politisk organisation eller institution. Ej heller till rörelse av något annat slag. Vi deltar inte i offentliga debatter och framträder varken som förespråkare för eller motståndare till något annat. Vårt främsta syfte är att hålla oss nyktra och hjälpa andra alkoholister till nykterhet.⁹⁵

Ingressen antyder att AA bedriver en annorlunda verksamhet än Oxfordgrupprörelsen, men antar samtidigt en del av Oxfordgrupprörelsens verksamhetsprinciper. AA:s målgrupp är dock specificerad, den gäller alkoholister. Vidare tar AA avstånd från religiös tro och politiskt engagemang. Precis som inom Oxfordgrupprörelsen blev AA:s grundare betydelsefull för rörelsens uppkomst och för de centrala verksamhetsidéerna, inte minst tolvstegsprogrammet som är grundläggande för den världsomfattande recoveryrörelsen.

---

⁹⁴ Kurtz 1991, 27; Helmersson Bergmark 1995, 13-14. Anonymitetsprincipen inom AA tillåter inte att hela namnet skrivs ut. Denna princip att skydda alkoholisternas identitet följs konsekvent i AA-litteraturen, och endast rörelsens utomstående vänner och betydelsefulla understödjare som inte själva är alkoholister får sina namn utskrivna. Således har de av rörelsen utgivna böckerna heller inga namngivna författare. I avhandlingen använder jag de förkortningar man har inom AA och i regel följer inom AA-forskningen. Såsom Kurtz uppger jag dock grundarnas hela namn.

⁹⁵ Anonyma Alkoholister 1998, 1.

2.2.1 Grundare och uppkomst

I de flesta av AA:s auktoriserade och utgivna böcker förekommer namnet Bill W.⁹⁶ William Griffith Wilson (1895–1971) föddes i East Dorset, Vermont. Föräldrarnas äktenskap var olyckligt och fadern lämnade hemmet. Modern överlämnade Bill W och hans syster i morföräldrarnas vård. Bill W kom därför att få en dålig start i livet. Han upplevde sig som förkastad och kände samtidigt skuld över föräldrarnas separation.⁹⁷

Bill W har dokumenterat sitt liv i bokform. I AA:s först utkomna och grundläggande bok *Alcoholics Anonymous* (1939), populärt kallad *Stora Boken*,⁹⁸ skildrar han sitt liv som alkoholist. Han beskriver sitt liv som börsmäklare och ser sig själv efter börsrasen 1929 som en "obotlig alkoholist", vars liv kretsade kring en enda sak, alkoholen. Efter många års drickande fick Bill W kontakt med en av sina vänner som hette Ebby.⁹⁹ Han var alkoholist men hade tack vare Oxfordgrupprörelsens hjälp tagit sig ur missbruket. Genom kontakten med Ebby gick också Bill W med i Oxfordgrupprörelsen i New York. Bill W överlämnade sitt liv "helt i Guds händer". Han upplevde en kraft som hjälpte honom till ett nytt liv. På ett typiskt oxfordmanér började han dela med sig av sin livsberättelse och upptäckte att han kunde bevara sin nykterhet genom att hjälpa andra. En dag fick han en uppmaning att besöka en man som kallades Dr Bob. Bill W:s kontakt med honom skulle bli av historisk betydelse. Den 10 juni 1935 drack Dr Bob sitt sista glas alkohol, en händelse som räknas som Anonyma Alkoholisters början. Bill W och Dr Bob kunde nu stöda varandra i nykterhet, och hjälpte tillsammans andra alkoholister.¹⁰⁰

---

⁹⁶ Anonyma Alkoholister 1986, 1989, 1994, 1998, 1999, 2001, 2004.

⁹⁷ Kurtz 1991, 10.

⁹⁸ Se Anonyma Alkoholister 2001. Boken *Anonyma Alkoholister* kallas *Stora Boken* (*The Big Book*) eftersom den trycktes på tjockt papper och blev stor till omfånget. Meningen var att alkoholisterna skulle känna att de fick något rejält i utbyte för pengarna, \$ 3,50, de lade ut på boken. Anonyma Alkoholister 1994, 179.

⁹⁹ Ebby, eller Edwin T, omnämns som en viktig person i AA:s historia eftersom han "vittnade" för Bill W att han ersatt sitt drickande med religion, dvs. han hade blivit medlem i Oxfordgrupprörelsen. Kurtz 1991, 7–10.

¹⁰⁰ Kurtz 1991, 10–33; Anonyma Alkoholister 1994, 67–74; 2001, 30–44. Se även Morrem 1990, 22–27; Mel B 1991, 49–52; Helmersson Bergmark 1995, 15; Eisenbach-Stangl & Rosenqvist 1998, 7. Namnet "Anonyma Alkoholister" togs officiellt i bruk först 1939 i samband med utgivningen av boken med samma namn. Kurtz 1991, 74–75.

Till en början fortsatte Bill W att besöka Oxfordgruppernas möten. Dessa var inte i första hand avsedda för alkoholister, men många hade fått hjälp genom att delta i dem. Då de nyktra alkoholisterna delade med sig av sina livsberättelser i grupperna kunde de bli till hjälp för många andra som hade spritproblem. Men redan 1935, då Bill W varit nykter bara några månader, fick han känna av Oxfordgruppens ogillande för sitt engagemang för andra alkoholister. De upplevdes som besvärliga och störde gruppmötena. Han märkte också att de absoluta principerna och auktoritära predikningarna ofta skrämde bort alkoholister från grupperna. Då Oxfordgrupperna i sin MRA-form alltmera inriktade sitt intresse på att nå eliten i samhället bidrog detta till att alkoholisterna kände sig obekväma i grupprörelsen, där framgångsrika människor i samhället utgjorde merparten.¹⁰¹

År 1937 skedde en separation mellan Oxfordgrupprörelsen och de alkoholister som besökte gruppernas möten. Orsakerna till splittringen var att Oxfordgrupperna började orientera sig mot att "vinna hela världen". Alkoholisterna ville vinna sina vänner tillbaka till nykterhet. Den uttalade, auktoritära och legalistiska väckelsekristendomen med sina absolut verkade inte lämpa sig för människor med alkoholproblem. Likaså var alkoholisterna känsliga för att bli exponerade i Oxfordgrupprörelsens reklamkampanjer. De ville behålla sin anonymitet.¹⁰² Offentliggörande av personer med alkoholproblem innebär att deras skam exponeras. Detta drabbar även alkoholisters anhöriga.¹⁰³ Bill W och de alkoholister han hjälpte reagerade på Oxfordgrupprörelsens krav att öppet inför många människor berätta om sina alkoholproblem.

Orsakerna till att Bill W och hans alkoholistvänner drog sig ur Oxfordgrupprörelsen var således sociala, religiösa och ideologiska. Den avgörande händelsen var emellertid då man inom den Oxfordgrupp i New York¹⁰⁴ där Bill W verkade, upplevde att man fick Andens ledning gällande hans engagemang för alkoholister. Alkoholisterna sågs

---

¹⁰¹ Kurtz 1991, 44; Pittman 1992, 170; Helmersson Bergmark 1995, 15.

¹⁰² Morreim 1990, 28; Kurtz 1991, 44–45, 50; Helmersson Bergmark 1995, 15–16.

¹⁰³ Lundberg 2005, 16.

¹⁰⁴ I New York fanns Oxfordgrupprörelsens huvudsäte i USA, den episkopala kyrkan *Calvary Church*, där Bill W verkade inom grupprörelsen för att hjälpa alkoholister. Buchmans vän och medarbetare Samuel Shoemaker var präst i församlingen. AA uppstod ofta på de platser där grupprörelsen fanns. Övriga tidiga AA-centra i USA grundades i Akron, där Dr Bob verkade, och i Cleveland. Kurtz 1991, 9; 24, 84–86.

som ett problem i gruppens verksamhet. De kunde inte i tillräcklig grad poängtera Guds hjälp i tillfrisknandet. Enligt gruppen lyckades alkoholisterna inte på "rätt" sätt dela med sig av erfarenheterna från den stilla stunden. Detta ledde till att alkoholisterna kom att känna sig utpekade och otillräckliga. Vid grupprörelsens samlingar förekom allt oftare under åren 1936–1937 att gruppmedlemmar genom Andens ledning upplevde sig få budskap om att Bill W skulle upphöra med sina ansträngningar för att hjälpa alkoholister, och istället koncentrera sig på de mål som gagnade gruppen som helhet. Efter påtryckningar beslöt Bill W att lämna Oxfordgrupprörelsen. Han började istället hålla egna samlingar för alkoholister.¹⁰⁵ AA kom i sitt program att ta avstånd från religion. En orsak till detta var att man inte lyckades uppnå Oxfordgrupprörelsens elitistiskt färgade religiösa standard.

Bill W blev en betydelsefull person inom AA. Han var inte en styrande ledare i samma utsträckning som Buchman för Oxfordgrupprörelsen. Dr Bob blev lika betydelsefull för AA som Bill W, även andra AA-pionjärer uppmärksammas som en del av AA:s historia.¹⁰⁶ Bill W blev således inte den enda frontfiguren för rörelsen även om han hade en speciell ställning som chefsideolog och inspiratör för den tidiga AA-rörelsen. Hans och Dr Bobs förmåga att personligen skapa kontakt med både alkoholister och utomstående understödjare gjorde att rörelsens arbete spreds och växte.

2.2.2 Verksamhetsidéer och organisation

Eftersom AA startade sin verksamhet inom Oxfordgrupprörelsen finns det flera likheter mellan rörelsernas verksamhetsidéer. *Full surrender* och *sharing* är exempel på begrepp som AA i sitt tolvstegsprogram har lånat från Oxfordgrupprörelsen.¹⁰⁷ Idén med små gruppmöten där människorna kommer varandra nära och berättar om sina misslyckanden fördes vidare till AA. Oxfordgrupprörelsens idéer har följaktligen påverkat AA:s handlingsprogram. Men AA:s verksamhet har i minst lika hög grad utformats genom en avgränsning mot grupprörelsen, speciellt i dess MRA-form med dess politiska och religiösa framtoning. Denna avgränsning kommer till synes i AA:s traditioner och principer.

---

¹⁰⁵ Kurtz 1991, 44–45. Prövningen av Andens ledning var dock gängse praxis inom Oxfordgrupprörelsen och ingick i Buchmans *Five Procedures*. Se avsnitt 2.1.2.

¹⁰⁶ Jfr Helmersson Bergmark 1995, 16; ÅAB. Holmqvist 1999, 50.

¹⁰⁷ Dessa begrepp och diskuteras närmare i avsnitt 2.2.3.

AA:s symbol, en cirkel innehållande en triangel, visar på tre viktiga principer eller s.k. legat. Dessa legat innebär tillfrisknande, enighet och service. De är grundpelare i AA:s verksamhet och skall hjälpa alkoholister till ett nyktert liv. De kommer till uttryck i AA:s tolv steg, traditioner och principer.¹⁰⁸

AA:s logotype

AA-rörelsens verksamhetsidéer och organisatoriska uppbyggnad sammanfattas i 12 steg, 12 traditioner och 12 principer.¹⁰⁹ De tolv stegen är förslag till hjälp för tillfrisknande, det recoveryprogram som syftar till individens inre helande. De tolv traditionerna ger dels riktlinjer för hur arbetet fungerar på gruppnivå, dels allmänna principer inom AA. De tolv principerna beskriver AA:s beslutandeorgan, samarbetet och servicen på nationell och internationell nivå.¹¹⁰

När *Stora Boken* utkom 1939 innehöll den förutom alkoholisters livsberättelser AA:s tolv steg, *The Twelve Steps*. De tolv traditionerna, *The Twelve Traditions*, publicerades 1946 i nyhetsbrevet *The Grapevine*. Dessa steg och traditioner utgavs 1952 i ett separat verk *The Twelve Steps and Twelve Traditions*.¹¹¹ Traditionerna blev nödvändiga för den unga AA-rörelsens fortsatta existens. Det arbete som bedrivs inom AA utförs på frivillig basis, och i längden blir det betungande för några få personer att sköta allt från ekonomi till att försöka rädda alkoholister. I *Stora Boken* konstateras att traditionerna egentligen är "en lista över uppoffringar, som erfarenheten lärt oss att vi måste göra, individuellt och kollektivt, om AA självt ska förbli vid liv och god hälsa".¹¹² Traditionerna vill samtidigt motverka en alltför stark organisering av AA. Precis som Oxfordgrupprörelsen motsatte sig att kallas för en rörelse,

¹⁰⁸ Anonyma Alkoholister 1994, 51; Helmersson Bergmark 1995, 22.

¹⁰⁹ Se bilagorna 1–3.

¹¹⁰ Helmersson Bergmark 1995, 22–23.

¹¹¹ Anonyma Alkoholister 1998.

¹¹² Anonyma Alkoholister 1984, 252; Helmersson Bergmark 1995, 16, Olafsdottir 1998, 57.

ville inte heller AA kalla sig för en organisation. Man talade hellre om en gemenskap.¹¹³

AA:s tolv traditioner är:

1. Vår gemensamma välfärd bör komma i första hand, personligt tillfrisknande beror på sammanhållningen inom AA.
2. För vår grupp finns bara en högsta auktoritet – en älskande Gud, såsom Han kommer till uttryck i vårt gemensamma gruppsamvete. Våra ledare är blott betrodda tjänare – de styr oss inte.
3. Det enda villkoret för deltagande i AA är en önskan att sluta dricka.
4. Varje grupp bör vara självstyrande – utom i angelägenheter som berör andra grupper eller AA som helhet.
5. Varje grupp har endast ett huvudsyfte – att föra budskapet vidare till de alkoholister, som fortfarande lider.
6. En AA-grupp bör aldrig gå i borgen för, finansiera eller låna sitt namn till närbesläktade sammanslutningar eller utomstående företag, annars kommer problem med pengar, egendom och prestige att skilja oss från vårt ursprungliga syfte.
7. Varje AA-grupp bör vara helt självförsörjande och vägra ta emot ekonomiskt stöd utifrån.
8. Anonyma Alkoholister bör för alltid förbli icke-professionella – men våra servicecentra kan anställa personal för speciella uppgifter.
9. AA som sådant bör aldrig organiseras, men vi kan tillsätta styrelser och kommittéer för service – dessa är direkt ansvariga inför dem de tjäna.
10. Anonyma Alkoholister tar aldrig ställning för eller emot i yttre angelägenheter, alltså bör AA:s namn aldrig dras in i offentliga debatter.
11. Vår kontakt med allmänheten är baserad på rörelsens egen kraft snarare än på direkt propaganda. Vi bör alltid iakttaga personlig anonymitet i förhållande till press, film, radio och TV.
12. Anonymitet är den andliga grundvalen för våra traditioner och påminner oss ständigt om att ställa princip framför person.¹¹⁴

Enligt AA-litteraturen påbjuder den första traditionen att den gemensamma välfärden kommer före individens tillfrisknande. Detta verkar vara en paradox, men i praktiken gör det att individens möjlighet till tillfrisknande gynnas. Alla i gruppen bör ta hänsyn till och respektera

¹¹³ Helmersson Bergmark 1995, 28, Olafsdottir 1998, 57.

¹¹⁴ Anonyma Alkoholister 1998, 93-125. Traditionerna återges här i den vanligast förekommande, förkortade formen. Då de ursprungligen utgavs var formuleringarna något mera utförliga. Anonyma Alkoholister 2001, 419-424. Se *The Twelve Traditions* i den kortare formen i avhandlingens bilaga nr 2.

varandra. Den andra traditionen handlar om ledarskap. Gud och "gruppsamvetet" är gruppens högsta auktoritet men det finns också formella ledare i gruppen vilka ses som "tjänare". Den tredje traditionen betonar att det enda kriteriet för medlemskap i AA är alkoholists önskan om att sluta dricka. Det finns inga listor på medlemmarna utan var och en som besöker AA-möten och själv säger sig vara medlem räknas som medlem.¹¹⁵

De två första traditionerna tyder på att AA har velat avgränsa sig från bl.a. Oxfordgrupprörelsens syn på ledarskap. Traditionerna betonar vikten av sammanhållningen i en AA-grupp. Det finns ingen topporganisation eller starka ledare som styr gruppen utan man önskar fungera i en demokratisk anda.¹¹⁶ Det betyder dock inte att AA-gruppen är utan ledarfunktioner men ansvaret för ledarskapet roterar mellan olika medlemmar. Detta gäller också ledarpositioner för AA som helhet. De är tidsbundna eftersom man vill undvika att enskilda personer missbrukar sin maktposition. "Gruppsamvetet" kan sägas utgöra hela gruppens åsikt. Inga i samhället inflytelserika personer kan göra anspråk på att ha mera makt än någon annan.¹¹⁷

Ett avståndstagande från MRA:s fokusering på speciellt viktiga nyckelpersoner, *key-persons*, kan utläsas särskilt i den andra traditionen. Det betonas att varje enskild människa är lika betydelsefull. Sammanhållningen i AA-gruppen skall inte bero på starka ledare utan på att alla får komma till tals. AA vill gardera sig för att en enda person blir tongivande och toppstyr rörelsen. Den andra traditionen liknar för övrigt Oxfordgrupprörelsens *guidance*. "Gruppsamvetet" har drag av oxfordgruppernas uppfattning om Andens ledning. Den egentliga makten och vägledningen kommer från "en älskande Gud" till hela gruppen och rörelsen som helhet, inte genom någon enskild människa. AA-gruppens högsta ledande instans kan därför sägas vara en absolut kärlek. Inom AA har man försökt hindra all form av enskild styrning genom att hänvisa till gruppsamvetet. Detta innebär att hela gruppen är delaktig i beslutsprocessen. En enskild grupp kan trots allt inte gå emot traditionerna, i så fall anser man att gruppen följer andra principer än AA:s och ses inte längre som en AA-grupp. Rörelsen är

---

¹¹⁵ Anonyma Alkoholister 1998, 93–102.

¹¹⁶ Kurtz 1991, 135.

¹¹⁷ Helmersson Bergmark 1995, 29–30; BDA. Arvidsson 1996, 47–48; Olafsdottir 1998, 58.

så tillvida ganska konservativ eftersom traditionerna skyddar den mot förändringar.¹¹⁸

Att den tredje traditionen så starkt poängterar vem som är välkommen till gruppen, den som önskar sluta dricka, kan ses som en reaktion mot MRA:s fokusering på makteliten och de universella målen framom den "vanliga" människan och hennes problematik. Men samtidigt utestänger det människor som har andra problem än alkohol. I den bemärkelsen är AA-gruppen exklusiv. Trots det betonar AA att man överlämnar till den enskilda människan att avgöra om hon anser sig vara medlem i gruppen eller inte.¹¹⁹

Den fjärde traditionen vill undvika ett starkt centralstyre och betonar varje enskild grupps självständighet. Denna tanke fanns från början även i Oxfordgrupperna. Samtidigt finns det villkor för en grupp som vill kalla sig för en AA-grupp. Det innebär att gruppen är villig att följa tolvstegsprogrammet, traditionerna och använda sig av godkänd litteratur, dvs. litteratur som AA:s världskonferens, *General Service Conference*, har godkänt. Man vill så undvika att bli förväxlad med andra hjälporganisationer och deras idéer.¹²⁰

AA:s ointresse för pengar, egendom, offentlighet, byråkratisk organisation och professionalism kommer till uttryck i den femte till nionde traditionen. Dessa traditioner kan ses som försök att undvika MRA:s elitism, persondyrkan, prestige och toppstyrning. AA skulle förlora fokus på den enskilda människan och hennes tillfrisknande ifall makt, universella mål, propaganda och offentlighet skulle prägla rörelsen. AA:s angelägenheter skall inte heller sammanblandas med utomstående företag, organisationer eller andra professionella instanser. Detta kunde ge problem med ekonomi och egendom. Det finns således ingen utomstående part, t.ex. någon professionell vårdinstitution att hänskjuta ansvaret på. Självförsörjande, mindre självbestämmande grupper i demokratisk anda med ett tydligt uttalat mål att hjälpa alkoholister ses som primärt inom AA. Av den orsaken vill man genom sina

¹¹⁸ Jfr Helmersson Bergmark 1995, 29, 31.

¹¹⁹ Jfr Anonyma Alkoholister 1994, 299.

¹²⁰ Helmersson Bergmark 1995, 30; Olafsdottir 1998, 59. Det gemensamma internationella beslutandeorgan som existerar i AA är världsservicekonferensen, *General Service Conference*. Konferensen värnar om AA:s ideologi och ger tillstånd att bl.a. trycka böcker i AA:s namn. De nationella servicekontoren med anställd personal ger ut denna AA-litteratur och bistår lokala grupper med information. Helmersson Bergmark 1995, 32-43.

traditioner eliminera alla hot som skulle hindra rörelsen "att överleva och fungera".¹²¹

De tre sista traditionerna värnar om anonymiteten och kontakten utåt. AA bör inte ta del av offentliga debatter och frågor, inte heller tala öppet i press, radio och TV utan vara mån om anonymiteten. PR för rörelsen skall vara mer "baserad på rörelsens egen kraft än på direkt propaganda".¹²² AA kan dock ses som ett fenomen inom t.ex. populkulturen. I exempelvis filmerna *When A Man Loves a Woman* (1994) och *28 Days* (2000) visas tydligt hur AA hjälper de kvinnliga alkoholiserade huvudrollsinnehavarna vid sidan av den s.k. Minnesota-behandlingen.¹²³ AA har emellertid inte producerat filmerna eftersom det skulle innebära ett regelbrott gentemot den elfte traditionen att idka propaganda. Den tionde till tolfte traditionen är ett tydligt ställningstagande mot Oxfordgrupprörelsens och MRA:s strävan att nå uppmärksamhet i media och genom kända ansikten inom kultur, politik och näringsliv. Inte minst den offentliga syndabekännelsen gav upphov till rykten och kunde skada både enskilda människor och rörelsens anseende. En alkoholist som utlämnar sig i media kan genom ett eventuellt återfall inte bara skada sig själv utan också AA:s rykte. Kända personer i samhället skyddas av AA:s tre sista traditioner och kan därför söka hjälp utan att bli stämplade i t.ex. media.

En viktig sak som ytterligare bör nämnas är att den tolfte traditionen påbjuder att princip alltid kommer före person. Denna formulering påminner om Oxfordgrupprörelsens tanke om absolut osjälviskhet. Traditionerna står därmed över enskilda AA-medlemmars åsikter. Rörelsens existens är beroende av den enskildes villighet att "offra för det gemensamma bästa".¹²⁴ Traditionerna blir därmed styrande riktlinjer som i praktiken kan köra över individen. Samtidigt anser AA att det som gynnar gruppen i enlighet med den första traditionen är till den enskilda alkoholists fördel. Trots att AA till det yttre kan ses som en tämligen lös sammansatt samling av människor som kämpar med sin alkoholism finns det i praktiken fasta regler som styr grupperna och deras verksamhet.

---

¹²¹ Anonyma Alkoholister 1994, 299; Anonyma Alkoholister 1998, 105-120.

¹²² Anonyma Alkoholister 1998, 121-127.

¹²³ Filmerna finns tillgängliga som DVD. I *When A Man Loves a Woman* spelar Meg Ryan och Andy Garcia i huvudrollerna medan *28 Days* har Sandra Bullock i huvudrollen. Se HRA. Angående Minnesota-behandling se nedan avsnitt 2.2.6.

¹²⁴ Anonyma Alkoholister 1994, 127, 299.

AA:s tolv principer, *The Twelve Concepts*, gäller rörelsens internationella arbete. Principerna formulerades av Bill W och godkändes 1962 vid AA:s världsservicekonferens. Principerna går i stort sett ut på att beskriva befogenheterna för AA:s *General Service Conference* och erkänner *General Service Board*, en kommitté med förtroendevald som AA:s juridiska och huvudansvariga person. Den första principen betonar dock konsekvent att "det gemensamma samvetet", dvs. rörelsen som helhet, alltid är och förblir den instans som har det yttersta ansvaret och den slutliga bestämmanderätten inom AA. I praktiken tillfrågas alla grupper i hela världen gällande rörelsens viktiga beslut.¹²⁵

I förlängningen är ansvar något som åläggs varje enskild AA-medlem. Ansvaret går inte att föra över på någon annan eftersom alla är en del av det gemensamma samvetet. Samtidigt står både traditionerna och principerna alltid över individen. Den enskilda människan får utöva sitt ansvar och har rätt till önskemål om AA:s verksamhet så länge hennes vilja ligger inom ramen för traditionerna och principerna. Inte ens *General Service Conference* får ändra någon av AA:s traditioner utan att samtliga AA-grupper i världen tillfrågas.¹²⁶ AA vill till varje pris skydda de demokratiska principer som både traditionerna och principerna vilar på.

Sammanfattningsvis kan konstateras att många av AA:s traditioner och principer har tillkommit för att AA ville undvika de problem som Oxfordgrupprörelsen i sin MRA-form råkade in i. Inom AA betonas individen. Verksamhetens mål är inte att likt MRA förändra hela världen utan att hjälpa alkoholister. En annan skillnad kan noteras angående ledarskapet och kontakterna utåt. I Buchmans politiskt färgade MRA byggde det mesta på hans personliga insatser för rörelsens fortlevnad. Inom AA styrs gruppverksamheten på ett lokalt plan i en demokratisk anda. Bill W intog inte en lika utpräglad ledarroll som Buchman. AA:s syn på ledarskap hindrade Bill W att bli en alltför stark och styrande ledare, även om hans betydelse och insatser för rörelsens steg, traditioner och principer är grundläggande. Anonymitetsprincipen inom AA har också begränsat stora mediekampanjer, massmöten och försök att nå inflytande hos ledande personer i samhället. I AA-gruppen är alla medlemmar på samma nivå. Rörelsens

---

¹²⁵ Helmersson Bergmark 1995, 35–37; Alcoholics Anonymous 2005, 106. Också de tolv principerna återfinns liksom traditionerna i en kortare och längre version. Se den kortare versionen av *The Twelve Concepts* i avhandlingens bilaga nr 3.

¹²⁶ Alcoholics Anonymous 2005, 94.

kontakter utåt bygger mera på personligt umgänge än på reklam. Här finns likväl en koppling till Oxfordgrupprörelsens ursprungliga idé om att en förvandlad person delar med sig av sin livsberättelse till hjälp för sig själv och andra.

2.2.3 De tolv stegen

De tolv stegen utgör AA:s vårdprogram, en självhjälpsmetod för alkoholisten att kunna leva nyktert. Av AA:s verksamhetsidéer är tolvstegsprogrammet centralt och innehåller rörelsens riktlinjer på individnivå. De tolv stegen innehåller flera likheter med Oxfordgrupprörelsens idéer. Influenser från Buchmans program och idéer för medlemmarnas liv inom Oxfordgrupprörelsen i form av *The Five C's* och *Five Procedures* kan skönjas i tolvstegsprogrammet.¹²⁷

Tankegångarna i tolvstegsprogrammet bygger inte enbart på Oxfordgrupprörelsens kristna traditioner och verksamhetsidéer, även om sambandet är uppenbart. Av AA:s litteratur framgår att också den episkopala prästen Samuel Shoemaker och jesuitbrodern Edward Dowling kom att stå för "de andliga principer" som präglar tolvstegsprogrammet.¹²⁸ Å andra sidan var Shoemaker samtidigt en central gestalt inom Oxfordgrupprörelsen. Men ytterligare några andra personer kan sägas indirekt ha influerat tolvstegsprogrammet. En av dem är religionspsykologen William James. Bill W läste James verk *The Varieties of Religious Experience* (1902) och fann där en modell för den mångtydiga gudsbild som finns i tolvstegsprogrammet. Tanken på förändring genom *full surrender* poängteras också hos James.¹²⁹ En annan psykolog som AA gärna hänvisar till är Carl Gustav Jung. Jung lär ha sagt till en alkoholist som han inte kunde bota att denne kunde bli frisk genom en andlig upplevelse. Jung formulerade sitt uttalande på latin: *spiritus contra spiritum*, dvs. Guds Ande i motsats till spritens ande.¹³⁰ AA tog fasta på principen om ett andligt uppvaknande som botemedel för alkoholism och integrerade den i sitt tolvstegsprogram. Man ville emellertid eliminera det religiösa innehållet från det andli-

---

¹²⁷ Kurtz 1991, 49.

¹²⁸ Webb 1992, 45; Anonyma Alkoholister 1994, 39, 168–171, 263.

¹²⁹ James 1919; Morreim 1990, 25–26; Mel B 1991, 104–105; Dick B 1992, 38–39, 116; Pittman 1992, 164–165.

¹³⁰ Mel B 1991, 165; Pittman 1992, 164–165; Anonyma Alkoholister 1994, 67, 71; Kurtz & Ketcham 1994, 112–113.

ga uppvaknandet. Därför uppkom en spänning mellan begreppen "andligt" och "religiöst".

Vad AA avser med att tolvstegsprogrammet är andligt men inte religiöst har väckt många frågor, inte minst inom kristna kretsar. AA-forskarna Ernest Kurtz och Katherine Ketcham har analyserat vad andlighet innebär enligt AA. De finner att AA har en form av öppen andlighet. Med detta avses en andlighet som inte gör anspråk på att äga sanningen eller komma med rätta svar. Denna form av andlighet är öppen för förändring. Samtidigt ses andligheten som något skört som kräver mycken respekt. En människa som framhäver sin egen andlighet är i själva verket inte andlig. Andlighet är något som fungerar hos människor som inte gör anspråk på att äga den:

Fundamental message of spirituality: You cannot control everything. You are a human being, and human beings make mistakes, and that's okay - because you are a human being, not a God.¹³¹

AA:s tolkning av andlighet mycket öppen. Det ges inte exakta definitioner på vad den innehåller eller avser. AA som rörelse önskar dock frigöra andligheten från all form av anknytning till någon religion som gör anspråk på att ha sanningen eller fasta dogmer. Det övernaturliga tonas delvis ned och fokus blir på självinsikt. Andligheten vill tillåta människan att vara den hon är med sina fel och brister. En andlig människa känner sig själv och kan ärligt medge sina problem och begränsningar, dvs. verkligheten förnekas inte. Detta är genomgående i de tolv stegen som kallas "andliga principer".¹³² Mot denna bakgrund är det motiverat att tala om tolvstegsandlighet. En andlig upplevelse i tolvstegsprogrammet kan handla om att alkoholisten har nått självinsikt och kommit ur ett förnekande av verkligheten, man medger sin alkoholism. En betoning av andlighet som självinsikt utesluter dock inte att andligheten även kan sättas i relation till någonting utöver det egna jaget. Andligheten uttrycks på ett helt annorlunda sätt

---

¹³¹ Kurtz & Ketcham 1994, 118-140. Kurtz betonar även i boken "Not-God". *A History of Alcoholics Anonymous* (1991) genom titelvalet "Not-God" att tolvstegsprogrammet bärande tanke handlar om att alkoholisten skall komma till insikt om att han eller hon inte är Gud. Alkoholisten har förlorat kontrollen över sitt alkoholbruk och kan inte, även om han eller hon tror det, klara sig ur missbruket på egen hand. Alkoholisten bör upphöra med att "leka Gud", inse sin begränsning och söka hjälp av tolvstegsprogrammet. Kurtz 1991, 3-4.

¹³² Jfr Anonyma Alkoholister 2001, 82-122.

än inom Oxfordgrupprörelsen. Grupprörelsens överoptimistiska tro på människans möjligheter att uppfylla de fyra absoluten för att vara en god kristen var mera idealistisk än verklighetsförankrad.

Tolvstegsprogrammet är tänkt att fungera pragmatiskt och bygger på alkoholisters gemensamma erfarenheter. Inom AA betonar man att stegen inte är absoluta regler utan avsedda som förslag och hjälpmedel för tillfrisknande. Stegen är skrivna i vi-form och utgår från ett erfarenhetsbaserat perspektiv för att undvika tonen av ett befallande "du måste". Bill W utformade stegen med stöd av Dr Bob och andra AA-medlemmar. Orsaken till att stegens antal är tolv är att Bill W associerade detta tal med Jesu tolv lärjungar. I tolvstegsprogrammet får alkoholisten ta till sig det som fungerar för honom eller henne och lämna resten. Enligt AA är det dock viktigt att stegen gås igenom i ordningsföljd, från det första till det tolfte, för att programmet skall fungera.¹³³ Tanken på en bestämd ordningsföljd i fråga om inre processer är välkänd även inom psykoterapi. Också inom kristen tradition talas det om troslivets utveckling i olika stadier, t.ex. "himmelska stegen" eller "nådens ordning"¹³⁴.

AA:s erfarenhet är att tolvstegsprogrammet inte kan hjälpa alla som har alkoholproblem. Programmet gör inte anspråk på att vara en snabb väg till tillfrisknande eller lycka utan det är ett livslångt projekt där stegen gås igenom om och om igen. Programmet är snarare en väg för alkoholister att nå en djup självsikt. Dess syfte är att fungera som ett medel som hindrar alkoholmissbruket eftersom alkoholisten inte utan hjälp av andlighet kan komma ifrån sitt missbruk. Programmet saknar också all form av moralism, det talar om hur saker och ting *är* och inte borde vara.¹³⁵ Oxfordgrupprörelsen kom mera att betona hur människan *borde* vara än att ta utgångspunkten i hurdan hon i verkligheten är.

---

¹³³ Helmersson Bergmark 1995, 24; Kurtz 1991, 70. Bill W utvecklade de tolv stegen utifrån ett utkast på sex steg som han skrev ner 1938. Dessa steg motsvarar i stort sett stegen 1, 4, 5, 9, 11 och 12. Jfr Kurtz 1991, 69.

¹³⁴ Wikström 1994, 82-83. Inom katolsk tradition förekommer de himmelska stegen, *Scala Coeli*, bl.a. hos Johannes av Korset. Stegen avser en fördjupning av troslivet. Inom laestadianismen och schartaismen betonas detta genom nådens ordning, *Ordo Salutis*, som innebär trons olika stadier genom vilka en kristen skall genomgå, kallelse, lagens upplysning, frälsning m.m. Se Wikström 1994, 82.

¹³⁵ Keller 1966, 59; Morreim 1990, 29; Webb 1992, 45; Olafsdottir 1998, 57, 59.

En avgörande poäng i AA är att alkoholism ses som en psykofysisk andlig sjukdom och inte som en moralisk defekt. AA citerar gärna läkare som kommit till den insikten, t.ex. William Silkworth och Harry Tiebout. På 1960-talet utvecklade alkoholforskaren E.M. Jellinek tanken om att alkoholism är ett sjukdomstillstånd. Den internationella psykiatrin ser idag alkoholism, ADS, som en diagnos bland mentala sjukdomar. *American Medical Association* klassificerade alkoholism som en sjukdom redan 1956, men debatten har trots det fortsatt inom kyrka och samhälle. Från AA:s håll poängteras att alkoholism är något oåterkalleligt, men att ett andligt uppvaknande via tolvstegsprogrammet kan hjälpa alkoholisten att uppnå en varaktig nykterhet. Så något egentligt botemedel mot sjukdomen finns inte, snarare ett program för att hålla symtomen borta. En alkoholist kan därmed aldrig lära sig dricka "socialt" utan måste avstå från alkohol under resten av sitt liv. Tolvstegsprogrammet blir ett livslångt program och alkoholisten kallar sig själv för alkoholist livet ut även om han eller hon skulle ha varit nykter i flera decennier.¹³⁶

Tolvstegsprogrammet presenteras och analyseras nedan, ett steg i taget. Jag utgår vid förklaringen till varje steg från AA:s egen litteratur för att se hur rörelsen tolkar stegen. Därtill gör jag en analys av de idéer från Oxfordgrupprörelsen som kan tänkas ha influerat formuleringen.

Steg 1: Vi erkände att vi var maktlösa inför alkoholen, att vi förlorat kontrollen över våra liv.¹³⁷

Det första steget innebär att alkoholisten medger sitt misslyckande och sin totala maktlöshet. Att alkoholisten har tappat kontrollen över sitt liv och "nått botten", och både medger och inser det, är förutsättningen för att han eller hon överhuvudtaget skall kunna gå vidare i tolvstegsprogrammet. AA:s kommentar till första steget konstaterar att det avgörande med att nå botten är att en sjukdomsinsikt väckts till liv hos alkoholisten. Förutsättningen att komma till sjukdomsin-

---

¹³⁶ Keller 1966, 3,12; Keso 1988, 10-12; Anonyma Alkoholister 1994, 245, 325-337; 2001, 24-29; Helmersson Bergmark 1995, 17, 49-53; Agerberg 2004, 39-44; Lundberg 2005, 14-18. ADS innebär *Alcohol Dependence Syndrome* och upptas i den amerikanska psykiatriska föreningens DSM-system samt i WHO:s internationella klassificeringssystem för sjukdomar, ICD-systemet. Se Helmersson Bergmark 1995, 52.

¹³⁷ Anonyma Alkoholister 1998, 3.

sikt är "omutlig ärlighet". Detta är svårt eftersom alkoholen betecknas som "listig, falsk och stark".¹³⁸ Alkoholens dragkraft och alkoholistsens oförmåga att stå emot kännetecknar det första steget.

Oxfordgrupprörelsens betoning på människans hjälplöshet inför synden kan spåras i det första steget. Människan kommer till insikt om sin synd och får ett syndamedvetande. Genom en ärlig bekännelse, *confession*, slutar hon leva i förnekelse och tar det första steget mot ett förvandlat liv där ärlighet får råda. Ett av de fyra absoluten, absolut ärlighet, kan ses som en av Oxfordgrupprörelsen lånad tanke bakom det första steget.

Steg 2: Vi kom till tro på, att en kraft, starkare än vi själva, kunde hjälpa oss att återfå vårt förstånd.¹³⁹

Det andra steget innebär att alkoholisten i sin totala maktlöshet vänder sig till en "kraft" starkare än sin egen. AA konstaterar i kommentaren till det andra steget att många alkoholister har svårigheter att acceptera att "kraften" är kristendomens treenige Gud. Men en från jaget utomstående kraft behövs, annars har alkoholisten inget annat att ta fasta på än sitt eget, totala misslyckande. "Kraften"¹⁴⁰ kan därför innebära en tro på att hjälp kan fås av vilken högre makt som helst, den kan likaväl utgöra t.ex. tolvstegsprogrammet eller själva AA-gruppen. I *Stora Boken* uttalas det dock tvivel på att enbart mänsklig förmåga skulle kunna befria någon från alkoholism. Gud behövs för att ett tillfrisknande skall kunna ske. Huvudpoängen i det andra steget är att alkoholisten inser sitt beroende av en annan eller av andra. För en alkoholist som har en kristen gudstro blir utmaningen i det andra steget att avslöja en ytlig tro på en Gud som enbart tillfredsställer egna begär. Istället bör alkoholisten nå en sann ödmjukhet genom att be "ske Din vilja".¹⁴¹ Att alkoholisten får insikt om den egna oförmågan att uppnå nykterhet är det andra stegets budskap.

¹³⁸ Anonyma Alkoholister 1998, 3-5; 2001, 82.

¹³⁹ Anonyma Alkoholister 1998, 7.

¹⁴⁰ I den svenska AA-litteraturen förekommer begreppen "högre kraften" och "högre makten" parallellt med "Gud". Översättningen av det engelska ordet "power" torde vara orsaken till det. Jag använder för konsekvensens skull "högre makt" i avhandlingen. Inom AA-litteraturen används dock mest ordet "Gud". För att åtskilja AA:s gudsbegrepp från kristna uppfattningar använder jag "högre makt" då jag avser det profana tolvstegsprogrammet "Gud".

¹⁴¹ Anonyma Alkoholister 1998, 7-13; 2001, 82.

AA lyfter gärna fram det andra steget som "trons steg". AA har bl.a. utgett en bok, *Came to Believe* (1973), som innehåller berättelser av AA-medlemmar i USA som upplevt att de har kommit till tro på Gud eller en högre makt. Den högre makten kallas i nästan samtliga berättelser Gud, som ofta beskrivs vara en kärleksfull inre röst och kraft. I något fall sägs Allah vara den högre makten. Det förekommer även berättelser där AA-gruppen eller medmänniskor beskrivs utgöra alkoholists högre makt. Alkoholisterna uttrycker att de har erfarit en andlig dimension via tolvstegsprogrammet.¹⁴²

Också det andra steget kan ses i ljuset av Oxfordgrupprörelsens tankar. Tron på att Gud ger syndernas förlåtelse kommer till uttryck i människans bekännelse, *confession*, och i den egna upplevelsen av att vara förlåten. Betoningen på den egna bekännelsen var dock så stark att man kan fråga sig om gudstron till och med kom i skymundan. Avsikten med bekännelsen inom Oxfordgrupprörelsen var att människan därigenom uttryckte sitt behov av Gud, att hennes egna resurser inte var tillräckliga. Hon kunde inte själv befria sig från sin synd. Två av Buchmans C-ord präglar också AA:s andra steg, nämligen *Confidence* och *Conviction*. Tilliten till Gud innebär att människan inte enbart förlitar sig på sin egen kraft utan kommer till insikt om att hon behöver en kraft som är starkare än den egna.

Steg 3: Vi beslöt att lägga vår vilja och vårt liv i händerna på Gud, *sådan vi själva uppfattade Honom*.¹⁴³

Det tredje steget innebär ett aktivt agerande, nämligen att överlämna sitt liv till Gud såsom man själv uppfattar honom. Poängen här, liksom i det andra steget, är att alkoholisten inser sitt totala beroende av en annan för att kunna uppnå nykterhet. Fokuseringen på Gud eller den högre makten är tydlig. Vad alkoholisten avser med Gud eller högre makt är inte avgörande utan istället att han eller hon kommer bort från "självrådigheten" och "själv tillräckligheten". Alkoholisten behöver befrias från sin egen vilja och istället få den att överensstämma med Guds vilja. Enligt AA används den egna viljan hos en alkoholist på fel sätt. Den sätter alkoholisten i centrum och han eller hon blir självcentrerad. Därför behöver viljan överlåtas till Gud för att alkoholisten skall få hjälp. AA betonar att resten av programmet är

---

¹⁴² Anonyma Alkoholister 1999.

¹⁴³ Anonyma Alkoholister 1998, 15. Kursivering enligt AA.

beroende av huruvida alkoholisten har kunnat överlämna sitt liv i Guds händer. Om alkoholisten får tillit till Gud och överlämnar sitt liv till honom är förutsättningen för en varaktig nykterhet inte långt borta. Alkoholisten upphör då att "spela Gud" i sitt egocentriska liv och Gud blir istället "regissör i livet".¹⁴⁴

Eftersom det tredje steget innebär en överlåtelse ger AA konkreta råd för hur det kan genomföras. Alkoholisten kan tillsammans med en förstående person, en stödperson inom AA eller någon annan, ta sitt tredje steg.¹⁴⁵ I *Stora Boken* formuleras en bön som förslag till hjälp inför det tredje steget:

Gud, jag överlämnar mig till dig - för att du skall forma mig och göra med mig som *du* vill. Befria mig från mitt egos slaveri så att jag bättre kan utföra *din* vilja. Befria mig från mina svårigheter så att segern över dem kan bära vittnesbörd till dem jag vill hjälpa - om din kraft, din kärlek och ditt sätt att leva. Må jag alltid handla enligt din vilja!¹⁴⁶

I det tredje steget finns det problematiska ordet "Gud" trots att AA avsäger sig all form av religion. Samuel Shoemaker, den episkopala prästen som redan i början av AA:s grundande understödde verksamheten, försvarade AA:s gudsbegrepp trots att han var en aktivt kristen och teolog. Han ansåg att satsen "Gud, som vi uppfattar honom" ger en möjlighet för alla, till och med agnostiker och ateister, att nå den andlighet som ersätter självtillräckligheten, sann ödmjukhet och möjlighet till tillfrisknande från alkoholismen. Shoemaker menade att ifall AA hade valt en kristen-dogmatisk tolkning av Gud, så hade rörelsen inte kunnat hjälpa andra än de alkoholister som omfattade en sådan gudsuppfattning. Men i och med att gudsbegreppet får vara alkoholists eget kan den andliga upplevelse som ett tillfrisknande kräver bli möjlig: "Om de inte tillhör någon kyrka och inte kan bygga upp någon religiös teori, får de överlämna sig till den Gud de ser i andra människor. Och det är inget dåligt sätt att påbörja starten

---

¹⁴⁴ Anonyma Alkoholister 1998, 15-20; 2001, 84-87.

¹⁴⁵ Anonyma Alkoholister 1998, 19; 2001, 86-87.

¹⁴⁶ Anonyma Alkoholister 2001, 86-87. Kursivering enligt AA. Tredje stegets bön lyder i originalversion: "God I offer myself to Thee - to build with me and to do with me as Thou wilt. Relieve me of the bondage of self, that I may better do your will. Take away my difficulties, that victory over them may bear witness to those I would help of Thy power, Thy Love, and Thy way of life. May I do Thy will always!" Alcoholics Anonymous 2006a, 63.

av en andlig upplevelse. Kanske är det vad vi alla gör vid det tillfället när religionen övergår från att vara en tradition till att bli en levande kraft."¹⁴⁷ Webb å sin sida anser att AA:s öppna gudsbegrepp kan hjälpa de alkoholister som fått en obehaglig och sträng gudsbild med sig från sin barndom.¹⁴⁸

Det religiöst färgade språket som AA använder, inte minst i *Stora Boken*, ger lätt bilden av att AA är en kristen rörelse. Frågan om AA:s förhållande till kristen tro är inte lätt att klargöra. AA använder ett religiöst språk men ger det delvis ett nytt innehåll. Ett exempel på svårigheten att tolka AA:s avståndstagande till religion, och närmast kristendomen, är att flera AA-texter beskriver Gud som "Skapare".¹⁴⁹ Ett sådant ordval i texten kan tolkas så att AA trots allt omfattar den första trosartikeln i t.ex. den apostoliska trosbekännelsen.¹⁵⁰ AA:s definition av religion är således diffus och inkonsekvent. Å ena sidan vill man ta avstånd från religion som tradition och dogmer, men å andra sidan använder man religiösa begrepp från kristen tradition som ses förmedla en andlighet i form av en levande kraft.¹⁵¹ Man uppmuntrar samtidigt AA-deltagare att finna en gudskontakt för att nå andliga upplevelser. Det religiösa språket kan i regel spåras till den Bill W:s texter, som rörelsen har varit mån om att bevara. Av den orsaken uppstår en inkonsekvens i AA-litteraturens texter i förhållande till principen om att AA är religiöst neutral. Tolvstegsandligheten är således tämligen färgad av kristen tro. I praktiken förefaller det inte finnas några större problem för AA-medlemmarna gällande tolkningen av gudsbegreppet. De alkoholister som är aktivt kristna uppfattar Gud i enlighet med sin trostradition, medan andra tolkar Gud i enlighet med sina egna, privata åsikter.

---

¹⁴⁷ Anonyma Alkoholister 1994, 273–274.

¹⁴⁸ Webb 1992, 118.

¹⁴⁹ Se t.ex. Anonyma Alkoholister 1998, 36, 39; 2001, 74, 91, 97. På något ställe beskrivs Gud även som "Fader", se Anonyma Alkoholister 1998, 49.

¹⁵⁰ Den apostoliska trosbekännelsens första trosartikel lyder: "Vi tro på Gud Fader allsmäktig, himmelens och jordens skapare." *Svenska Kyrkans Bekännelseskriterier*, 47.

¹⁵¹ Jfr Shoemakers uttalande ovan om AA och religion. Bill W kom själv under 1950-talet att anse språket i *Stora Boken* vara för "heligt" (sacred), och när han 1953 utgav *The Twelve Steps and Twelve Traditions* hade han försökt göra en språklig revidering där han nedtonade det religiösa språket som fanns i *Stora Boken* och lånade istället mera psykologiskt och medicinskt färgade termer. Dock kvarstår även i *The Twelve Steps and Twelve Traditions* flera kristna termer och begrepp. Nya och utökade upplagor av *Stora Boken* har i stor utsträckning behållit de ursprungliga religiösa orden. Jfr Kurtz 1991, 124, 132.

AA har uppmärksammat det faktum att kyrkorna ställer sig frågande till det öppna gudsbegreppet i tolvstegsprogrammet. AA vill ändå gärna ha goda relationer till såväl samhälle som kyrka. För präster som ställt frågor om den högre makten har AA därför utgivit en liten informationsbroschyr *Präster ställer frågor om Anonyma Alkoholister*. Den är avsedd att bemöta de vanligaste frågorna som kyrkans tjänare ställt till AA.¹⁵²

Att människan i det tredje steget överlåter sin egen vilja i Guds händer liknar Oxfordgrupprörelsens idé om *full surrender*. Buchman upplevde en inre förvandling då han tog till sig budskapet om Kristi kors, bekände sina synder och överlät hela sitt liv till Gud. Han formulerade senare sin upplevelse i ett av sina fem C-ord: *Conversion*, omvändelse. Individens handlande i förhållande till Gud står i fokus. Också AA har sålunda en individualistisk människosyn. I Oxfordgrupprörelsen sågs dock Gud, i motsats till AA:s öppna definition, innebära Gud treenig och uppenbarad i Jesus Kristus. Denna gudsuppfattning gav inte någon större anledning till diskussion utan sågs som självklar i den tradition Oxfordgrupprörelsen verkade.

Steg 4: Vi företog en genomgripande och oförskräckt moralisk själv-rannsakan.¹⁵³

Det fjärde steget innebär att alkoholisten rannsakar sig själv och söker sina karaktärsfel. AA beskriver problem som kan dyka upp i denna moraliska rannsakan som t.ex. "belastningar", "känslomässiga störningar" och "felinriktade drifter". Här kan ingå allt från maktmisbruk, hämndlystnad och rädslor till skuldkänslor och självförakt. Enligt AA ger dylika faktorer upphov till drickande och vållar samtidigt skada hos andra. Därför är det viktigt att alkoholisten blir medveten om sina brister. Men för att detta steg skall kunna tas är det viktigt att alkoholisten tagit de tre första stegen och kommit till insikt att han eller hon inte klarar sig på egen hand. Utan andras hjälp kunde självinsikten, och därmed orsakerna till att alkoholisten dricker, leda in i en bottenlös depression. AA uppmanar alkoholisten att, såsom i det tredje steget, välja en förtroendeingivande person som "kontaktman". Denna stödperson kallas också "sponsor" eller "fadder" och behövs för att alkoholisten skall få hjälp med att orka upptäcka t.ex.

¹⁵² www.aa.se/texter/read.php?page=Kyrkor (17.10.2006).

¹⁵³ Anonyma Alkoholister 1998, 21.

sina rädslor, brister och sina ursäkter för drickandet. Kontaktmannen skall helst vara en nykter alkoholist som vet hur det känns för en nykomling. Han eller hon kan även avslöja sina egna karaktärsfel och brister för att hjälpa nykomlingen att komma igång med sin inventering. Kontaktmannen kan därtill trösta eller hjälpa till med att avslöja t.ex. högmod eller andra egenskaper hos alkoholisten, något som är till hinder för nykterhet. Kontaktmannens roll beror helt på vilka behov alkoholisten har. Kontaktmannen kan även hjälpa alkoholisten att finna sina positiva karaktärsdrag. I samband med det fjärde steget kan alkoholisten göra en skriftlig förteckning över de karaktärsfel och de svåra situationer som han eller hon tillfogat sina anhöriga och vänner på grund av drickandet.¹⁵⁴

I jämförelse med Oxfordgrupprörelsens idéer anknyts det fjärde steget till *confession* och *witness*. Begreppet *sharing* kommer här till uttryck både som att bekänna och att vittna. Alkoholistsens bekännelse sker ännu inte fullt ut i fjärde steget utan är en förberedelse till det femte. Kontaktmannens bekännelse av sina felsteg som hjälp för nykomlingen kan sägas vara ett direkt lån från Buchmans bikttmetod. Syftet med Oxfordgrupprörelsens bikt var att man genom sitt eget vittnesbörd skulle hjälpa en annan att våga öppna sig och bekänna sina synder. AA:s kontaktman kan därför tillskrivas rollen som en *life-changer*. Den ständiga moraliska självprövningen av det egna kristenlivet var praxis inom Oxfordgrupprörelsen och kommer även till uttryck i AA:s fjärde steg. Kontinuiteten, *Continuance*, i denna prövning syns ändå främst i samband med det tionde steget.

Steg 5: Vi erkände inför Gud, oss själva och en medmänniska alla våra fel och brister och innebörden av dem.¹⁵⁵

Det femte steget innebär att alkoholisten erkänner sina fel och brister, både inför Gud och en medmänniska. Tanken bakom steg fem är viljan att "göra rent hus" och att minska egoismen. Alkoholisten erkänner de karaktärsfel som han eller hon funnit vid sin fjärdestegsinventering. Kontaktmannen kan vara den medmänniska som får ta emot berättelsen av alkoholisten, men det kan lika gärna vara någon annan, t.ex. en präst, psykolog eller läkare. När detta steg företas kan det en-

---

¹⁵⁴ Anonyma Alkoholister 1986, 35; Hamilton B. 1996, 9-18; Anonyma Alkoholister 1998, 21-31; 2001, 87-90.

¹⁵⁵ Anonyma Alkoholister 1998, 33.

ligt *Stora Boken* vara bra att en präst lyssnar till livsberättelsen, särskilt i fall då alkoholistens eget samfund förespråkar bikt. Huvudsaken är att alkoholisten har tillit till den person som hjälper honom eller henne att ta det femte steget och kan bevara det sagda i förtroende. Ett lyckat femte steg innebär enligt *Stora Boken* en känsla av tillfredställelse med "frid och ro i sinnet". Många alkoholister uppges dessutom erfar en andlig upplevelse eller känsla av Guds närvaro efter det femte steget. Förutsättningen är dock att alkoholisten inte har dolt något i sin berättelse. Han eller hon kan efter ett genomgången femte steg läsa igenom de fem första stegen i tolvstegsprogrammet och därmed ytterligare kontrollera att inga fel eller brister utelämnades i berättelsen.¹⁵⁶

Varken inom eller utanför AA ses det femte steget som en bikt enligt kristen tradition. Särskilt präster har velat framhäva att det inte handlar om bekännelse och avlösning. Orsaken härtill är att avlösningen saknas. I vissa fall kan därför det femte steget åtföljas av bikt med bekännelse och absolution inför altaret, och en präst iklädd liturgiska kläder. Men inom AA undviks ordet "bekännelse" för att det femte steget inte skall associeras med religiösa traditioner i form av kristen bikt.¹⁵⁷

Oxfordgrupprörelsens *sharing as confession* är ett begrepp som AA fört in i sitt femte steg. Formen av ömsesidig bekännelse utan påföljande absolution var en av Oxfordgrupprörelsens mest betydelsefulla verksamhetsidéer. AA:s femte steg betonar nykomlingens bekännelse inför en längre hunnen AA-medlem, medan det fjärde steget framhåller kontaktmannens bekännelse som vittnesbörd. Båda bekännelserna förutsätter en absolut ärlighet. Att en känsla av lättnad uppkommer betonades i Oxfordgrupprörelsen som ett tecken på att Gud förlåtit. Inom AA är lättnadskänslan efter det femte steget ett tecken på att erkännandet av de egna felen och bristerna varit uppriktig och att alkoholisten inte undanhållit något i sin berättelse. Oxfordgrupprörelsens strävan efter absolut renhet kan också skönjas bakom det femte stegets formulering att erkänna "alla fel och brister". Syftet med AA:s femte steg är inte främst att alkoholisten skall uppnå en absolut moralisk renhet utan snarare att han eller hon skall få en självinsikt som befrämjar den egna nykterheten.

---

¹⁵⁶ Anonyma Alkoholister 1998, 33–38; 2001, 96.

¹⁵⁷ Keller 1966, 126; Morreim 1990, 71–72.

Steg 6: Vi var helt och hållet beredda att låta Gud avlägsna alla dessa karaktärsfel.¹⁵⁸

Steg 7: Vi bad ödmjukt Honom att avlägsna våra brister.¹⁵⁹

Det sjätte steget innebär att alkoholisten är villig att be om Guds hjälp med att befrias från de tidigare karaktärsfelen och bristerna. AA-litteraturen betonar att villigheten i samband steget är avgörande. Alkoholisten bearbetar sin vilja i det sjätte steget för att sedan, när han eller hon är redo, i det sjunde be Gud avlägsna bristerna. Det sjunde stegets nyckelord är "ödmjukhet". Sann ödmjukhet ses som vägen till andlig frihet. I förlagan 1939 av *Stora Boken* formulerades det sjunde steget: "Bad ödmjukt, på våra knän, Honom avlägsna våra brister." Uttrycket "på våra knän" ansågs för religiöst och ströks senare vid publiceringen av boken. I det sjunde steget, precis som i det tredje, föreslår *Stora Boken* en bön som hjälp att överlämna bristerna till Gud.¹⁶⁰

Min Skapare, jag är nu villig att överlämna mig helt till dig, både det goda och det dåliga i mig. Jag ber att du nu avlägsnar alla brister i min karaktär, de som hindrar mig från att vara till nytta för dig och för mina medmänniskor. Ge mig styrka att, när jag går ut härifrån, utföra dina befallningar. Amen.¹⁶¹

Stegen sex och sju anknyter till Oxfordgrupprörelsens idé *full surrender*. Samma begrepp finns även i det tredje steget, men i det sjätte och det sjunde steget innefattar överlämnandet en önskan om att bli av med brister och karaktärsfel, dvs. en mera specifik form av överlämnande. Det sjätte och det sjunde steget påminner därmed om oxfordbegreppet *confession*. Genom en utförlig bekännelse ville man inom Oxfordgrupprörelsen uppleva förlåtelse och befrielse. I AA:s sjunde steg omnämns de karaktärsfel och brister alkoholisten funnit och erkänt i det fjärde och femte steget i syfte att bli befriad från dem. Det sjunde stegets bön uttrycker vidare en önskan om att vara till nytta

---

¹⁵⁸ Anonyma Alkoholister 1998, 39.

¹⁵⁹ Anonyma Alkoholister 1998, 45.

¹⁶⁰ Anonyma Alkoholister 1998, 45–50; 2001, 97; Pittman 1992, 196.

¹⁶¹ Anonyma Alkoholister 2001, 97. Sjunde stegets bön lyder i originalversion: "My Creator, I am now willing that you should have all of me, good and bad, I pray that you now remove from me every single defect of character which stands in the way of my usefulness to you and my fellows." Alcoholics Anonymous 2006a, 76.

för Gud och medmänniskorna. Influenser av grupprörelsens betoning på absolut osjälviskhet kan spåras i denna bön.

Steg 8: Vi gjorde upp en förteckning över alla de personer vi hade gjort illa och var beredda att gottgöra dem alla.¹⁶²

Steg 9: Vi gottgjorde alla dessa människor, så långt det var oss möjligt, utan att skada dem eller andra.¹⁶³

Det åttonde och nionde steget går vidare från det fjärde stegets själv-inventering av det som alkoholisten vill rätta till i sitt liv. Han eller hon vänder sig nu utåt och synar sitt förhållande till medmänniskorna. Det åttonde steget innebär att alkoholisten går igenom sin förteckning över de personer som han eller hon har tillfogat skada och bereder sig på att gottgöra detta. Konsekvenserna av de egna inre karaktärsfelen som har varit i fokus i det fjärde steget får nu en konkret förankring i de onda handlingar som begåtts. Det betonas att stegen handlar om mänskliga relationer. I gottgörelsen är det emellertid lika viktigt att alkoholisten gör en fortsatt självrannsakan så att eventuella problem som dittills inte har avslöjats kan bli kända. Exempel på gottgörelse kan vara att betala tillbaka skulder, att bekänna ett brott eller att be om förlåtelse. Det avgörande är att medmänniskans välbefinnande poängteras, inte alkoholistens. Alkoholisten uppmanas att noga tänka efter ifall en gottgörelse kunde tillfoga medmänniskan ytterligare skada. I så fall skall gottgörelsen inte genomföras även om den kunde lätta alkoholistens samvete.¹⁶⁴

Det nionde steget innebär en konkret handling. *Stora Boken* citerar bibelordet "tro utan arbete är död" i samband med utläggningen av det åttonde och nionde steget. Det femte stegets inre städning fortsätter i det nionde steget i form av en yttre städning: "Vi försöker städa undan det bråte som har samlats som resultat av vårt egensinniga leverne."¹⁶⁵

Åttonde och nionde stegets gottgörelseprocess kan spåras som en idé från Oxfordgrupprörelsen. För Buchman var gottgörelsen en del av

---

¹⁶² Anonyma Alkoholister 1998, 51.

¹⁶³ Anonyma Alkoholister 1998, 57.

¹⁶⁴ Anonyma Alkoholister 1998, 51-60; 2001, 98-104.

¹⁶⁵ Anonyma Alkoholister 2001, 98. Bibelordet i Jak 2:26 lyder enligt officiell översättning: "Liksom en kropp utan livsande är död, så är tron utan gärningar död." *Bibel 2000*.

livshållningen inom *The Five Procedures*.¹⁶⁶ Gottgörelsen ses inom AA som en förutsättning för alkoholisten att behålla sin nykterhet. En absolut osjälviskhet där medmänniskans bästa ställs framom alkoholistsens kan även sägas prägla gottgörelsen i det nionde steget. Denna princip är ytterligare ett arv från Oxfordgrupprörelsen men är inte en särskild och uttalad regel inom AA. Den bär mera spår av dess anda.

Steg 10: Vi fortsatte vår självrannsakan och erkände genast när vi hade fel.¹⁶⁷

De nio första stegen handlar om att ta itu med konsekvenserna av det gamla livet som ett aktivt drickande fört med sig. Det tionde steget innebär en orientering mot det nya, nyktra livet. Alkoholisten fortsätter sin självrannsakan och ger omedelbart akt på när han eller hon har fel. Detta skall hjälpa alkoholisten till en fortsatt nykterhet, självbehärskning och till att iaktta när högmodet dyker upp på nytt. Självprovningen kan ske i varje aktuell situation när alkoholisten märker att t.ex. ilska dyker upp. En summerande självprovning varje kväll föreslås i AA-litteraturen. Alkoholisten kan ställa sig frågan om Guds vilja fått ske under dagen och om han eller hon kunnat behandla sin nästa väl. *Stora Boken* rekommenderar att alkoholisten dagligen frågar: "Hur kan jag bäst tjäna dig – ske din vilja, inte min." Den dagliga självprovningen kan även ta fasta på positiva saker som hänt, t.ex. i form av goda avsikter eller handlingar. Kontaktmannen kan sedan anlitas som hjälp för att se om några framsteg har nåtts. Självprovningen kan även äga rum några gånger per år då alkoholisten under några dagar drar sig tillbaka i stillhet och begrundar sitt liv. En kontinuerlig självprovning enligt stegen fem till nio hjälper alkoholisten att förbli ödmjuk.¹⁶⁸

Det tionde steget är influerat av Oxfordgrupprörelsens tanke på kontinuitet i det andliga livet, *Continuance*. Att ständigt se sitt liv i ljuset av de fyra absoluten var viktigt inom Oxfordgrupprörelsen. Inom AA gör alkoholisten sin självprovning och självkritik särskilt i stegen fem till nio. Då det uppstår frågor gällande självprovningen kan kontaktmannen bistå med att lyssna och ge råd. Oxfordgrupprörelsen beto-

---

¹⁶⁶ Se ovan avsnitt 2.1.2.

¹⁶⁷ Anonyma Alkoholister 1998, 61.

¹⁶⁸ Anonyma Alkoholister 1998, 61–66; 2001, 105–106.

nade, liksom AA, att det andliga nya livet är en fortgående och livslång process som kräver ett ständigt arbete.

Steg 11: Vi försökte genom bön och meditation fördjupa vår medvetna kontakt med Gud - *sådan vi uppfattade Honom* - varvid vi endast bad om insikt om Hans vilja med oss och styrka att utföra den.¹⁶⁹

Det elfte steget anknyter till de tre första stegen men innebär att alkoholisten söker Gud på ett djupare plan i form av bön och meditation. AA:s kommentar till stegen räknar med att vissa alkoholister anser Gud vara AA-gruppen eller något obestämt som man har satt sin förtröstan till. Alkoholisten uppmuntras att be trots att det kan kännas ovanligt och att söka andligheten på ett djupare plan i det elfte steget. Bön och meditation får gärna ske dagligen. Bön kan förrättas ensam eller tillsammans med vänner. I *Stora Boken* uppmuntras alkoholister som tillhör något religiöst samfund att delta i en morgonandakt. Fokus i det elfte steget ligger mera på gudskontakten än på självprövningen. Alkoholisten lär sig att lyssna till Guds vägledning och vilja inför den kommande dagen. Den helige Franciskus bön föreslås som hjälp vid meditationsövningarna. Alkoholisten uppmanas också att tänka på orden "Ske din vilja, inte min" för att be Gud om hjälp att bibehålla nykterheten. Bönen Fader vår kan likaså hjälpa alkoholisten att ta det elfte steget. "Sinnesfrid, "vägledning" och "samhörighet" är nyckelord i samband med bönen.¹⁷⁰ "Inom AA har vi den erfarenheten att bedjandet utan tvekan ger goda, faktiska resultat. Detta är ett kunskaps- och erfarenhetsmässigt faktum. Alla de som varit uthålliga har funnit styrka utöver den egna."¹⁷¹

Det elfte steget är liksom det nionde och tionde steget ett steg där aktiv handling rekommenderas. Ofta poängterar AA:s förklaringar att kontaktmannen kan bistå med hjälp och vägledning när det gäller att förverkliga dessa handlingar. Men även gruppen som helhet kan hjälpa sina medlemmar i fråga om det elfte steget. Andlig fördjupning och introduktion till det elfte steget kan även ske i form av en stilla retreat.¹⁷²

---

¹⁶⁹ Anonyma Alkoholister 1998, 67. Kursivering enligt AA.

¹⁷⁰ Anonyma Alkoholister 1998, 67-74; 2001, 106-108.

¹⁷¹ Anonyma Alkoholister 1998, 73.

¹⁷² BDA. Stenberg 2000, 47.

AA:s elfte steg påminner om Oxfordgrupprörelsens *quiet time* där *guidance* inväntades. Steget handlar om att alkoholisten blir stilla och försöker lyssna in vad Gud har att säga för att dagligen kunna leva enligt hans vilja. I steg elva ingår flera tankar som hör samman med kristen tro. Inte minst Oxfordgrupprörelsens betoning av Andens ledning är lika både till yttre utformning och till innehåll. AA beskriver dock Gud som både den högre makten och Skaparen, inte Anden.

Steg 12: När vi, som en följd av dessa steg, själva hade haft ett inre uppvaknande försökte vi föra detta budskap vidare till andra alkoholister och tillämpa dessa principer i alla våra angelägenheter.¹⁷³

Det tolfte steget innebär att alkoholisten genom de elva föregående stegen har uppnått ett inre uppvaknande. Alkoholisten har fått ta emot livets gåva och har funnit att t.ex. kärlek och sinnesro är något som han eller hon har del av. Förutsättningen för att ta det tolfte steget är att de elva tidigare stegen genomgåts och är aktuella i tillfrisknandeprocessen. Det tolfte steget innebär att alkoholisten, för att kunna behålla sin nykterhet, delar med sig av sitt nya liv till andra alkoholister. Det är hemligheten till att en kontinuerlig nykterhet kan förverkligas. I en annan alkoholist som ännu är kvar i missbruket kan den nyktra alkoholisten se de sidor som han eller hon har bearbetat i de tolv stegen. Detta ger alkoholisten en glädje över att själv ha återfunnit livet men motiverar också till att hjälpa andra till nykterhet. *Stora Boken* ger rådet att inte alltför starkt missionera nykterheten. Det handlar snarare om att ta reda på om en onykter alkoholist är villig upphöra med alkoholen eller inte. Om han eller hon inte vill, är det inte värt att slösa sin tid på en sådan person utan snarare invänta att viljan växer fram och därefter agera. En nykter alkoholist skall inte kräva att hans eller hennes vänner bör upphöra med sitt alkoholdrickande. Alkoholisten uppmanas således att inte dra sig undan sammanhang där alkohol används, men däremot att förklara att han eller hon inte kan hantera alkohol. Att utföra ett tolfte stegsarbete kan även innebära att alkoholisten är närvarande vid AA-möten i syfte att stöda andra. Det handlar alltså inte enbart om ett uppsökande arbete.¹⁷⁴

---

¹⁷³ Anonyma Alkoholister 1998, 75. *Stora Boken* på svenska (2001) använder orden "andligt uppvaknande" i enlighet med originaltexten "spiritual awakening". Se Anonyma Alkoholister 2001, 83 och avhandlingens bilaga nr 1.

¹⁷⁴ Anonyma Alkoholister 1998, 75-90; 2001, 109-121.

Det tolfte steget innehåller den s.k. Sinnesrobönen som en ytterligare hjälp på vägen. Sinnesrobönen införlivades i AA:s verksamhet genom att sekreteraren Ruth Hock, som var anställd inom AA, fann bönen i en dödsannons. Bill W ansåg att bönen passade utmärkt för AA och integrerade den i AA:s program.¹⁷⁵ Sinnesrobönen sammanfattar syftet med de tolv stegen: att nå sinnesro, att få kunna leva i harmoni i relation till Gud, till sig själv och till sina medmänniskor. Bönen ger insikt i att "jag" är den enda personen som "jag" kan förändra. "Jag" kan inte förändra någon annan människa. Bönen används både enskilt och även i regel kollektivt vid varje AA-möte och lyder enligt följande:

Gud, giv mig sinnesro att acceptera det jag inte kan förändra, Mod att förändra det jag kan och förstånd att inse skillnaden.¹⁷⁶

Helmersson Bergmark konstaterar att principen i det tolfte steget med att missionera för att själv kunna hållas nykter är något som grundaren Bill W starkt betonade. Hon har även funnit paralleller i vissa andra nykterhetsorganisationers arbetsmönster. Ivern att vinna andra har varit en hälsosam påminnelse för den nyktra alkoholisten om att återfallet finns "bara ett glas bort".¹⁷⁷

Det tolfte stegets missionsiver hämtade Bill W från Oxfordgrupprörelsens tanke om att delge andra människor sin bekännelse i vittnesbördets form, dvs. *sharing as witness*. Detta vittnesbörd var samtidigt ett tecken på att människan hade övergått till det andliga, pånyttfödda livet. Tanken om absolut osjälviskhet återspeglas i det tolfte stegets princip. Inom AA är likväl tolftestegetsarbetet samtidigt en förutsättning för att bibehålla den egna nykterheten. Genom att hjälpa andra, hjälper man samtidigt sig själv.

---

¹⁷⁵ Anonyma Alkoholister 1994, 205–206. Ursprunget till Sinnesrobönen är okänt. I flera verk om AA anses att den skulle härstamma från ca 1940 med den tysk-amerikanska teologen Reinhold Niebuhr (1892–1971) som författare. Enligt Persson har dock en äldre tysk version hittats från 1700-talet som tyder på att teosofen och filosofen Friedrich Oetinger kan ha formulerat bönen. Se Persson 2001, 27–33.

¹⁷⁶ Anonyma Alkoholister 1998, 90. Sinnesrobönen lyder i originalversion: "God, grant me the serenity to accept the things I cannot change, courage to change the things I can and wisdom to know the difference." *Alcoholics Anonymous* 2006b, 125.

¹⁷⁷ Helmerson Bergmark 1995, 26–27.

En viktig och anmärkningsvärd princip är att var och en som arbetar med de tolv stegen gör det för sin egen skull, och enbart för sin egen skull. Detta syns inte minst i det tolfte steget. Om en alltför stor uppoffring skulle förekomma är risken för återfall mera påtaglig. Ansvar för det egna tillfrisknandet är centralt. En alkoholist som börjar dricka väljer själv att göra det. En alkoholist som väljer att sluta dricka går självmant med i tolvstegsprogrammet för att erhålla hjälp. Det är också intressant att notera att man inom AA har utvecklat ett eget språkbruk för att betona det egna ansvaret. En alkoholist som varit nykter men börjar dricka på nytt "tar" sig ett återfall och "får" det inte.¹⁷⁸ Detta visar hur viktigt det är att alkoholisten gör tolvstegsprogrammet för sin egen skull och tar fullt ansvar för sitt eget tillfrisknande. Samtidigt är programmet inte tänkt att utövas i ensamhet utan tillsammans med andra alkoholister på tillnyktringens väg.

2.2.4 Gruppmötenas praxis

AA:s traditioner, principer och steg har hittills stått så gott som oförändrade sedan de ursprungligen formulerades. Verksamhetsformerna är de samma sedan rörelsen startade. AA:s främsta verksamhetsform, gruppmötet med *sharing*, är ett arv från Oxfordgrupprörelsen. Till grund för detta avsnitt har jag använt dels forskning om AA i Sverige och Finland, dels egna deltagande observationer av AA-möten och information från AA:s finländska och svenska Internetsidor.

AA:s gruppmöten kan vara dels öppna, dels slutna. Ett öppet möte innebär att anhöriga och vänner till alkoholister är välkomna att delta och att bekanta sig med verksamheten. AA betonar vikten av att de anhöriga är insatta i det program som alkoholisten följer. Då kan de lära sig att förstå alkoholisten bättre. Till ett slutet möte är enbart alkoholister välkomna eftersom man inom AA anser att bara den som själv är en alkoholist i grunden kan förstå en annan alkoholist.¹⁷⁹

En AA-grupp samlas i regel varje vecka, en eller flera gånger, i en lokal som den egna lokala gruppen har hyrt eller gratis får låna. På väggarna kan det finnas tavlor med AA:s steg och traditioner, eller med slagord som t.ex. "Det viktigaste först", "Lev och låt leva", "En dag i taget". Gruppen sitter ofta runt ett bord så att alla kan se var-

---

¹⁷⁸ Helmersson Bergmark 1995, 27, 30.

¹⁷⁹ Keller 1966, 61–62; Helmersson Bergmark 1995, 89; www.suomenaa.fi/avoin_suljettu.html (17.10.2006).

andra. Kaffe och te brukar serveras under mötet. Under samlingen sänds en hatt eller burk runt till varje deltagare, och var och en får ge ett bidrag till den egna gruppens omkostnader. AA följer strikt sin sjunde tradition om att varje grupp är självförsörjande.¹⁸⁰

Mötet inleds av ordförande som hälsar välkommen. Ordförande- eller ledaransvar roterar bland deltagarna, liksom övriga praktiska uppgifter. Mötets fortsättning varierar sedan beroende på vilket program som är aktuellt i gruppen. Så gott som alltid läser mötets gruppleddare texter ur AA-litteraturen, ibland alla de tolv stegen i sammanfattning, ibland något enskilt steg med kommentar ur *Stora Boken* eller *De tolv stegen, de tolv traditionerna*. Allt som sker under mötet har anknytning till ett steg eller en tradition. Någon gång hålls föredrag, eller så kan gruppen välja ett tema för kvällen som varje deltagare kan relatera till när den egna turen att berätta erbjuds. Delningarna¹⁸¹ följer efter den inledande läsningen ur AA-litteraturen. Varje deltagare får då under ca 5–10 minuters tid berätta om sitt liv och sina erfarenheter av alkoholmissbruk. Tiden för de personliga delningarna varierar beroende på hur många deltagare det finns på mötet. Man strävar efter att fördela tiden rättvist så att alla som så önskar får komma till tals. Berättelsen inleds ofta med "Hej, jag heter ... och är alkoholist", varpå de övriga kan svara "Hej ...". Sedan följer deltagarnas egna berättelser. Oftast berättar alkoholisterna om svårigheter med sina relationer, sin inre kamp med att sluta dricka eller om problem med sina egna karaktärsdrag. Ingen får avbryta eller kommentera den som talar. När talturen går vidare säger den som talat "tack", varpå de övriga kan svara med "tack". Den som inte önskar tala brukar i regel säga "jag står över, tack" eller "jag lyssnar, tack". När talturerna gått runt ett eller två varv, ofta med en paus emellan, så avslutas mötet. Avslutningen kan innehålla läsning ur AA:s andaktsbok *Dagliga reflexioner* och ofta beds Sinnesrobönen innan gruppdeltagarna skiljs åt.¹⁸²

Beskrivningen ovan gäller ett genomsnittligt AA-möte i Sverige och Finland. Varje enskild AA-grupp utformar sin egen stil. Oavsett detta är respekten och hänsynen till varandra det grundläggande i varje

---

¹⁸⁰ Helmersson Bergmark 1995, 88–93; HRA. Deltagande observationer i AA-grupper 2002.

¹⁸¹ I svensk kontext kallas talturerna i tolvstegsgrupper "delningar". Man talar även om att delge andra sin *lifestory*.

¹⁸² Helmersson Bergmark 1995, 88–93; Mäkelä 1998, 103–104; BDA. Stenberg 2000, 34–35; HRA. Deltagande observationer i AA-grupper 2002; Anonyma Alkoholister 2004.

grupp. Ingen motsäger, ger råd eller kommenterar någon annans berättelse. Varje individ ges på det sättet tillfälle att uttrycka sin egen unika situation utan risk att bli kritiserad eller avbruten.¹⁸³ Många alkoholister säger under AA-mötena att de inte skulle klara av att hålla sig nyktra utan AA-gemenskapen, som de har blivit beroende av. Alkoholmissbruket har i deras fall ersatts av ett AA-gruppberoende.¹⁸⁴

2.2.5 Rörelsens utbredning

AA kom från och med sin start på 1930-talet i USA att spridas till andra länder och världsdelar. I och med den första utgåvan av *Stora Boken* började nya AA-grupper grundas i USA, och från och med 1940-talet uppstod grupper på flera andra håll i den anglosaxiska världen. AA spreds främst protestantiska länder, i Norden uppstod därmed tidigt AA-grupper.¹⁸⁵

AA fick främst fäste i välutvecklade och industrialiserade länder. Av hela världens uppskattningsvis 1,7 miljoner AA-besökare i 150 länder, anger undersökningar från 1986 och 1990 att över hälften är bosatta i USA och Canada. I Latinamerika har AA-grupperna vuxit snabbt, men i Afrika och Asien är tillväxten låg, likaså inom den islamska världen. År 2006 verkade AA i ca 150 länder och besökarnas antal hade vuxit till ca 2 miljoner i över 100 000 grupper.¹⁸⁶ Spridningen har varit stor, och siffrorna är imponerande med tanke på att AA inte idkar någon som helst reklam via media eller offentliga värvningskampanjer. Deltagarsiffrorna är inte exakta eftersom AA:s anonymitetsprincip inte tillåter att grupperna har medlemsförteckningar som håller reda på vare sig antalet besökare eller vem som besöker grupperna. Däremot finns det information om antalet grupper och möten. Via AA:s hemsidor på Internet går det att söka upp många AA-grupper i hela världen.¹⁸⁷

---

¹⁸³ Helmersson Bergmark 1995, 42; HRA. Deltagande observationer i AA-grupper 2002.

¹⁸⁴ Helmersson Bergmark 1995, 93; HRA. Deltagande observationer i AA-grupper 2002.

¹⁸⁵ Helmersson Bergmark 1995, 18; Olafsdottir 1998, 56, 61.

¹⁸⁶ Olafsdottir 1998, 61; Rosovsky 1998, 168-169; www.aa.org/en/_information_aa.cfm?PageID=10 (17.10.2006).

¹⁸⁷ Se www.aa.org/en_find_meeting.cfm (07.05.2007).

AA i Sverige fick en speciell start. År 1945 bildades sällskapet Länkarna av Axel Sällqvist och sex alkoholister. Han hade i USA kommit i kontakt med AA:s idéer och ville starta liknande verksamhet i Sverige. Länkarna omformade emellertid tolvstegsprogrammet till "De sju punkterna". Det intressanta med dessa punkter är att kopplingen till Oxfordgrupprörelsen är ännu mera uppenbar än i AA:s tolvstegsprogram. Punkt fyra är t.ex. identisk med de fyra absoluten. I förlängningen kom Länkarna att splittras eftersom flera alkoholister hellre ville följa AA:s program och traditioner. Inom Länkarna accepteras t.ex. ekonomiska bidrag från utomstående och offentliga alkoholdebatter förekommer i verksamheten, något som AA tar avstånd ifrån. Den första traditionsenliga AA-gruppen bildades på Södermalm i Stockholm 1956, men det verkliga genombrottet för AA i Sverige kom på 1980-talet i samband med den s.k. Minnesota-behandlingen¹⁸⁸. År 1997 var antalet AA-grupper i Sverige ca 450. År 2006 hölls det, enligt AA:s hemsida, i Stockholm 199 AA-möten per vecka i 82 grupper. Bland grupperna fanns nio finskspråkiga grupper och några andra språkliga minoriteter. AA-möten med olika inriktning erbjöds för enbart kvinnor, män eller homosexuella. Länkrörelsen i Sverige lever idag vidare parallellt med AA-grupperna.¹⁸⁹

Till Finland kom AA tidigt. År 1946 startades den första inofficiella stödgruppen för alkoholister i AA-anda, men 1950 etablerades officiella AA-grupper. Antalet grupper uppgick då till 11. År 1994 hade gruppernas antal vuxit till 575. Finland räknas till ett av världens mest AA-täta länder med hänsyn till antalet grupper i förhållande till befolkningmängden. Efter ca 55 års verksamhet i Finland håller AA-grupperna möten på ca 250 orter, antalet möten per vecka uppgår till 1 200. Enligt AA:s hemsida 2006 hölls det i Helsingfors varje vecka 167 AA-möten i 137 grupper. Ett tiotal grupper samlades i fängelser och fem grupper hade verksamhet på annat språk än finska. Andra europeiska länder med proportionellt många AA-grupper är Island och Irland.¹⁹⁰

---

¹⁸⁸ Minnesota-behandlingen beskrivs i följande avsnitt.

¹⁸⁹ Anonyma Alkoholister 1996, 13-15, 32-33, 38, 74; Helmersson Bergmark 1998, 63-66. AA-möten i Stockholm: www.aa.se/meetings/groups.php?search=Stockholm&submit=S%F6k (17.10.2006). Det kan förekomma ytterligare möten som inte annonseras via denna hemsida.

¹⁹⁰ Helmersson Bergmark 1995, 19; Mäkelä 1998, 92-94; www.aasuomi.fi/Mita_AA_tarjoaa.pdf (17.10.2006). AA-möten i Helsingfors nås via: <http://lasso.greenspot.fi/>

2.2.6 Tolvstegsprogrammet sprids

Tolvstegsprogrammet har väckt intresse i olika sammanhang och har spritts långt utanför AA. Minnesota-modellen som är en alternativ behandlingsmetod för alkoholister har t.ex. övertagit programmet som en del av sin vård. I Sverige har Minnesota-behandlingen vunnit mark inom alkoholistvården från och med 1980-talet. Minnesota-behandlingen innebär en intensiv behandlingsperiod där grupparbete med de tolv stegen ingår. Till behandlingen hör bl.a. att alkoholisten skriver ner sin livshistoria och får behandla sina problem under en s.k. familjevecka tillsammans med sina anhöriga. Klienterna fortsätter ofta i AA-grupper efter en tid på ett behandlingshem, detta som ett slags eftervård utan slut.¹⁹¹

Minnesota-behandlingen startade på 1950-talet i Minnesota, USA, därav namnet Minnesota-modellen. Det mest berömda behandlingshemmet i Minnesota heter *Hazelden*. Det grundades 1949 och har blivit ett föredöme för motsvarande behandlingshem i Sverige. Genom denna behandlingsform kom intresset för AA:s tolv steg på 1980-talet att bryta igenom på svensk mark. AA-gruppernas antal ökade markant. Samma utveckling kan noteras på Island, där AA:s verksamhet har blomstrat tack vare Minnesota-modellens behandlingshem. "Recovery-kulturen" fick sin start i och med Minnesota-modellen. AA:s verksamhet är dock en helt skild företeelse. Den professionella Minnesota-behandlingen har ingen koppling till AA annat än att behandlingens klienter kan besöka AA om de så önskar.¹⁹² Då fungerar AA som eftervård när behandlingstiden är slut.

I Finland har Lauri Keso gjort en komparativ studie av Minnesota-behandlingen och traditionell alkoholistvård. Minnesota-modellen visade sig erbjuda en mera stödjande atmosfär, ett bättre organiserat arbete samt mindre avhopp under behandlingsperioden än den traditionella vården. Patienter inom Minnesota-behandlingen fortsatte nästan till 60 % eftervården i AA-grupper, medan knappt 20 % av patienterna från den traditionella vården besökte AA. Eftervården för patienter som genomgått traditionell vård fortsatte dubbelt så ofta på

---

varpunen/Sites/ryhma2001/search.htm (17.10.2006). Det kan förekomma ytterligare möten som inte annonseras via denna hemsida.

¹⁹¹ Helmersson Bergmark 1995, 56-58.

¹⁹² Helmersson Bergmark 1995, 56; Olafsdottir 1998, 1; www.stepstudy.org/html/timeline.html (17.10.2006).

A-klinikerna. Kesos resultat visar trots det ingen större skillnad mellan vårdformerna och alkoholisternas fortsatta alkoholkonsumtion efter behandlingen. Minnesota-behandlingen ger enbart bättre resultat under själva behandlingstiden.¹⁹³ Studier i Sverige tyder ändå på att alkoholister som efter sin behandlingstid deltar i AA behåller nykterheten under en längre tid än alkoholister som inte deltar, detta oavsett behandlingsform.¹⁹⁴

Förutom att Minnesota-behandlingshemmen har använt de tolv stegen, upptäcktes de också av andra som ett användbart program för tillfrisknande. Den första av AA:s systerrörelser *Al-Anon*, en rörelse för alkoholisternas anhöriga, har idag jämsides med AA spritt sig världen över. *Al-Anon* grundades 1951 på initiativ av Bill W:s fru Lois Wilson som märkte att alkoholisternas anhöriga var i minst lika stort behov av stöd och hjälp som de alkoholister de levde tillsammans med. År 1957 grundades s.k. *Alateen*-grupper inom *Al-Anon*. De var avsedda för barn och ungdomar till alkoholister. Också *Adult Children of Alcoholics* (ACA) växte på 1970-talet fram ur *Al-Anon* som självhjälpsgrupper för vuxna barn från alkoholist- och dysfunktionella familjer.¹⁹⁵

AA:s idéer, främst de tolv stegen, har därtill övertagits av grupper som behandlar andra än alkoholrelaterade problem, t.ex. *Narcotics Anonymous* (NA) för narkotikaberoende, *Overeaters Anonymous* (OA) för ätstörningar, *Emotions Anonymous* (EA) för känslö- och relationsproblem, *Gamblers Anonymous* (GA) för spelberoende och många fler slag av grupper som går under paraplybeteckningen "recovery". Tolvstegsprogrammet har i USA gett upphov till hundratals olika recoverygrupper, särskilt i Kalifornien.¹⁹⁶ AA har sålunda blivit föregångaren till den världsvida profana recoveryrörelsen, vars funda-

---

¹⁹³ Keso 1988, 131-133.

¹⁹⁴ Helmersson Bergmark 1995, 61.

¹⁹⁵ *Al-Anon* 1997, 11; Clinebell 1998, 205; www.adultchildren.org/lit/EarlyHistory.s (17.10.2006).

¹⁹⁶ Helmersson Bergmark 1995, 18-21; Olafsdottir 1998, 60. I en amerikansk analys av tolvstegsprogrammet anges exempel på vissa tolvstegsgrupper i USA som lånat ordet "anonymous". Här finns förutom de i texten ovannämnda även *Cocaine Anonymous*, *Co- Dependents Anonymous*, *Families Anonymous*, *Incest Survivors Anonymous*, *Bulimics/Anorexics Anonymous*, *Child Abusers Anonymous*, *Parents Anonymous*, *Pills Anonymous*, *Sex Addicts Anonymous*, *Sexaholics Anonymous*, *Sex and Love Addicts Anonymous*, *Shoplifters Anonymous*, *Smokers Anonymous*, *Spenders Anonymous*, *Workaholics Anonymous*. Se Hemfelt et al. 1991, 338-340.

ment är tolvstegsprogrammet. AA har, trots att dess program har blivit känt och spritts till många andra, även under olika perioder fått motta kritik för sin verksamhet. Särskilt professionella terapeuter och läkare kritiserade på 1960- och 1970-talen AA för att bedriva en terapi som ansågs vara menlig för alkoholisterna. Andra kritiker har hävdats att de AA-medlemmar som lyckas hålla sig nyktra inom AA i regel är vita och socialt sett tillhör medelklassen.¹⁹⁷ Terapeuter som däremot varit positivt inställda till AA har byggt upp en hel behandlingsverksamhet utifrån tolvstegsprogrammet, t.ex. den ovannämnda Minnesota-modellen. I dagens läge är AA-grupperna för det mesta en erkänd form av självhjälsgrupper¹⁹⁸ för såväl alkoholister som läkare, psykologer och olika tjänstemän inom socialvården. AA är en hjälpande resurs vid sidan av den professionella alkoholistvården.¹⁹⁹

2.3 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan konstateras att Oxfordgrupprörelsen var en kristen rörelse som under det första decenniet av 1900-talet grundades av prästen Frank Buchman. Hans egna andliga upplevelser kom att utforma rörelsens verksamhetsidéer. Han var en självklar ledare för rörelsen och rönste mycken uppmärksamhet av både rörelsens sympatisörer och kritiker.

Centrala och kännetecknande idéer inom rörelsen var tanken om *sharing*, vilken innebar såväl bekännelse, *confession*, som vittnesbörd, *witness*. Genom *sharing* skulle människan få uppleva syndernas förlåtelse och kunde därefter i missionerande syfte som en *life-changer*, "livsförvandlare", berätta om sin "andliga pånyttfödelse". Berättelsen om syndaförlåtelsen och det förvandlade livet delgavs till andra på mindre gruppmöten eller på större offentliga samlingar. Man värvade även nya medlemmar genom personliga kontakter då en form av bikt

---

¹⁹⁷ Helmersson Bergmark 1995, 17; Miller 2001, 18.

¹⁹⁸ En självhjälsgrupp är enligt Magnus Karlsson "En mindre, deltagarstyrd samling av människor som regelbundet träffas för att bearbeta gemensamma problem genom ömsesidigt stöd och hjälp". Hit räknar han alltså även AA. Karlsson 2002, 121, 246. Nylund å sin sida gör en distinktion mellan självhjälsgrupper som är orienterade mot endera en inre, individuell problematik eller mera samhälleligt uppkomna problem. AA som självhjälsgrupp är mera individorienterad och fokuserar på frågor som individens överlevnad och självkänsla framom problem som anknyter till samhällsfrågor, t.ex. arbetslöshet. Nylund 2000, 87.

¹⁹⁹ Jfr Keso 1998, 10.

där den bekännande och bekännelsens mottagare gjorde ömsesidiga bekännelser inför varandra. Absolution ingick inte utan förlåtelsen skulle komma direkt från Gud som en subjektiv lättnadskänsla ifall bekännelsen varit tillräckligt utförlig. Att förlåtelseorden inte uttalades ledde till kritik mot rörelsens sätt att uppfatta bikten.

De fyra absoluten; absolut ärlighet, renhet, osjälviskhet och kärlek betonades, liksom Andens ledning, *guidance*, genom den s.k. stilla stunden, *quiet time*. Syftet med dessa var att göra en moralisk själv-rannsakan och att lyssna till Guds ledning inför dagen eller vid beslutsfattande. Denna form av inre prövning blev precis som bikten kritiserad från olika håll. Det ansågs att denna ledning kunde missbrukas till att uppnå egna mål eller för att manipulera andra. Oxfordgrupprörelsens idéer var uttänkta av Buchman för att hjälpa medlemmarna i den personliga helgelseprocessen och skulle således utövas kontinuerligt. Oxfordgrupprörelsens kristendomstyp kan beskrivas som subjektivt inriktad med legalistiska och pietistiska drag.

Oxfordgrupprörelsen övergick 1938 till den politiskt och globalt inriktade rörelsen MRA, Moralisk upprustning. Buchman upplevde sig via Andens ledning få en vision om en ny, förändrad och moralisk värld som skulle ha ett teokratiskt styre via MRA. Därför kontaktade Buchman högt uppsatta och inflytelserika personer i kyrka och samhälle. Dessa människor, *key-persons*, skulle i sin tur skulle påverka andra människor genom att sprida MRA:s budskap. Buchmans grundtes var att förändrade och inflytelserika individer skulle förändra världen. Detta mål visade sig vara utopistiskt och småningom förlorade intresset för och tilltron till MRA. Buchman var en stark ledargestalt som styrde Oxfordgrupprörelsen och MRA från dess begynnelse till dess tilltagande sönderfall på 1960-talet. Efter 2001 ändrade den kvarlevande MRA-rörelsen sitt namn till *Initiatives of Change*. Den kristna profileringen kom i skymundan och tanken på samförstånd mellan världens olika kulturer och religioner blev kännetecknande för rörelsen.

Anonyma Alkoholister med dess främsta grundare Bill W har sina rötter i Oxfordgrupprörelsen. AA:s start ses ha inletts 1935 då Bill W:s vän och AA:s andra grundare Dr Bob blev nykter. År 1937 skedde en brytning mellan alkoholisterna och Oxfordgrupprörelsen, varefter Anonyma Alkoholister växte fram som en egen rörelse. AA blev politiskt och religiöst oberoende, dess mål är att hjälpa alkoholister till ett nyktert liv. AA:s verksamhetsidéer uttrycks genom tolv steg, tolv tra-

ditioner och tolv principer. Traditionerna och principerna ger riktlinjer för AA:s organisation, medan tolvstegsprogrammet är ett vårdprogram för alkoholisters tillfrisknande. AA-grupperna värnar om anonymitet för medlemmarna, ägnar sig inte åt PR eller bedriver verksamhet i ekonomiskt vinstsyfte. AA har velat ta avstånd från de idéer inom Oxfordgrupprörelsen som i längden visade sig orsaka problem. Hit hör bl.a. tanken om viktiga personer, *key-persons*, offentliga bekännelser på massmöten, mediekampanjer, politiskt engagemang, en krävande och moralistisk kristen förkunnelse samt MRA:s tankar på att förändra hela världen istället för att koncentrera sig på den enskilda individens problematik. Detta leder enligt AA till problem med makt, egendom och pengar. Fokus på människans inre tillfrisknande kommer i så fall i skymundan, vilket var fallet inom MRA.

Idéerna i AA:s tolvstegsprogram bygger till stora delar på Oxfordgrupprörelsens tankar och principer. Inte minst idén om *sharing*, både som bekännelse, *confession*, och vittnesbörd, *witness*, framkommer i AA:s tolvstegsprogram. Likaså kan uttrycket *full surrender*, överlåtelse, ses i AA:s tre första steg. Oxfordgrupprörelsens fyra absolut och Buchmans *The Five C's* kan även spåras i AA:s tolvstegsprogram. *Guidance*, en form av daglig självrannsakan och kontakt med den högre makten, är något som AA eftersträvar i sina tionde och elfte steg.

Grundidén med tolvstegsprogrammet är att alkoholisten inser sin totala maktlöshet inför alkoholen, att komma till självinsikt och att överlämna sitt liv "i Guds händer". Gud innebär inte nödvändigtvis kristendomens Gud utan kan vara t.ex. AA-gruppen eller en annan form av högre makt, beroende på hur alkoholisten själv uppfattar Gud. Gudsbegreppet är frigjort från Oxfordgrupprörelsens syn att Gud innebär Jesus Kristus. Orsaken till AA:s icke-religiösa gudsbegrepp är att rörelsen skall kunna verka bland alkoholister oavsett vilken religiös kultur de tillhör. Man har därför velat ta avstånd från religion. Detsamma gäller AA:s politiska avståndstagande. AA:s definition av religion är dock diffus och det går att finna religiöst långods inom AA som överensstämmer med kristen tro. Det religiösa och kristna språket är påfallande i den AA-litteratur som Bill W står för. I praktiken är det religiösa språket inte något problem under AA-mötena utan varje enskild alkoholist får själv tolka ordens innehåll enligt sin egen trosuppfattning.

AA:s arv från Oxfordgrupprörelsen syns tydligast i den gruppmötesform med *sharing* som AA:s verksamhet huvudsakligen innebär. På

mötena läses även i regel texter ur AA-litteraturen. Gruppmötena, som kan vara öppna eller slutna, ger alkoholisterna tillfälle att berätta om sina misslyckanden, sitt alkoholmissbruk och sina relationer. På mötena upplever de sig få krafter att behålla sin nykterhet.

AA spreds till en början i den anglosaxiska världen, men har idag nått alla världens kontinenter. Man räknar med att AA verkar i ca 150 länder och att ca två miljoner människor regelbundet besöker AA-möten. Siffrorna är uppskattade eftersom AA:s anonymitetsprincip inte tillåter några medlemsförteckningar. Flertalet av världens AA-grupper finns fortfarande inom den västerländska industrialiserade världen.

AA:s tolv steg har spridits och har bl.a. gett upphov till en behandlingsmodell för alkoholister i form av den s.k. Minnesota-modellen. Den är en professionell vårdmodell och är inte anknuten till AA:s verksamhet som fungerar på självhjälpsbasis. Minnesota-behandlingen har i sin tur bidragit till ett ökat intresse för AA och tolvstegsprogrammet. AA kan fungera som ett stöd för alkoholister som avslutat sin behandling. Tolvstegsprogrammet har vidare gett upphov till olika recoverygrupper där såväl alkoholrelaterade som flera andra problem behandlas, t.ex. medberoende, drogmissbruk, matmissbruk och spelberoende. AA är därmed en föregångare för den profana recoveryrörelsen vars idéer vilar på tolvstegsprogrammet.

3 En framväxande kristen recoveryrörelse

I detta kapitel koncentrerar jag min undersökning på tre amerikanska kristna recoveryföreträdare. De får således exemplifiera den kristna recoveryrörelsen. Dessa företrädare har ett arbete som sträcker sig över hela USA och har även ett internationellt inflytande. De har därtill en anknytning till Brommadialogen. Vidare granskar jag hur tolvstegsprogrammet har utvecklats i en religiös kontext samt vilken kritik recoveryrörelsen har fått bemöta.

3.1 Recovery Movement och kristen recovery

Recoveryrörelsen, *Recovery Movement*, som har utgått från USA kan inte betecknas som en enda organisation. I praktiken existerar det en mängd större och mindre organisationer som har sin specifika inriktning, men som kan sägas tillhöra recoveryrörelsen. Både den profana recoveryrörelsen och den kristna recoveryrörelsen faller in under paraplybegreppet *Recovery Movement*. Dessa två rörelser består i sin tur av enskilda organisationer som var och en har sina egna grundare och ledare.²⁰⁰ Det gemensamma för de recoveryorganisationer som omnämns i avhandlingen är att de utgår från AA:s tolvstegsprogram. Det gäller även i de fall där programmet har anpassats för andra behov än tillfrisknande från alkoholism. Övriga hjälporganisationer som marknadsförs under beteckningen recoveryrörelse, men som inte har någon anknytning till tolvstegsprogrammet faller utanför ramen i denna avhandling.²⁰¹

---

²⁰⁰ I USA är det vanligt att en kristen organisation har en egen "ministry", en verksamhet under ledning av en (stark) ledare, "minister". Denna "minister" kan även tituleras pastor eller något motsvarande.

²⁰¹ Om sökorden "Recovery Movement" används på www.google.fi (17.10.2006), uppkommer träffar som visar att en mångfald av grupper och organisationer faller in under denna benämning. Därmed framgår tydligt att inte enbart tolvstegsgrupper ingår i uttrycket *Recovery Movement*. Ordet *recovery* på olika hemsidor innebär dock oftast en term inom teknik, inte människans tillfrisknande.

Den profana recoveryrörelsen med AA i spetsen består av självhjälpgrupper som använder tolvstegsprogrammet för sina specifika problem, t.ex. *Narcotics Anonymous*, *Gamblers Anonymous* och *Overeaters Anonymous*. Dessa grupper har precis som AA tagit avstånd från religion och politik i sin verksamhet. De hänförs därför i föreliggande avhandling tillhöra den profana recoveryrörelsen, som 1991 beräknades ha 260 olika former av tolvstegsprogram enbart i USA.²⁰²

Den kristna recoveryrörelsen har vuxit fram jämsides med den profana recoveryrörelsen. Den kristna varianten har även valt att använda AA:s tolvstegsprogram men har till skillnad från den profana gett de tolv stegen en kristen tolkning. Man har med andra ord inte velat ta avstånd från religion utan har snarare omtolkat tolvstegsprogrammet som ett kristet program. Särskilt i USA utgör tolvstegsgrupper en populär verksamhetsform i många kyrkor och samfund. Recoverygrupper med en kristen profil förekommer även utöver kyrkorna.²⁰³

Sjelva begreppet "kristen recovery" kan behöva en närmare förklaring. AA talar om alkoholists tillfrisknande och att Gud, såsom alkoholisten själv uppfattar Gud, genom tolvstegsprogrammet är en förutsättning för helandeprocessen. AA har likväl bestämt motsatt sig någon anknytning till vare sig religion eller politik. Begreppet "Gud" definieras av den orsaken inte alls från AA:s sida utan lämnas öppet för alkoholists egen tolkning. Därmed kan "Gud" naturligtvis också innebära Jesus Kristus, men tolkningen sker då inte från AA-rörelsens sida utan på ett individuellt plan. Därför kan ordet "kristen" inte användas för att beskriva AA-gruppernas recovery, den får placeras i den profana recoveryrörelsens fack.²⁰⁴ De recoverygrupper och organisationer som däremot tydligt framhäver att tolvstegsprogrammet högre makt är identisk med Jesus Kristus enligt kristen tro och tradition, beskrivs i denna avhandling med beteckningen kristen recovery. Denna tanke finner stöd hos Howard Clinebell. Han poängterar att det existerar explicit kristna recoverynätverk i USA. Organisationerna inom dessa nätverk tolkar tolvstegsprogrammet i enlighet med kristen tro genom att hävda att den högre makten är Jesus Kristus. Mänskans frälsning genom tro på Jesus Kristus ses utgöra vägen ur missbruk. Ofta är det konservativa och evangelikal kristna som har kommit att ägna sig åt kristen recovery. I de flesta fall framhålls att

---

²⁰² Helmersson Bergmark 1995, 22.

²⁰³ Jfr Clinebell 1998, 255-262.

²⁰⁴ Jfr ovan avsnitt 2.2.

beroende är fråga om sjukdom, men i vissa fall förknippas olika beroenden med begreppet "synd".²⁰⁵

Frågan om "den rätta" tolkningen av tolvstegsprogrammet är ett problem som länge kommer att diskuteras inom recoveryrörelsen, både på kristet och profant håll. Särskilt inom AA i USA finns det konservativa falanger som inte accepterar sekulära eller psykologiska tolkningar av programmet. De framhåller gärna att tolvstegsprogrammet rötter står att finna i den kristna Oxfordgrupprörelsen och i Bibeln, samt att kristna tankar utgör grunden för de tolv steg som ursprungligen utformades inom AA i *Stora Boken*.²⁰⁶ Ur forskarens perspektiv är detta ett dilemma. Det finns flera tolkningar gällande tolvstegsprogrammet innehåll även inom AA. En del medlemmar tar helt avstånd från kristen tro, medan andra inte vill bryta med de kristliga influenser som Oxfordgrupprörelsen ursprungligen har förmedlat.

Jag har i avhandlingen använt begreppet "kristen recovery" när jag beskriver organisationer som nås via *Christian Recovery Internationals* webbsida. Bland dem finns Brommadiologen i Sverige, mitt specifika undersökningsobjekt. De gemensamma för organisationerna är att de utgår från kristen tro och att AA:s högre makt ses innebära Jesus Kristus. Organisationerna vill i motsats till AA inte lämna tolkningen öppen så att var och en själv kan avgöra vad den högre makten är.²⁰⁷

3.2 Den kristna recoveryrörelsen i USA

Redan i slutet av 1940-talet fanns det i USA tidiga förespråkare för kristen recovery. En av dem var John Keller, luthersk präst, alkohol-expert samt pionjär inom Minnesota-behandlingen. Han har beskrivit olika slags beroenden där tolvstegsprogrammet insikter kunde hjälpa missbrukaren. Keller såg AA:s gudsbegrepp i en kristen kontext och kan därför räknas tillhöra den kristna recoveryrörelsens tidiga

---

²⁰⁵ Clinebell 1998, 255; BDA. Stenberg 2000, 39. PhD Howard John Jr Clinebell (1922–2005) från USA var en internationellt känd författare och själavårdsprofil, som genom 20-talet böcker och resor världen över undervisade i själavård. Han verkade även i 30 år som lärare vid ett teologiskt seminarium i Kalifornien, där han undervisade i ämnet pastoralpsykologi. Själavårdsutbildningen *The Clinebell Institute* i Kalifornien för Clinebells verk vidare och utbildar själavårdare från hela USA. Se www.cst.edu/about_clarmont/new_media/ClinebellObituary.php (21.03.2007).

²⁰⁶ Dick B 1997, 1–7; www.stepstudy.org/html/timeline/conservatives.html (17.10.2006).

²⁰⁷ www.christianrecovery.com (26.09.2006).

förespråkare. De olika former av beroenden som Keller lyfter fram förutom kemiska är framgångsnarkomani, arbetsnarkomani, missbruk av pengar, sex, nöjen, matmissbruk samt slaveri under s.k. osund religion²⁰⁸. Han anser att människans inre smärta, trasighet och känslan av otillräcklighet, "mänsklighetens gemensamma dilemma", är orsaken bakom samtliga missbruk. Människan tar till flyktvägar och förnekelse för att undgå smärtan och går därför in i de olika missbruken och dysfunktionella beteendemönstren.²⁰⁹

Andra recovery- och addiktionsforskare både inom den profana och kristna sektorn har likt Keller utforskat beroenden av olika art. Craig Nakken är drog- och familjeterapeut inom Minnesota-behandlingen i USA. Han ser termen "missbruk" i ett vidare perspektiv och avser inte enbart de kemiskt relaterade missbruken. Forskningen om olika beroenden startade vid AA:s begynnelse på 1930-talet. Alkoholmissbruket var det primära undersökningsobjektet. Senare har Nakken och andra forskare upptäckt förekomsten av människor med en s.k. addiktiv personlighet. En sådan människa tenderar att överdriva sin konsumtion av någonting eller har ett visst beteende som slutligen börjar dominera hela personligheten, han eller hon har blivit miss-

---

²⁰⁸ Att vara beroende av osund religion, även kallat andligt missbruk, *religious addiction*, innebär att missbrukaren ägnar sig åt tvångsmässiga religiösa aktiviteter för att fly undan sina problem, t.ex. dålig självkänsla, medberoende eller alkoholism. Trosuppfattningen är rigid och betonar att det finns enbart en sanning i enlighet med den egna tron. En person som är beroende av osund religion ägnar sig ofta åt att skada andra, *religious abuse*, t.ex. genom att skuldbelägga och döma människor. Missbrukaren försöker påtvinga andra sin trosuppfattning och kräva att de följer stränga förhållningsregler, t.ex. sex och nöjen ses som något ont. Vetenskap, utbildning och medicin ses hota den egna tron. I längden leder detta till isolering från verkligheten och brutna relationer till släktingar och vänner som inte delar samma tro. Missbrukaren isolerar sig alltmera tillsammans med likasinnade i "den enda rätta" församlingen som har "den rätta" tron. Dyliga församlingar leds av auktoritära ledare. Booth 1991, 2, 16, 163, 172–174. Jfr Keller 1991, 37; Clinebell 1998, 38–41. Leo Booth har i sin bok *When God Becomes a Drug* utarbetat ett tolvstegsprogram för människor som är beroende av osund religion samt för personer som utsatts för religiösa övergrepp.

²⁰⁹ Keller 1966, 17–23; 1991, 26–38. Keller besökte Brommadiologen i Sverige 1992. Se Brommadiologen 1992a. Det har funnits andra tidiga kristna recoveryförespråkare förutom Keller. Redan 1948 grundades *Alcoholics Victorious* (AV), troligen en av de första kristna recoveryorganisationerna i USA. Dess målgrupp var alkoholister. De flesta motsvarande kristna recoveryorganisationer, där andra problem än alkoholism eller kemiska beroenden lyfts fram, uppstod först ca 30–40 år senare. Syftet med AV-gruppernas verksamhet är inte att ersätta AA utan att komplettera tolvstegsprogrammet med bibeltexter och bön. Idag finns det ca 125 AV-grupper i USA. Se www.iactsm.com/dox/av.htm (26.09.2006).

brukare. Nakken ser förutom kemiska beroenden även spelberoende, shoppingberoende, arbetsnarkomani, sexberoende och flera andra former av överdrivna beteenden som allvarliga missbruk.²¹⁰

Howard Clinebell kallar icke-kemiska beroenden *activity addictions*, beroenden som hänför sig till ett beteendemönster istället för en drog. Orsaken bakom dessa störningar är människans strävan att uppleva lycka och helhet i livet genom sådant som tillfälligt ger tillfredsställelse. Till exempel vill en spelberoende människa gång på gång erfara tillfredsställelsen av att vinna. I sin iver fortsätter hon att spela för att uppnå vinster. Spelandet blir en process som börjar med en önskan om eufori men som slutar i ett tvångsbeteende. Missbrukaren kan inte sluta utan får ett patologiskt förhållande till sin drog eller sitt beteende. Samtliga missbruk leder i förlängningen till isolering, skam och känslomässiga störningar.²¹¹

Forskarteamet Hemfelt et al. vid *Minirth-Meier Clinic* i Dallas, Texas, en av de största psykiatriska klinikerna i USA, ser att ett beroende innehåller två komponenter. För det första ses beroendet, *addiction*, som en tvångstanke, *obsession*. För det andra förekommer en form av tvångshandling, *compulsion*. De inre tvångsföreställningarna leder till ett tvångsmässigt yttre beteende, *obsessive-compulsive behavior*. Detta medför ett beroende som kan ta sig uttryck t.ex. i slöseri med pengar, för mycket arbete, spelande och drickande för att lindra den smärta tvånget för med sig. Ju mera "smärtlindring" missbrukaren ägnar sig åt, desto större blir smärtan och missbruket ökar successivt.²¹²

Resultaten av addiktionsforskningen ligger till grund för den kristna recoveryrörelsens syn på att en mångfald av missbruk, inte enbart kemiska, kan behandlas inom de kristna recoverygrupperna. En grupp kan fokusera på enbart ett beroende eller utgöra en heterogen grupp där deltagarna har flera olika slag av problem. Huvudpoängen är att problemet eller beroendet på ett eller annat sätt har berövat människan hennes frihet att välja sin väg. Inom Oxfordgrupprörelsen ansågs detta utgöra synden. Den innebar att människan inte upplevde frihet i sitt handlande innan hon bekände sin synd och fick förlåtelse. Den kristna recoveryrörelsen vill å sin sida erbjuda lösning på

---

²¹⁰ Nakken 1988, 1-10.

²¹¹ Clinebell 1998, 119.

²¹² Hemfelt et al. 1991, 5-6, 11.

problemen genom AA:s tolvstegsprogram men ger det en kristen tolkning.

Kellers och andra tidiga kristna recoveryföreträdarnas tankar kom i takt med AA:s och övriga profana tolvstegsgruppers expanderande verksamhet att spridas i USA. Flera företrädare för kristen recovery som själva blivit fria från missbruk eller som arbetat för att hjälpa andra, överförde tolvstegsprogrammet och dess principer till det egna församlingsarbetet. I slutet av 1970-talet grundades flera kristna recoveryorganisationer.²¹³ Det stora genombrottet för den kristna recoveryrörelsen skedde emellertid under 1980-talet då *Recovery Movement* växte fram i en explosiv takt. Många profana och kristna tolvstegsgrupper startades under detta decennium.²¹⁴

Recoveryrörelsen är en utbredd rörelse i USA. Tiotal miljoner amerikaner varje vecka besöker tiotusentals olika recoverygrupper, både profana och kristna.²¹⁵ Den stora populariteten beror på att recoveryrörelsen möter människors aktuella behov:

Inom Recoveryrörelsen har en annorlunda gemenskap eller kyrka växt fram där samtal och relationer prioriteras framför teologiska utläggningar och traditionsformade aktiviteter. Denna kristendomstolkning, där andlighet är viktigare än lära, och gudserfarenhet viktigare än gudsbild, uppfattar man inte som någon avvikelse från kristen tradition. Tolvstegsandligheten uppfattar man ha sina motsvarigheter i 1800- och 1900-talens amerikanska väckelsekristendom och i kyrkans själavårdstradition.²¹⁶

Den kristna recoveryrörelsen har fått en stor spridning inom den amerikanska kristenheten. I fokus står individens tillfrisknande och upprättelse i såväl medmänskliga relationer som gudsförhållandet. Den kristna recoveryrörelsen kan därför sägas vara en återuppväckt

---

²¹³ Jfr www.iactsm.com (26.09.2006) där länkar med information om flera olika kristna recoveryorganisationer förekommer.

²¹⁴ Olivestam & Eriksson & Lindholm 2002, 358.

²¹⁵ Olivestam & Eriksson & Lindholm 2002, 360; HRA. Ryan D 2006g. www.nacronline.com/dox/library/daler/survey.shtml (04.10.2006); www.stepstudy.org/html/timeline.html (17.10.2006). Enligt en undersökning som tidningen *Leadership* genomförde 1992 bland pastorer i USA visade det sig att 61 % av de kristna kyrkorna i USA hade recoverygrupper. Undersökningen visade även att 77 % av pastorerna var positiva till recoverygrupper och att mer än hälften av dem själva deltagit i grupperna. BDA. Stenberg 2000, 35-36.

²¹⁶ Olivestam & Eriksson & Lindholm 2002, 360.

form av Oxfordgrupprörelsen. I och med att den kristna recoveryrörelsen ger det profana tolvstegsprogrammet ett kristet innehåll återvänder rörelsen till Oxfordgrupprörelsens kristna budskap. Fokuseringen på t.ex. *sharing* som både *witness* och *confession* lever vidare inom den kristna recoveryrörelsen, likaså flera andra oxfordbegrepp.²¹⁷

Recoveryrörelsen har generellt blivit en tämligen dogmfri och pragmatisk gräsrotsrörelse där individens personliga erfarenheter ges ett stort utrymme. Detta överensstämmer med tidsandans ideal under 1980- och 1990-talen då pragmatism, subjektivism och pluralism stod högt i kurs vid sidan av tankarna om demokrati och autonomi. Hemligheten till rörelsens stora popularitet kan förklaras med dess förmåga att integrera dessa ideal i sin verksamhet.²¹⁸ Samtidigt har den kristna grenen av recoveryrörelsen bevarat Oxfordgrupprörelsens kristna arv och omfattar traditionella kristna värderingar, även om dessa till det yttre ser ut att vara fråga om nya idéer. Inflytandet från tolvstegsrörelsen har gjort att det amerikanska kyrkolivet vitaliserats och antagit nya former. Speciellt under 1990-talet blev andliga och hälsorelaterade frågor aktuella. De kyrkor som tog tillvara detta intresse nådde ut till människor som inte hade kontakt med etablerade kristna församlingar.²¹⁹ När människor blir bemötta på sina egna villkor och de egna livsfrågorna får ventileras uppkommer känslan av att vara sedd och förstådd. Det kristna budskapet förmedlas på ett förståeligt språk och har relevans för den enskilda människans liv. Mot den bakgrunden är det förståeligt att rörelsen har påverkat många av de amerikanska kyrkorna och samfunden.

Det är svårt att bekräfta siffrornas tillförlitlighet gällande recoveryrörelsens besökarantal då det inte existerar någon övergripande recoveryorganisation som registrerar grupperna eller antalet besökare. Recoveryrörelsens grupper fungerar i regel inom enskilda organisationer eller i fristående grupper som ingår i olika nätverk. Dessutom tillämpas oftast AA:s anonymitetsprincip även i de kristna recoverygrupperna. Att recoveryrörelsen är omfattande i dagens USA kan även studeras genom Internets stora utbud av information om tolv-

---

²¹⁷ Jag återkommer till Oxfordgrupprörelsens inflytande på den kristna recoveryrörelsen i samband med analysen nedan av Keith Millers tolv steg för "anonyma syndare".

²¹⁸ Jfr BDA. Stenberg 2000, 52-57.

²¹⁹ Jfr Olivestam & Eriksson & Lindholm 2002, 349-350.

stegsorganisationer, recoverygrupper, tolvstegslitteratur och olika kurser. Detta recoveryarbete, i vilka AA-grupperna ingår, erbjuder inte endast självhjälp för alkoholmissbruk utan för en mångfald av beroenden.

Förutom de kristna recoveryorganisationer och nätverk som står under *Christian Recovery International's* webbsidor finns det på Internet många sidor där hundratals organisationer, kyrkor, samfund, grupper, föreningar, företag och terapeuter erbjuder hjälp och information via sina länkar. En stor del av dessa länkar går under beteckningen "Christian Recovery". Bara på exempelvis Internetorganisationen *Christians in Recovery's* webbsidor presenteras länkar till ca 40 olika ämnesområden inom kristen recovery, t.ex. självmord, sekter och skilsmässa där hjälpkontakter och information erbjuds. Det bör tillika påpekas att alla kristna recoveryorganisationer inte bedriver egen gruppverksamhet. En del betonar deltagandet i de profana grupperna medan andra bedriver egna kompletterande och alternativa recoverygrupper med en tydlig kristen profil.²²⁰

Tolvstegsprogrammet lever således vidare i dagens recoveryrörelse i USA, både den profana och kristna, vars inflytande har vuxit i den grad att recoverybegrepp som *dysfunctional*, dysfunktionell, *codependency*, medberoende, eller *sex addiction*, sexmissbruk, har blivit vardagliga i amerikanskt språkbruk. Kristna recoveryföreträdare hävdar att den amerikanska recoveryrörelsen har haft ett så stort inflytande att den generellt har influerat människors uppfattning om vad missbruk och beroendeproblematik handlar om.²²¹ Dessa uppgifter bör betraktas som generaliseringar även om rörelsens inflytande är stort. Dess verkningar syns onekligen på flera områden. År 1998 utkom t.ex. en bibelutgåva, *The Life Recovery Bible*, som innehåller kommentarer till bibeltexterna i ljuset av de tolv stegen.²²²

---

²²⁰ Se t.ex. www.iactsm.com/dox/afc.htm (26.09.2006); www.iactm.com/dox/av.htm (26.09.2006); www.christians-in-recovery.org/map/map2.html (17.10.2006).

²²¹ HRA. Wolery 2006. www.nacronline.com/dox/library/ann_dw.shtml (04.10.2006); HRA. Ryan D 2006g. www.nacronline.com/dox/library/daler/survey.shtml (04.10.2006).

²²² *The Life Recovery Bible* (1998) är en New Living Translation bibelöversättning (1996). David A. Stoop och Stephen F. Arterburn är huvudredaktörer för recoveryutgåvan. Arterburn är en av bakgrundsfigurerna i *Overcomers Outreach*. Se Bartosch 1994, xvi.

3.3 Tre amerikanska företrädare för kristen recovery

I USA har den kristna recoveryrörelsen expanderat och fått inflytande inom kristna kyrkor och samfund både nationellt och internationellt. Bland de amerikanska kristna recoveryorganisationerna utgör *Overcomers Outreach* (OO) och ur denna indirekt framsprungna *Christian Recovery International* (CRI) med medlemsorganisationen *National Association for Christian Recovery* (NACR), riktningar som har haft betydelse för Brommadialogens kristna recovery. Också Keith Miller och hans kristna tolvstegsprogram är av vikt för Brommadialogens. Både OO och NACR är därtill medlemmar i det kristna recoverynätverket *International Association of Christian Twelve Steps Ministries* (IAC-TSM).²²³

Det finns flera olika kristna recoveryinriktningar. Recoveryföreträdaren och forskaren Dale Ryan har indelat kristet recoveryarbete i sju olika arbetsstrategier. Modellen *Bridge Strategies*, brobyggande strategier, innebär att aktivt kristna församlingsmedlemmar möter icke-kyrkvana sökare i en kristen recoverygrupp. En annan modell kallas *The Church in Recovery*, som innebär att den lokala församlingen blir en recoverykyrka. All verksamhet i församlingen är recoveryinriktad. En tredje av Ryans strategier för det kristna recoveryarbetet är *AA in the Basement Strategy*, en modell där profana tolvstegsgrupper samlas i kyrkolokalerna utan någon anknytning till församlingsverksamheten. Den fjärde modellen kallar Ryan för *Alternative to AA Strategies*, som avser att det kristna recoveryarbetet ersätter de profana programmen. En femte strategi kallas *Recovery Department Strategies*. Den innebär att den lokala församlingen vid sidan av sin ordinarie verksamhet har en särskild avdelning för recoveryarbete. Ryans tanke är dock att recoveryarbetet skall influera den övriga verksamheten, men i motsats till *The Church in Recovery* består inte hela församlingens arbete av enbart recovery. Ryans sjätte recoverystrategi kallas *Treatment-related Strategies* och innebär att ett samfund eller en lokal församling startar behandlingshem som arbetar utifrån de tolv stegen och kristen tro. Den sjunde strategin innebär *The Recovery-Friendly Church*. Denna strategi bygger på att församlingen praktiserar "nåd" istället för "skam" i sin verksamhet. Ryan avser att en församling enligt den sjunde modellen

---

²²³ Månsus 1996, 87-92; Hunter 1996, 92-95; HRA. Intervju med Harry Månsus 25.05.2002; www.iactm.com/dox/nacr.htm (26.09.2006); www.iactm.com/dox/oo.htm (26.09.2006); www.nacronline.com/dox/gethelp.shtml (17.10.2006).

inte har något direkt kristet recoveryarbete, men betonar i förkunnelse och övrig verksamhet ärlighet och öppenhet. Det finns drag av recoverytänkande i församlingen.²²⁴

Bridge Strategies	The Church in Recovery	AA in the Basement Strategy	Alternative to AA Strategies	Recovery Department Strategies	Treatment-related-Strategies	The Recovery Friendly Church
-------------------	------------------------	-----------------------------	------------------------------	--------------------------------	------------------------------	------------------------------

Dale Ryans sju kristna recoverymodeller

Ryans *AA in the Basement Strategies* som enbart upplåter kyrkolokalen för profana grupper är inte enligt min definition kristen recovery. Det är enbart fråga om en profan recoverygrupp som hyr en lokal som råkar tillhöra en kristen församling. Strategin *Alternative to AA Strategies* är svårtolkad. All form av kristen recovery kan ses som alternativ till profan recovery. Likaså är *The Recovery-Friendly Church* en strategi som blir alltför allmän. Församlingar som har en förkunnelse där enstaka tolvstegsprinciper medvetet eller omedvetet förekommer kan gälla de flesta kristna församlingar i världen. *Recovery Department Strategies* motsvarar nästan modellen *The Church in Recovery*, vilket Ryan själv konstaterar. Dessa varianter anser jag vara mera specifika modeller för kristen recovery. *Treatment-related Strategies* är en mera ovanlig form av kristen recovery, men förekommer t.ex. inom Frälsningsarmén. Modellen *Bridge Strategies* som vill bemöta både kristna församlingsmedlemmars och icke-kyrkvana personers behov av tillfrisknande befinner sig i gränslandet mellan kristen och profan recovery. Modellen befinner sig nära *Alternative to AA Strategies*.²²⁵

Kristna recoveryorganisationer som fungerar inom olika nätverk har visat sig vara komplicerade att vetenskapligt kartlägga eftersom nätverken på ett nationellt plan överbryggar varandra. De ingår dessutom ofta i större internationella nätverk. För att avgränsa det stora utbud av kristna recoveryorganisationer som finns, har jag valt att närmare undersöka de två ovannämnda huvudinriktningarna och deras arbete. Förutom dessa presenterar jag Keith Miller och hans kristna tolvstegsprogram. Hans verksamhet ingår inte i något kristet recoverynätverk utan han arbetar som egen företagare.

²²⁴ HRA. Ryan D 2006e. www.nacronline.com/dox/library/tools/local.shtml (04.10.2006).

²²⁵ Frälsningsarméns kristna recoveryarbete behandlas nedan i avsnitt 3.4.

3.3.1 Overcomers Outreach

Den kristna recoveryorganisationen *Overcomers Outreach* (OO) har en verksamhet som sträcker sig utöver hela USA.²²⁶ OO-grupperna är öppna för alla som önskar delta: kyrkvana församlingsmedlemmar, nykristna och andra från både kristet och icke-kristet håll. OO betonar att alla som har en längtan att lära känna Jesus Kristus som sin högre makt är välkomna att delta i grupperna. OO definierar sig som en organisation vars syfte formuleras "bridging the gap between traditional 12-step support groups and hurting people in churches of all denominations".²²⁷ OO blir ett slags dialogforum för människor med olika religiös eller icke-religiös bakgrund där tillfrisknande från olika problem står i fokus. Syftet med grupperna är att erbjuda deltagarna en möjlighet att få en tolkning av den högre makten, Jesus Kristus. I relation till Ryans modeller på kristen recovery driver OO ett arbete enligt *Bridge Strategies*.

OO grundades officiellt 1985 av makarna Bob och Pauline Bartosch och deras vänner. Makarna Bartosch hade redan 1973 kommit i kontakt med AA och Al-Anon via sitt eget alkohol- och pillermissbruk. De bedrev från 1977 i sitt hem ett inofficiellt OO-grupparbete i tolvstegsanda. OO är alltså en tidig representant för specifikt kristen recovery. Makarna Bartosch var aktivt kristna, men hade inte fått hjälp med sitt missbruk via den baptistförsamling de tillhörde. De profana tolvstegsgrupperna hjälpte istället makarna ur missbruket. Syftet med OO var att kunna hjälpa andra kristna i en liknande situation. Samtidigt ville man bli en brobyggare till den profana tolvstegsrörelsen.²²⁸

OO har en typisk start i jämförelse med liknande kristna recoveryorganisationer. Utifrån ett eget missbruk som grundaren blivit befriad ifrån väcks en längtan att hjälpa andra. Då blir resultatet en egen recoveryverksamhet som startas för att uppfylla denna önskan. Grundaren utbildar sig ofta till alkoholterapeut eller etisk rådgivare vid någon anstalt för drogmissbrukare. Så kom att ske i Bob Bartosch fall.

---

²²⁶ Deilgat & Halvorson 1992, 25.

²²⁷ www.overcomersoutreach.org/index.html (02.10.2006).

²²⁸ Bartosch 1994, 15-16, 32-33, 46, 54; Clinebell 1998, 256. "Go home, read your Bible and pray" var rådet Bob fick av sin pastor i kyrkan då han sökte hjälp för sina alkoholproblem.

Efter några år inom den profana missbrukarvården övergick båda makarna Bartosch till att verka på heltid inom OO.²²⁹

OO ser sig som en kristuscentrerad recoverygemenskap och grupperna samlas i främst i evangelikala kristna kyrkor i USA.²³⁰ Grupperna bedriver dock sin verksamhet fristående från de lokala församlingarnas aktiviteter. Man enbart lånar eller hyr kyrkolokaler för sina gruppmöten. "OO is a bridge between the traditional 12-step programs and the church. People who are searching for their Higher Power need Jesus. People who struggle with addictions, compulsions and codependency need 12-step recovery programs."²³¹ Makarna Bartosch framhåller att både den profana tolvstegsrörelsen och den kristna kyrkan har erfarenheter att delge varandra.²³² Man välkomnar både kyrkvana och icke-kyrkvana personer, t.ex. medlemmar i profana tolvstegsgrupper och sökare, att delta i OO-grupperna.

De aktivt kristna församlingsmedlemmarna kan i OO-grupperna hjälpa sökare inom den profana tolvstegsrörelsen att tolka det diffusa begreppet "högre makten" som Jesus Kristus. På samma sätt kan en människa med profan tolvstegserfarenhet dela med sig av sina recoveryredskap som hjälp i tillfrisknandeprocessen. Dessa tolvstegsinsikter har visat sig hjälpa många aktivt kristna. Enligt Bartosch har det inom kristenheten ofta funnits en tanke om att aktivt kristna inte råkar ut för problem och på grund av det har många församlingsmedlemmar inte vågat medge sitt behov av hjälp utan istället förnekat dem. Därmed är det profana tolvstegsprogrammet insikter viktiga också för kyrkvana kristna. OO är mån om att dess grupper inte skall ersätta de profana tolvstegsgrupperna. De bör istället fungera som komplement och broar mellan kristna från alla slags kyrkor och samfund och den profana tolvstegsrörelsen. Bartosch betonar tydligt att

---

²²⁹ Jfr Clinebell 1998, 256. Se även länkar på www.iactsm.com (26.09.2006). Bob Bartosch har under åren haft andra anställda som verksamhetsledare för OO, och har själv ägnat sin tid åt att resa, besöka OO-grupper och hålla konferenser etc. Se OO:s nyhetsbrev på Internet: www.overcomersoutreach.org/Newsletters.htm (05.10.2006).

²³⁰ En genomsökning av OO:s möten i USA på dess hemsida visar att så gott som alla äger rum i en kyrkolokal. Se www.overcomersoutreach.org/page3.html (02.10.2006). Evangelikalismen har influerat olika protestantiska riktningar och avser inget bestämt samfund. Evangelikala kristna betonar Skriftens auktoritet, personlig omvändelse och evangelisation. Evangelisten Billy Graham är en känd representant för en evangelikal kristendomstyp. McGrath 1994, 111-113.

²³¹ www.overcomersoutreach.org/index.html (02.10.2006).

²³² Bartosch 1994, 54.

OO-gruppen inte är en kristen AA-grupp och inte heller en terapi-grupp utan den har sin speciella särart. OO-grupperna skall inte heller ersätta församlingarnas gudstjänster, bibelstudier och andakter. Både aktivt kristna och sökare skall fortsätta att delta i de sammanhang de kommer från och kan sedan dela sina erfarenheter i OO-grupperna.²³³ Trots det används AA:s tolv steg samt bön och bibelstudier inom OO-grupperna. I praktiken kan OO:s verksamhet därför ersätta människors deltagande i både AA och olika församlingar. OO är en parakyrklig organisation. På den egna hemsidan framkommer detta tydligt: "OO meetings operate independent of the local church but within the body of Christ"²³⁴. I praktiken försöker man alltid ha ett gott förhållande till de lokala församlingarna. OO-grupperna är måna om att deras verksamhet understöds av pastorerna ifall man samlas i en kyrkolokal.²³⁵

OO har sitt högkvarter i Kalifornien. Dess nationella kontor med verksamhetsledaren i spetsen håller kontakt med OO-grupperna via ett elektroniskt nyhetsbrev som utkommer några gånger per år på hemsidan. Via högkvarteret erbjuds även möjlighet att köpa litteratur och material för grupper och enskilda. Inte minst makarna Bartosch *A Bridge to recovery* (1994)²³⁶ är ett slags "stora bok" för OO där makarnas egen historia och organisationens verksamhetsprinciper beskrivs. På gruppnivå används *Freed*-häftet med riktlinjer för grupper och annat studiematerial. Sedan den officiella starten 1985 har OO-gruppernas antal vuxit till ca 1 000 världen över. I t.ex. delstaten Pennsylvania finns det OO-gruppverksamhet i den presbyterianska och lutherska kyrkan samt i baptist-, metodist- och pingstförsamlingar. Också Frälsningsarmén och flera evangelikala kyrkor öppnar för OO-grupperna. Fastän grupperna är spridda både geografiskt och denominalt har OO-högkvarteret en samlande funktion. Årligen ordnas OO-ledarutbildningar och konferenser där ledare och gruppmedlemmar samlas på nationell och regional nivå i USA.²³⁷ Trots att OO-

---

²³³ Bartosch 1994, 34, 54–56, 60. Jfr Clinebell 1998, 257.

²³⁴ www.overcomersoutreach.org/index.html (02.10.2006). "Parakyrklig" definieras av den svenska forskaren Fred Nilsson och hans projektgrupp som "en icke församlingsbaserad rörelse för kristen tro, utan avsikt att bilda församling". Nilsson anser att även Oxfordgrupprörelsen faller in under denna term. Nilsson 1988, 25, 92–93.

²³⁵ Bartosch 1994, 289.

²³⁶ Bartosch 1994.

²³⁷ Clinebell 1998, 257–258; www.overcomersoutreach.org/index.html (02.10.2006); www.overcomersoutreach.org/page2.html (02.10.2006); www.overcomersoutreach.org.

grupperna fungerar på en allkristen basis så har OO:s verksamhet en konfessionell anknytning till *Whittier Baptist Church* i södra Kalifornien. Årligen arrangeras det förutom mindre nationella konferenser en större internationell OO-konferens i USA.²³⁸

OO-grupperna stöder och hjälper människor som har olika slag av problem: trasiga relationer, medberoende, alkohol- och drogmissbruk, ätstörningar, sexmissbruk, pornografiberoende, spelmissbruk, penningmissbruk, tvångsbeteenden, depression och dålig självkänsla, koncentrationsproblem osv.²³⁹ OO har inte fokuserat på något enskilt problem utan har antagit hela spektret av beroendeproblematik i sin kristna recoverymodell.

Ett OO-möte går enligt Bartosch enkelt till. Deltagarna samlas för att prisa Gud, be, studera de tolv stegen i förhållande till Bibeln och dela sina erfarenheter i en trygg miljö. Målet är att få uppleva ett personligt förhållande till Jesus Kristus. Guds ord och de tolv stegen är redskap för helandeprocessen. Gruppledaren bör bekänna sig till kristen tro och vara deltagare i en profan tolvstegsgrupp. Han eller hon bör ha varit nykter minst ett år för att få leda OO-gruppen. De regler som gäller följer oftast AA:s praxis. Anonymitet och tystnadslofte ingår, ingen får avslöja vem som deltar i gruppen eller berätta något som sagts under ett gruppmöte. För övrigt följer man AA:s traditioner gällande t.ex. synen på ledaren som deltagare i första hand, avståndstagande till politisk verksamhet och ekonomiskt självförsörjande. OO har trots det omformulerat AA:s tolv traditioner för att de skall passa OO:s verksamhetsprinciper. Jesus Kristus som den högre makten betonas i OO:s alla traditioner, och Bibeln anges som studiematerial vid sidan av *Freed*-häftet. Utöver traditionerna uppmuntras grupperna att sända sina insamlade pengar i form av tionde till OO:s kontor samt att delta i böne- och fastedagar gällande organisationens angelägenheter.²⁴⁰

---

org/page3.html (02.10.2006); www.overcomersoutreach.org/page5.html (02.10.2006); www.overcomersoutreach.org/Pennsylvania.htm (05.10.2006).

²³⁸ Webb 1992, 150; www.overcomersoutreach.org/page5.html (02.10.2006).

²³⁹ Deilgat & Halvorson 1992, 25; www.overcomersoutreach.org/index.html (02.10.2006).

²⁴⁰ Webb 1992, 150; Bartosch 1994, 285–286, 289–292, 294; www.overcomersoutreach.org/Day%20of%20Prayer.htm (02.10.2006).

OO har omtolkat de tolv stegen i enlighet med dess uppfattning av kristen tro. Stegen är dock ordagrant identiska med AA:s tolv steg. Det enda förslag till förändring som OO ger är att ordet "alkohol" kan ersättas av andra aktuella problem. Varje steg tolkas genom flera bibelord som Bartosch funnit att kan stå till grund för vad det avser. Ps 116:10–11, Rom 7:18 och 2 Kor 1:9, 12:9 står som förklaring till det första steget "Vi erkände att vi var maktlösa inför alkoholen och att vi förlorat kontrollen över våra liv". Bibelorden uttrycker att människans egna resurser inte räcker till, att hon inte klarar av sitt liv på egen hand utan att hon är beroende av Guds nåd.²⁴¹ Den bibliska förankringen och förklaringsmodellen till problemen ses som viktigare än den gemensamma erfarenheten som gruppdeltagarna bär på. Bibeln används som stöd för den egna kristendomstolkningen. I AA betonas framför allt deltagarnas inbördes upplevelser. Bibliskt stöd för att beskriva eller bekräfta alkoholists situation behöver inte anlitas. Under OO-gruppmötet används även Sinnesrobönen i en utökad form.²⁴²

OO betonar sin roll som brobyggare mellan sekulära tolvstegsgrupper och kyrkvana församlingsmedlemmar. Dess tolkning av tolvstegsprogrammet tyder dock på att recoveryverksamheten är anpassad för aktivt kristna med goda kunskaper i kristen tro. Det framkommer inte minst genom att bibelord används frekvent för att förklara de tolv stegen. Den risk som OO vill undvika, att dess grupper skulle vara kristna AA-grupper, är därför överhängande. Fokus kan bli på kristen undervisning och bibelstudium på bekostnad av självkänedom och en helandeprocess. Tolvstegsprogrammet tillför då inte den kristnes liv något nytt.

Bartosch skriver i boken *A Bridge to Recovery* att OO egentligen arbetar med *discovery*, att upptäcka, istället för att enbart betona *recovery*, att tillfriskna. Det innebär att både individer och familjer skall nå insikten att den högre makten är identisk med Jesus Kristus.²⁴³ OO-

---

²⁴¹ Webb 1992, 50, 150; Bartosch 1994, 300–320.

²⁴² Bartosch 1994, 321. Sinnesrobönen i utökad form: "God, grant me the serenity [...] Living one day at a time, enjoying one moment at a time; accepting hardship as the pathway to peace; taking as He did, this sinful world as it is, not as I would have it; trusting that He will make all things right if I surrender to His will; that I may be reasonably happy in this life, and supremely happy with Him forever in the next. Amen".

²⁴³ Bartosch 1994, 1.

grupperna kan så i själva verket bli mera anpassade för kyrkvana församlingsmedlemmar än för icke-kyrkvana personer från tolvstegsgrupper. Då blir det inte ett verkligt utbyte av erfarenheter mellan två olika traditioner. Att fastställa AA:s högre makt som Jesus Kristus gör att brobygget kan bli skenbart eftersom ett kristet tolkningsföretråde gör sig gällande. I praktiken kan det vara svårt att som sökare finna stöd för något annat alternativ eftersom OO med så tydlig självklarhet utgår från att dess tolkning är den rätta. Det finns en risk för att OO exkluderar annorlunda troende. Å andra sidan är den kristna profilen tydlig när OO:s verksamhet nämns bland övriga tolvstegsgrupper, och sökare kan välja att inte delta. I t.ex. en amerikansk undersökning om tolvstegsprogrammet uppges OO-grupperna vara ämnade för bl.a. "alcoholics and adult children claiming Christ's promises and accepting His healing".²⁴⁴

OO erbjuder människorna en lösning på deras problem genom att uppmana dem att acceptera Jesus Kristus som sin högre makt. AA:s mera nedtonade och öppna gudsuppfattning ges inte utrymme. Det är således teologiskt problematiskt att OO tolkar tolvstegsprogrammet som kristet. För organisationer som OO ses dock inte teologiska frågor som problem. Fokus är på nyttan av den kristna recoveryn, inte teologin. Grundtanken att den högre makten är Jesus Kristus räcker som fundament för verksamheten. AA:s tanke om att ta till sig det som fungerar och lämna resten finns dessutom inbyggt i tolvstegskonceptet. Denna princip har medvetet eller omedvetet även kommit att präglade den kristna recoveryn.

3.3.2 Christian Recovery International

Christian Recovery International (CRI) är en annan amerikansk tongivande företrädare för kristen recovery.²⁴⁵ Organisationen utgör ett internationellt nätverk för kristen recovery som grundades 1989. Dale Ryan är ledare och huvudkoordinator. Tillsammans med makan Juanita är Dale Ryan ett välkänt namn inom den kristna recoveryvärlden både i USA och internationellt. Till CRI:s nätverk hör förutom amerikanska recoveryorganisationer också kristna recoverynätverk i spanska- och arabiskatalande länder, Tyskland, Ryssland, Kina, Finland

---

²⁴⁴ Hemfelt et al. 1991, 339.

²⁴⁵ Clinebell 1998, 255.

och Sverige.²⁴⁶ Makarna Ryan har besökt både Brommadiologen i Sverige och Kansan Raamattuseura i Finland med dess kristna recovery-arbete Kristillinen toipumistyö (KRITO).²⁴⁷

På nationellt plan i USA förverkligas Ryans arbete i praktiken inom *National Association for Christian Recovery* (NACR), CRI är den övergripande moderorganisationen. Huvudsätet för CRI och NACR finns på samma adress i Brea, Kalifornien.²⁴⁸ Dale Ryan har formulerat organisationernas verksamhetsidéer. De ses i avhandlingen som identiska med de uppfattningar som både CRI och NACR står för, och organisationerna omnämns därför ofta parallellt. De enskilda organisationer som befinner sig under CRI:s hemsidor har inte med nödvändighet samma innehållsliga betoningar som Ryan står för utan är självständiga i förhållande till CRI.

På CRI:s hemsida definieras organisationen enligt följande: "A coalition of ministries dedicated to helping the Christian community become a safe and helpful place for people recovering from addiction, abuse or trauma"²⁴⁹. NACR har personmedlemmar. På sin hemsida erbjuder organisationen "resources for Christians recovering from addiction, abuse or trauma".²⁵⁰

NACR grundades samma år som CRI av Dale Ryan, Carmen Renée Berry och Pat Means (f.d. Pringle). En del av NACR:s grundare har eget missbruk i sin bakgrund. Till en början verkade man under namnet *The Recovery Partnership*. NACR blev den första organisationen på nationell nivå av CRI:s internationella nätverk för kristen recovery.

---

²⁴⁶ www.christianrecovery.com (26.09.2006); HRA. Brev från Dale Ryan till förf. 06.07.2002.

²⁴⁷ Brommadiologen 1999a; www.karas-sana.fi/?sid=314 (17.10.2006). Det finländska kristna recoveryarbetet, KRITO, startade 1995 inom den evangelisk-lutherska väckelserörelsen Kansan Raamattuseura (Folkets Bibelsällskap) och har sedan dess utbrett sig inom både finskspråkiga frikyrkor och den Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. KRITO-arbetet har kontakt med makarna Ryan och använder sig av deras böcker och arbetsmaterial i KRITO-grupperna. Den finländska kontakten med CRI syns bl.a. genom att den Evangelisk-lutherska kyrkan i Finlands hemsida finns bland CRI:s länkar. Se www.karas-sana.fi/?sid=314 (17.10.2006); www.christianrecovery.com/dox/links/pages/Finnish_Links/ (17.10.2006).

²⁴⁸ www.christianrecovery.com (26.09.2006); www.iactsm.com/dox/nacr.htm (26.09.2006) www.nacronline.com (05.10.2006); www.nacronline.com/dox/gethelp.shtml (17.10.2006).

²⁴⁹ www.christianrecovery.com (02.10.2006).

²⁵⁰ www.nacronline.com (05.10.2006).

NACR ger ut tidningen *Steps* för vilken Dale Ryan är chefredaktör. Dale Ryans fru Juanita är aktivt involverad i det kristna recoveryarbetet.²⁵¹

Grundandet av CRI följer inte det traditionella mönster andra kristna recoveryorganisationer ofta har, att grundaren inleder verksamheten efter tillfrisknande från eget missbruk. Makarna Ryan uttrycker i sina böcker hur de som aktivt kristna har kunnat ta tillvara tolvstegsprogrammet tankar om andlig tillväxt i sina egna liv. De har liksom OO:s grundare Bob och Pauline Bartosch en baptistisk bakgrund, men arbetar överkonfessionellt.²⁵² Dale Ryan har arbetat som baptistpastor i Pasadena, Kalifornien.²⁵³

Dale Ryan är även engagerad i utbildningsfrågor inom *Fuller Theological Seminary* i Kalifornien. Det är ett evangelikalt teologiskt seminarium med akademiska utbildningsprogram i teologi, psykologi och interkulturella studier. I januari 2004 startade *The Fuller Institute for Recovery Ministry*, en underavdelning till den teologiska utbildningen. Institutionen fortbildar pastorer, missionärer och ledare för kyrkliga eller parakyrkliga organisationer som är engagerade i recoveryarbete. Man kan även läsa recovery som huvudämne inom ramen för en *Master of Divinity* eller *Master of Arts* examen. Därtill erbjuds fristående deltidstudier i recovery.²⁵⁴

Varken CRI eller NACR bedriver några egna recoverygrupper utan betonar att medlemmarna skall förbli kvar i sina profana eller kristna tolvstegsgrupper. Såsom OO är CRI och NACR parakyrkliga organi-

---

²⁵¹ Clinebell 1998, 255; HRA. Brev från Dale Ryan till förf. 06.07.2002; www.iactsm.com/dox/nacr.htm (26.09.2006); www.nacronline.com/dox/staff.shtml (04.10.2006); HRA. Ryan D 2006f. www.nacronline.com/dox/library/daler/theology.shtml (04.10.2006); HRA. Means 2006. www.nacronline.com/dox/library/ann_means.shtml (04.10.2006). Ryan har under åren haft andra som ansvarat för NACR, dvs. han har inte själv stått som verksamhetsledare sedan starten, även om fallet är så 2006. CRI har däremot sedan starten haft Ryan som CEO, dvs. huvudansvarig verksamhetsledare.

²⁵² En självupplevd medberoendeproblematik hos makarna Ryan kommer dock till synes i en Internetartikel. Deras son har varit drogmisbrukare. Se HRA. Ryan J 2006. www.nacronline.com/dox/library/jr_whatilearned.shtml (23.02.2007).

²⁵³ BDA: Stenberg 2000, 37–38.

²⁵⁴ www.fullerinstitute.org/dox/about.html (05.10.2006); www.fuller.edu/provost/aboutfuller/ (05.10.2006). Dale Ryan är medlem i institutionsrådet vid *The Fuller Institute for Recovery Ministry* och undervisar i kursen "Recovery Ministry in the Local Church". Se www.nacronline.com/dox/staff.shtml (04.10.2006).

sationer. Ryan betecknar CRI som en "ministry incubator", den utvecklar organisationer, medan NACR fungerar som "ministry-incubation", en organisation som låter sig utvecklas av CRI. NACR inspirerar i sin tur enskilda personer som deltar i kristna recovery-grupper.²⁵⁵

CRI:s syn på kristen recovery sprids främst via Juanita och Dale Ryans undervisning via Internet, litteratur och föreläsningar. Man kan på NACR:s Internetsidor kostnadsfritt ladda ner flera av makarna Ryans *Life Recovery Guides* för personligt bruk eller som gruppmaterial. Likaså finns det ett Internetbibliotek med artiklar och material ur tidningen *Steps* som sänds till NACR:s medlemmar. Makarna Ryan betonar att tolvstegsprogrammet kan ses som en andlig förskola och har i boken *The Twelve Steps A Spiritual Kindergarten* (1999)²⁵⁶ format sina kristna recoverytänkar. Boken kan ses som CRI:s och NACR:s "stora bok" bland den mångfald av skrifter Ryans i övrigt publicerat. Andaktsboken *Rooted in God's Love* (2001)²⁵⁷ med meditationer över olika recoveryteman påminner i sin tur om AA:s andaktsbok *Dagliga reflexioner*. NACR arrangerar även STEPS-recoverykonferenser på olika håll i USA där församlingar och enskilda människor kan mötas kring frågor om kristen recovery.²⁵⁸

En granskning av makarna Ryans böcker visar att Bibeln är ett viktigt redskap i tillfrisknandeprocessen. Bibelstudier och recovery går hand i hand. Bibelns roll för dem blir därmed att understöda recoveryprocessen, vilket avviker från OO:s bibelbruk. OO använder Bibeln mera som ett hjälpmedel för att uttrycka den egna trosuppfattningen.

Makarna Ryans material är anpassat för kyrkvana församlingsmedlemmar. Det syns i inledningsorden till makarna Ryans *Life Recovery Guides*. Där betonas att recovery är nödvändigt på grund av människans synd och brustenhet. Hon behöver ett tillfrisknande och det ses som möjligt eftersom Bibelns Gud har utgett sig för hennes skull. Gud kan ge människan sinnesro, och hans ord är det främsta redskapet. Guiderna består av sex lektioner och innehåller olika teman och pro-

---

²⁵⁵ HRA. Brev från Dale Ryan till förf. 06.07.2002.

²⁵⁶ Ryan D & J 1999.

²⁵⁷ Ryan D & J 2001.

²⁵⁸ Deilgat & Halvorson 1992, 26; www.iactsm.com/dox/nacr.htm (26.09.2006); www.christianrecovery.com (05.10.2006); www.nacronline.com/dox/library.shtml (17.10.2006).

blem som relateras till bibelord. Det ingår skriftliga övningar vars syfte är att uppnå självkänedom i förhållande till det aktuella problemet. Problemområdena är de samma som andra kristna recovery-organisationer marknadsför, t.ex. medberoende, arbetsnarkomani, relationsmissbruk och depression. Samtidigt finns det problemområden som är särskilt anpassade för aktivt kristna som t.ex. falsk gudsbild eller andliga övergrepp.²⁵⁹ Att makarna Ryans betoning av kristen undervisning är synnerligen framträdande i deras syn på recovery får en förklaring i en artikel av Dale Ryan. Där hävdar han att en kombination av orden "recovery" och "Christian" är fundament för NACR. Han anser att recovery innebär en andlig resa där Gud uppenbarad i Jesus Kristus är den bakomliggande och helande kraften i livet.²⁶⁰

I jämförelse med OO har CRI ett annat sätt att förverkliga kristen recovery. CRI fokuserar på att församlingarna skall influeras av sitt eget recoveryarbete som är integrerat i den egna församlingsverksamheten, inte bilda grupper utanför den. Den modell som Ryan själv förespråkar är *Recovery Department Strategies*.²⁶¹ Han betonar dock att recoveryn borde vara en såpass inflytelserik verksamhet i församlingen att han i praktiken närmar sig modellen *The Church in Recovery*. NACR:s personmedlemmar uppmuntras att delta i befintliga profana eller kristna recoverygrupper och förser dem med kunskap och undervisning om vad kristen recovery handlar om. Via tidningen *Steps* samt CRI:s och NACR:s Internetsidor kan de hämta praktisk information om olika slags recoverygrupper som bäst lämpar sig för det egna problemet.²⁶²

Recoveryarbetet enligt modellen *Recovery Department Strategies* sker i smågrupper inom lokala församlingar, jämsides med t.ex. musikverksamhet och barnverksamhet. Recoveryns roll betonas: "In this model, recovery ministry becomes one of the mainstream elements of the congregational life".²⁶³ Församlingen bör inte betrakta recoveryn som

---

²⁵⁹ Se t.ex. Ryan D & J 1990a, 5-6; 1990b, 5-6; 1993, 5-6, 61-62.

²⁶⁰ HRA. Ryan 2006b. www.nacronline.com/dox/library/daler/christia.shtml (04.10.2006).

²⁶¹ BDA. Stenberg 2000, 40.

²⁶² www.iactsm.com/dox/nacr.htm (26.09.2006); HRA. Ryan 2006e. www.nacronline.com/dox/library/tools/local.shtml (04.10.2006).

²⁶³ HRA. Ryan D 2006e. www.nacronline.com/dox/library/tools/local.shtml (04.10.2006).

en marginaliserad företeelse utanför all annan verksamhet. I brobyggargrupper där den sekulära recoveryn möter kristna tankegångar blir recoveryn inte integrerad i församlingen och får därmed inget inflytande, även om enskilda människor berörs. Samtidigt anser Ryan att de profana tolvstegsgrupperna är viktiga och vill inte att församlingarna skall komma i konflikt med dem.²⁶⁴

Precis som i OO riktar sig NACR:s verksamhet till kristna inom alla slags kyrkor och samfund. Skillnaden består i att deras målgrupp inte är deltagare i profana tolvstegsgrupper eller sökare utan kyrkvana församlingsmedlemmar. Det finns ett omnämnande i NACR:s medlemsbroschyr att även icke-kristna är välkomna att delta i arbetet.²⁶⁵ Men detta syns inte alls på organisationens hemsidor eller i det tryckta material som makarna Ryan skrivit.

Den kristna recoveryn enligt Ryan är en livslång process som tar tid och kräver eget arbete. Detta betonas även inom AA. Han beskriver processen:

There are no secret shortcuts, magical insights, no hidden keys to happiness, no new ways of praying that will instantly unlock the mysteries of spirituality and make the changes come easy and fast. There is, rather, a difficult, daily struggle. A struggle, however, that is worthy of a life's investment and full of rewards along the way.²⁶⁶

Trots att CRI och NACR inte själva driver kristna recoverygrupper har Ryan utarbetat riktlinjer för hur sådana kunde fungera. Enligt hans modell blir innehållet i grupperna inriktat på ett inre helande, det kristna livets tillväxt och en andlig fördjupning. Recoveryarbetet sker som en form av bibelstudiegrupper. I makarna Ryans *Life Recovery Guides* betonas att grupperna följer regler om anonymitet, lyssnande, tystnadslöfte och hänsynstagande. Ingen i gruppen ger några råd till någon annan och varje deltagare ges möjlighet att tala. Denna praxis följer AA:s verksamhetsprinciper och kännetecknar i regel alla grupper med tolvstegsanknytning. Ryan tillägger dessutom att förbön skall ingå. Det är intressant att notera att recoveryguiderna inte följer

---

²⁶⁴ HRA. Ryan D 2006e. www.nacronline.com/dox/library/tools/local.shtml (04.10.2006).

²⁶⁵ Clinebell 1998, 255–256.

²⁶⁶ HRA. Ryan D 2006a. www.nacronline.com/dox/library/daler/basics.shtml (04.10.2006).

några av de tolv stegen utan är bibelstudier. Tolvstegsanknytningen är inte tydlig i dem trots att de marknadsförs som recoveryguider.²⁶⁷

I Ryans syn på recovery följer ledarrollen i grupperna det traditionella AA-mönstret. Ledaren är i första hand en deltagare och innehar sin ledarroll i andra hand. Den egna recoveryprocessen är en förutsättning för att leda gruppen. Däremot är det inte nödvändigt att ledaren deltar i en profan recoverygrupp. Det överensstämmer med Ryans uppfattning av kristen recovery där ett brobygge till den profana recoveryrörelsen inte är aktuellt. Innehållet i grupparbetet bygger på tre faktorer: bekännelse, vittnesbörd och bön.²⁶⁸ Det är något som mera liknar Oxfordgruppmötenas mötesstil än AA:s.

Ryan försöker finna tolvstegsrörelsens kristna rötter i Oxfordgrupprörelsen och uppmuntrar människor att bekanta sig med den. På NACR:s hemsida erbjuds artikeln *The Making of a Miracle* av Frank Buchman. På CRI:s hemsida finns det därtill en länk till en sida kallad *Stepstudy*. Här kan läsaren studera tolvstegstänkandets teori och historia. Man kan ladda ner artiklar och böcker i ämnet. Ett par av Oxfordgrupprörelsens klassiska verk *Soul Surgery*, *What is the Oxford Group* och *I was a Pagan* finns bland detta material. En bild av Oxfordgrupprörelsens grundare Frank Buchman finns även på sidan.²⁶⁹ Ryan ser följaktligen ett samband mellan dagens kristna recoveryrörelse och Oxfordgrupprörelsen, åtminstone för de organisationers del han själv är engagerad i. I den litteratur som skrivits inom den kristna recoveryrörelsen är det också vanligt att sambandet mellan Oxfordgrupprörelsen och AA uppmärksammas.²⁷⁰ På detta sätt markeras tolvstegsprogrammet kristna rötter.

Programmet i en kristen recoverygrupp enligt Ryans modell innehåller ledarens välkomsthälsning, Sinnesrobönen, läsning av ett steg och en bibeltext som förklarar det, information, delning, gruppdeltagarnas förböner och slutligen avslutning med bönen Fader vår. Denna

---

²⁶⁷ Se t.ex. Ryan D & J 1990a, 8; 1990b, 8; 1993, 8.

²⁶⁸ HRA. Ryan D 2006d. www.nacronline.com/dox/library/tools/small.shtml (04.10.2006).

²⁶⁹ Se Walter 1919; *What is the Oxford Group* 1933; Kitchen 1934; www.christianrecovery.com (26.09.2006); www.nacronline.com (05.10.2006); www.stepstudy.org (17.10.2006); www.stepstudy.org/html/downloads.html (17.10.2006).

²⁷⁰ Det finns flera exempel på verk skrivna inom den kristna recoveryrörelsen där Oxfordgrupprörelsen särskilt poängteras som grunden till AA. Se t.ex. Morreim 1990; Webb 1992.

modell följs av flera kristna recoveryorganisationer och församlingar som inspirerats av Ryan. Smärre förändringar kan förekomma i mötesordningen inom olika grupper.²⁷¹

I boken *The Twelve Steps, A Spiritual Kindergarten* beskriver Juanita och Dale Ryan sin syn på de tolv stegen. De betonar att icke-missbrukare har nytta av att genomgå tolvstegsprogrammet eftersom det kan leda till ett andligt uppvaknande. Målet med programmet är att människan skall uppnå varaktig frid med Gud, sig själv, och sina medmänniskor. De tolv stegen får stå kvar i ursprunglig AA-form, förutom att ordet "alkohol" ersätts med ett tomrum i det första steget, och alkoholister mot ordet "andra" i det tolfte steget. Tolkningen av stegen sker enligt utvalda bibeltexter och sätts i relation till människans egen situation. Den person eller grupp som använder sig av makarna Ryans bok får besvara frågor och utföra uppgifter inför varje steg. Varje lektion avslutas med en bön. Makarna Ryan vill för övrigt inte utåt proklamera den högre makten som Jesus Kristus utan avvisar en färdig lösning. De anser att människans gudsbild småningom växer fram i "den andliga förskolan" och vill inte låsa tolkningen från början. De hoppas istället på att Jesus Kristus med tiden framträder som den högre makten för varje gruppmedlem.²⁷²

I sitt framställningssätt av den högre makten avviker makarna Ryan från OO:s tänkande. De vill gå varsamt tillväga så att människor själva får upptäcka Kristus. De har därför inte heller omformat några av AA:s traditioner för att exkludera eventuella tvivlare. De respekterar de människor som inte är beredda att ge sin högre makt en kristen tolkning. Makarna Ryans kristna recoverymodell beaktar mera än OO individens religiösa utveckling. Likväl utgår de i sin recoveryuppfattning från Bibeln vilket komplicerar deras strävan att inte påtvinga någon kristen tro.

Sammanfattningsvis kan konstateras att CRI och NACR med Dale Ryan som verksamhetsledare företräder ett annorlunda synsätt på den kristna recoveryn i jämförelse med OO och Bob Bartosch. Skillnaderna består bland annat i att CRI och NACR inte själva startar grupper som OO gör, utan de verkar för att inspirera kristna recoveryorganisationer, lokala kyrkor och enskilda församlingsmedlemmar.

---

²⁷¹ Deilgat & Halvorson 1992, 58–60; Morris 1993, 150–154; Ryan D & J 1999, 123–125; Friends in Recovery 2000, 241–242.

²⁷² Ryan D & J 1999, 2–14, 29, 127.

Syftet med det kristna recoveryarbetet enligt Ryan är inte att utgöra ett brobygge mellan profana och kristna recoverytraditioner eller att skapa recoveryverksamhet i församlingens utkanter. Församlingen skall dock inte enbart idka recovery men den bör ha en central ställning i verksamheten. Recoveryn riktar sig i första hand till aktivt kristna församlingsmedlemmar.

På basen av det material som makarna Ryan har producerat finner jag att det framkommer en begränsning med denna form av kristet recoveryarbete. Det förutsätter att deltagarna har kännedom om Bibeln, vilket kan leda till personer med ringa kunskaper om kristen tro inte känner sig hemma i kristna recoverygrupper. Församlingen isoleras från icke-kyrkvana människor i samhället och bedriver en introvert och inomkyrklig recoveryverksamhet. AA:s tolfte steg som betonar "tolftestegsarbete", att nå missbrukare i nöd, efterlevs inte till fullo inom Ryans recoverymodell, annat än inom den egna kretsen. En dialog med sökande och icke-kristna människor saknas därmed inom CRI och NACR.

3.3.3 Keith Millers tolv steg för anonyma syndare

AA:s tolv steg har modifierats och tolkats i många versioner i en kristen kontext. Ledarna för de kristna recoveryorganisationerna *Overcomers Outreach* och *Christian Recovery International* har gett de tolv stegen sin egen tolkning utifrån sitt synsätt. Det finns en mångfald olika tolvstegsprogram där innehållet relateras till Bibeln och kristen tro. Stegen finns också skraddarsydda i kristen form för att möta olika behov, t.ex. för medberoende personer, vuxna barn till missbrukare och dysfunktionella familjer.²⁷³

Den amerikanska författaren och lekmannateologen Keith Miller har utarbetat en känd och utbredd kristen version av tolvstegsprogrammet. Hans program har influerat den kristna recoveryn i USA. Många recoverygrupper världen över använder Millers "De tolv stegen i Anonyma Syndares tappning". Programmet utkom 1991 i boken *A Hunger for Healing: The Twelve Steps as a Classic Model for Christian Spiritual Growth*. Boken översattes till svenska 1995 och har titeln *Steg*

---

²⁷³ Se t.ex. Friends in Recovery 1990; 2000; Hemfelt et al. 1991; Deilgat & Halvorson 1992, 16–19; Webb 1992, 48–50; Morris 1993, 247–260; Shoemaker et al. 1993, 53–118; Bartosch 1994, 300–321; Lively 1996; Ryan D & J 1999.

*in i livet. Tolvstegsprogrammet som en modell för andligt växande.*²⁷⁴ År 2004 gjordes ett nytryck av den svenska översättningen. Harry Månsus har skrivit förorden i de svenska utgåvorna. Det framkommer att han anser Miller vara en av de mest betydande kristna recoveryföreträdarna såväl i USA som i Norden, en åsikt som även andra delar.²⁷⁵

Miller har sin religiösa bakgrund i den episkopala kyrkan i USA. Han började som affärsman inom oljeindustrin på 1950-talet men kom därefter att ägna sitt intresse åt religiösa frågor. Han blev en välkänd kristen författare och föreläsare. Miller drabbades dock av utbrändhet och gick igenom tolvstegsprogrammet på grund av arbetsnarkomani, där det ingick en överkonsumtion av religiösa aktiviteter och alkohol. I samband med sitt tillfrisknande började han studera teologi och psykologi. Miller arbetar inte för någon kristen recoveryorganisation utan erbjuder sina tjänster som fristående föreläsare och konsult för personer som arbetar inom kyrkor, företag, missbrukarvård, sjukhus samt psykologer och terapeuter. Han föreläser mest om frågor som relaterar till missbruk i både profana och kristna recoverysammanhang. Han har sitt kontor i Austin, Texas.²⁷⁶ Millers väg in i den kristna recoveryn kan ses som typisk. Genom egna erfarenheter av beroenden börjar han intressera sig för området, studerar teologi och psykologi, och inleder en karriär som kristen recoveryföreträdare. Till skillnad från flera andra grundar han inte någon kristen recoveryorganisation utan verkar som egen företagare.

Miller har som många andra recoveryföreträdare tankar på hur kristna recoverygrupper kan fungera i praktiken. Det finns ändå inga direkta förhållningsregler i boken *Steg in i livet*. Han rekommenderar deltagande i tolvstegsgrupper men ger inte några exakta riktlinjer för hur ett kristet tolvstegsmöte kan genomföras. Han förutsätter endast att människor som arbetar med hans tolvstegsprogram deltar i recoverygrupper. Miller rekommenderar att "läsning av visst material", bön och meditation, kontakt med en personlig fadder och delningar

---

²⁷⁴ Morris 1993, 237; Miller 1995; Månsus 1996, 91-92; Sköldberg 1999; Holst E-K 1999a, 108-109; Ryan D & J 1999, 6, 16, 36, 56, 66, 74; Brommadiologen 1999b.

²⁷⁵ Månsus 1995a, 9-11; 2004, 9-11; Miller 2004. Jfr Sköldberg 1999; BDA. Stenberg 2000, 38.

²⁷⁶ Miller 1990, 17-19; Sköldberg 1999; Miller 2004, 2-15; www.keithmiller.com/invi te.asp (09.10.2006); www.mckinneyspeakers.com/Speakers/J_Keith_Miller (09.10.2006).

borde ingå i tillfrisknandeprocessen hos en anonym syndare. Att följa detta innebär att ett andligt växande sker.²⁷⁷

I Millers tidigare utkomna bok *Hope in the Fast Lane. A New Look at Faith in a Compulsive World* (1990) uttrycker han mer tydligt hur en kristen recoverygrupp kan fungera. Han betonar att kristna recoverygrupper bör vara öppna för alla. Övriga principer som deltagarnas tystnadslöfte och uppriktig ärlighet förutsätts precis som i andra tolvstegsgrupper. Han påpekar särskilt att gruppdeltagarna bör ha kommit till insikt om sin egen maktlöshet i fråga om att lösa sina problem. När det gäller gruppmötets innehåll föreslår Miller läsning av texter om något recoverytema, t.ex. oro. Därefter följer delningar utgående från temat. Sinnesrobönen enligt AA:s version föreslås även ingå. Miller rekommenderar i motsats till Ryan inte några bibelstudier i gruppen utan uppfattar sådana som en risk för att religiösa människor skall undanhålla sin problematik. Människor kunde tänkas förneka sina problem genom att diskutera Bibeln istället för sina synder. Vidare förutsätter Miller att gruppen har en ledare, men att ledarskapet roterar bland medlemmarna. Han rekommenderar att ledaren har minst tre månaders tolvstegserfarenhet bakom sig innan hon eller han åtar sig ledaransvar. För övrigt ställer han inga ytterligare krav på ledaren.²⁷⁸

Miller håller sig till det yttre ganska nära OO:s mötesform. Det kristna innehållet är däremot mera nedtonat. Den enda bön som förekommer är Sinnesrobönen, medan man inom OO både ber och prisar Gud och jämför något av de tolv stegen i förhållande till Bibeln. Miller föredrar att jämföra stegen i förhållande till synden i sitt eget liv. Denna inriktning syns i *Steg in i livet*, trots att varje steg relateras till något bibelord. Fokus är dock på människans problem, inte på bibelorden. Här föreligger en stor skillnad mellan Millers synsätt i jämförelse med Ryan, som utgår från bibelord i första hand och därefter relaterar människors problem till dem.

Miller introducerar sin version av de tolv stegen i boken *Steg in i livet*:

I den här boken har jag försökt att ta med läsaren in i det andliga skendet i vart och ett av stegen för att han ska få smaka på den erfarenhet och helande och växande som det här sättet att överlämna oss till en

---

²⁷⁷ Miller 2004, 29.

²⁷⁸ Miller 1990, 206–225.

högre makt innebär – en högre makt som för oss kristna är Jesu Kristi Gud. Här har jag funnit en väg att följa Kristus, som för mig ut ur mig själv till att göra Guds vilja i hans värld.²⁷⁹

För Miller är Kristi efterföljd och att bli andligt frisk centrala frågor. I boken vänder han sig samtidigt till aktivt kristna som kan ha något missbruk, t.ex. alkohol- eller drogmissbruk, spel- eller sexmissbruk och arbetsnarkomani, men lika mycket till dem som inte är missbrukare. Han menar att även icke-missbrukare är maktlösa och på djupet delar livets smärta. De har t.ex. problem i sina relationer och behöver hjälp att inse det. De kan då "tillägna sig någon av de klassiska kristna andliga vägarna" som hjälp att nå en andlig fördjupning.²⁸⁰ I Millers förord i *Steg in i livet* framkommer att han räknar med en *Bridge Strategies* modell i sitt sätt att tolka kristen recovery. Han uttrycker att hans steg är avsedda både för aktivt kristna och "även för dem som startar utan tro, med enbart smärta och vanmakt".²⁸¹ Miller håller sig därmed i yttre mening till OO:s brobyggande recoverymodell.

Miller betraktar de tolv stegen som vägvisare till kristen andlig utveckling. Millers språkbruk i *Steg in i livet* tyder på att han är införstådd med det man inom kristen tradition kallar andlig vägledning. De tolv stegen ses av honom som andliga övningar och människor som deltar i programmet är pilgrimer. Genom stegen skall människan upptäcka förnekelsen, karaktärsfelen och synden i sitt liv. Synden hindrar en verklig gudskontakt på djupet, ger en falsk identitet och förstör de mellanmänniska relationerna. Att aktivt kristna kan misslyckas är någonting självklart i Millers teologi. Han varnar för att kristna församlingar kan uppmuntra den falska identiteten om de inte värdesätter ärlighet och inre karaktärsfrågor. Miller betonar således likt Ryan att tolvstegsprogrammet kan tillföra församlinglivet något nytt. Vidare anser han att de tolv stegen har bibliska rötter.²⁸² Denna tanke delas av både Ryan och Bartosch.

Huvudtanken i Millers tolvstegsprogram är att synden ligger bakom alla former av missbruk. Redan 1987 utvecklade han sina tankar om

---

²⁷⁹ Miller 2004, 19.

²⁸⁰ Miller 2004, 22.

²⁸¹ Miller 2004, 16–22.

²⁸² Miller 1999, 161–163; 2004, 26–29.

synden i boken *Hope in the Fast Lane*.²⁸³ Synder med litet s innebär t.ex. mord, stöld och våldtäkt. De är uttryck för *en* grundläggande Synd, *basic Sin*, med stort S. Han lånar teologen William Temples²⁸⁴ definition av synden: "There is only one Sin, and it is characteristic of the whole world. It is the self will which prefers 'my' way to God's - which puts 'me' in the center where only God is [should be] in place."²⁸⁵ Millers tankar påminner om t.ex. den lutherska teologins begrepp "arvsynd". Arvsynden kallas även för ursprungs- och huvudsynd i de Schmalkaldiska artiklarna och kan ses motsvara Millers definition av Synd med stort S. Arvsyndens konsekvenser syns i de onda gärningarna, i Millers språkbruk synder med litet s.²⁸⁶

Eftersom synden är den bakomliggande orsaken till alla problem, ersätter Miller första stegets ord "alkohol" i AA:s tolvstegsprogram med "synden". Människans maktlöshet innebär att hon står maktlös inför synden. I övrigt har Miller inte ändrat på AA:s formuleringar annat än att han har lämnat bort frasen "sådan vi uppfattade Honom" i det elfte steget. Miller räknar med att människors övertygelse vid det elfte steget har utvecklats i enlighet med kristen tro och att frasen därför är onödig. I sitt förord i *Steg in i livet* skriver han: "[...] Senare ser många av dem (icke-kristna nykomlingar i gruppen) att det här i själva verket är samma Gud som de kristna tror på och många blir kristna."²⁸⁷ Meningen "Gud, sådan vi själva uppfattade Honom" finns dock kvar i det tredje steget i Millers version av tolvstegsprogrammet.²⁸⁸

För är Miller synden en sjukdom precis som AA anser att alkoholism är en sjukdom. Han betonar samtidigt att det inte betyder att människan inte tar ansvar för sin synd, det är paradoxalt. Människans ansvar innebär att hon bör söka hjälp och inse att hon är maktlös inför synden. Det personliga ansvaret att söka hjälp betonas även inom AA. Helandet från syndsjukdomen sker genom bekännelse, *confession*, och förlåtelse. Miller refererar till de protestantiska reformatörerna Calvin

---

²⁸³ Miller 1990. Boken utkom i en första version 1987 under namnet *SIN. Overcoming the Ultimately Deadly Action*. I denna bok fanns en protoversion av Millers tolvstegsprogram som han senare utvecklade i *Steg in i livet*.

²⁸⁴ William Temple (1881–1944) verkade som anglikansk biskop i England. Esser 1996, 651.

²⁸⁵ Miller 1990, 26–27; 1999, 29–30; 2004, 19, 23–24.

²⁸⁶ *Svenska Kyrkans Bekännelseskriterier*, 322.

²⁸⁷ Miller 2004, 17.

²⁸⁸ Miller 2004, 284.

och Luther samt John Wesley som betonade bekännelse av synderna. Bekännelsen skall inte vara ett straff utan en väg till frihet, frid och glädje.²⁸⁹ Att Miller ser synden som en sjukdom är ingalunda något nytt i den kristna dogmhistorien. Kyrkofadern Irenaeus, som Gustaf Wingren lyft fram i sin teologiska forskning, talade om synden i medicinska termer redan på 100-talet. Wingren övertog detta medicinskt inriktade språkbruk i sin egen teologi.²⁹⁰ Enligt McGrath gjorde kyrkofadern Augustinus detsamma i början av 400-talet:

For Augustine, the simple fact that we are sinners means that we are in the position of being seriously ill, and unable to diagnose our own illness adequately, let alone cure it. It is through the grace of God alone that our illness is diagnosed (sin) and a cure made available (grace).²⁹¹

Miller eftersträvar i motsats till många andra kristna recoveryföreläsare att förankra sina recoverytankar i teologisk kontext, inte enbart genom att hänvisa till Bibeln. I sina böcker citerar Miller frekvent olika kristna teologer och andliga vägledare.²⁹² Slutresultatet av Millers teologiska arbete resulterar trots det i ett tolvstegsprogram som är praktiskt inriktat, och som i lika hög grad införlivar AA:s filosofi samt psykologiska insikter. Teologiska problem får ge vika för "det som fungerar", såsom AA framhåller i sitt program.

Enligt Miller finns det inom tolvstegsprogrammet hjälp för människan att komma tillrätta med syndsjukdomen. Hon får uppleva att själen kommer ut i frihet från att ha varit instängd i en falsk, konstruerad personlighet.²⁹³ En förutsättning för denna befrielse är att människan kommer tillrätta med begreppet "förnekelse", vilket Miller ser som "syndsjukdomens främsta symptom".²⁹⁴ Människans uppgift är att upptäcka destruktiva mönster och handlingar, de synder hon förnekar i sitt liv. Att nå tillfrisknande kan börja med att hon tar det första steget i programmet "De tolv stegen i Anonyma Syndares tappning".

---

²⁸⁹ Miller 1990, 28–30; 1999, 29–31; 2004, 23–24.

²⁹⁰ Wingren 1947, 75–88; 1958, 56–64. Kyrkofadern Irenaeus levde ca 130–202 och var biskop i Lyon. *Britannica* (vol. 6) 1985, 380.

²⁹¹ McGrath 1994, 373–374. Kyrkofadern Augustinus levde 354–430 och var biskop i Hippo. *Britannica* (vol. 1) 1985, 700.

²⁹² Miller 1990, 255; 1996, 219–222; 1999, 245–255.

²⁹³ Miller 1999, 87–89.

²⁹⁴ Miller 2004, 24.

Det första steget i Millers version handlar om att människan står maktlös inför synden och har förlorat kontrollen över sitt liv. Miller hänvisar till Rom 7:15: "Det jag vill, det gör jag inte." Synden styr människan. Hon försöker ändå till varje pris bevara skenet av att ha en fullständig kontroll över sitt liv och utåt visa sig stark och duktig. Miller nämner bl.a. att ensamhet, känslöförlust, trasiga relationer, agg, geografiska flykter, rädsla för auktoriteter och olika slags beroenden är indikationer på att människan inte har kontroll över sitt liv. Hon kan inte förändra sig själv även om hon intalar sig att hon förmår ge upp något beroende när hon så vill. Men om hon är villig att inse sanningen om sig själv och sin totala maktlöshet, uppväcks smärta. Den ger henne insikt om att hon behöver hjälp, att hon inte klarar sig på egen hand. Då hon upptäckt sin förnekelse är hon redo att påbörja tolvstegsprogrammet.²⁹⁵

Miller ser det första steget som ett kristet steg. Det handlar om att "mista sitt liv" enligt Mt 10:39, att låta den skamdominerade, falska personligheten få dö. Ett nytt liv kan då börja. Nyckelordet och förutsättningen för det nya livet är "maktlöshet". Människan kan konkret ta det första steget genom att skriva ner känslor och beteenden samt namnge personer som hon inte har kontroll över. Om hon vill, kan hon dela detta på ett (kristet) tolvstegsmöte.²⁹⁶ Det första steget hos Miller handlar således om att människan upptäcker och blir medveten om synden, att hon inte själv kan befria sig från den. Hon har förlorat kontakten med Gud. Inom väckelsekristendom beskrivas detta som att ha ett syndamedvetande. När människan har kommit till denna insikt är hon redo för det andra steget.

Det andra steget beskrivs av Miller med två bibelord i Mk 10:51-52 och Mk 5:15. De berättar om människor som kom till tro genom att möta Jesus. "En kraft, starkare än vi själva" är Jesus Kristus. När människan i det första steget har erkänt sin maktlöshet står hon hjälplös inför sin syndsjukdom. Poängen i det andra steget är viljan att få en tro. Miller menar att många aktivt kristna känner sig oroliga för att det andra stegets formulering inte genast avslöjar att det är Jesus Kristus som är den högre makten. Han tar själv avstånd från en påträngande proklamation. Han delar därmed inte OO:s synsätt utan intar CRI:s mera försiktiga attityd. Miller hänvisar till att många människor, däribland

---

²⁹⁵ Miller 2004, 31-47.

²⁹⁶ Miller 2004, 48-52.

Paulus och Augustinus, började sin väg till tro genom en villighet att tro på Kristus. Tron är en långsamt mognande process. Nyckelordet för det andra steget är "omvändelse". Den innebär att människan inser sina destruktiva livsmönster som hon inte kommer ifrån, t.ex. att ständigt stressa, oroa sig, skjuta upp saker och ha vredesutbrott. Hon behöver bli villig att låta den högre makten hjälpa henne att "återfå sitt förstånd".²⁹⁷

För att konkret ta det andra steget föreslår Miller att människan skriver ner sina tankar om destruktiva beteenden som hon inte kan upphöra med. Hon uttrycker samtidigt sitt behov av den högre makten.²⁹⁸ Det andra steget i Millers program leder människan in i en omvändelseprocess. Hon är medveten om sin synd och sin gudsfrånvändhet. Därför vill hon närma sig Gud. En typisk väckelsekristen tankegång är här uppenbar, där människan ofta är det handlande subjektet. Hon är den som tar initiativet och vänder sig till Gud, kommer till tro.

Det tredje stegets bibliska grund finner Miller i Mk 12:30 och Mt 4:22. Texterna handlar om att älska Gud och att följa Jesus. Nyckelordet är "kapitulation", att människan överlåter sitt liv och sin vilja till Gud. Miller anser att detta är en svår sak för människor som uppfostrats till att vara duktiga och att klara sig själva. Problemet med det tredje steget för många kristna är att de aldrig överlåtit sina liv "i Guds händer" utan att de använt Gud som en betjänt eller problemlösare.²⁹⁹ Människans liv har varit i hennes egna händer. Hon har försökt styra Gud istället för tvärtom. Miller poängterar samtidigt att en del människor har haft bilden av en frånvarande eller sträng Gud med sig från sin barndom, ofta med sina föräldrar som förebild. Då kan det kännas svårt att överlåta sig till en sådan Gud. Olika psykologer, terapeuter och teologer³⁰⁰ har påvisat att gudsbilden kan relateras till de egna föräldrarna. Ifall gudsbilden är destruktiv föreslår Miller att människan skall "ge Gud sparken" för att kunna låta en ny, nådig och kärleksfull gudsbild växa fram. Då kan människan känna tillit och överlåta sig till Gud.³⁰¹

---

²⁹⁷ Miller 2004, 53–62.

²⁹⁸ Miller 2004, 65–66.

²⁹⁹ Miller 2004, 67–71.

³⁰⁰ Se t.ex. Seiden 1993, 139–140; Hyrck 1997, 71–89; Ryan J 1999, 153–165.

³⁰¹ Miller 2004, 72–74.

Det tredje steget genomförs i form av en överlåtelsebön. Miller föreslår *Stora Bokens* bön eller en egen överlåtelsebön. Människan kan också gå igenom sin egen bakgrund och sin egen gudsbild. Det hjälper henne att förstå sig själv, sina handlingar och sin gudsuppfattning.³⁰² Det tredje steget påminner om en klassisk väckelsekristen överlåtelseakt i Millers program. Människan får med all sin synd och brist komma till Gud och överlåta sig till honom i tro. Hon är fortfarande den aktivare parten i förhållande till Gud men får ta emot en ny gudsbild då hon "avskedat" den gamla guden.

Det fjärde steget i Millers tappning motiveras av två bibelord, 1 Jh 1:8-9 och Joel 2. De handlar om att bekänna sina synder, inte förneka dem. Det fjärde stegets moraliska självrannsakan handlar om att "överföra äganderätten för sitt liv till Gud".³⁰³ Människan bör försöka finna de karaktärsegenskaper som är negativa men också ta fram de positiva. Miller betonar att det kan vara svårt att se sina fel på grund av förnekelse. Men en öppen och ärlig attityd hjälper människan till en djupare självkänedom, hon vågar se sanningen om sig själv och sina beteendemönster. Steg fyra kräver hjälp utifrån eftersom det tar tid och väcker smärta. Det gäller att "hålla blicken på Jesus när man tar steget ut på det omedvetnas vatten". Det innebär att människan i sin självrannsakan räknar med Gud och tolvstegsgruppen. Dessutom borde hon få hjälp av en stödperson, en s.k. sponsor eller fadder. Miller betonar vikten av fadderskap på samma sätt som AA gör.³⁰⁴

I det fjärde steget skriver människan ner sina tankar om egna problem och brister, inte andras. Miller föreslår en kartläggning av agg, rädsla, sexuella drifter, ekonomisk trygghet, känslomässig trygghet, social drift och karaktärsfel. När dessa områden är kartlagda är det dags att gå vidare till det femte steget.³⁰⁵ Det fjärde steget i Millers version kan ses som den nyomvändes introduktion i det nya livet, ett första steg som kristen. Överlåtelsen fördjupas vilket innebär en uppgörelse med det gamla livet som dominerades av synden och egocentriteten. Människans önskan är att Gud skall stå i centrum i hennes liv, inte hon själv. Hon är aktiv i sin självrannsakan men förstår att hon inte kan lösa syndsjukdomens konsekvenser på egen hand. Det behövs hjälp av andra människor för att våga ta itu med begångna synder. Faddern

---

³⁰² Miller 2004, 75-80.

³⁰³ Miller 2004, 81-83.

³⁰⁴ Miller 2004, 83-93, 256-272.

³⁰⁵ Miller 2004, 96-109.

blir ett slags jordisk representant för Kristus, den hjälpande kraften utifrån.

Det femte stegets bibliska motivering finns enligt Miller i Jak 5:16 som handlar om att man bekänner sina synder för varandra. Han konstaterar att det femte steget är förenligt med kristen tradition att bekänna synder inför medmänniskorna och inför Gud. Poängen är att människan konfronterar sin synd, sitt nedbrytande beteende och sina karaktärsfel. Då framträder det verkliga jaget ur förnekelsens falska jag. Denna tanke har Miller valt att behålla från AA:s ursprungliga femte steg. Han ser bekännelsen som en "andlig dialys". Det "gift" som förstör människans relationer är t.ex. svåra karaktärsfel såsom perfektionism och kontrollsjuka. När människan upphör med att försvara sitt destruktiva beteende då sker en omvändelse, *metanoia*. Många är rädda att ta det femte steget på grund av att en annan människa är involverad. För den skull är det bra att börja steget genom att bekänna sin synd inför Gud. För att förnekelsen och sjukdomen skall börja släppa behövs det i alla fall en annan människa som konkret står vid syndarens sida. Miller menar att erfarenheten har visat att det endast är då som en verklig förändring kan äga rum. I samma stund som bekännelsen sker kan människan börja upptäcka allt det goda och positiva hon har inom sig. Detta har ofta legat dolt bakom det destruktiva. Konkret genomförs det femte steget så att syndaren söker upp en person som han eller hon vill bekänna sin synd inför. Denna person bör vara insatt i tolvstegsprogrammet, t.ex. den egna faddern.³⁰⁶

Det är anmärkningsvärt att notera att inte heller Miller för det femte steget betonar vikten av avlösning trots att han i övrigt placerar bekännelse av synd i en kristen referensram. Han poängterar inte heller att bekännelsen kan vara ömsesidig mellan den bekännande och den som tar emot bekännelsen, vilket förekommer inom Oxfordgrupprörelsen och AA. Miller vill dock att den som tar emot bekännelsen skall känna till tolvstegsprogrammet. I praktiken innebär det att han eller hon har en erfarenhet av de synder som omtalas. Då torde det trots allt råda en ömsesidig förståelse. Fokus på bekännelsen som en väg till helgelse och befrielse präglar Millers femte steg. Bekännelsen skall leda vidare på den kristna trons väg. Människans eget handlande poängteras starkt. Guds aktivitet saknas i och med att faddern inte tillsäger den bekännande syndernas förlåtelse.

---

³⁰⁶ Miller 2004, 111-123.

Det sjätte och sjunde stegets bibliska förankring finner Miller i Rom 12:1–2, Ps. 139: 23–24 och i Jh 3:3–6. Dessa bibelord handlar om att människan bör låta sig förändras av Gud, att "födas på nytt". I det sjätte steget eftersträvas människans vilja att överlämna alla sina karaktärsfel till Gud istället för att själv försöka kontrollera dem. Miller betonar att det är Gud som ger tillväxt i det andliga livet, det kan ingen själv prestera genom att t.ex. läsa Bibeln, be eller arbeta ideellt. Det sjätte steget tas konkret genom att skriva ner de karaktärsfel man vill att Gud skall avlägsna. I det sjunde steget kan man be en bön utgående från sjätte stegets anteckningar. *Stora Bokens* överlåtelsebön för det sjunde steget kan användas som hjälp. I samband med steg sju kan människan också tänka ut vilka positiva egenskaper hon skulle vilja ersätta de negativa med. Stegets nyckelord är "ödmjukhet". Det är bara Gud som kan ta bort människans synd, fel och brister menar Miller. Om en människa försöker bli bättre på egen hand har hon intagit Guds plats, då kan hon inte växa andligen utan har kvar sitt kontrollbehov. Om hon låter Gud ta hand om sitt liv sker däremot en verklig förändring.³⁰⁷

Miller betonar i sitt sjätte och sjunde steg Guds aktivitet. Han uppmärksammar faran att göra tolvstegsprogrammet till en prestationsinriktad företeelse där människan själv arbetar för sin frälsning i syfte att förtjäna Guds nåd. Trots det framhålls hennes fortsatta aktivitet som i de tidigare stegen. Hon uppmanas skriva och be för att Gud genom dessa handlingar skall möta de egna behoven. Arbetet för den egna helgelsen kommer i förgrunden.

Det åttonde och nionde steget handlar om gottgörelse. Miller nämner tre bibelord som grund för dessa steg: Mt 7:3–5, Mt 5:23–24, 3 Mos. 19:17–18. De betonar människans relation till sina medmänniskor. Det åttonde steget tas genom att hon skriver ner en lista på anhöriga, vänner och andra som hon har skadat. Det är fråga om en social storstädning där dåliga relationer skall redas upp. I steg fyra och fem lättade syndsjukdomens smärta, i steg åtta och nio läks smärtan. Det sker genom att människan på nytt bygger upp förtroendet till sina medmänniskor. I steg nio gör hon det konkret genom att gottgöra de personer som hon skadat. Hon kan berätta om sin avsikt, sin gudsrelation och tillfrisknandeprocess. Det är tillika av vikt att inte använda gottgörelsen till att försöka manipulera till sig förlåtelse. Gottgörelsen

---

³⁰⁷ Miller 2004, 135–160.

kan också gälla den egna personen. Det nionde steget hjälper nämligen människan att älska sig själv och att se sig som Guds avbild. En lyckad konsekvens av det nionde steget är ett bättre och mera kärleksfullt förhållande till Gud, till sina medmänniskor och till sig själv.³⁰⁸

Steg åtta och nio fokuserar på människans eget arbete för att leva ett heligt liv. Det finns med andra ord en risk för att den sociala storstädningen blir ett sätt att köpa Guds nåd och läkedom för den egna själen. Om stegen däremot, vilket inte tydligt framkommer hos Miller, helt är frikopplade från tanken att förtjäna Guds nåd och handlar om att be sin nästa om förlåtelse, finns det inte egennyttiga motiv bakom handlingarna. Att Miller delvis är inne på den linjen framkommer genom att han betonar AA:s tanke om att gottgörelsen inte får genomföras till vilket pris som helst.

I stegen sex till nio är Millers lån av AA-originalets tolvstegsprogram med dess konkreta handlingsmönster tydligt. Han ser dock hela processen ur det kristna perspektivet, t.ex. de gottgörelser människan gör för en annan gör hon även för att upprätthålla en god relation till Gud. Därför är risken för kristen legalism överhängande. Miller poängterar förutom människans tillfrisknande att hon skall genomföra stegen för att uppfylla Guds vilja. Det innebär att människan har en ärlig och öppen gudskontakt utan syndsjukdomens nedbrytande inflytande.

Det tionde steget handlar om människans fortsatta självrannsakan. Miller nämner bibelverserna Mk 14:38, Hes. 33:14–16 och 1 Jh 1:7 inför det tionde steget. Dessa ord uppmanar till bön och vaksamhet, att leva i rättfärdighet och att vandra i ljuset. Han konstaterar att steg ett till nio är de steg som leder pilgrimen in i en andlig och beteendemässig förändring. Det tionde steget avser att förändringen skall pågå kontinuerligt. Miller omskriver AA:s uttryck om återfallet som finns "bara ett glas bort" med "syndsjukdomen alltid svävar bara ett beslut bort".³⁰⁹ En ständig vaksamhet och självprovning i det tionde steget bevarar från återfall.

Den reningsprocess som de nio första stegen har åstadkommit ger rum för människan att flytta in i sitt "städade hus". Miller avser att hon hittar sin sanna, frigjorda personlighet och lever på ett sätt som

---

³⁰⁸ Miller 2004, 161–191.

³⁰⁹ Miller 2004, 197–198.

hon uppfattar vara i enlighet med Guds vilja. För detta nya liv bär människan ansvaret även om Gud har ett delat ansvar. Gud står för de strukturella förändringarna och människan för "husets" dagliga underhåll. I och med det tionde steget inriktas tolvstegsprogrammet på friskvård. Det ingår stickprovskontroller och daglig självrannsakning. Det handlar konkret om att den tillfrisknande människan ser upp med sitt gamla beteende och att hon vid behov återvänder till de tidigare stegen när det går fel. Hon får t.ex. på nytt överlämna sina återkommande karaktärsfel till Gud som hon gjorde i det sjunde steget.³¹⁰ Också det tionde steget i Millers version fokuserar på människans handlande. Trots att Gud förväntas utföra förändringar handlar steget om ett ständigt självarbete för att hålla syndsjukdomen borta.

Det elfte steget handlar nästan uteslutande om bön och meditation. I Lk 11:9–10, Mt 6:9–13, Mt 26:39 och Rom. 8:26 finner Miller bibelord som han anknyter till steget. Poängen är att den tillfrisknande människan skall inse att hon inte är Gud utan låta honom vara i centrum. Genom bönen lär hon känna Gud, inte bara intellektuellt utan genom hans närvaro. Miller varnar samtidigt för att syndsjukdomen ständigt vill styra bönen, t.ex. hur Gud besvarar bön. Kanhända hittar människan själv på ett lämpligt bönesvar och övertar då Guds roll. Genom meditationen kan hon lära sig att lyssna. Bön innebär inte enbart att begära utan att lyssna till Guds ledning. Rent praktiskt föreslår Miller att man dagligen skall försöka finna tid och plats för bön och meditation. Människan kan skriva ner saker som hon upplever att Gud säger. Miller upprepar i sitt elfte steg att de kristna avser Gud som "Jesu Kristi Gud".³¹¹ Han vill att människan skall lära känna Gud, gärna som Jesus Kristus. Den egna aktiviteten för helgelsen betonas mindre än i de övriga stegen. Att få en djupare gudsrelation är poängen med steget.

Det tolfte steget innebär att ett andligt uppvaknande har skett och att budskapet om tillfrisknande förs vidare till medmänniskor. Miller hittar de bibliska principerna för det tolfte steget i 1 Kor. 5:17, Mk 5:19 och Mt 28:20. Dessa bibelord betonar att en förändring har skett och uppmanar människan att hålla sig till det nya livet. Med utgångspunkt i Kristi missionsbefallning bör hon dela med sig av de goda nyheterna till andra. Enligt Miller är det andliga uppvaknandet unikt

---

³¹⁰ Miller 2004, 199–211.

³¹¹ Miller 2004, 213–230.

för varje människa, det är ett mysterium. Han konstaterar att man inom AA skiljer på begreppen "andlig" och "religiös". Miller poängterar likt AA att andlighet är något som har med ärlighet och verklighetsförankring att göra, att inte leva i förnekelse. Han är således influerad av tolvstegsandligheten i sitt tänkande. Människan har självinsikt och kontakt med andra människors verklighet. Gud ses av Miller utgöra "den yttersta verkligheten". Känslor av tacksamhet och lycka kan tyda på att ett andligt uppvaknande har skett. Poängen är att människan får kontakt med Gud och att den aktivt kristna människan "anser att det är Jesu Kristi Gud som verkar genom sin Ande".³¹²

En subjektiv gudserfarenhet betonas hos Miller. Hans teologi har drag av en pietistiskt färgad kristendomsuppfattning. Människans subjektiva känslor blir det verkligt andliga då hon kommer i kontakt med Gud. Hon upplever Gud genom sina sinnen och känslor, men samtidigt gömmer hon inte sina problem bakom religiösa aktiviteter utan vågar se verkligheten om sig själv. Millers egen erfarenhet av arbetsnarkomani gällande kristen verksamhet kommer till uttryck i hans syn på att andlighet handlar om ärlighet i relation till Gud, medmänniskor och det egna jaget.

När det tolfte stegets andliga uppvaknande har skett borde budskapet föras vidare till andra. Endast på det sättet kan det bevaras hos en själv. Här följer Miller AA:s tolfte steg. Vidare jämför han steget med kristen evangelisation, men han önskar att tolvstegsprogrammet metoder skulle avvika från en sådan kristen evangelisation där övertalning ingår. Den inre smärtan bör istället vara den faktor som människor känner igen och låter sig övertygas av då en tillfrisknande berättar om sitt liv. Att berätta om sin egen erfarenhet, sina känslor, sin maktlöshet och avsaknad av kontroll kan hjälpa andra. Samtidigt bevaras egna andliga hälsan och sinnesron. Det andliga livet stagnerar inte utan fortsätter att växa. Miller finner parallellen till denna princip i Mk 8:34–37 där Jesus talar om att förneka sig själv, ta på sig sitt kors, följa honom och att mista sitt liv för Jesus och evangeliets skull. Om lärjungen gör det skall han eller hon också paradoxalt vinna sitt liv.³¹³

Efter att den tillfrisknande människan har gått igenom det tolfte steget är hon enligt Miller ingalunda färdig eller fullständigt helad från sin syndsjukdom. Det inte ens meningen att hon skall bli heligare.

---

³¹² Miller 2004, 231–234.

³¹³ Miller 2004, 235–247.

Människan bör inte se sig som mera andlig än andra. Han varnar därmed för andligt högmod. Programmet pågår kontinuerligt genom hela livet och kan som konsekvens av den andliga tillväxtprocessen ge djupare insikt och kunskap om andliga ting. Men stegen för "anonyma syndare" utgör inget självändamål för att uppnå helighet.³¹⁴ Miller motsäger delvis sig själv. Hans program är tänkt att resultera i ett andligt växande. I hans tolkning av tolvstegsprogrammet framkommer att han ser det som ett hjälpmedel för människan att växa in i den kristna tron, helst finna Jesus Kristus som den högre makten och att utvecklas i sitt gudsförhållande. Omvändelseprocessen sker i stegen ett till tre, en fortsatt vandring på helgelsens väg sker i stegen fyra till tolv. Millers och andra kristna tolvstegsprogram blir lätt frälsningsmedel där människans gudsförhållande och troslivets utveckling står i fokus. I de reformert präglade kristna kretsarna där Miller och andra likasinnade förverkligar kristen recovery leder detta till något av laggärningskristendom.³¹⁵

Millers tolv steg för "anonyma syndare" innehåller flera tankar från AA:s tolvstegsprogram, det utgör grunden. Från AA har Miller dessutom lånat olika principer utom själva programmet, inte minst dess syn på missbruk som en sjukdom. Miller har i sin tolkning av stegen flera likheter med Oxfordgrupprörelsens kristliga principer. Arvet från grupprörelsen har gått vidare till den kristna recoveryrörelsen, både direkt och även indirekt via AA. De från Oxfordgrupprörelsen övertagna idéerna kan till det yttre ses som likheter i AA:s och Millers versioner av tolvstegsprogrammet. Miller relaterar emellertid sitt program till Bibeln och kristendomen medan AA tolkar sitt program som ett profant vårdprogram.

Att tolvstegsprogrammet i många fall blivit ett redskap för att marknadsföra kristen tro är inte helt oproblematiskt. Ett profant program för tillfrisknande från ett kemiskt beroende kan inte direkt omvandlas till ett program för kristen andlig utveckling. I de profana vårdprogrammen behandlas sjukdomar som anknyter till kemiska eller beteendemässiga beroenden. När det gäller andlig utveckling är det inte

---

³¹⁴ Miller 2004, 254.

³¹⁵ Av de 25 bibelord som Miller relaterar till de tolv stegen förekommer inte orden "nåd" och "kärlek" en enda gång. Samtliga bibelord betonar vad människan bör göra: upptäcka sin synd och sina brister, tro, älska, följa Gud och hålla hans bud, bekänna sin synd, offra och utransaka sig själv, omvända sig, be, uppfylla Guds vilja och sprida budskapet till andra.

fråga om att tillfriskna från någon sjukdom. Trots detta har en många kristna recoveryföreträdare försökt omvandla tolvstegsprogrammet principer för tillfrisknande till regler för hur kristen tro väcks till liv. Teologiskt sett kommer flera motsättningar att komma fram, t.ex. betoningen av människans maktlöshet i det första steget och tillika hennes aktiva insats för frälsning i de flesta övriga steg. Miller upplivar på detta sätt innehållsligt oxfordbegreppens ursprungliga kristna innebörd vilket leder att han hamnar i samma lagiskt färgade kristendomstyp som grupprörelsen hade. Inte minst den starka fokuseringen på synden och den egna bekännelsen talar för detta. För Miller är dock programmet praktiska nytta avgörande. Människor får via hans program hjälp med missbruk och når Guds frälsning, han eftersträvar inte att skapa någon teologiskt hållbar teori.

Millers tolvstegsprogram skiljer sig i vissa avseenden från flera andra kristna tolkningar. Han använder i mindre utsträckning ett religiöst språk. Han förutsätter inte att programmet deltagare har bibelkännedom eller kunskap om kristen tro. Ingen exkluderas därmed, vilket är risken med de tolkningar av de tolv stegen som används inom CRI och OO. Man kan av den orsaken använda programmet för att tillfriskna från ett missbruk utan att behöva delta i en kristen frälsningsprocess. Ingen behöver ta ställning till vem Gud är. Den kristna tolkningen lämnas mera öppen och är inte lika påträngande som inom CRI och OO.

3.4 Övriga religiösa stegprogram

Tolvstegsprogrammet tankar för tillfrisknande har fortsatt att spridas utanför traditionella profana och kristna tolvstegsgemenskaper. Nya, alternativa stegprogram har uppkommit i vilka de klassiska tolv stegen har ersatts av flera eller färre steg och anknytningen till AA:s idéer har reducerats. Ett tidigt exempel på detta i Sverige är Länkrörelsens sju punkter som utformades 1945 för att hjälpa alkoholister. Nedan skall jag kort ge exempel på några alternativa stegprogram med religiös anknytning som anmärkningsvärt avviker från den kristna recoveryrörelsens huvudinriktningar eller som betonar en annan religion. Jag utgår från den amerikanska självvårdaren Howard Clinebells forskning om alternativa stegprogram som ingår i boken

Understanding and Counseling Persons with Alcohol, Drug and Behavioral Addictions (1998).³¹⁶

De alternativa programmen kan ses som en protest dels mot AA:s alltför sekulära tolv steg, dels den kristna recoveryrörelsens alltför snävt religiösa betoning. Det gemensamma för de alternativa programmen är att de ofta utgår från sociala orättvisor. Programmen kan samtidigt uppfattas som komplement och vidareutveckling av den kristna recoveryrörelsens idéer. Därför är de av intresse att presentera.

Ett av de alternativa stegprogrammen i USA har utformats inom Frälsningsarmén (FA). Arméns motto har alltid varit att hjälpa samhällets svaga, utslagna och utsatta människor, *the least, the last and the lost*. Detta engagemang har kommit till uttryck på tre olika sätt: att dela ut mat, att erbjuda tvättmöjligheter och att förkunna frälsningsbudskapet, *soup, soap and salvation*. Redan på 1890-talet uppmärksammade arméns grundare William Booth³¹⁷ alkoholmissbruket i det engelska samhället. Han såg spritberoendet som en sjukdom. Alkoholisterna var i riskzonen att bli utslagna i samhället. Vid tiden för första världskriget inledde FA i USA ett projekt för att hjälpa dem. Idag har armén ett av de mest omfattande rehabiliteringsprogrammen för alkoholister i Amerika.³¹⁸

Under 1940-talet utformades nio steg som anger principerna för FA:s sätt att arbeta med missbrukare. Det finns flera likheter med AA:s tolvstegsprogram men innehållet präglas av salvationistiskt tänkande och riktar sig till män.³¹⁹

1. The alcoholic must realize that he is unable to control his addiction and that his life is complete disorganized.
2. He must acknowledge that only God, his Creator, can re-create him as a decent man.
3. He must let God through Jesus Christ rule his life and resolve to live according to his will.

---

³¹⁶ Clinebell 1998. I boken presenteras även ett tolvstegsprogram för ateister.

³¹⁷ William Booth (1829–1912) hade sin religiösa bakgrund som metodistpredikant i England, men bröt med metodismen och inledde 1865 social verksamhet i Londons slum tillsammans med sin hustru Catherine Booth. Denna verksamhet utvecklades på 1870-talet till *Salvation Army*, Frälsningsarmén. Molland 1976, 287–289.

³¹⁸ Clinebell 1998, 184–188.

³¹⁹ Clinebell 1998, 188.

4. He must realize that alcohol addiction is only a symptom of basic defects in his thinking and living, and that the proper use of every talent he possesses is impaired by his enslavement.
5. He should make public confession to God and man of past wrongdoing and be willing to ask God for guidance in the future.
6. He should make restitution to all whom he has willfully and knowingly wronged.
7. He should realize that he is human and subject to error, and that no advance is made by covering up a mistake; he should admit failure and profit by experience.
8. Since, through prayer and forgiveness, he has found God, he must continue prayerful contact with God and seek constantly to know His will.
9. Because The Salvation Army believes that the personal touch and example are most vital forces in applying the principles of Christianity, he should be made to work continuously not only for his own salvation but to help effect the salvation of others like himself.³²⁰

FA:s nio steg är inte förslag som det betonas i AA:s tolvstegsprogram utan det innehåller många *must* och *should*. Enligt Clinebell har programmet trots det lyckats fungera väl bland hemlösa och utslagna alkoholister i USA. Han konstaterar att en religiös tro kan hjälpa de människor som samhället betraktar som hopplösa. FA:s program fungerar för människor som förlorat allt eftersom mat och husrum erbjuds i anslutning till programmet.³²¹ I förhållande till AA:s tolv steg är det uppenbart att FA räknar med att Jesus Kristus kan upprätta alkoholisten ur hans eller hennes fysiska, psykiska, sociala och andliga förfall. AA:s otydliga gudsbegrepp har fått FA att utforma sitt alternativa kristna recoveryprogram för alkoholister. Den salvationistiska kristendomstypen framträder klart i programmet. Den radikala omvändelsen och ett liv i lydnad där alkoholisten arbetar för sin frälsning kommer fram i stegen åtta till nio.³²²

FA:s niostegsprogram är ett tidigt kristet recoveryprogram. En ytterligare orsak till att FA har utformat ett eget program är att AA-grupperna och de kristna recoverygrupperna inte beaktar samhällets mest utslagna kemiska missbrukare. AA har kritiserats för att rikta in sig på samhällets medelklass. Det gäller även de kristna recoverypro-

---

³²⁰ Clinebell 1998, 188–189. En svensk översättning av dessa steg finns tillgänglig i Larsåke W Perssons bok *En liten bok om sinnesrobönen*. Se Persson 2003, 89–90.

³²¹ Clinebell 1998, 191–192.

³²² Jfr Molland 1976, 290–291; *Salvation Story* 1998, 86–89.

grammen som mestadels förverkligas bland kyrkvana församlingsmedlemmar. AA har inte erbjudit en helhetsmässig vård där mat och boende skulle ingå. Enligt Ryan är FA:s variant av kristen recovery ovanlig i USA. Den tillhör modellen *Treatment-related Strategies* som erbjuder ett holistiskt vårdprogram för kemiska missbrukare.³²³

En annan typ av stegprogram av religiös karaktär representerar kväkaren, psykologen och feministen Charlotte Kasl i sin bok *Many Roads, One Journey. Moving Beyond the 12 Steps* (1992). Hon beskriver sig även som en healer.³²⁴ Hennes alternativa stegprogram är en kritik av AA:s alltför maskulint färgade tolvstegsprogram. Både gudsbegreppet och alkoholisterna ses enligt Kasl enbart som maskulina. De tolv stegen utformades av vita män från medelklassen med 1930-talets tidstypiska kristna värderingar. Kasl ser precis som FA att AA inriktar sig på samhällets medelklass. Hon betonar att ett välfungerande hjälpprogram även bör beakta kvinnor med alkoholproblem. Ett sådant program borde innehålla *empowerment*, ett myndigförklarande av människan. Då kan hon upptäcka sina egna inre resurser, *discovery*, för att tillfriskna, *recovery*. En kvinna som uppmanas överlämna sitt liv till en maskulin Gud överlämnar sig i en förtryckares händer. De tolv stegen använder pronomenet *him* när de avser Gud. Kasl tar med andra ord sin utgångspunkt i den sociala orättvisan som hon anser att präglar AA:s tolvstegsprogram. Därtill uttrycker hon att AA:s steg i alltför stor utsträckning grundar sig på den kristna tanken om synd och försoning.³²⁵ AA använder ett religiöst språk: "The language is but a step away from fundamentalist Christianity."³²⁶ Kasl har således reagerat på AA:s språkbruk. Det är både för maskulint och kristet betonat. Hon efterlyser en ännu mera öppen och odefinierbar form av andlighet. Det framkommer i hennes alternativa 16-stegsprogram, som till det yttre i viss mån påminner AA:s tolvstegsprogram men som till innehållet i hög grad avviker från det.

Kasls 16-stegsprogram innehåller även tankar som är präglade av new age, det ingår bl.a. en tro på människans egna möjligheter att

---

³²³ Jfr avsnitt 3.3.

³²⁴ Kasl 1992, xv. En healer strävar efter att bota människor med alternativa metoder. Helandet kan t.ex. genomföras genom handpåläggning. Se Hammer 1998, 165ff.

³²⁵ Kasl 1992, 5. Jfr Clinebell 1998, 247–249 och Persson 2003, 93–95.

³²⁶ Kasl 1992, 146.

hela sig själv genom positiva affirmationer.³²⁷ Kasls program kan mot denna bakgrund beskrivas som ett nyandligt stegprogram där ett feministiskt tänkande ingår. Clinebell anser att hennes kritik av AA delvis är berättigad. Han efterlyser en alternativ recoverytyp som är lämplig för både kvinnor och män. En sådan recovery betonar det positiva i människan, hennes gudagivna gåvor och en kreativ livsstil. Detta förverkligar Clinebell själv i ett slags friskvårdsprogram som han kallar *Wellbeing*.³²⁸

Tolvstegsprogrammet har sålunda övertagits och vidareutvecklas av människor som företräder olika synsätt. Programmet har även nått utanför den kristna religionens gränser. Inom t.ex. judendomen har recoveryinspirerade rabbiner tolkat de tolv stegen enligt sin tro i boken *Twelve Jewish Steps to Recovery* (1991) av Kerry Olitzky och Stuart Conans. De tolv stegen förklaras och motiveras med hänvisningar till judisk historia och traditioner, den rabbinska litteraturen och de gammaltestamentliga texterna. Stegen är dock till det yttre oförändrade enligt AA:s formuleringar. Det är den judiska tolkningen som innehållsligt särskiljer programmet från AA:s version.³²⁹

I sin forskning av alternativa stegprogram har Clinebell vidare funnit att indianstammar i Nordamerika har övertagit de tolv stegen och omformat dem enligt sin tro. Precis som Kasls 16-stegsprogram innehåller programmet ett rop på social rättvisa tillika som individens välmåga beaktas. Detta indianska tolvstegsprogram är avsett för alkoholister. Alkoholmissbruk bland amerikanska indianer är vanligare i jämförelse med den övriga befolkningen. Clinebell anser detta bero på att indianerna har trauman för att de förlorat sitt land, sitt kulturarv, sin religion och sin identitet. Det tomrum som har uppstått försöker många indianer ersätta med alkohol. Det indianska tolvstegsprogrammet präglas därför av såväl problem med identitetslöshet som med alkohol. Det uttrycks i det första steget där det sägs att både alkoholen och det indianska levnadssättet har blivit ohanterligt. Det

---

³²⁷ Kasl 1992, 338–339. En affirmation innebär att människan uttalar det som hon önskar sig, t.ex. en bra självkänsla, god ekonomi eller framgång. Affirmationen bör uttrycka något positivt och formuleras i presens. Avsikten är att programmera sitt tänkande på det man vill uppnå och kan således förändra sig själv och skapa det man önskar. Hammer 1998, 198–199.

³²⁸ Clinebell 1998, 251–252, 381–384; 2001, 16–17. Clinebells wellbeing-program, som beaktar sju olika dimensioner i människans liv, presenteras nedan i avsnitt 4.4.3.

³²⁹ Olitzky & Conans 1991.

finns hjälp att få via programmet vars högre makt är "Pipan" och "den Store Anden". Deras kraft skall bistå den indianske alkoholisten att återfå sin nykterhet samt sitt kulturella och religiösa arv.³³⁰

De alternativa religiösa stegprogrammen har funnit brister i både AA:s och de olika kristna recoveryföreträdarnas tolvstegsprogram. Dessa program anses alltför individuellt inriktade för att kunna ha någon inverkan på strukturerna i samhället. Man vill förändra villkoren för grupper i samhället som känner sig drabbade av social orättvisa, både på religiös och på etnisk nivå. Andra människor än vita män av medelklass behöver hjälp med att bli fria från sina missbruk.

3.5 Kritik av rörelsen

Kristet recoveryarbete förekommer i de mest olika kristna sammanhang, i kyrkor, samfund, organisationer och föreningar. Det finns ingen enhetlig teologi bakom kristen recovery utan den handlar om att tillfriskna från olika beroenden med hjälp av Jesus Kristus, den högre makten.³³¹ På samma sätt är den profana recoveryrörelsen en ännu större rörelse med en mångfald av recoveryföreträdare. Tolvstegsprogrammet har förutom på det religiösa området blivit inflytelserikt i förhållande till psykologi och medicin. Att både den kristna och profana recoveryrörelsen har expanderat och blivit inflytelserika har också gjort att de blivit föremål för kritik. Den förekommer på flera plan. De alternativa stegprogrammen har uppkommit på grund av att man funnit brister i AA:s tolvstegsprogram. Denna ofta indirekta kritik handlar inte minst om AA:s brist på engagemang gällande att förverkliga social rättvisa.

Kritik mot kristen recovery förekommer även i direkt form. Dale Ryan har studerat hur kritiken tar sig uttryck. Den kommer ofta från kristet håll och har visat sig vara ganska utbredd. Ryan poängterar att kristna i regel inte är mer kritiska till recovery än samhället i övrigt, men anser att religiösa människor verkar ha en större förmåga till förnekelse än andra. Det finns en kristen självgodhet som i högre grad förringar behovet av tillfrisknande än hos kritiker utan kristen bakgrund. Att kristna kan sätta Gud i ett motsatsförhållande till recovery

---

³³⁰ Clinebell 1998, 155-157.

³³¹ HRA. Ryan D 2006f. www.nacronline.com/dox/library/daler/theology.shtml. (04.10.2006).

visar på att kritiken ofta förs på ett religiöst plan. De kristna kritikerna har anklagat recoveryn bl.a. för att ha koppling till new age-idéer, vara demonisk, självcentrerad, obiblisk och att människor som deltar i recoverygrupper inte förlitar sig på Gud utan på sitt eget förnuft. Dessutom hävdar kritikerna att recoverygruppernas deltagare skyller sina synder på andra människor istället för att bära sitt eget ansvar.³³²

Ryan har vidare i tio punkter sammanfattat kritik som recoveryrörelsen över lag har fått möta, inte enbart den kristna varianten. Han utgår från några amerikanska verk som skrivits mot recovery av Stanton Peele, Stan Katz, Aimee Liu och Wendy Kaminer. Dessa representerar främst psykologi och andra humanvetenskaper. Huvudsakliga argument som kritikerna framför är att recoveryn är för ensidig och enkel samt att den överdriver beroendeproblemen. Vidare ses recoveryn som auktoritär, ansvarslös samt alltför religiös och pietistisk. Den uppmuntrar narcissism och gör att människans identitet bygger på hennes negativa sidor. Den ser inte heller skillnad på olika slag av problem utan behandlar allt lika. Kritikerna anser att recoveryn är onödig eftersom människor på egen hand kan befrias från sina missbruk. Recoveryarbetet ses vara till för svaga människor som skall hjälpa andra svaga och fokuserar därför inte på styrkan eller på det som är uppbyggande.³³³ Kritiken sammanfaller delvis med den recoverysyn som flera företrädare för alternativa stegprogram har. Som exempel kan nämnas missnöjet över att tolvstegsprogrammet alltför mycket fokuserar på människans negativa sidor och att det bär en kristen fundamentalistisk prägel. Individualismen inom recoveryrörelsen som inte beaktar samhället i stort är även en kritisk synpunkt som många delar. Mot den bakgrunden är det inte märkligt att de kristna programmen ses som pietistiska.

En av de ovannämnda kritikerna, psykologen Stanton Peele, har tillsammans med psykiatrikern Archie Brodsky gett ut boken *The Truth About Addiction and Recovery* (1992). I den synas tolvstegsprogrammet

---

³³² Webb 1992, 113; HRA. Ryan D 2006c. www.nacronline.com/dox/library/daler/critic2.shtml (04.10.2006); HRA. Ryan D 2006i. www.nacronline.com/dox/library/daler/resist.shtml (04.10.2006); HRA. Ryan D 2006j. www.nacronline.com/dox/library/daler/resistan.shtml (04.10.2006).

³³³ HRA. Ryan D 2006c. www.nacronline.com/dox/library/daler/critic-2.shtml (04.10.2006); HRA. Ryan D 2006h. www.nacronline.com/dox/library/daler/powerless.shtml (04.10.2006).

som hjälpmetod för olika beroenden.³³⁴ Dessa forskare företräder en syn på beroendeproblematik som länge stått i motsats till tolvstegstänkandet. Bland annat kritiseras tolvstegsmetoden för att den betraktar beroenden som livslånga sjukdomsmönster. Peele och Brodsky anser att inte en enda form av beroende skulle vara en sjukdom, trots att de är medvetna om att deras syn skiljer sig från majoriteten av den vetenskapliga beroendeforskningen. Genom metoden *Life Process Program* har de kommit fram till att människor kan bli nyktra utan vare sig tolvstegsmetoden eller medicinsk behandling. De har konstaterat att många människor har övervunnit sina beroenden på egen hand. I sitt hjälpprogram har Peele och Brodsky tagit vara på människors erfarenheter. Hit hör t.ex. stresshantering och att ta tillvara missbrukarens egen inneboende styrka och positiva självkänsla. Missbrukarens egna sociala nätverk med familj och vänner ses också som en resurs. Peele och Brodsky har funnit att sjukdomsmodellen som en bakomliggande förklaring till beroenden orsakar mera skada än nytta. Det uppstår en risk för att missbrukaren ger upp på förhand om han eller hon får höra att missbruket är en livslång sjukdom. Istället borde man fokusera på möjligheter till förändring och utmana missbrukaren att övervinna sitt beroende. Detta anser Peele och Brodsky vara en realistisk förståelse av beroendeproblematiken.³³⁵

Peele och Brodskys kritik mot recovery kommer från ett vetenskapligt sekulärt håll. En annan slags kritik står William Playfair för i sin bok *The Useful Lie* (1991).³³⁶ Han är en kristen läkare som synar tolvstegsprogrammet ur ett s.k. fundamentalistiskt perspektiv och framför sin egen bibelsyn istället för sakligt underbyggda argument.³³⁷ Hans kritik får här utgöra ett exempel på den negativa kritik som kommer från kristet håll och som betonar bokstavstrohet i sin bibeltolkning.

Playfair har med stöd av andra gått hårt åt recoveryindustrins sätt att erbjuda självhjälp. Han kritiserar både profant och kristet recoveryarbete. Han anser att recoveryrörelsen skadar mer än den hjälper och påpekar att det från vetenskapligt håll inte entydigt anses att alkoholo-

---

³³⁴ Peele & Brodsky 1992.

³³⁵ Peele & Brodsky 1992, 10–14.

³³⁶ Playfair 1991.

³³⁷ En fundamentalistisk kristen person ser Bibeln som bokstavligt sann, ofelbar och verbalinspirerad av Gud. En fundamentalist är alltså bokstavstroende. Anderson 1995, 232.

lism är en sjukdom.³³⁸ Enligt Playfair är detta är en av de mest grundläggande lögnen som recoveryförespråkarna framför. Han hävdar att varken Bibeln eller den medicinska vetenskapen kan klassificera alkoholism eller drogberoende som sjukdomar.³³⁹ Därmed är recoveryrörelsen i sig själv en orsak till att problemen existerar. De rätta lösningarna på problemen skymms undan. En sann lösning på alkohol- och drogmissbruk är Jesus Kristus. Istället för att tala om sjukdom så borde recoveryrörelsen nämna tingen vid deras rätta namn, medge att alkoholism är synd och ett omoraliskt beteende. Alkoholisten bör bekänna sin synd, få gemenskap med Gud och därigenom stegvis befrias från sitt beroende. En riktig kristen bör ta avstånd från sjukdomsmodellen och inse att missbruk är synd. Dessa åsikter anser Playfair att överensstämmer med biblisk kristendom.³⁴⁰

Playfair har ett tropsperspektiv i sin kritik. Han väljer att tro på den falangen inom medicinsk vetenskap som understöder hans eget synsätt, s.k. kristna sanningar. Playfairs syn på synden betonar enstaka handlingar. Han saknar det helhetsperspektiv som Miller för fram där synden med stort S ses som den bakomliggande orsaken till onda gärningar.

Playfair agerar som en apologet för sitt eget fundamentalistiska synsätt och har ingen öppenhet för att många alkoholister ser sin högre makt som Jesus Kristus. Hans kritik av recoveryrörelsen är skarp, hätsk och inte saklig. Argumenten bygger på att Bibeln och Jesus Kristus ses som de sanna lösningarna för alla slag av missbruk. Bibeln är en handbok för hur missbruk kan övervinnas. Där finns färdiga svar ifall de tolkas enligt en biblisk kristendom som Playfair anser sig företräda. Hans kristendomsuppfattning står i strid med andra tolkningar. Många aktivt kristna uppfattar tolvstegsprogrammet som ett fungerande hjälpmedel till såväl tillfrisknande från olika beroenden som en väg till kristen, andlig fördjupning.

Den negativa kritiken mot den kristna och profana recoveryrörelsen är av varierande slag. Den kritik som Playfair framför behöver reco-

---

³³⁸ Playfair har tagit del av Stanton Peeles forskning som alltså innebär en avvikande syn på beroendefrågor jämfört med majoriteten av den vetenskapliga forskningen. Playfair tackar Peele för inspiration i förordet till sin bok *The Useful Lie*. Playfair 1991, ix.

³³⁹ Playfair 1991, ix, 21–24.

³⁴⁰ Playfair 1991, 24–33, 59.

veryrörelsen knappast beakta. Hans bristande sätt att argumentera omöjliggör en seriös faktabaserad dialog. Däremot kan det finnas anledning för recoveryföreträdarna att bemöta den kritik som Ryan har sammanställt, likaså anmärkningarna från psykologiskt håll. Recoveryrörelsen kan bli en introvert rörelse med självcentrerade, missmodiga individer ifall intresset för tillfrisknande endast gäller det egna jaget. Det tolfte steget betonar visserligen att föra ut budskapet till andra, men ett engagemang på ett socialpolitiskt plan kan inte AA ha på grund av sin tionde tradition. Inom den kristna recoveryn finns dessutom en risk att tolvstegsprogrammet förändligas och omvandlas till bibelstudier. Den ursprungliga tanken om tillfrisknande via självkännedom och konkreta handlingar uteblir. I kritiken av den kristna recoveryn bör man dock beakta att läromässiga frågor sällan är speciellt betydelsefulla för företrädarna. Den avgörande punkten är att den högre makten tolkas som Jesus Kristus. Poängen är att skapa ett praktiskt program med kristna förtecken som hjälper människor i deras aktuella situation, inte att eftersträva någon form av renlärig kristendom.

3.6 Sammanfattning

Den kristna recoveryrörelsen har från ca 1970-talet utvecklats till ett omfattande nätverk i USA. Rörelsen har därifrån spridits internationellt. På flera håll har olika kristna kyrkor och samfund berörts genom kontakten med tolvstegsprogrammet.

Den kristna recoveryrörelsen har övertagit flera principer från både Oxfordgrupprörelsen och AA. Detta syns inte minst i flera kristna tolkningar av de tolv stegen. I dem förekommer, precis som i AA:s tolv steg, *sharing*, *full surrender* och *guidance*. Den kristna recoveryrörelsens tolkning av begreppen är ändå närmare Oxfordgrupprörelsens än AA:s eftersom den anknyter till kristen tro. Man relaterar överlåtelsen, bekännelsen, vittnesbördet och den högre maktens ledning till Jesus Kristus.

Den kristna recoveryrörelsen har likt den profana vidgat självhjälpen att gälla olika slag av beroenden och problem, inte enbart alkohol- och drogmissbruk. Exempel på andra beroenden är andligt missbruk, arbetsnarkomani, matmissbruk, spelmissbruk och sexmissbruk. Recoverygrupperna kan inrikta sig på något problem som alla deltagare delar eller vara heterogena grupper där flera olika problem behandlas.

I det kristna recoverynätverket i USA kan organisationerna *Christian Recovery International* (CRI) med den nationella underorganisationen *National Association for Christian Recovery* (NACR) och *Overcomers Outreach* (OO) sägas representera två huvudinriktningar inom den amerikanska kristna recoveryn. Båda organisationerna fungerar parakyrkligt. De representerar var sin kristna recoverymodell av de sju modeller för kristen recovery som Dale Ryan har utarbetat.

OO var bland de första kristna recoveryorganisationerna som uppstod i *Recovery Movements* kölvatten. År 1985 grundades OO av Bob och Pauline Bartosch. Bob Bartosch har utformat organisationens verksamhetsidéer. OO bedriver kristna recoverygrupper i sitt eget namn. I dem möts kyrkvana församlingsmedlemmar, personer från profana tolvstegsgrupper och icke-kyrkvana som önskar lära känna tolvstegsprogrammet högre makt som Jesus Kristus. OO säger sig bedriva ett brobyggande arbete mellan olika människor. Enligt Ryans olika kristna recoverymodeller tillhör OO kategorin *Bridge Strategies*.

År 1989 grundade Dale Ryan den internationellt inriktade kristna recoveryorganisationen CRI. Samma år grundades den nationella avdelningen NACR. Ryan har varit verksamhetsledare för både CRI och NACR och har utformat verksamhetsidéerna. CRI bedriver inga egna grupper utan bygger nätverk mellan kristna recoveryorganisationer. Målgruppen för NACR:s recoveryverksamhet är främst aktivt kristna församlingsmedlemmar. Bibeln är ett viktigt redskap för Ryan och hans syn på recovery. Han betonar att Jesus Kristus är tolvstegsprogrammet högre makt men gör det mera lågmält än OO. Ryan representerar en recoverymodell där recoveryarbetet har en central ställning i församlingens arbete, *Recovery Department Strategies*. Han betonar dock vikten av recovery så starkt att han närmar sig modellen *The Church in Recovery*. Församlingar som förespråkar denna modell idkar dock enbart recovery i sin verksamhet.

Av de kristna tolvstegsprogrammen är Keith Millers "De tolv stegen i Anonyma Syndares tappning" ett av de mest välkända. Miller har funnit den s.k. syndsjukdomen som ett bakomliggande problem hos alla människor. Den kan ta sig uttryck i olika missbruk. För Miller är programmet ett verktyg för andlig mognad, utveckling och tillväxt, men även ett hjälpmedel för tillfrisknande från olika missbruk. Han önskar att deltagare i de kristna recoverygrupperna skall upptäcka Jesus Kristus som sin högre makt. Hans tolvstegsprogram finns översatt till svenska i boken *Steg in i livet*. Millers tankar påminner till det

yttre om AA:s tolv steg men står innehållsligt närmare Oxfordgrupp-
rörelsens kristendomsuppfattning. En betoning på människans aktiva
handlande betonas i Millers tolvstegsprogram. Millers syn på kristen
recovery betonar att den är öppen för alla, han kommer nära den re-
coverymodell OO har, *Bridge Strategies*.

De kristna tolvstegsprogrammen har fått kompletterande varianter på
religiöst håll, både kristna och inom andra religioner. Exempel på
alternativa stegprogram på kristen basis är Frälsningsarméns nio steg
för alkoholister och Charlotte Kasls 16-stegsprogram som även inne-
håller tankar från feminismen och new age. Inom andra religioner
som har tolkat tolvstegsprogrammet i en religiös kontext finns en ju-
disk variant, *Twelve Jewish Steps to Recovery* av Kerry Olitzky och Stu-
art Conans. Ett annat tolvstegsprogram med indiansk tro som ut-
gångspunkt betonar den Store Anden som den högre makten. Dessa
alternativa stegprogram betonar att recoveryrörelsen även bör beakta
sociala orättvisor. Därmed får AA en indirekt kritik för att enbart
koncentrera sig på den enskilda individens problem.

Den negativa kritiken mot den kristna recoveryn förekommer även i
direkt form. Ryan har funnit att en del kristna anklagar den kristna
recoveryn för att ha influenser av new age och att den är obiblisk.
Recoveryrörelsen har över lag kritiserats både från kristet och profant
håll för att vara bl.a. individualistisk, auktoritär, negativ och ensidig.
Kritik har även uppkommit på kristet fundamentalistiskt håll. Den
kristna läkaren William Playfair har utifrån sin trosuppfattning hävd-
dat att recovery är något som för fram en falsk form av kristendom. I
kritiken av den kristna recoveryn bör likväl tas i beaktande att före-
trädarnas avsikt med sin verksamhet är att hjälpa människor, inte att
försöka utarbeta en renlärig teologi.

4 Brommadiologen i Sverige

Den kristna recoveryrörelsen har utvecklats främst i USA och har sina rötter i Oxfordgrupprörelsen och AA:s tolvstegsprogram. Från USA har recoveryidén spritt sig till Europa och Norden. I Sverige har Brommadiologen (BD) representerat kristen recovery och är anknuten till den internationella kristna recoveryrörelsen.³⁴¹ BD har under sin verksamhetsperiod sedan 1991 utvecklat sitt arbete på flera områden och har enligt en artikel i *Kyrkans Tidning* "vuxit till en riksomfattande rörelse för kroppslig, själslig och andlig friskvård".³⁴²

I detta kapitel undersöker jag hur BD har vuxit fram. Jag relaterar BD:s arbete till föregångarna Oxfordgrupprörelsen, Anonyma Alkoholister samt den kristna recoveryrörelsen i USA. BD:s grundare Harry Månsus ägnas särskild uppmärksamhet. Dessutom studerar jag BD:s olika samarbetsparter och inspiratörer varav Svenska Baptist-samfundet som dess huvudman är den främsta. BD:s olika verksamhetsgrenar undersöks för att utröna hur recoverytankarna kommer till uttryck inom dem.

4.1 Vad är Brommadiologen?

Brommadiologen är en kristen recoveryorganisation med ett s.k. servicekontor³⁴³ i Svenska Baptistsamfundets folkhögskola Betel i Bromma, Stockholm. BD grundades 1991 av teologen, baptistpastorn

---

³⁴¹ www.christianrecovery.com (26.09.2006); www.brommadiologen.se (23.10.2006). BD:s recovery har under åren uppmärksammats i svensk kristen och profan press, se t.ex. Garcia 1992; Ohm 1994; Boström 1995; Alestig 1999; Lundberg 2003.

³⁴² Larsson 2002.

³⁴³ BD har lånat ordet "servicekontor" från AA. Det handlar om ett kontor vars syfte är att sälja material och tillhandahålla information. BD:s kontor handhar dessutom ett s.k. resurscentrum, en samling böcker som innefattar titlar i anslutning till BD:s olika verksamhetsgrenar. Denna boksamling finns tillgänglig i Teologiska Högskolan Stockholms (THS) bibliotek. Övriga uppgifter som BD:s kontor har haft är att bistå de BD-anställda i arbetet med bl.a. ekonomi, marknadsföring, konferenser, publikationer och att uppehålla kontakten med BD:s samarbetsparter. BDA. BD-protokoll 06.09.2000.

och författaren Harry Månsus, och organisationen är en del av Svenska Baptistsamfundets verksamhet. Att exakt fastställa vilken verksamhet BD bedriver är inte en lätt uppgift eftersom arbetet har utvecklats enligt sådana aktuella fenomen i kyrka och samhälle som intresserat BD:s ledare. Verksamhet har bedrivits både i Stockholm och i olika församlingar i Sverige. Svenska Baptistsamfundet ser BD som ett av sina utåtriktade projekt som är "ett exempel på vägar att gå evangeliets ärende i en sekulariserad miljö".³⁴⁴ Det finns en önskan om att nå ut till människor utanför samfundet via BD. Själva namnet, Brommadiologen, är ett arbetsnamn för projektet som Månsus har formulerat enligt mönster från en existerande dialogorganisation inom Svenska kyrkan, den s.k. Viksjö- eller VuxenDialogen.³⁴⁵

Dialogen används inom BD som ett medel att skapa kontakt med människor som bär på en längtan efter andlighet och tillfrisknande. Dialogen i sig följer inte någon särskild metodik, utom i recovery-grupperna som följer tolvstegsrörelsens principer. Dialogen innebär i praktiken ett möte mellan olika parter där man samtalar om olika frågor t.ex. människans relationer, tillfrisknande, miljöfrågor och andlighet. Samtalsparterna delar med sig av sina egna livserfarenheter kring dessa teman.³⁴⁶

På BD:s webbsidor finns en kortfattad förklaring på vad BD:s ledning önskar att organisationen skall vara och verka för. År 2002 beskrevs BD i fem punkter. De kursiverade punkterna har strukits från senare hemsidor.³⁴⁷

- Nätverksbyggare och konferenscentrum som verkar mitt i det öppna andliga och terapeutiska landskapet.

---

³⁴⁴ SBA. MS-protokoll 06-07.12.1991, § 6.1 bilaga; Svenska Baptistsamfundets Årsbok 1992-1993, 48.

³⁴⁵ HRA. Intervju med Harry Månsus 25.05.2002. BD skrev i början sitt namn såsom VuxenDialogen, dvs. Bromma-Dialogen. Månsus uppger att han ändrade skrivsättet till Brommadiologen eftersom media i regel skrev namnet på det sättet. Månsus 2003, 186. VuxenDialogen granskas närmare i avsnitt 4.3.3.

³⁴⁶ Jfr Månsus 1996, 8-9. Se närmare om BD:s dialogtänkande i avsnitt 4.4.

³⁴⁷ Rubriken för denna sida är "Vision och fakta". Hemsidan har ändrats under årens lopp, dels beroende på vilka fenomen som varit aktuella i verksamheten, dels på grund av orsaker som jag återkommer till nedan. Sven-Gösta Holst har tillsammans med Harry Månsus producerat texten.

- Verkar för att människor med skiftande bakgrund och andlig övertygelse ska kunna mötas i miljöer som präglas av ömsesidig respekt och nyfikenhet, där ingen har ensamrätt på sanningen.
- *Verkar för helande och upprättelse av jorden och av mänskligt liv.*
- Står mitt i korsningen där tolvstegsandlighet, nya andliga strömningar och terapier, kristen själavårdstradition och religionsteologiska idéer möts.
- *Bygger nätverk mellan lokala församlingar och sammanslutningar som hyllar öppenhetens och dialogens principer.*³⁴⁸

Förutom dessa punkter beskrivs BD vara en "icke-vinstgivande organisation som vill verka för andlighetens förnyelse i det moderna samhället".³⁴⁹ Influenser från AA:s sjätte och sjunde tradition syns i denna önskan om att BD skall vara en icke-vinstgivande organisation. Att Svenska Baptistsamfundet ekonomiskt stöder BD gör dock att den avviker från AA:s tradition att vara helt självförsörjande. Svenska Baptistsamfundets stöd är nödvändigt för att kunna upprätthålla verksamheten. Månsus menar ändå att BD ideologiskt sett ganska fritt har bedrivit sin egen verksamhet i förhållande till Baptistsamfundet, även om de baptistiska principerna tro, frihet och gemenskap har präglat arbetssättet.³⁵⁰ BD är en inom-baptistisk organisation men eftersträvar att skapa kontakter utanför samfundets gränser till människor utan kyrklig förankring och samtidigt till andra kyrkor och samfund. Månsus har betonat att han inte vill att BD skall vara inomkyrklig och söker därför kontakter utanför samfundet.³⁵¹

Frågan om BD kunde definieras som en parakyrklig organisation likt OO, CRI och NACR är relevant att ställa i samband med försöken att

---

³⁴⁸ Se www.brommadiologen.se/DOCS/01_OMBD/OMBOTTEN.html (20.06.2002); www.brommadiologen.se/DOCS/01_vision/vision.html (04.06.2005); www.brommadiologen.se/DOCS/01_vision/vision.html (23.10.2006).

³⁴⁹ Månsus 2001a, 209. År 2000 beskrev BD:s ledningsgrupp att BD är en "ekumenisk, nätverksbyggande organisation vars främsta uppgift är att betjäna individer, församlingar, andra former av andliga gemenskaper samt behandlingsdrivande organisationer med verktyg, kunskap och information. Allt för att skapa mötesplatser där helande och upprättelse av liv skall kunna ske." BDA. BD-protokoll 06.09.2000.

³⁵⁰ HRA. Intervju med Lea Månsus 22.04.2002; HRA. Intervju med Harry Månsus 25.05.2002.

³⁵¹ HRA. Intervju med Harry Månsus 25.05.2002. Exegeten Johnny Jonsson som studerat Månsus teologi finner att den "principiellt varken vill eller kan vara enbart en inomkristen/kyrklig teologi". HRA. Brev från Johnny Jonsson till förf. 31.08.2005.

finna en definition på vad BD är.³⁵² Det kunde vara möjligt att se BD som parakyrklig eftersom man tydligt kan notera ett inflytande av dess idéer inom flera olika kyrkor och samfund. Dessutom avser BD inte heller att bilda församlingar. Om man emellertid följer religionssociologen Göran Gustafssons syn på parakyrklighet, där han avser att en organisation som inte är församlingsbaserad *eller* där anknytningen till ett bestämt samfund saknas, kan BD inte anses vara parakyrklig.³⁵³ Kopplingen mellan BD och Svenska Baptistsamfundet är alltför tydlig, även om BD:s idéer ibland till synes avviker från samfundets. Inom BD har man t.ex. ibland brukat ett språk som är influerat av nyandligheten, men innehållet avviker inte nämnvärt från traditionell kristen tro. BD:s idéer har också nått till andra kristna sammanhang. Inte minst Sinnesrogudstjänsterna har nått över flera samfundsgränser.³⁵⁴

Att BD inte kan ses som direkt parakyrklig visar även dess försök att bilda en församling. En s.k. Shalomgemenskap var tänkt att bli en helt ny församling som BD startade hösten 2002, den grundades i samförstånd med Baptistsamfundet. Gemenskapen var inte en baptistförsamling men från samfundets sida har man velat se Shalomgemenskapen som en "nya tidens baptistförsamling", dvs. som en modell på hur en ny gemenskap kunde föra de baptistiska idealen tro, frihet och gemenskap vidare i en nutida annorlunda form.³⁵⁵

Det har även framförts tankar på att BD skulle vara en del av new age-rörelsen och vilja befrämja new age-propaganda på grund av den dialog som förts med sökare. Trots en noggrann genomgång av forskningsmaterialet framkommer det inte att BD skulle stå för nyandliga läror, även om man för dialog om alternativa terapiformer och tekniker som också används inom nyandligheten. I BD:s verksamhet har visats en öppenhet gentemot sökande människor som företräder olika alternativa andliga fenomen. Detta gör emellertid inte BD till en företrädare för nyandlighet utan det borde i så fall finnas en tydlig teologisk avvikelse från den baptistiska läran som kunde påvisa BD:s koppling till new age. Någon uppenbar avvikelse går inte att spåra i

---

³⁵² Följer man Fred Nilssons definition av parakyrklighet (se avsnitt 3.3.1) kan BD sägas ha åtminstone parakyrkliga drag.

³⁵³ Gustafsson 1997, 134.

³⁵⁴ www.alkodrog.com/div_info.htm (08.09.2005). Se närmare avsnitt 5.6.1.

³⁵⁵ Holst E-K 2005, 237; HRA. Intervju med Karin Wiborn 27.05.2005. Shalomgemenskapen undersöks närmare i avsnitt 5.6.3.

Månsus litteratur, föredrag eller i de intervjuer han gett, även om andligheten till det yttre varierar. Inom Svenska Baptistsamfundet har man inte heller uttryckt minskat förtroende för den teologiska linje Månsus haft inom BD. Det har visserligen funnits frågor kring verksamheten och samtal har förts inom samfundet kring BD, men förtroendet för Månsus har bestått.³⁵⁶

Anspråken på vad BD:s ledning önskar att den skall vara och verka för kan ses som höga. Såväl definitionen på BD:s hemsida ovan som Månsus uttalande nedan tyder på det. Hans roll inom BD har varit att formulera och presentera nya verksamhetsidéer och att hålla BD à jour med trenderna i världen och i det svenska samhället.³⁵⁷ Månsus vill att BD "ska vara en lättörlig avskjutningsramp för nya idéer" som kyrkor och andra organisationer kan inspireras av i sin verksamhet.³⁵⁸

Trots den mångfacetterade bild som BD uppvisar och även själv framhåller, framträder ett grundmönster dels hos grundaren Harry Månsus, dels i de återverkningar BD:s verksamhet tagit sig uttryck i. En sammanhållande faktor är den kristna recoveryn och därmed de grundtankar som härstammar från tolvstegsprogrammet. Eventuellt är min definition av BD som en kristen recoveryorganisation något förenklad, men å andra sidan finns det inte någon annan lika stark och tydligt bärande linje i BD:s verksamhet som recoveryn utgör. De övriga verksamhetsgrenarna kommer och går under olika tidsperioder medan recoveryn är av bestående karaktär.

I diskussionen om vad BD är kan en del av svaret finnas genom att undersöka varför den överhuvudtaget kom att grundas, dvs. vilka behov som fanns vid den tidpunkten i kyrka och samhälle. Det är knappast någon tillfällighet att BD uppstod under 1990-talet. Religionssociologiska undersökningar visar att det under 1900-talets senare hälft i Sverige både på samhälls- och individplan skedde en förändring som tyder på minskat intresse för etablerad religion. Efter decen-

---

³⁵⁶ Både Birgit Karlsson, tidigare missionsföreståndare inom Svenska Baptistsamfundet, och nuvarande missionsföreståndaren Karin Wiborn intygar i intervjuer att samfundet till fullo har haft förtroende för BD:s verksamhet och Harry Månsus. Ett gott förtroende hade knappast varit möjligt ifall BD ägnat sig åt någon form av new age-propaganda. HRA. Intervju med Birgit Karlsson 26.05.2005; HRA. Intervju med Karin Wiborn 27.05.2005. Jag återkommer till new age-dialogen i avsnitt 4.4.2.

³⁵⁷ Dialog Sverige våren 2001; HRA. Intervju med Lea Månsus 22.04.2002.

³⁵⁸ Larsson 2002; HRA. Intervju med Lea Månsus 22.04.4002.

nier av religiös förändring där kyrkan alltmer förlorade sin forna maktposition och sitt inflytande i samhället, uppkom det på 1990-talet ett nyuppvaknat intresse för andliga frågor i Sverige. Detta gällde dock mer alternativa andliga rörelser och privatreligiositet än de kristna kyrkorna och samfunden.³⁵⁹ Inom BD uppmärksammades denna trend och Månsus gav sig in i dialog med sökande människor. Att även de etablerade religiösa kyrkorna och samfunden fortsättningsvis hade en betydelse under 1990-talet visar exempelvis den s.k. Sverigeräkningen. Under ett veckoslut, 24–26.09.1999, kartlades 550 500 kyrkobesök i Sverige. I undersökningen ingick deltagande i såväl kristna som andra religioners gudstjänster och samlingar. Antalet kyrkobesökare var 6,2 % av befolkningen, vilket innebär att var sextonde svensk uppvisade ett intresse för etablerad religion. Då antalet gudstjänstdeltagare via TV eller radio medräknades visade det sig att ca en miljon svenskar sammanlagt, 12 % av befolkningen, tog del av det religiösa utbud som erbjöds under helgen. Också nyandligheten representerades i Sverigeräkningen. Nyandliga grupperingar som organiserat sig i Sverige beräknades vid millennieskiftet ha ca 50 000 medlemmar. En stor del av verksamheten inom new age saknar en fast organisation och föll därför utanför ramen för undersökningen. Detsamma gäller den s.k. privatreligiositeten som i viss mån kan sammanfalla med nyandligheten men även stå helt utanför.³⁶⁰ Försöken inom BD att skapa möten mellan olika andligt intresserade människor kom av den orsaken synnerligen lämpligt in i bilden då det fanns ett behov därav. Samtidigt fanns den alltmer växande AA-rörelsen i USA med i bilden under 1990-talet. Den spriddes även till Sverige i form av Minnesota-modellens behandlingshem och ett växande antal AA-grupper.³⁶¹

Också Svenska Baptistsamfundets behov av nya verksamhetsidéer för att vitalisera och upprätthålla verksamheten i baptistförsamlingarna i Sverige bör ses som en orsak till att BD växte fram. Månsus kom här genom sin person att spela en viktig roll eftersom han eftersträvade att föra dialog med såväl privatreligiösa människor som sökare inom new age och tolvstegsrörelsen. BD med Månsus i spetsen utvecklades till ett forum där aktuella frågor för både kyrka och samhälle i dialo-

³⁵⁹ Gustafsson 1997, 233–235; Olivestam & Eriksson & Lindholm 2002, 283–287.

³⁶⁰ Frisk 2001, 170–172; Skog 2001, 15–28; Olivestam & Eriksson & Lindholm 2002, 169–170, 283–284, 334–335.

³⁶¹ Jfr Helmersson Bergmark 1995, 72–73. AA-möten ingår som en del av behandlingen inom Minnesota-modellen. Se avsnitt 2.2.6.

gens form kunde föras fram och bemöta samtidens behov. Att frågorna berörde människors längtan och behov innebar samtidigt att den kristna recoveryns tankar som Månsus ivrade för fick ett gensvar. Under den aktuella undersökningsperioden har Månsus framstått som en oersättlig förgrundsgestalt för BD. Tidvis har andra personer influerat verksamheten men i betydligt mindre utsträckning än Månsus. Detta påstående har även framkommit i flera intervjuer med både nuvarande och tidigare anställda inom Svenska Baptistsamfundet.³⁶² Månsus starka personlighet och intresse för att tolka samtida fenomen i samhället har även gett upphov till att han av baptistledare kallats för en "profet".³⁶³

Harry Månsus har varit ansvarig verksamhetsledare för BD från starten fram till sommaren 2000 då Sven-Gösta Holst under ca tre års tid övertog det operativa ansvaret för verksamheten.³⁶⁴ År 2002 hade BD sju anställda varav de flesta på deltid. På grund av nedsatt ekonomi och en intern konflikt slutade Holst i och med utgången av 2002. Han fortsatte därefter under en tid att arbeta inom BD på frivillig basis. Också andra deltidanställningar upphörde då anslagen från Baptist-samfundet halverades. Månsus återtog det operationella ansvaret vid sidan av rollen som ideolog. Lea Månsus fortsatte att handha ansvaret för BD:s kontor på deltid.³⁶⁵

I förhållande till OO samt CRI och NACR har BD en ganska lika bakgrund gällande ledarskapet i organisationen. Både grundarna Bartosch och Ryan har utformat verksamhetsidéerna inom sina respektive kristna recoveryorganisationer. För det mesta har de även haft det

---

³⁶² HRA. Intervju med Karin Wiborn 27.05.2005; HRA. Intervju med Sven-Gösta Holst 27.05.2005; HRA. Intervju med Leif-Erik Holmqvist 08.07.2005.

³⁶³ HRA. Intervju med Birgit Karlsson 26.05.2005; HRA. Intervju med Karin Wiborn 27.05.2005; HRA. Intervju med Maria Hägglund 06.10.2005.

³⁶⁴ Innan Sven-Gösta Holst (f. 1954) blev BD-anställd hade han arbetat inom media med film- och TV-produktioner. Han är gift med baptistpastorn Eva-Karin Holst. Han fick redan hösten 1998 till och med hösten 2000 en 20–40 % projektanställning för att ansvara för arbetet i BD:s s.k. filialförsamlingar i Stockholm. SBA. SU-protokoll 01.09.1998, § 5; SBA. BMS-protokoll 27.10.1999, § 9. Jfr Holst 2002, 8.

³⁶⁵ Svenska Baptistsamfundets Årsbok 2001, 19; SBA. MS-protokoll 06–07.12.2002, § 7; BDA. BD-protokoll 11.12.2002; Dagen 08.05.2003; HRA. Intervju med Sven-Gösta Holst 27.05.2005. Den interna konflikten inom BD som kulminerade 2003 granskas i nästa avsnitt.

operationella ansvaret. Grundarnas äkta makar har varit involverade i verksamheten. Så är också fallet inom BD.³⁶⁶

4.2 Grundaren och ledaren Harry Månsus

För att nå en förståelse av Brommadiologen och dess kristna recovery är det av vikt att beskriva Harry Månsus levnadshistoria, teologi och vilka idéer som kommer till uttryck i hans författarskap samt sätt att utöva ledarskap.

Harry Månsus föddes den 2 maj 1941 i Kaitsor, Vörå, i Finland. Hans föräldrar Effie och Helge Månsus var aktiva medlemmar i Kovik baptistförsamling i norra Vörå. Bägge föräldrarna hade haft en frikyrklig uppväxt. Modern utbildade sig till evangelist inom den baptistiska Örebromissionen i Sverige och kom under sina ungdomsår att arbeta i baptistförsamlingar i Österbotten. Hon var ekumeniskt inriktad. I Vörå hade hon kontakt med personer som var medlemmar i missionsförsamlingen och samarbetade med söndagsskollärare som tillhörde de lutherska väckelserörelserna i bygden. Fadern var småbrukare på hustruns hemmansgård som makarna inlöst hälften av.³⁶⁷ Harry Månsus växte upp i den österbottniska landsbygds miljön där flera kristna rörelser präglade det religiösa livet. I Vörå var Evangeliska rörelsen, pietismen, baptismen, Fria missionsförbundet och pingstväckelsen representerade under hans uppväxttid.³⁶⁸ Det som också präglade

---

³⁶⁶ Lea Månsus (f. 1944 Johansson) har varit deltidsanställd som administratör på Brommadiologen vid sidan av sitt arbete som bibliotekarie på folkhögskolan Betel och Teologiska Högskolan Stockholm. De övriga anställda har haft deltidsanställningar under begränsade tidsperioder då ekonomiska medel funnits. Harry Månsus har tidvis varit heltidsanställd. HRA. Intervju med Lea Månsus 22.04.2002; HRA. Intervju med Sven-Gösta Holst 27.05.2005.

³⁶⁷ Månsus 1988b, 84–85; 1989d, 39–40; Hagberg 1994; Liljeström 1996; HRA. Brev från Harry Månsus till förf. 27.10.2006.

³⁶⁸ Den evangeliska rörelsen (Svenska Lutherska Evangelieföreningen i Finland) och den s.k. senare pietismen (Kyrkans Ungdom) var kyrkliga väckelserörelser som hade ett starkt fäste i Vörå. Inte minst den Evangeliska rörelsen hade en s.k. väckelsetid under 1940-talet i Österbotten då många människor knöts till rörelsen och verksamheten var livlig. Föreningen spred sitt budskap bl.a. via kolportörsverksamhet och hade ett aktivt barn- och ungdomsarbete. Vörå baptistförsamling fanns på orten sedan 1873, missionsförsamlingen tog form de första åren på 1900-talet och pingstförsamlingen Elim grundades 1933. Pingst- och baptistförsamlingen sammanslogs 1995 till en ekumenisk frikyrkoförsamling, Vörå frikyrka (senare Vörå Frikyrkoförsamling). Församlingen registrerades som ett nytt religiöst samfund i Finland. Näsman

Månsus under barndomen var stämningar och händelser i det krigshärjade Finland. Förutom oro för släktingar vid fronten fanns också materiell nöd. Detta återkommer ofta i Månsus litterära produktion.³⁶⁹

Som 14-åring besökte Månsus pingstvännernas tältmöten och hade hösten 1955 en frälsningsupplevelse som gjorde att han kom att intressera sig för det religiösa livet. Han lät döpa sig som 15-åring och ansökte om studieplats vid Finlands svenska baptistmissions predikantskola i Vasa. Han antogs och blev samtidigt medlem i Vasa baptistförsamling. Studierna innebar bl.a. att eleverna reste runt omkring i Österbotten och höll möten i olika frikyrkoförsamlingar. Månsus hade även under studietiden en deltidstjänst som ungdomsledare i baptistförsamlingen i Vasa.³⁷⁰

Förutom det baptistiska inflytandet kom Månsus under sin tonårstid att bli påverkad av den syn på kristen tro som väckelseevangelisten Frank Mangs förmedlade.³⁷¹ Som 16-åring besökte Månsus hans väckelsemöten i Jakobstad. Frank Mangs och den väckelse som uppstod kring honom återkommer ofta i Månsus böcker.³⁷² Genom sin frälsningsupplevelse och påverkan av Mangsväckelsen växte ett kallelsemedvetande fram hos Månsus. Han började intressera sig för väckelsefrågor och evangelisation både i teorin genom studier och i praktiken genom insatser inom baptistmissionen.

Månsus tidiga ungdom präglades av ett aktivt engagemang inom den finlandssvenska baptistmissionen. Som 18-åring flyttade han till Sverige för att fortsätta sina pastorsstudier vid baptisternas predikantskola, Betelseminariet i Stockholm. Under sin tid på Betelseminariet 1959–1960 kom det flera kallelser från Finland med önskan om att Månsus skulle bli pastor i någon baptistförsamling. Han valde att

1962, 53–58, 165; Arkkila 1973, 93–96; Hildén 1973, 41–44; Hagberg 1994; HRA. Nitovuori 2006. www.nic.fi/~frikyrka/forsamling.htm (26.10.2006).

³⁶⁹ Månsus 1986, 43–46; 1988b, 48–54; 1989d, 39–62; 2003, 26–28.

³⁷⁰ Månsus 1988b, 9–10; Holmqvist 2006, 84–85, 88; HRA. Brev från Harry Månsus till förf. 27.10.2006. Vasa baptistförsamling grundades 1881. Edén 1931, 343

³⁷¹ Frank Mangs levde 1897–1994. Hans verksamhet som kringresande predikant inföll 1916–1992 främst i Finland, Sverige, Norge och Danmark. Han kom även att vistas längre perioder i USA. Mangs blev också känd via sitt författarskap. Han hade anknytning till frikyrkligheten, främst Fria Missionsförbundet, men predikade i både frikyrkor och folkkyrkor. Hans väckelsemöten, som kunde uppgå till 12 per vecka, samlade stora åhörarskaror. Mangs hade under 1930-talet kontakt med Oxfordgrupprörelsen som delvis påverkade hans förkunnelse. Eldebo 1997, 9–11, 170–173.

³⁷² Se t.ex. Månsus 1984, 31–51; 1986, 66–68; 1988b, 9–11, 14–68; 1995b, 78–88.

arbete som ungdomspastor i Karis baptistförsamling. Han utförde därefter sin militärtjänst 1961–1962³⁷³. Efter detta år fick Månsus en tjänst som distriktsarbetare på baptisternas södra distrikt i Österbotten. Denna tjänst innebar att han reste runt och höll väckelsemöten i Österbotten tillsammans med en ungdomsorkester.³⁷⁴

Månsus intresse för teologi ledde honom 1963–1964 till *International Baptist Theological Seminary* i Rüsclikon, Schweiz. Han återvände till Finland för att studera med sikte på studentexamen. Han gifte sig 1965 med diplomkorrespondenten Lea Johansson från Karis. Våren 1966 blev Månsus student vid Helsingfors Aftonläroverk. Denna examen innebar att han samma år kunde fortsätta sina teologiska studier i Schweiz och stannade där i sju år.³⁷⁵

I Schweiz studerade Månsus dels vid universitetet i Zürich, dels vid baptisternas internationella teologiska seminarium i Rüsclikon. Han valde exegetik som huvudämne och skrev arbeten inom både nytestamentlig och gammaltestamentlig exegetik. Den internationella stämningen vid seminariet och tidsandan med studentuppror och fokusering på samhälleligt engagemang påverkade honom. Han kom i kontakt med befrielse- och skapelseteologiska tankar och agerade aktivt i studentrevolten 1968 i egenskap av ordförande för studentkåren vid seminariet. Inte minst den tjeckoslovakiske professorn Jan Milic Lochman kom att påverka Månsus teologiska utveckling.³⁷⁶ Månsus tidigare betoning av väckelsefrågor och evangelisation kompletterades med tankar på människans ansvar för fred, miljö och

---

³⁷³ Månsus valde i enlighet med sin övertygelse vapenfri militärtjänstgöring. Han blev under tjänstgöringstiden ordförande för den nyländska brigadens kristliga bevaringsgrupp kallad KBG.

³⁷⁴ Holmqvist 2006, 106; HRA. Brev från Harry Månsus till förf. 27.10.2006.

³⁷⁵ Holmqvist 2006, 104; HRA. Brev från Harry Månsus till förf. 27.10.2006.

³⁷⁶ Månsus 1989d, 30; HRA. Intervju med Harry Månsus 25.05.2002; HRA. Brev från Johnny Jonsson till förf. 31.08.2005. Jan Milic Lochman var professor i systematisk teologi vid universitetet i Basel under Månsus studietid i Schweiz. Lochman är föreläsare för s.k. bibelteologi med befrielse- och skapelseteologiska drag och föreläser om ekumenik, helhetssyn och dialogtänkande. Se Lochman 1980, 5–7, 113–156; Månsus 1988b, 30, 71–72. Den kristna skapelseteologin betonar ett helhetstänkande utifrån att allting ingår i Guds skapelse. Den första trosartikelns står i fokus. Skapelsens början, den fortsatta skapelsen, den nya skapelsen och människan som Guds avbild är centrala tankar i skapelseteologin. Representanter för skapelseteologin i Sverige var författaren Gunnar Edman och teologen Gustaf Wingren. Se Kristensson Ugglå 1993, 74, 85; Jonsson 1999, 9–10.

samhälleliga frågor. Han beskriver i *Arvet som glöder* (1988) vilka tankar Lochmans föreläsningar gav upphov till:

Inom mig föddes under kursens gång en fast övertygelse att Bibeln inte enbart talar om en andlig verklighet. Nej, den har en helhetssyn på vår jordiska verklighet och den helhetssynen kan stå på egna ben i en öppen dialog om brännande frågor idag.³⁷⁷

År 1973 blev Månsus teologie magister och påbörjade doktorsstudier under handledning av Hans Wildberger och Eduard Schweizer. Samma år kallades han till Sverige av Betelseminariet som önskade anställa honom som lärare på bibellinjen. Han påbörjade sin undervisning vid seminariet hösten 1973 i exegetik och dogmatik. Ett år senare blev makarna Månsus medlemmar i Vårdkasekyrkan i Järfälla, en förenad missions- och baptistförsamling.³⁷⁸

Under tiden som lärare vid Betelseminariet kom Månsus teologi till uttryck på olika sätt. I hans artiklar under 1970- och 1980-talen står det österbottniska väckelsearvet med Frank Mangs och frågor kring evangelisation i fokus. Också miljö-, freds- och samhällsfrågor som hade aktualiserats i Schweiz lyfts fram ur ett bibel- och skapelseteologiskt perspektiv. Månsus engagerade sig också i frågor med anknytning till både det svenska och finlandssvenska baptistsamfundet under denna period. Han blev en efterfrågad talare. Detta ledde till att han i början av 1980-talet arbetade på halvtid som lärare vid Betelseminariet och använde resten av tiden till att resa och hålla tal på konferenser samt att skriva böcker.³⁷⁹

---

³⁷⁷ Månsus 1988, 72.

³⁷⁸ HRA. Intervju med Harry Månsus 25.05.2002; HRA. Brev från Johnny Jonsson till förf. 31.08.2005; HRA. Brev från Harry Månsus till förf. 27.10.2006. Wildberger var professor i gammaltestamentlig exegetik och Schweizer i nytestamentlig exegetik. Månsus doktorsavhandling skulle omfatta båda ämnena. Avhandlingen blev dock inte slutförd, men hans forskning om Bibelns "shalomteologi" kom istället att komma till uttryck i hans böcker på 1980-talet. HRA. Brev från Johnny Jonsson till förf. 31.08.2005.

³⁷⁹ Se Månsus 1974; 1975; 1977a; 1977b; 1978b; BDA. Månsus 1978c; Månsus 1979; 1980a; 1980b; 1980c; 1980d; 1981a; 1981b; 1981c; 1981d; 1982; 1983a; 1983b; 1984; 1985; 1988a; Holmqvist 2006, 113–114, 122, 129; HRA. Brev från Harry Månsus till förf. 27.10.2006.

År 1983 debuterade Månsus som författare med boken *Shalom jord! Om fred, helhetssyn och jordens framtid*. Den såldes i 25 000 exemplar.³⁸⁰ I boken framträder den teologi som Månsus tillägnat sig i Schweiz. Skapelsen står i fokus med frågor kring miljö, fred och människans frälsning. Han tar sin utgångspunkt i Bibelns profetiska samhällskritik. Exegeten Johnny Jonsson sammanfattar Månsus teologi i boken enligt följande:

De teologiska *loci* som jag lätt finner i texterna är sådana som skapelse-teologi, inkarnationsteologi, profetisk samhällskritik (från GT:s profeter bl.a. Amos, men också Jesus), Deuteronomistisk teologi och vishets-teologi, Jesu gudsrikesförkunnelse och Apokalyptik (Uppenbarelsebo-ken). I allt detta finns en grundläggande bibliskt informerad historie-uppfattning som börjar med skapelsen och som slutar med ett återupp-rättande av hela skapelsen.³⁸¹

Månsus vill aktualisera den kristna kyrkans ansvar för hela skapelsen. Han uppmanar de kristna att "återerövra hela Bibeln och hela evange-liet" genom att återupptäcka skapelse- och profettexterna.³⁸² Han efterlyser således ett konkret ansvarstagande i freds- och miljöfrågor bland aktivt kristna. Deras tal om frälsning har varit för ensidigt inriktat på individens andlighet, ansvaret för jordens framtid har kommit i skymundan. "Frälsning är skapelsens helande och människans upprättelse" summerar han budskapet i *Shalom jord!*³⁸³

Genombrottet som författare kom 1986 med boken *Vägen hem. Om livets ursprung, mening och mål*. Den nådde utanför de kristna kyrkor-na i Sverige och såldes i 60 000 exemplar. Den översattes också till danska, finska och norska.³⁸⁴ Till sitt teologiska innehåll har boken flera likheter med *Shalom jord!* och kan delvis ses som en sammanfattning av denna.³⁸⁵ Månsus exemplifierar dock i högre grad sitt bud-skap i *Vägen hem* med berättelser ur sitt eget liv och citerar välkända sånger ur både psalmboken och svensk vistradition. Bengt Kristens-son Uggle uppmärksammade *Vägen hem* i sin bok *När kartan inte stämmer* (1993). Han visar att Månsus har inspirerats av den svenske

³⁸⁰ Månsus 1983; HRA. Brev från Lea Månsus till förf. 05.01.2005.

³⁸¹ HRA. Brev från Johnny Jonsson till förf. 31.08.2005.

³⁸² Månsus 1983, 7.

³⁸³ Månsus 1983, 164.

³⁸⁴ Månsus 1986; HRA. Brev från Lea Månsus till förf. 05.01.2005.

³⁸⁵ HRA. Brev från Johnny Jonsson till förf. 31.08.2005.

teologen Gustaf Wingrens skapelseteologi. Genom *Vägen hem* för Månsus vidare Wingrens teologi i Sverige, men betoningen av kyrkan och lagen har en underordnad roll. Månsus närmar sig istället det privatreligiösa sökandet och är tämligen kyrkokritisk.³⁸⁶ Försäljnings-siffrorna tyder på att Månsus nådde fram med sitt budskap. Han uttryckte sig på ett språk som människor utanför de kristna kretsarna förstod. Upplaga efter upplaga såldes slut. Samtidigt kom Månsus alltmera att rikta blickarna utanför de kyrkliga sammanhangen för att nå sökande människor. Trots den tidvis bitska kyrkokritiken avsåg han väcka kristna till att arbeta för en vitalisering av sina församlingar som hade förlorat kontakten med livet utanför de egna kretsarna.

En betydelsefull vändpunkt skedde i december 1988 då Månsus avslutade sin tjänst som lärare på Betelseminariet och tog anställning på deltid som etisk rådgivare på behandlingshemmet Noor i Knivsta. En känsla av utbrändhet, trötthet och besvikelse över en utebliven väckelse präglade Månsus liv då han bröt upp från seminariet. Behovet av förändring på det personliga planet var en delorsak till att han antog prästen Olle Carlssons erbjudande om tjänst på behandlingshemmet. Hemmet arbetade utifrån den s.k. tolvstegsbaserade Minnesota-modellen. På behandlingshemmet upplevde Månsus att han behövde tillämpa tolvstegsprogrammet principer i sitt eget liv för att orka med arbetet. Han fascinerades av andligheten i programmet och av att alkoholisterna upplevde sig få hjälp av Gud, den högre makten, utanför den kyrkliga miljön. Månsus kom därför att idka ett studium av tolvstegsprogrammet.³⁸⁷

Samma år utgav Månsus boken *Arvet som glöder. Om väckelse och liv i Norden* (1988), en hyllningsskrift till väckelsepredikanten Frank Mangs. Boken är i stor utsträckning en skildring av Månsus barndomsmiljö och uppmanar den yngre kristna generationen att förbereda sig för en folkväckelse.³⁸⁸ Månsus befann sig under denna tidsperiod i ett spänningsfält mellan sitt gamla väckelsearv och en önskan att bryta sig ur den kristna miljön genom att träffa sökare i behandlingsmiljön. Hans strävan var fortsättningsvis att förkunna evangelium men han insåg samtidigt den kristna församlingens dilemma när det gällde att

---

³⁸⁶ Kristensson Ugglå 1993, 72–115.

³⁸⁷ HRA. Intervju med Harry Månsus 25.05.2002; Månsus 1996, 54–71; 1999a, 27–29; 1999b, 99–105; 2001a, 38–39. Behandlingshemmet Noor tillhörde behandlingskedjan Provita.

³⁸⁸ Månsus 1988.

kommunicera evangeliet utanför kyrkorna. En föreläsning 1988 på Örebro Missionsskola tyder på denna spänning:

Jag kom själv till tro i ett pingstvännernas tältmöte i Österbotten. Jag brukar säga att om jag vittnar om Guds rike, om frälsningen för fritidsgårdarnas generation i Järfälla, där jag bor, med de ord som användes då, så är de längre bort ifrån Gud när jag slutar mitt vittnesbörd än när jag började. Då kan man där hemma i Österbotten säga 'Harry har lämnat väckselinjen, det hör vi ju'. Det gör ont. Men det finns nåt som är viktigare, och det är att den Mästares spår som jag mötte under de vita fladdrande tältdukarna i Österbotten en gång, också finns utanför fritidsgårdarna i Järfälla.³⁸⁹

Parallellt med arbetet på behandlingshemmet fortsatte Månsus att föreläsa vid olika konferenser och att ägna sig åt sitt författarskap. Boken *Hem i kosmos. Om livsmod, humanism och jordens framtid* utkom 1989. Innehållsligt påminner den om de föregående böckerna. Miljö- och fredsfrågorna lyfts fram, men även en betoning av människans värde, existentiella livsfrågor och samhällseliga orättvisor.³⁹⁰ Vishets- och skapelseteologin med profetraditionen är fortsättningsvis hans teologiska tolkningsnyckel.³⁹¹ Han vill finna en brygga från de bibliska texterna till dagens situation. Han exemplifierar med berättelser som anknyter till fenomen under 1900-talet, från krigsupplevelser i den egna barndomsmiljön till Martin Luther Kings kamp mot rasförtrycket i USA. I några artiklar som även utkom 1989 betonade Månsus alltmera diakonala och humanistiska frågor.³⁹² Intrycken från behandlingsmiljön bidrog till att utveckla hans teologi.

Att Månsus valde att lämna Betelseminariet och sökte arbete inom alkoholistvården berodde inte enbart på personlig trötthet utan också på en konflikt med Betelseminariets kollegium gällande undervisningen. Han ansåg att eleverna saknade kontakt med det omgivande samhällets människor och frågor. I sin undervisning i exegetik betonade Månsus bibeltexternas relevans och tolkning för den nutida människan. Han ville även att elevernas praktik skulle förläggas utanför kyrkan och att seminariets kurser skulle öppnas för s.k. vanligt folk så att ett möte med aktuella livsfrågor och fenomen i samhället

---

³⁸⁹ Månsus 1989a, 28–29.

³⁹⁰ Månsus 1989.

³⁹¹ HRA. Brev från Johnny Jonsson till förf. 31.08.2005.

³⁹² Se Månsus 1989b; 1989c; 1989d.

skulle nå eleverna. Det kunde inte genomföras på seminariet på det sätt som han önskade. Han hade tagit del av religionssociologiska undersökningar som visade att privatreligiositeten markant ökade i det svenska samhället. Av den orsaken ville han att eleverna redan under sin studietid skulle förberedas för att möta sökares frågor. Efter sin avgång fick Månsus möjlighet att med Baptistsamfundets stöd pröva sin idé att föra dialog med människorna i samhället. Vid sidan av arbetet som etisk rådgivare anställdes han på halvtid av samfundet för denna verksamhet, som utvecklades till Brommadiologen. Bland BD:s första dialogkontakter fanns den professionella personalen från den behandlingsmiljö inom vilken Månsus verkade. Också de klienter som Månsus kom i kontakt med blev delaktiga i att BD:s recoveryarbete växte fram. Flera av dem hade läst Månsus bok *Vägen hem*.³⁹³

De avgörande impulserna för Månsus att grunda BD kom från behandlingsmiljön och från litteratur som berörde tolvstegsandligheten. Månsus nämner bl.a. John Keller och Ulf Lundell som betydelsefulla författare. Han kände igen sig i den problematik som Keller skrev om. Keller förespråkar de tolv stegen även för andra slag av problem än enbart alkohol- och drogrelaterade beroenden.³⁹⁴ Också Keith Millers bok *Steg in i livet* berörde Månsus personligen. Han såg sig själv som en arbetsnarkoman: "En arbetsnarkoman som kanske sätter sina gudsrikesvisioner och angelägna projekt högre på listan än de människor jag skall leva mitt liv med. Projekt och visioner går före."³⁹⁵ I detta avseende påminner Månsus om flera av de amerikanska kristna recoveryorganisationernas grundare, vars intresse för recovery har ett samband med en självupplevd beroendeproblematik.

Parallellt med recoverydialogen sökte Månsus tillfällen att utvidga BD:s dialogteman. I sin bok *Den kosmiska katedralen* (1996) presenterar han BD:s verksamhetsgrenar, särskilt dialogen mellan nyandligheten och olika kristna kyrkor.³⁹⁶ Utifrån sin kristna livssyn inledde Månsus en dialog med representanter för dessa. Nya områden som presenteras i boken är dialogen med recovery och new age. Den kristna recoveryrörelsen i USA presenteras genom skildringen av en resa som makarna Månsus företog till Kalifornien. Anmärkningsvärt är att

---

³⁹³ Jfr Månsus 1986, 13–17; HRA. Intervju med Lea Månsus 22.04.2002; Månsus 2003, 139–140; HRA. Intervju med Birgit Karlsson 26.05.2005.

³⁹⁴ Månsus 1999a, 27–30. Se ovan avsnitt 3.2.

³⁹⁵ Alestig 1995. Se även Månsus 1996, 75–76.

³⁹⁶ Månsus 1996.

Månsus i *Den kosmiska katedralen* även intresserar sig för Oxford-grupprörelsen, rötterna till tolvstegsprogrammet. Tidigare kontakt med grupprörelsens idéer hade skett indirekt via författare som Frank Mangs.³⁹⁷

Månsus utformade fem olika tyngdpunkter i BD:s verksamhet. Dessa blev dialogen med recovery, nyandligheten och kyrkorna. Senare tillkom dialogen med friskvård, kallad wellness³⁹⁸, och solidaritetsrörelser. Genom att föra dialog med solidaritetsrörelser ville BD delta i den socialpolitiska debatten.³⁹⁹

Idén bakom BD fann Månsus i Johannesevangeliets prolog, logoshymnen, som han kallar "en kosmisk trosbekännelse" och antar som sin egen.⁴⁰⁰ En annan biblisk grund finner Månsus i Paulus dialog med folket på Areopagen i Aten. Han citerar Apostlagärningarna 17 i flera av sina böcker och anser att Kristus på samma sätt idag behöver kommuniceras utanför kyrkornas väggar.⁴⁰¹ I en kommenterar av Johannesprologens budskap i *Den kosmiska katedralen* framkommer detta:

Den teologiska avsikten är uppenbar: Stäng inte in den kosmiske Kristus i kyrkor, fromhet och lärosatser, som inte längre nuddar vid den jord som är hans! Evangeliet är inte Guds reträtt från jorden och in i ett tryggt och fromt revir. Tvärtom, här möter vi Skaparen själv som i den kosmiske Kristus stigit ner i djupet av sin brustna skapelse - för att hela och upprätta den underifrån!⁴⁰²

Månsus fortsatte in på 2000-talet att uttrycka verksamhetsidéerna för BD genom att skriva böcker. I *Livet har en framtid. Om livsmod och befriande andlighet* (2001) utvecklar han synen på solidaritets- miljö- och

---

³⁹⁷ Månsus 1996, 60-71; HRA. Brev från Harry Månsus till förf. 27.10.2006.

³⁹⁸ *Wellness* eller *wellbeing* kan i svenskan fritt översättas som *välbefinnande* i avseende att må bra och vara frisk. Ordet är som "recovery" allmänt och betecknar en över-skådlig mängd av olika fenomen, ofta i anslutning till hälsorelaterade frågor. Inom BD avser wellbeing Howard Clinebells friskvårdsprogram. Jag använder orden "wellness" och "wellbeing" synonymt i avhandlingen. Se närmare om BD:s wellnesdialog i avsnitt 4.4.3.

³⁹⁹ www.brommadialogen.se/DOCS/02_brdsfem/brdsfem.html (23.10.2006). BD:s olika verksamhetsgrenar studeras i avsnitt 4.4.

⁴⁰⁰ Månsus 1996, 156; 2003, 261. Johannesprologen finns i Jh. 1:1-18.

⁴⁰¹ Månsus 1989d, 112; 1996, 155-156; 2003, 109.

⁴⁰² Månsus 1996, 156-157.

friskvårdsfrågor. Boken har en befrielsesteologisk grundton med hänvisningar till Bibelns exodusberättelse.⁴⁰³ Poängen är fortsättningsvis att utifrån kristen tro föra dialog med aktuella fenomen i samhälle och kyrka på ett språk som omvärlden begriper. Månsus betoning av befrielsesteologi som han kom i kontakt med under sin studietid aktualiseras på nytt i *Livet har en framtid*.

År 2003 utkom boken *Vägen hem och resan vidare. Samt en grundkurs i andlighet*. Den består av valda delar ur böckerna *Shalom jord* och *Vägen hem*. Därtill innehåller den en nyskriven del kallad "Djupare liv – en grundkurs i andlighet". Kursen är en introduktion i kristen tro. I boken presenteras även keltisk andlighet i form av Iona-kommuniteten, ett ämne som då var aktuellt för Månsus. I övrigt återkommer BD:s tidigare dialogteman: recovery, nyandlighet, kyrkan, solidaritetsrörelser och wellness.⁴⁰⁴ *Vägen hem och resan vidare* kan ses som ett försök från Månsus sida att sammanfatta sin teologi från hela den verksamma tiden som teolog. Boken gav upphov till ett nytt tema inom BD, "Djupare Liv", där Månsus tydliggjorde sin kristna identitet och BD:s förankring i Svenska Baptistsamfundet. Detta framkommer i bokens senare del. Temat "Djupare Liv" kan dock inte ses som en ny verksamhetsgren utan det innefattar Månsus tidigare tyngdpunktsområden. Att Månsus så tydligt betonar BD:s kristna profil i *Vägen hem och resan vidare* kan ses som ett ställningstagande i en konflikt som växte fram åren 2001–2003 mellan honom och Sven-Gösta Holst. Holst var BD:s verksamhetsledare då BD:s verksamhet befann sig i både en expanderande fas men samtidigt i kris. Månsus betydelse som BD:s grundare och ledare tydliggjordes i denna konflikt som kulminerade 2003.

Konflikten mellan BD:s ledare handlade enligt Månsus om att Holst skapade problem genom att utforma "formuleringar om att alla andligheter skall respekteras och att ingen andlighet har monopol på sanningen".⁴⁰⁵ Månsus var mån om att behålla en tydlig kristen profil för BD:s arbete och att framhålla sambandet till Svenska Baptistsamfundet, som också utgjorde ekonomisk garant för BD:s existens. I *Vägen hem och resan vidare* skriver Månsus om BD:s religiösa tillhörighet:

---

⁴⁰³ Månsus 2001a.

⁴⁰⁴ Månsus 2003. Jag återkommer till Grundkurs i andlighet och Iona i avsnitt 4.4.5.

⁴⁰⁵ HRA. Brev från Harry Månsus till förf. 11.02.2005.

Jag vill inte dölja att kraftmätningar om Brommadialogens vara eller icke-vara ägt rum även senare. Utan stödet från samfundets ledning, både ekonomiskt och ideologiskt, hade stormen för länge sedan svept bort det lilla växthuset, med dess framtidsfrön, från den kyrkliga arenan. Sverige har alldeles tillräckligt många trossamfund och därför har Brommadialogen från första stund täppt varje möjlighet att utvecklas till en separat rörelse eller ett nytt samfund. Vi har konsekvent arbetat utifrån existerande samfund och församlingar och bitit oss fast vid Betelseminariet i Bromma – numera Teologiska Högskolan Stockholm.⁴⁰⁶

Här förekommer en spänning i jämförelse med Månsus tidigare uttalanden om att BD inte vill vara inomkyrklig.⁴⁰⁷ Holst som inte hade någon baptistisk bakgrund hade kommit att arbeta i den riktningen. Han var i högre grad än Månsus influerad av den öppna tolvsstegsandligheten. I tidningen Von Oben 2003 uttrycker han tillsammans med sin medarbetare: "Gud behöver varken präst eller kyrka, varken teologi eller ritual för att göra skillnad i människors liv."⁴⁰⁸ Genom goda ekonomiska möjligheter under hans tid som verksamhetsledare kunde BD utvecklas och expandera. Holst konstaterar att det rådde oklarheter kring ledarskapet. Att han kom in som verksamhetsledare var ett försök att se hur BD skulle klara sig utan Månsus, inte minst med tanke på dennes förestående pensionering. Månsus hade önskat att någon annan än han skulle axla det operativa ansvaret, men han ville ändå styra de ekonomiska resurserna. Holst anser att det främst var organisatoriska och praktiska orsaker som låg bakom konflikten men konstaterar samtidigt att en ny våg av ifrågasättande riktades mot BD under hans tid som verksamhetsledare, "när jag kom att börja formulera oss ideologiskt".⁴⁰⁹

Holst önskade således organisera BD, eller åtminstone klargöra verksamheten. Redan från 1998 hade han som deltidsanställd börjat strukturera arbetet i form av bl.a. protokollföring av sammanträden. BD-tidningarna *Dialog Stockholm* och *Dialog Sverige* utkom under hans ledning. De innehöll information om BD:s samarbetsförsamlingar, de s.k. filialförsamlingarna⁴¹⁰, samt övriga nyheter från BD. De ersatte de

⁴⁰⁶ Månsus 2003, 140–141.

⁴⁰⁷ Jfr HRA. Intervju med Harry Månsus 25.05.2002.

⁴⁰⁸ Von Oben 2003.

⁴⁰⁹ SBA. BMS-protokoll 24.04.1998, § 8 bilaga; HRA. Intervju med Sven-Gösta Holst 27.05.2005.

⁴¹⁰ Jag har valt, i brist på bättre ord, att använda BD:s ord "filialförsamling" för att beskriva de (baptist)församlingar som har haft ett nära samarbete med BD. Inom BD

mindre broschyrer som dittills utkommit och utgjorde ett försök att klargöra vem som ingick i BD:s olika nätverk⁴¹¹. Holst medverkade även till att BD fick en egen hemsida på Internet och han utvecklade informationen. Han införde t.ex. annonser om verksamheten i BD:s filialförsamlingar i gratistidningen *Metro*.⁴¹²

Holst ansåg att Månsus inte hade lyckats redogöra för den verksamhet som BD bedrev och vem som ingick i den. Under konflikten 2003 kulminerade hans frustrationer och ledde slutligen till att samordningen av nätverket Dialog Sverige upphörde under 2002–2003, medan annonseringarna för filialförsamlingarna i Stockholm och Norrtälje fortsatte några år till under namnet Djupare Liv Stockholm-Roslagen.⁴¹³

Holst beskriver sin uppfattning om hur oorganiserad BD var:

[...] Dels fattade jag aldrig vad ... det var för nätverk om man skall vara riktigt ärlig. Jag tvivlade på att det ens en gång existerade ett sådant mer än i Harrys...Harry var en mästare på att gå ut och tala om saker som inte fanns, som om dom fanns, för att dom därmed skulle födas. Det är hans sätt att göra det, hur han pratade om 'vi i Brommadialogen' när det i själva verket bara var han under många år och så. Men det var Harrys stil och det fungerade för honom, men jag ville inte göra så [...] För så var det hos mig, när jag var så att säga konsument av Brommadialogen, att jag såg att här finns ett nätverk som inte jag ingår i och som jag inte heller förstår hur jag skulle kunna ingå i. Jag vill inte påstå att det var något hemligt, men att det var något exklusivt över nånting. Och det tycker jag står emot hela BD:s ideologi.⁴¹⁴

Konflikten 2003 visade att Månsus hade svårt att kunna släppa det operationella ledarskapet för BD. Han önskade tillika fortsätta utforma BD:s idéer enligt sitt synsätt, kristen tro skulle tydligt framträda i

---

används även "filial" och "filialkyrka". Orden i sig är missvisande eftersom det skulle innebära att BD skulle ha varit en huvudkyrka som sprids ut i mindre filialförsamlingar. Jfr HRA. Intervju med Birgit Karlsson 26.05.2005. Närmare principer för filialförsamlingarna finns i avsnitt 4.4.1.

⁴¹¹ I nätverket ingick BD:s filialförsamlingar. I nätverket Dialog Sverige ingick Dialog Stockholm-Mälardalen och Dialog Norr och Dialog Syd. Se nedan avsnitt 5.3.

⁴¹² SBA. SU-protokoll 01.09.1998, § 5; BDA. BD-protokoll 11.08.1998, § 2:1; 03.12.1998, § 3b; 15.12.1998, § 4. Se exempelvis *Metro* (Stockholm) 28.09.1998; 26.10.1998.

⁴¹³ BDA. BD-protokoll 01.03.2002; Djupare Liv hösten 2003; hösten 2004.

⁴¹⁴ HRA. Intervju med Sven-Gösta Holst 27.05.2005.

verksamheten. Tidningen *Sändaren* skrev 2005 att BD:s kris hade varit både ekonomisk och ideologisk. En del av BD:s kritiker hade enligt artikeln ansett att "de kristna förtecknen försvunnit från Brommadiologen".⁴¹⁵ I Missionsstyrelsens protokoll förekommer också en antydning om att konflikten gällt verksamhetens innehåll. Missionsföreståndaren rapporterade för styrelsen att Holst arbetat enligt "sökarspåret" och att Månsus betonat "kyrkospåret".⁴¹⁶ Månsus uppgav i en tidningsintervju redan ett par år innan konflikten att han innerst inne är en evangelist som önskar förmedla kristen tro.⁴¹⁷ Hans nyorientering mot det kyrkliga hållet 2003 blev därför mer ett tydliggörande av sin och därmed BD:s andliga ursprungliga tillhörighet än någon ny inriktning.

BD hade startat som en enmansorganisation och fortsatte efter Holsts avgång i den riktningen.⁴¹⁸ BD var i hög grad ett med sin grundare och hans sätt att formulera verksamhetsidéerna och sköta det operativa arbetet.⁴¹⁹ Ett mönster med en framträdande och styrande grundare kan även ses i de amerikanska kristna recoveryorganisationerna OO, CRI och NACR. En parallell till Oxfordgruppledaren Frank Buchman kan delvis ses i Månsus sätt att utöva ledarskap. På basen av

---

⁴¹⁵ Lantz 2005a.

⁴¹⁶ SBA. MS-protokoll 12-13.09.2003, § 13. Antologin *Konsten att leva* som utkom 2005, med Månsus som redaktör, kan ses som en mera tydlig betoning av "kyrkospåret" efter 2003. Samtliga författare är uttalat kristna och de nyandliga sökarna saknas bland författarna. Se Månsus 2005a, 9-19.

⁴¹⁷ Ramstrand 2001.

⁴¹⁸ Harry Månsus har själv uttryckt sin roll inom BD: "Brommadiologen i befintlig form (skapad och ledd av Harry Månsus) upphör våren 2006." HRA: Brev från Harry Månsus till förf. 11.02.2005.

⁴¹⁹ Jfr HRA. Intervju med Karin Wiborn 27.05.2005; HRA. Intervju med Leif-Erik Holmqvist 08.07.2005; HRA. Intervju med Maria Hägglund 06.10.2005. År 1996 konstaterar Svenska Baptistsamfundets skolutskott att "Bromma-Dialogens verksamhet baseras i hög grad på Harry och Lea Månsus". SBA. SU-protokoll 06.11.1996, bilaga 5. Att BD hade en intern ledningsgrupp omnämns första gången i Svenska Baptistsamfundets Årsbok 1999, i årsboken 2000 vilka personer som ingick i den. Innan årsboken 1999 uppgavs i böckerna att BD stod under Harry Månsus ledning. Holst såg till att ledningsgruppens möten protokollfördes från 1998. Representanter från Baptistsamfundet skulle ingå i gruppen, i regel deltog inre missionens sekreterare och ibland samfundets ekonom. HRA. Intervju med Leif-Erik Holmqvist 08.07.2005. Jfr BDA. BD-protokoll 11.08.1998-10.01.2003. BD:s ledningsgrupp har haft en oklar och ganska osynlig roll. I dess egna protokoll diskuteras frågan om gruppen skall kallas lednings- eller referensgrupp. Likaså har man haft problem med att veta vem som ingår i gruppen. Vid behov har nya medlemmar tagits in, t.ex. från Baptistsamfundet. BDA. BD-protokoll 04.11.1998, § 1; 06.09.2000, § 5; 13.02.2001, § 1a.

grundarens personliga upplevelser och kontakt med olika personer utformas centrala idéer som blir riktgivande för verksamheten. Organisationen förväntas leva enligt grundarens nya upplevelser och visioner. Därmed blir organisationen och grundaren oskiljaktiga.

Sammanfattningsvis kan konstateras att Månsus haft en central roll som BD:s grundare och ledare. Han har i sin litterära produktion utvecklat de tyngdpunktsområden som antagits som BD:s verksamhetsgrenar. Månsus egna livserfarenheter, andliga upplevelser och möten med företrädare för olika rörelser och organisationer kommer till uttryck i hans böcker. Dessa möten och upplevelser ligger till grund för BD:s idéer och handlingsprogram. Samma mönster finns i de undersökta rötterna till kristen recovery, Oxfordgrupprörelsen och AA. Grundarna är betydelsefulla för utformandet av verksamhetsidéerna. Också kristna recoveryorganisationer i USA lägger stor vikt vid grundarna, vars idéer är riktgivande för verksamheten. Som BD:s grundare har Månsus haft svårt att överlåta ledarskapet till någon annan, både i fråga om den operativa verksamheten och i utformandet av idéer. Detta kom till uttryck i en konflikt som 2003 kulminerade mellan Månsus och verksamhetsledaren Sven-Gösta Holst. I nästa avsnitt undersöks några samarbetsparter i Sverige som även influerat Månsus tänkande och därmed påverkat BD:s verksamhet.

4.3 Samarbetsparter i växelverkan

Från att BD:s dialogverksamheten inleddes 1991 har det funnits flera samarbetsparter och inspiratörer som Månsus har haft kontakt med. Flera av dem har liksom BD en kristen bakgrund. Det är knappast möjligt eller meningsfullt för uppgiften i avhandlingen att heltäckande kartlägga samtliga organisationer eller enskilda människor som har samarbetat med BD. Hela den kristna och profana tolvstegsvärlden både i USA och i Sverige, nyandliga profiler, terapiformer, organisationer, representanter för miljö- och solidaritetsrörelser samt olika slag av lokala församlingar och kyrkliga instanser kan också räknas till BD:s samarbets- eller dialogparter. Jag presenterar därför i detta avsnitt ett urval av de samarbetsparter och inspiratörer i Sverige som regelbundet har förekommit i BD:s sammanhang. Flera av dem har

bidragit till att understöda BD:s kristna recovery genom ekonomiskt stöd eller genom idémässiga influenser.⁴²⁰

4.3.1 Svenska Baptistsamfundet

BD:s anknytning till Svenska Baptistsamfundet (SB) är stark. I boken *Från kyrka till wellbeing* (2002) beskrivs SB visa "ett nytänkande genom att vid sidan av församlingsarbetet utveckla ett antal projekt med olika inriktningar som Brommadiologen, Självårdsskolan och BroBygge-projektet".⁴²¹ Dessa omnämnda projekt relaterar till BD:s verksamhet. I SB:s historik *Tro, frihet, gemenskap*, som utgavs vid samfundets 150-års jubileum 1998, omnämns Brommadiologen som en del av den baptistiska historieskrivningen.⁴²² BD har således både internt och externt uppmärksammats vara en del av SB:s verksamhet.

Svenska Baptistsamfundets historia sträcker sig tillbaka till 1800-talets mitt. Baptismen kom till Sverige 1848 genom den svenska baptistpionjären F.O. Nilsson. Den 21 september 1848 skedde det första baptistiska dopet i Sverige. De första baptisterna förföljdes för sin tro. Man fortsatte dock att kämpa för samfundets viktiga hörnstenar: tro, frihet och gemenskap. År 1866 grundade Baptistsamfundet en egen predikantutbildning, Betelseminariet, med K.O. Broady som rektor. Idag kallas utbildningen Betel och är en del av Sjövik folkhögskola. Man har utbildning både inom bibelkunskap och inom musik. I slutet av 1800-talet startade även missions-, tidnings- och förlagsarbete. En av den svenska baptismens pionjärer, Anders Wiberg, utvecklade den baptistiska litteratur- och utbildningsverksamheten. Svenska Baptisternas Ungdomsförbund grundades 1905. År 2007, nästan 160 år efter att baptisterna började sin verksamhet i Sverige, fanns det ca 225 församlingar som var anslutna till samfundet. Antalet medlemmar i SB uppgick till ca 17 200. SB leds av en Missionsstyrelse med missionsföreståndaren i spetsen.⁴²³

Svenska Baptistsamfundet är, som ovan nämnts, huvudmannaoorganisation och ekonomisk garant för BD. Samfundet ser BD som en del av

---

⁴²⁰ Jfr nedan avsnitt 4.4.

⁴²¹ Olivestam & Eriksson & Lindholm 2002, 237.

⁴²² Hallqvist & Westblom 1998, 254.

⁴²³ Westin 1956, 36–38, 51–60; Karlsson 1998, 19–21, 41–44; Lindvall & Åsqvist 1998, 170–185; Olivestam & Eriksson & Lindholm 2002, 234–237; www.baptist.se/omoss.4.36c18fc710767b53215800011861.html (16.05.2007).

sina utvecklings- och pionjärprojekt med syfte att vitalisera och skapa nytänkande i baptistförsamlingar. I samfundets årsböcker kan även utläsas att samfundet ser BD som ett missionsprojekt. De människor som BD får kontakt med via sin verksamhet ges "det kristna budskapet i en öppen dialogmiljö" eller "erfarenhet av livsnära kristen tro".⁴²⁴ BD ses sålunda av SB som en verksamhet vars uppgift är att värna om baptistförsamlingars utveckling och att skapa kontakt med sökande människor utanför församlingarna. Dessa uppgifter kan knappast åtskiljas från varandra. Ifall nya människor kommer i kontakt med baptistförsamlingarna är en utveckling av församlingslivet möjlig.

BD har inte varit SB:s enda utvecklingsprojekt. Som ett exempel på ett annat projekt kan nämnas projektet Naturlig församlingsutveckling (NFU), ett arbete som söker strategier för att hjälpa församlingar att utnyttja sina resurser bl.a. genom att satsa på ledarskapsfrågor. SB samordnar detta allkristna projekt i Sverige. BD kommer därmed via samfundet i kontakt med andra verksamhetsgrenar som SB bedriver. NFU:s arbete har ibland lyfts fram under BD:s konferenser. Månsus har kallat NFU för ett av BD:s "syskon". Han vill att BD jämsides med andra utvecklingsprojekt inom SB skall bidra till att vitalisera baptistförsamlingar.⁴²⁵ Idén med att tillföra befintliga församlingar nytt liv kom även fram i såväl Oxfordgrupprörelsen som den form av amerikansk kristen recovery som CRI och NACR står för. Skillnaden består i att SB själv arbetar för förnyelse inom sina egna församlingar och inom ramen för egna projekt. Man anlitar inte en utomstående kristen parakyrklig organisation för att åstadkomma en förändring.

Åren 1991–1998 verkade BD i nära anslutning till Betelseminariets verksamhet och lydde under det s.k. Skolutskottet inom SB. Skolutskottets uppgift var att handha utbildningsfrågor och kursverksamhet i seminariets regi. Utskottets protokoll visar att BD:s plats i utskottet inte var självklar utan att man ibland såg BD som en gren av Baptisternas Mission i Sverige. Att BD lydde under Skolutskottet i sju år ter sig ändå ganska naturligt eftersom Månsus hade fungerat som lärare vid Betelseminariet och därefter fått anslag av SB att utpröva sina idéer om utveckling av skolans undervisning genom att grunda BD.

---

⁴²⁴ Svenska Baptistsamfundets Årsbok 1994–1995, 15; 1999, 22.

⁴²⁵ Svenska Baptistsamfundets Årsbok 2002, 22. HRA. Föredrag av Harry Månsus 20.10.2001. Naturlig församlingsutveckling presenterades bl.a. vid Brommadialogens Höstakademi 2001.

Månsus månade om att BD:s verksamhet skulle integreras med det teologiska seminariet. Seminariets elever deltog därför i början av BD:s verksamhet i olika evenemang som arrangerades, t.ex. Sinnesro-gudstjänster. De fick också praktisera i baptistförsamlingar som hade startat ett arbete i BD-anda.⁴²⁶

I rapporter från Skolutskottet till samfundets Missionsstyrelse framkommer att det fanns problem med BD:s expanderande verksamhet kring åren 1997–1998. Det var främst praktiska problem i Betelseminariets lokaliteter som orsakade diskussioner bland skolans personal.⁴²⁷

Under perioden 1999–2001 förflyttades BD till att lyda under utskottet för Baptisternas Mission i Sverige (BMS). NFU:s föregångare "Öppna dörrar" kom vid samma tidpunkt att relateras till BMS, likaså utbildningen BroBygge som arbetade enligt BD:s idéer. Förflyttningen innebär att ansvaret för BD:s idéutveckling, budget och personal skulle handhas av BMS. En antydning om att BD behövde struktureras bättre kan utläsas i en del protokoll inom både Skolutskottet och BMS. Månsus, som en tid deltog i BMS-utskottets sammanträden i egenskap av tjänstemannamedlem, skrev ett år innan förändringen trädde i kraft ett brev till BMS där han hävdade att skolans rektor orsakat diskussioner om BD:s plats: "[...] kom ett brev från rektor där dialogprojektets plats på seminariet ifrågasattes och bollandet mellan BMS och Skolutskottet började igen med oförminskad styrka".⁴²⁸

Konflikter och svårigheter med att handha den strukturellt oklara BD med Månsus i spetsen utgjorde orsaker till att BD kom att lyda under BMS. Utskottet gjorde försök att diskutera vad BD:s verksamhetsinriktning skulle innebära. Man önskade anknyta en del av samfundets diakonala verksamhet till BD eftersom man ansåg att BD hade en diakonal inriktning i sitt arbete. Samtidigt ansåg BMS att det fanns en

---

⁴²⁶ SBA. SU-protokoll 16.04.1991, § 5; 18.02.1992, § 10; 08.02.1993, § 5; 31.01.1994, § 5; 25.04.1994, § 9; 30.08.1994, § 5; 17.11.1998, § 4.

⁴²⁷ SBA. MS-protokoll 19–20.09.1997, § 13.2; 06–07.1998, § 12.2.

⁴²⁸ SBA. SU-protokoll 07.12.1993, § 5; SBA. BMS-protokoll 24.04.1998, § 8 bilaga; SBA. MS-protokoll 18–19.09.1998, § 8; SBA. BMS-protokoll 05.02.1999, § 5. Rektor för Betelseminariet då Månsus skrev sitt brev var Per Håkansson. I ett av Missionsstyrelsens protokoll framkommer att Månsus tjänst redan 1995 blev till 50 % anknuten till BMS i ekonomiskt avseende. SBA. MS-protokoll 02.06.1995, § 11.4.

inriktning på evangelisation inom BD.⁴²⁹ Följande utdrag ur ett BMS-protokoll 1999 visar på detta:

Bromma-Dialogens interna process och en diakonal samordning, innebär två olika processer. Två bilder, den första modellen över Bromma-Dialogens evangeliserande riktning. Evangelisation stavas dialog och diakoni idag (Martin Lönnebo). Den andra bilden handlar om att det finns två spår i recovery och dialog. Vi står i fas att starta två nya spår, genom wellness och solidaritet. Tre av dessa fält är diakonala. Hjälpa den stressade människan att hålla ihop sin familj. Behövs resurser att utveckla spåren var för sig i nätverk.⁴³⁰

Månsus ansåg att BD hade en diakonal verksamhet men ville inte att BD skulle bli ansvarig för delar av den diakoni BMS handhade. Han tänkte sig att BD:s huvuduppgift att föra dialog med sökarna i så fall kunde komma i skymundan.⁴³¹ BD utvecklades därför ganska fritt i förhållande till SB:s övriga verksamhet även om man hade ett nära samarbete i många avseenden. BMS hade svårt att påverka BD i någon särskild riktning.

Hösten 2001 uppstod ett helt nytt utskott inom SB, det s.k. Pionjärutskottet (PiU). BD kom från utskottets första början att lyda under det. Orsaken till att utskottet uppstod handlade om att SB omorganiseras och delar av BMS verksamhet indelades i flera olika utskott. PiU:s ansvarsområde var att handha pionjärprojekt inom SB. För BD:s del innebar pionjärbetet att starta en ny församling utifrån BD:s idéer.⁴³² Också inom PiU fanns det en osäkerhet att handha ansvaret för BD. I PiU:s verksamhetsplan 2002–2003 framgår att då det gäller resurserna för BD i fråga om ekonomi och personal, så önskade man att besluten skulle tas av Missionsstyrelsen.⁴³³ Det visade sig emellertid att BD inte hann ingå i PiU mer än en kort tid innan ett nytt utskott blev aktuellt.

Att BD på något sätt blev något av ett "problembarn" inom SB:s olika utskott är något som förekommer mellan raderna i flera protokoll.

---

⁴²⁹ SBA. BMS-protokoll 27.08.1999, § 6; 27.10.1999, § 6.1.

⁴³⁰ SBA. BMS-protokoll 17.11.1999, § 6.3.

⁴³¹ SBA. BMS-protokoll 27.08.1999, §6.

⁴³² Svenska Baptistsamfundets Årsbok 2002; SBA. MS-protokoll 21–22.09.2001, §12; 26.10.2001, § 13; SBA. PiU-protokoll 25.10.2001, § 2; 08.12.2001, § 6 bilaga; 26.04.2002, § 5.

⁴³³ SBA. PiU-protokoll 08.12.2001, § 6 bilaga.

Månsus starka ställning som en känd profil bland kristenheten i Sverige skapade en viss osäkerhet inom utskotten om hur BD och Månsus skulle hanteras. BD kom inte efter Skolutskottet att stanna mer än ett par år i gången i något av SB:s utskott. Så blev alltså även fallet i PiU. Redan våren 2003 var BD på initiativ av den nyinstallerade missionsföreståndaren Karin Wiborn ett eget utskott som lydde direkt under henne. BD:s egen ledningsgrupp utgjorde utskottets medlemmar.⁴³⁴

BD hade i praktiken ett ganska självständigt styre under tiden inom Baptistsamfundets olika utskott. De kunde inte i någon större utsträckning sköta BD:s angelägenheter annat än i vissa projekt, t.ex. i fråga om Shalomgemenskapen. Mot den bakgrunden är det inte märkligt att utskotten uttryckte en viss osäkerhet kring att handha BD.⁴³⁵

Då BD blev ett eget utskott kom dess frågor alltmera på Missionsstyrelsens agenda. I MS-protokollen under perioden 2003–2005 finns BD regelbundet med. Missionsföreståndaren Karin Wiborn såg till att rapporterna från utskottet nådde Missionsstyrelsen. På det sättet fick Missionsstyrelsen en bättre inblick i BD:s verksamhet än tidigare då rapporteringen sköttes via de olika utskott som BD lydde under. Kommunikationen förbättrades mellan SB och BD, inte minst genom att missionsföreståndaren och Månsus stod i direktkontakt via BD-utskottet.

Missionsföreståndaren Karin Wiborn var väl insatt i Månsus idéer som hon kommit i kontakt med sin studietid på Betelseminariet. Hon hade idkat dialogarbete i Centrumkyrkan i Farsta, som inte var anknuten till BD:s verksamhet. Hennes avsikt med BD-utskottet var att stärka kopplingen mellan BD och SB så att Missionsstyrelsen skulle få insyn i BD. Med tanke på att SB stått för BD:s ekonomi såg hon det naturligt att BD skulle ha en tydlig relation med baptisterna.⁴³⁶

---

⁴³⁴ Svenska Baptistsamfundets Årsbok 2004, 21. Medlemmarna i BD:s utskott då det bildades enligt årsboken 2004 var: Magnus Fredricson, ordförande, Eva-Karin Holst, Maria Hägglund, Harry Månsus, Karin Olofsdotter och Karin Wiborn.

⁴³⁵ Missionsföreståndaren Karin Wiborn uttrycker att BD:s ledningsgrupp "levde lite grann sitt eget liv, väldigt långt ifrån Baptistsamfundet". HRA. Intervju med Karin Wiborn 27.05.2005.

⁴³⁶ HRA. Intervju med Karin Wiborn 27.05.2005.

I Missionsstyrelsens protokoll 1991–2005 framkommer att BD rönt uppskattning för sitt arbete. Styrelsen har följt med BD:s samlingar och konferenser och har noterat att arbetet samlat människor långt utöver samfundets gränser. Månsus har haft ett gott förtroende och har medverkat i SB:s egna konferenser. Han har även blivit uppskattad för den arbetsinsats han gjort för att bidra till BD:s ekonomi. De problem som protokollen uttrycker handlar främst om ekonomiska resurser och att BD kunde förtydliga planeringen av sin verksamhet, något som även Sven-Gösta Holst konstaterade under sin period som verksamhetsledare. BD har tidvis fått leva i osäkerhet om verksamheten alls kan fortsätta på grund av svårigheter med finansiering. SB har flera gånger uppmanat BD att söka utomstående finansiärer. En viss förvirring om var BD hör hemma inom SB har även diskuterats under Missionsstyrelsens sammanträden. Frågor kring BD:s verksamhetsidéer eller konflikter kommer inte direkt upp i protokollen även om en önskan om en tydligare anknytning till SB:s övriga verksamhet uttrycks.

Månsus har varit aktiv i förhållande till de olika utskotten och Missionsstyrelsen. I protokollbilagorna finns otaliga brev och rapporter som Månsus sänt genom åren. Brev uttrycker ofta i en dramatisk ton en oro för BD och dess fortsatta existens. Han beskriver sig ofta som ensam, överbelastad av arbete och söker ständigt olika ekonomiska samarbetsparter för BD. Missionsstyrelsen har å sin sida haft höga krav på att BD skall sträva efter ekonomiskt oberoende och dessutom att dess verksamhet skall beröra hela landet, inte endast Stockholm.⁴³⁷ Det förekommer även antydningar i Månsus brev om att han har känt sig missförstådd med hänvisningar till meningsskiljaktigheter mellan BD och personer inom olika utskott. Han har också gjort ständiga försök att beskriva BD:s målsättningar och verksamhetsgrenar, men har haft svårt att uttrycka sig så att han kunde bli förstådd inom SB. Orsaken till detta kan delvis vara hans rika bildspråk som han ofta använt i utformningen av sina visioner.

Sammanfattningsvis kan konstateras att SB har haft problem med att administrera BD. Olika utskott inom SB har uttryckt en viss frustration över att BD är svårstrukturerad och har en diffus verksamhetsplan. Detta framkommer även av Missionsstyrelsens protokoll. BD har tidvis kommit att leva i utkanterna av samfundet och har haft en

---

⁴³⁷ Svenska Baptistsamfundets Årsbok 1996, 12; 2006, 20.

stor självständighet då det gäller att utforma och förverkliga verksamheten. Ekonomiska problem har följt BD ända från dess start. År 2003 grundades ett BD-utskott på initiativ av missionsföreståndaren Karin Wiborn för att förbättra informationsgången mellan SB och BD samt att anknyta BD närmare samfundet. SB har även uttryckt uppskattning och tacksamhet över BD. Samfundet har visat detta genom att stöda BD ekonomiskt och på det sättet garantera att verksamheten fått fortsätta. Månsus å sin sida har aktivt avgett skriftliga rapporter om BD för Missionsstyrelsen och olika utskott inom BD. Brev uttrycker ofta en oro för BD:s existens och tar upp olika svårigheter som Månsus mött i arbetet.

4.3.2 Betel och BroBygge

Betel är en av BD:s mest aktiva samarbetsparter från Svenska Baptist-samfundets håll. Betel erbjuder folkhögskolekurser via sitt bibel- och musikinstitut. Fram till 1993 svarade Betelseminariet för baptisternas predikantutbildning i Sverige. Därefter kom den teologiska pastorsutbildningen att ske i samarbete med Svenska Missionskyrkan vid Teologiska Högskolan Stockholm (THS). THS flyttade hösten 2002 in i nya lokaler invid baptisternas utbildning Betel i Bromma, som fortsatte sin verksamhet med kurser på folkhögskolenivå. BD har sedan 1996 samarbetat med THS inom ramen för kursen "Nyandlighet och kristen teologi", där Harry Månsus har medverkat som föreläsare.⁴³⁸ BD:s samarbete med THS har trots det varit ringa, medan kontakten med Betel har varit mera tät.

Vid Betel erbjuds förutom utbildningsprogram inom bibelkunskap och musik även utbildningen BroBygge med undervisning i BD:s anda. Enligt Månsus är BroBygge såsom NFU ett "syskon" till BD. BroBygge föregicks av en s.k. Lekmannautbildning med syfte att aktivera lekmannainsatser i olika kristna församlingar. Denna utbildning som pågick i Betelseminariets regi läsåret 1997-1998 poängterade människors livserfarenhet och erbjöd studiebesök och praktikmöjligheter. Eleverna bestod av personer från olika kristna samfund och sökare som kommit i kontakt med BD:s verksamhet. BroBygge blev ett slags fortsättning på Lekmannautbildningen och inledde sin verk-

---

⁴³⁸ Dialog Sverige våren 2001; våren 2002; Damirjian 2002b; www.betelseminariet.nu/ombetel_historia.html (05.12.2006); www.betelseminariet.nu/ombetel.html (05.12.2006).

samhet hösten 1999. Initiativtagaren till dessa utbildningar var baptistpastorn Maria Hägglund⁴³⁹. BroBygge lanserades från början som "ett nytt och djärvt försök till ett verkligt brobygge mellan teori och praktik, mellan tro och handling, mellan kyrklig tradition och andligt sökande".⁴⁴⁰

BroBygge-utbildningen sker i Betels lokalteter i Bromma. Studierna är liksom övriga kurser vid Betel på folkhögskolenivå. Utbildningen sker på deltid och innehåller distansstudier med närstudier. BroBygge profilerar sig som en erfarenhetsbaserad utbildning där kursdeltagarnas upplevelser räknas som viktiga arbetsredskap vid sidan av föreläsningar, studiebesök, övningar, litteraturläsning och dialog. BroBygges huvudman är Svenska Baptistsamfundet och utbildningen bedrivs i nära samarbete med BD. Utbildningen har en egen ledningsgrupp med representanter från Baptistsamfundet och personer som verkat inom BD.⁴⁴¹

BroBygges kursdeltagare, som uppgår till 24 personer per termin, har ofta helt olika bakgrund men har frågan om andlighet som ett gemensamt intresse. De kan t.ex. komma från tolvstegsgrupper, olika kristna församlingar eller från nyandliga sammanhang. Det har kommit få deltagare från baptistiskt håll, de aktivt kristna personer som deltagit i BroBygge har ofta varit anställda inom Svenska kyrkan. I utbildningen betonas att "andlig fördjupning" och "dialog och kommunikativa processer" är de huvudlinjer som följs. Temat för undervisningen varierar varje termin. Återkommande teman under fyra fristående terminer som erbjuds under två års tid är "Teologi för livet - i dialog med alternativ andlighet", "Själavård och recovery", "Wellness - kroppens, själens och relationernas friskvård" och "Profetisk solidari-

---

⁴³⁹ Maria Hägglund (f. 1959) var tidigare elev till Månsus på Betelseminariet. Hon har även arbetat som etisk rådgivare på behandlingshem av Minnesota-modellens typ. Under åren 1996-1998 arbetade hon med recoverygrupper som BD:s representant i baptistkyrkan Salem på Södermalm. År 2004 anställdes Hägglund som missionssekreterare inom Svenska Baptistsamfundet och fortsatte tillika som ledare för BroBygge-utbildningen. Jfr Brommadiologen 1996; 1997a; Dialognytt sommaren 1998; Damirjian 2004.

⁴⁴⁰ SBA. MS-protokoll 19.04.1997, § 6.2 bilaga; 19-20.09.1997, § 13.2 bilaga; 25.04.1998, § 6 bilaga; BroBygge 1999; HRA. Föredrag av Harry Månsus 20.10.2001.

⁴⁴¹ BroBygge 2001; 2003; 2005.

tet". Dessa teman sammanfaller med BD:s verksamhetsgrenar. Föreläsarna är i regel anknutna till Betel eller BD.⁴⁴²

BroBygge är således en kursverksamhet som förverkligar BD:s idéer i undervisningen. Utbildningen ger inte någon formell kompetens utan uppmuntrar människor till att aktivera sig i församlingar som bedriver ett BD-relaterat arbete eller att starta ett sådant. BroBygge fungerar alltså som ett slags utbildningsbas för att rekrytera ledare till församlingar som bedriver ett dialogarbete enligt BD:s modell.⁴⁴³ I praktiken ser många deltagare BroBygge som en möjlighet till självutveckling och andlig fördjupning, och avser inte i första hand att delta i något dialogarbete efter avslutad utbildning.⁴⁴⁴

BroBygges metodik bär en prägel av tolvstegsprogrammet och AA:s traditioner. Detta beror dels på BD:s influenser, dels på att kursledarna arbetat som etiska rådgivare på behandlingshem av Minnesota-modellens typ. Grupparbete med delningsrundor ingår i varje termin oberoende av tema. På detta sätt har BD via BroBygge lyckats föra vidare något av recoverytänkande i Betels kursutbud.⁴⁴⁵

BroBygge har inte bara visat sig utgöra en mötesplats mellan människor som har olika andlig hemvist utan även ett slags brobygge mellan SB och BD. Båda parterna har visat ett stort intresse för utbildningen och har ställt resurser till förfogande för dess förverkligande. Månsus har deltagit som inspiratör och timplärare, men har inte i övrigt haft något ansvar för BroBygge. SB har å sin sida har bidragit med ekonomiska medel och föreläsare som har en baptistisk bakgrund.⁴⁴⁶

4.3.3 Kyrkligt anknutna inspiratörer

BD har även utanför SB funnit samtalsparter och inspiratörer för sitt arbete. Den tidigaste bland dem är VuxenDialogen, medan Vuxenkatemenatet och Alpha-kurserna har kommit till synes i BD:s verk-

---

⁴⁴² SBA. MS-protokoll 27.10.1999, § 6; BroBygge 2001; 2003; 2005; HRA. Intervju med Maria Hägglund 06.10.2005.

⁴⁴³ SBA. MS-protokoll 18-19.09.1998, § 8 bilaga.

⁴⁴⁴ HRA. Deltagande observationer i BroBygge 2002-2003.

⁴⁴⁵ HRA. Deltagande observationer i BroBygge 2002-2003. Kursledare under olika terminer sedan 1999 har varit Maria Hägglund, Per Mathiesen och Eva-Karin Holst. Alla har verkat som både som baptistpastorer och etiska rådgivare. BroBygge 2001; 2003.

⁴⁴⁶ Jfr HRA. Intervju med Maria Hägglund 06.10.2005.

samhet kring 2003. Månsus kallar dessa tre fenomen för "guider i det andliga landskapet".⁴⁴⁷

Bland andra kristna dialogprojekt i Sverige har VuxenDialogen inom Svenska kyrkan varit en av de mest betydelsefulla förebilderna för BD. Detta kommer fram genom att VuxenDialogen i olika sammanhang har uppmärksammats inom BD under hela den undersökta tidsperioden. Redan 1991 var VuxenDialogens förgrundsgestalt diakonen Rolf Gustafson inbjuden till en konferens som BD arrangerade. VuxenDialogen kallades vid den tidpunkten ViksjöDialogen. Månsus har kallat BD för VuxenDialogens "lillasyster" i sin bok *Vägen hem och resan vidare*.⁴⁴⁸

Gustafson betecknar den kyrkligt-diakonalt anknutna VuxenDialogen, som "ett sätt att mötas, det är ingen organisation".⁴⁴⁹ Dialogen har ändå utvecklats till ett nationellt projekt i Sverige och är ett varumärke ägt av Studieförbundet Bilda och Sensus studieförbund.⁴⁵⁰ Det innebär att VuxenDialog-arbete även kan hållas i frikyrklig regi. I boken *Tid för dialog* (1994) skriver Gustafson att orsaken till att dialogarbetet startade var en kvinna som uttryckte sitt behov av personliga relationer: "Den dag kyrkan erbjuder folket personliga relationer, då gör den sitt jobb."⁴⁵¹ Idén bakom VuxenDialogens arbete är att skapa personliga möten mellan människor istället för att erbjuda kyrkliga aktiviteter eller program. BD har på samma sätt betonat att omsorg och relationer bör prioriteras i församlingarna.

VuxenDialogen startade i början av 1990-talet i stockholmsförorten Viksjö. Rolf Gustafson rörde sig ute i samhället bland ungdomar och tonårsföräldrar och tog reda på vilka frågor som intresserade dem. Utifrån hans kontakter växte det småningom fram dialoggrupper där aktuella existentiella livsfrågor delades i en trygg miljö präglad av närhet och förtroende. Gustafson ser VuxenDialog-arbetet som en del av Svenska kyrkans diakonala arbete där lekmän är involverade. Dia-

---

⁴⁴⁷ Jfr Månsus 2003, 177–188.

⁴⁴⁸ Brommadiologen 1991a; Månsus 2003, 186. Gustafson har bl.a. besökt Brommadiologens Höstforum 1993 och Höstakademi 2001. Se Dialognytt sommaren 1993; Brommadiologen 2001.

⁴⁴⁹ HRA. Föredrag av Rolf Gustafson 20.10.2001.

⁴⁵⁰ HRA. Föreläsning av Lisbeth Flank 22.05.2002. Studieförbundet Bilda hette innan april 2003 Frikyrkliga Studieförbundet. Sensus studieförbund är å sin sida anknutet till Svenska kyrkan.

⁴⁵¹ Gustafson 1994, 9.

logen inriktar sig främst till människor i medelåldern som inte är kyrkvana.⁴⁵²

VuxenDialog-grupper finns runtom i Sverige, t.ex. i hem, kommuner, skolor, arbetsplatser och ibland kyrkor. Innan en grupp startar sin verksamhet har deltagarna anmält sitt intresse till VuxenDialogen som kontaktar dessa människor och informerar om vilka grupper som finns tillgängliga. Grupperna består av 5-7 personer som möts ca sex gånger och därefter utvärderar om dialoggruppen skall fortsätta. Teman som diskuteras i grupperna är t.ex. att vara ensamstående- eller tonårsförälder, relationer och kärlek beroende på vilket intresse gruppdeltagarna delar. Meningen är att deltagarna skall dela sina erfarenheter i ett nära möte med varandra. Gruppen är ändå inte tänkt som en terapigrupp även om gruppdeltagarna kan dela sina problem. I detta avseende fungerar gruppen som ett slags självhjälp-grupp av tolvstegstyp. Ledaren i gruppen har genomgått VuxenDialogens ledarskolning och är med i dialogen för sin egen skull. Ledarprofilen är lågmäld, vilket även påminner om tolvstegsgruppernas syn på ledarskap.⁴⁵³

VuxenDialog-gruppernas metoder och struktur kallas för "skydds-räcken", ett slags överenskomna regler. De påminner om vissa av AA:s traditioner. Ett gruppmöte inleds med småprat varpå deltagarna i tur och ordning i ca 4-6 minuter får berätta om sina liv. Tiden delas rättvist mellan deltagarna. Ingen kommenterar det sagda eller ger råd till den som står i tur att tala. Poängen är att deltagarna lär sig lyssna till varandra utan att ifrågasätta någon annans livsnära berättelse. Inom gruppen finns därtill en överenskommelse om tystnadslöfte, ingen får ut andras berättelser utanför gruppen. När delningsrundan är klar följer det eftersamtal, temasamtal eller reflekterande grupp-samtal. Dessa olika samtalsformer bygger på en metodik som betonar respekt för varje persons erfarenheter genom att lyssna. En deltagare kan dock i detta skede begära korta kommentarer till sin delning. Syftet är att hon eller han får ta del av nya perspektiv som kan underlätta bearbetningen av de egna livsfrågorna eller problemen.⁴⁵⁴

---

⁴⁵² Gustafson 1994, 12; HRA. Föreläsning av Lisbeth Flank 22.05.2002; Olivestam & Eriksson & Lindholm 2002, 369.

⁴⁵³ Gustafson 1994, 77; HRA. Föredrag av Rolf Gustafson 20.10.2001; HRA. Föreläsning av Lisbeth Flank 22.05.2002.

⁴⁵⁴ HRA. Föredrag av Rolf Gustafson 20.10.2001; HRA. Föreläsning av Lisbeth Flank 22.05.2002.

BD och VuxenDialogen har flera liknande verksamhetsidéer. Man vill följa med sin samtid och möta människors aktuella behov. Arbetsmetoderna i VuxenDialog-grupperna påminner om dem som används i t.ex. de recovery- och andra grupper som BD inspirerat till. Profileringen med det livsnära samtalet betonas på båda hållen. Samtalen anknyter ofta till själavårdsfrågor. Båda vill verka på gräsrotsnivå och vara nära människorna i samhället. De vill föra en dialog med dem utan en kristet präglad terminologi och förkunnelse ovanifrån.

En annan dialogmodell för vuxna inom Svenska kyrkan är Vuxenkatekumenatet. Denna dialogmodell har delvis fungerat som inspiration för BD. Månsus har inbjudit företrädare för Vuxenkatekumenatet att berätta om detta arbete. Annat direkt samarbete har inte förekommit. Vuxenkatekumenatet har likt VuxenDialogen verksamhet i smågrupper där människor kan dela sina erfarenheter om livet men där kristen tro står i fokus. Målet är att sökande människor skall finna en väg till tro och bli medlem i församlingen eller att kyrkvana församlingsmedlemmar skall kunna fördjupa sig i frågor om kristen tro. Modellen för detta arbete är inspirerat av den tidiga kyrkan där människor som ville tillhöra den kristna tron, s.k. katekumener, fick genomgå undervisning före sitt dop. På 1900-talet återupptog katolska franska industripräster denna dopundervisning för vuxna som önskade bli döpta och ansluta sig till kyrkan. Idén har spritt sig till flera större kyrkosamfund, som erbjuder katekumenundervisning för människor utan församlingsmedlemskap eller för sådana som önskar återknyta kontakten med sin församling.⁴⁵⁵

Tanken att erfarna kristna personer vägleder sökare in i kristen tro sammanfaller med BD:s sätt att inbjuda sökare till dialog. Inte minst Månsus själv har levt enligt den principen då han kontaktat nya sökande dialogparter. Med dem har han fört samtal utifrån sin kristna tro. I förhållande till BD:s betoning av dialogen med recovery har Vuxenkatekumenatet inte varit någon förebild eftersom betoningen ligger på undervisning och inte tillfrisknande.

Vid sidan av VuxenDialogen och Vuxenkatekumenatet har Månsus hämtat inspiration för BD:s dialogarbete från de s.k. Alpha-kurserna. Kurserna är ekumeniskt inriktade och förekommer förutom inom Svenska kyrkan även inom den katolska kyrkan och flera andra kyr-

---

⁴⁵⁵ Lindow 2002; 15–16; Månsus 2003, 180–183; Existens hösten 2004. Vuxenkatekumenatet presenterades i ett seminarium under BD:s Höstakademi 2004.

kor och samfund. Idén bakom Alpha uppstod i slutet av 1970-talet inom den anglikanska kyrkan i England, *Holy Trinity Brompton* i London. Spridningen världen över skedde under 1990-talet, och 2004 fanns Alpha i 138 länder. Alpha-kurserna har blivit populära grundkurser i kristen tro som presenteras under tio samlingar. Också en del av BD:s filialförsamlingar har annonserat de evangelikalt-karismatiskt inriktade Alpha-kurserna i BD:s nyhetstidningar. Kurserna använder det färdigt utarbetade Alpha-materialet. Alpha påminner i någon mån om BD:s dialogkoncept där tal om kristen tro sker i mindre grupper som är tänkta för icke-kyrkvana och sökande människor. Alpha-kursernas anknytning till recovery är svag. Betoningen ligger på en grundläggande undervisning i kristen tro. Månsus har utarbetat en egen s.k. Grundkurs i andlighet, även kallad Djupare Liv-kursen, som till det yttre påminner dels om Alpha, dels om VuxenDialog-grupperna. Innehållet i Månsus kurs presenterar samtidigt kristen recovery och BD:s övriga verksamhetsgrenar. Djupare Liv-kursen finns integrerad i Månsus bok *Vägen hem och resan vidare* (2003).⁴⁵⁶

4.3.4 Övriga kontakter

Som nämnts kommer BD:s svenska samarbetsparter och dialogförebilder från olika håll och är i regel anknutna till kristen verksamhet. Några ytterligare betydelsefulla kontakter är bokförlaget Libris och studieförbunden Bilda och Sensus. De har främst haft ett ekonomiskt samarbete med BD och har bidragit till att sprida BD:s idéer. Kontakter som har delat BD:s intresse för recovery är bl.a. Hela Människan och Fryshuset. Dessa sociala projekt brukar synas i såväl utställningar som seminarier i samband med BD:s årliga storsamling Höstakademien.

Libris har i regel gett ut de flesta av Harry Månsus böcker. Flera av de böcker som BD står bakom har utkommit på Libris under varumärket Existens, t.ex. *Livet har en framtid* (2001), *En rimligare värld* (2002) och *Konsten att leva* (2005). Existens-böckerna återspeglar BD:s idéer och beskrivs som "Ett framtidsforum för möten och dialog. Skrifter om andlighet och andra existentiella frågor."⁴⁵⁷ På BD:s hemsidor fram-

---

⁴⁵⁶ Dialog Stockholm våren 2000; hösten 2000; våren 2001; Dialog Norr hösten 2000; ÅAB. Salo 2001, 6-7, 16-17; Månsus 2003, 183-185, 193-272; HRA. Föreläsning av Ingrid Lundström 21.05.2004. Se nedan avsnitt 4.4.5 om Grundkurs i andlighet.

⁴⁵⁷ Månsus 2001a; Brommadiologen 2002a, Brommadiologen 2004a; *En rimligare värld* 2002; *Konsten att leva* 2005.

kommer det att böckerna kallas Existens då de rekommenderas av BD och på något sätt relaterar till dess verksamhetsgrenar. Existensböcker utkommer även på andra förlag än Libris. Merparten av Existensböckerna har dock utgetts på Libris och säljs ofta direkt via BD:s kontor. Ibland har förlaget haft egen försäljning i samband med Månsus föreläsningar och vid BD:s större samlingar.⁴⁵⁸

Det frikyrkliga studieförbundet Bilda är en annan betydelsefull ekonomisk samarbetspart för BD. Då Månsus bok *Vägen hem och resan vidare* utkom var Bilda tillsammans med Libris och BD arrangör vid en föreläsningsturné som Månsus höll i anslutning till utgivningen. Bilda finns ofta med i de baptistiska sammanhang där BD eller dess filialförsamlingar är representerade.⁴⁵⁹ Svenska kyrkans studieförbund Sensus har i sin tur idkat samarbete med BD bl.a. inom dialogtemat *wellbeing*, som har letts av konsulten och prästen inom Svenska kyrkan JanOlof Nordström.⁴⁶⁰

Hela Människan är en ekumenisk organisation för socialt-diakonalt arbete på kristen grund. I den ingår SB som huvudman tillsammans med flera andra kristna kyrkor och samfund. BD har inom ramen för sin dialog med olika solidaritetsrörelser och recovery arbetat för social rättvisa och diakoni på olika plan. Tillsammans med Hela Människan och Fryshuset i Stockholm, ett allaktivitetshus för ungdomar, har BD samarbetat inom ett projekt för barn till missbrukare kallat "De glömda barnen". Här förenas BD:s recoverydialog med ett solidaritetstänkande. Månsus har hållit utbildningsdagar för personal på Fryshuset, och företrädare för Fryshuset har å sin sida besökt BD:s Höstakademier och andra samlingar. Hela Människan och Fryshuset har erbjudit s.k. Linuskurser som utbildar vuxna att stöda barn vars föräldrar är missbrukare. Linusgrupper för tonåringar till missbrukande anhöriga sker även i samarbete med Fryshuset.⁴⁶¹ Anknytningen till BD:s recoverydialog kommer till synes inom både Hela Människan och Fryshuset.

---

⁴⁵⁸ Se t.ex. Von Oben 2002; 2003; Brommadiologen 2003a; www.brommadiologen.se/DOCS/08_existens/existens.html (23.10.2006).

⁴⁵⁹ Se t.ex. Brommadiologen 2003a; 2003b; Existens våren 2004.

⁴⁶⁰ Sensus studieförbund 2004; Brommadiologen 2005.

⁴⁶¹ Existens hösten 2004; Hela människan 2004a; 2004b; www.brommadiologen.se (28.01.2005).

BD eftersträvar ett aktivt samarbete och dialog med flera kristna organisationer, oberoende av kyrko- eller samfundstillhörighet. Kriterierna för samarbetet utgörs av huruvida samarbetsparterna delar BD:s idéer. Detta gäller naturligtvis även samarbetsparter som inte utgår från en uttalad kristen grund. Av dem är tolvstegsrörelsen den främsta men även sådana samarbetsparter vars ideologi vilar på en nyandlig eller psykologisk grund och som är öppna för en andlig dimension. Det centrala hos BD:s samarbetsparter och inspiratörer är ett intresse för människan och hennes välbefinnande till kropp, själ och ande. BD:s strävan att förena kristenheten kring engagemanget för andligt långtande människor påminner till en del om Oxfordgrupprörelsens arbetssätt. Grupprörelsen eftersträvade bl.a. att möta människors andliga behov och att påverka den etablerade kristenheten. Grupprörelsens verksamhet skedde delvis utanför de kristna kretsarna, något som BD eftersträvar i ännu högre grad.

4.4 Verksamhetsgrenar

I början av BD:s verksamhet var frågorna kring missbrukarvård och behandlingshem i fokus. Dessa frågor behandlades utifrån en professionell synvinkel i samband med de s.k. Nätverksträffarna på BD, och ur en lekmannasynvinkel i form av dialog med tolvstegsrörelsen i recoverygrupper. Av BD:s olika verksamhetsgrenar kan därför recoveryn räknas vara bland de första. Under 1990-talet och framåt har BD med Månsus i spetsen utformat olika verksamhetsgrenar i enlighet med aktuella fenomen i det omgivande samhället. BD räknar med fem grenar⁴⁶² som ingår i dess arbete och kallar dem *Kyrkan – ett andligt centrum*, *Dialog med nyandligheten*, *Profetisk solidaritet*, *Wellness/friskvård* och *Recovery*.⁴⁶³ Dessa verksamhetsgrenar kan ytterligare kompletteras med "Djupare Liv", ett tema som innefattar de fem grenarna och poängterar BD:s kristna profil.

Kyrkan – ett andligt centrum	Dialog med nyandligheten	Profetisk solidaritet	Wellness/friskvård	Recovery
------------------------------	--------------------------	-----------------------	--------------------	----------

Brommadialogens fem verksamhetsgrenar

⁴⁶² Brommadiologen kallar sina olika verksamhetsgrenar för "grenar" eller "nischer". Jag använder orden "verksamhetsgrenar" och "dialogteman" parallellt.

⁴⁶³ www.brommadiologen.se/DOCS/02_brdsfem/brdsfem.html (23.10.2006). Nätverksträffarna beskrivs utförligare i samband med BD:s specifika recoveryverksamhet i kapitel 5.

Utgångspunkten för BD:s dialogtänkande är att sammanföra människor från kristna kyrkor med sökare och representanter för alternativ andlighet eller olika organisationer som relaterar till någon del av BD:s verksamhetsgrenar. Månsus vill inom ramen för dialogen representera kyrkan i en vid mening och samarbetar därför med företrädare för andra kristna samfund. Förutom Månsus och andra baptister har Svenska kyrkan varit aktiv i dialogen, i mindre utsträckning personer från andra samfund. Månsus önskar att dialogen skall innefatta flera olika för samtiden aktuella samtalsämnen som utgår från BD:s verksamhetsgrenar. Hit hör existentiella frågor, filosofi, religionspsykologi, mystik, privatreligion, new age-andlighet och tolvstegs rörelsen. Vidare vill han att teman i anslutning till relationskriser, terapierfarenheter, kreativitet, ensamstående föräldrar, arbetslösa och utslagna, framtidsfrågor och folkrörelser samt slutligen perifera s.k. gudsbarnbarn skall ingå.⁴⁶⁴ Förverkligandet av dialogen är tänkt att äga rum i kyrkor eller på andra mötesplatser genom grupper, dialogkvällar, föredrag och gudstjänster. BD:s konferenser är även ett forum för dialog i ett större sammanhang. Månsus ser olika mötesplatser i samhället som "Guds verkstäder", platser där Gud anses verka trots att det inte är frågan om enbart kristna miljöer.⁴⁶⁵ Inflytandet från VuxenDialogens arbets sätt kan ses i BD:s strävan att nå människor och erbjuda samtal kring frågor som är angelägna för dem.

BD:s arbete har hämtat inspiration från *Christian Recovery International* och *Overcomers Outreach*. BD:s roll är lik CRI:s uppgift som "ministry-incubator". CRI:s verksamhet riktar sig emellertid främst till aktivt kristna församlingsmedlemmar och blir inomkyrkligt präglad. BD riktar sig både till kyrkvana och till icke-kyrkvana personer. BD:s verksamhet kommer på grund av detta i praktiken närmare OO:s brobyggande modell. OO:s strävan är att föra dialog med icke-kyrkligt aktiva människor och erbjuda dem sin tolkning av den högre makten, Jesus Kristus. Tanken är att förena två olika kulturer, kyrkans

---

⁴⁶⁴ Jfr HRA. Föredrag av Harry Månsus 20.10.2001. Med "gudsbarnbarn" avses människor som vuxit upp i en sträng religiös miljö och blivit påtvingade en viss religiös övertygelse. I vuxen ålder har gudsbarnbarnen ofta mött svårigheter att forma sig en egen uppfattning i trosfrågor. Konsekvenserna kan innebära ett fullständigt avståndstagande från barndomens religiösa uppfostran, en skuldtyngd fromhet eller ett synnerligen aktivt engagemang i den trostradition man vuxit upp med, dvs. ett slags "hypertro". Holm 1993, 155-158.

⁴⁶⁵ HRA. Föredrag av Harry Månsus 21.10.2004; www.brommadiialogen.se./DOCS/02_brdsfem/brdsfem.html (23.10.2006).

och det sekulära samhällets, på en gemensam mötesplats. BD har dock enligt religionspsykologen Owe Wikström ett mera öppet gudsbegrepp jämfört med den amerikanska kristna recoveryrörelsens fasta gudsbegrepp. BD:s gudsbegrepp påminner om nyandlighetens, men Wikström vill trots detta inte kategorisera BD som en nyandlig organisation.⁴⁶⁶ Månsus har i enlighet med AA:s öppna gudsbegrepp låtit var och en sin tolka den högre makten enligt sin uppfattning, men utgår själv från att den högre makten är Jesus Kristus.⁴⁶⁷ Denna tolkning förmedlas lågmält och är samtidigt en indikation på att Månsus i högre grad än de amerikanska kristna recoveryorganisationerna betonar ett skapelseteologiskt perspektiv.

I Månsus bok *Vägen hem och resan vidare* framkommer tydligt att Månsus står för en kristen andlighet men att han gärna för dialog med andra former av andligt tänkande. Månsus ser Jesus Kristus som "det ansikte som speglar gudsnärvaron".⁴⁶⁸ Samtidigt betonar han det skapelseteologiska perspektivet, han anser att det heliga inte enbart förekommer inom de kristna kyrkorna. Skapelsen är i sig en plats för gudsnärvaro och har en helig dimension inom flera olika religioner och trosuppfattningar. Därför menar Månsus att den dialog som BD för med t.ex. nyandligheten sker på skapelsens plan, frågor kring hela skapelsens helande och utveckling lyfts fram. Den skarpa skiljelinjen som kyrkorna ofta dragit mellan det världsliga och det andliga är något som han vill motverka.⁴⁶⁹

Månsus syn på dialogen handlar om att parterna skall vara tydliga med sin identitet, men att inte påtvinga någon sitt synsätt. Sättet att kommunicera evangelium bör ske lågmält och öppet så att dialogparter utanför kristen tro inte tvingas att ta ställning ifall de inte så önskar.⁴⁷⁰ Dialogen blir ett möte där människor från olika håll med olika

---

⁴⁶⁶ HRA. Föreläsning av Owe Wikström 08.11.2002. Owe Wikström har vid ett par tillfällen föreläst i BD:s konferenser och i dess filialförsamlingar. Se t.ex. Brommadiologen 1994; Dialog Sverige hösten 2000; Djupare Liv hösten 2003.

⁴⁶⁷ Sven-Gösta Holst skriver i *Boken om recovery* att både Månsus och Miller är kristuscentrerade i sin recoverysyn men att de inte ägnar sig åt att "predika någon exklusiv frälsningsväg". Han anser att "ingenting skulle befrämjas av att man underkänner andra människors gudsbilder". Holst S-G 1999, 15-25. Också Holsts utgångspunkt gällande BD:s dialogmöten är således att respektera människors olika gudsuppfattningar och inte påtvinga någon sina egna åsikter.

⁴⁶⁸ HRA. Föredrag av Harry Månsus 24.10.2003.

⁴⁶⁹ Månsus 2003, 239-246; HRA. Föredrag av Harry Månsus 21.10.2004.

⁴⁷⁰ Jfr Månsus 2001b.

idéer möter varandra. Dialogparterna bör ha en ömsesidig respekt för varandra. Dialogen sker i samtalsform, inte som en debatt i syfte att utreda vilkendera parten som har rätt. Ingendera för dialog i syfte att omvända den andra. Man vill visa öppenhet och en vilja att låta sig påverkas av varandras åsikter. Dialogen innehåller sålunda vissa missionerande drag. Att finna gemensamma idéer och fokusera på likheterna i tänkandet ingår i den dialog BD för.⁴⁷¹

Jag skall i följande avsnitt analysera fyra av BD:s fem olika verksamhetsgrenar som uttrycker med vem och på vilket sätt BD för dialog. För att kunna skapa en förståelse av den speciella form av kristen recovery som BD bedriver, är det nödvändigt att beakta BD:s övriga verksamhetsgrenar och hur recoverytänkandet framträder i dem. De flyter nämligen delvis samman och indirekt förekommer recovery-tankar inom dem alla.

4.4.1 Kyrkan – ett andligt centrum

Från början av BD:s verksamhet stod det klart att Månsus önskade föra in nytänkande i olika kristna församlingar i Sverige. Han ansåg att församlingarna i alltför hög grad hade fjärrmat sig från människornas vardagliga liv och verklighet. BD:s dialog med kyrkor blev främst ett försök att aktualisera människors behov av andlighet inom SB och dess församlingar. Recoverytänkandet kommer särskilt till synes i dialogen med baptistförsamlingar. Månsus kom som baptist att stå i dialog med sin egen moderkyrka. Dialogen kom även att utsträcka sig till andra kyrkor och samfund, inte minst till Svenska kyrkan.

Syftet med BD:s dialog med kyrkorna är tvåfaldigt: dels att föra församlingar ut till sökande människor, dels att närma sökarna till kristen tro och kyrkorna. BD vill sprida sina idéer in i det "öppna andliga landskapet", i ett samhälle där kyrkan har marginaliserats. Samtidigt är BD:s verksamhet ett försök att "återuppliva kristendomens centrala sanningar", att sammanföra "Jesus-rörelsen från Galiléen" med människornas aktuella behov. BD:s roll är således att inbjuda till dialog och att som dialogpart finnas mellan samhället och kyrkorna.⁴⁷² Mån-

---

⁴⁷¹ Särskilt Sven-Gösta Holst har betonat att båda dialogparterna bör uppmärksamma att ingendera av dem har något tolkningsföreträde. Båda parter kan dock påverka varandra ifall dialogen sker med respekt för varandras åsikter. Jfr www.bromma.dialogen.nu/DialogCOM/DOCS/omDialog.html (20.06.2002).

⁴⁷² HRA. Föredrag av Harry Månsus 20.10.2001.

sus tidigare intresse av väckelse och evangelisation antar inom BD en annorlunda form, men syftet att nå och väcka människor både inom och utom församlingar kvarstår.

Församlingar som önskar arbeta dialogiskt kan integrera olika frågor i sin verksamhet, t.ex. i form av kristna recovery- och andra smågrupper eller Sinnesrogudstjänster. På det sättet kan församlingarna bemöta människors aktuella frågor. De blir då enligt BD:s terminologi "dialogkyrkor" och "andliga centra" som ingår i BD:s nätverk".⁴⁷³

I praktiken startar BD ett samarbete med en lokal baptistförsamling genom att tillsammans med den utse ansvarspersoner för dialogarbetet bestående av 5–20 lekmän som är villiga att arbeta på ett annorlunda sätt. De bildar enligt BD:s terminologi ett s.k. bärarlag. Dessa dialogansvariga får ledarutbildning enligt BD:s idéer genom att delta i BD:s konferenser, dialogdagar och BroBygge. De samarbetar med församlingens anställda och ibland projektanställda från BD. Månsus är mån om att de dialogansvariga skall följa BD:s verksamhetsidéer och ha en tydlig kristen identitet. De människor som inbjuds till dialog har rätt förvänta sig att verkligen få samtala med aktivt kristna och inte bli erbjudna "utslätning eller religiös pyttipanna".⁴⁷⁴

Kriteriet för att bli en filialförsamling är att församlingen har insett att den har problem med att kunna bedriva en verksamhet som angår människors liv. Verksamheten kan ha stagnerat och medelåldern hos medlemmarna vara hög. Församlingen borde uttrycka ett behov av förändring, den kan då tillsammans med BD och sina dialogansvariga verka för att åstadkomma denna förändring. BD hjälper till vid starten av detta arbete och överlämnar sedan till församlingen och de dialogansvariga att fortsätta. Månsus formulerar BD:s tanke bakom att vitalisera församlingar i *Svenska Baptistsamfundets Årsbok 2000* enligt följande:

Vårt hopp är kyrkor på fallrepet. Brommadiologen söker inte upp fina församlingar som sjuder av kraft. Långt hellre sår vi 'frön' i församlingar som hamnat mot väggen, som vågar erkänna sin trötthet och sin maktlöshet. Det är här den Gud, som fortfarande uppväcker de döda, får utrymme och frihet att handla på sitt eget suveräna sätt. Därför tror vi på Brommadiologen att Svenska Baptistsamfundets tid är inne [...]

⁴⁷³ HRA. Föredrag av Harry Månsus 20.10.2001.

⁴⁷⁴ Månsus 1999a, 41.

Vi behöver komma till den punkt där vi kan slappna av inför tanken att även församlingar och kristna institutioner åldras, stelnar och kanske dör en dag. Samtidigt tror teamet i Brommadiologen att gamla församlingar kan förnyas enligt samma 'biologiska modell' som människosläktet i övrigt genom att ta livets risk en gång till! Var och en som vill ha barn måste ta den risken – utan kontroll över hur 'fostret' blir. Det är denna förnyelsemodell som för närvarande testas på Brommadiologens filialer mitt i åldersstigna kyrkor.⁴⁷⁵

I denna tanke på behov av förändring och maktlöshet finns en tydlig influens från AA:s första steg. Men recovery gäller enligt BD även maktlösa församlingar, inte bara enskilda människor. Församlingen bör överge gamla handlingsmönster som inte har gett resultat. De bereder därmed rum för nya idéer som kan hjälpa dem att få kontakt med människor och själva vitaliseras. BD:s roll i dialogen med kyrkorna är att fungera som inspiratör för församlingar som är beredda på nytänkande. Samtidigt blir BD medansvarig för filialförsamlingarnas dialogprojekt. Om något går snett kan församlingen vända sig till BD och få hjälp med problemen. Målet är inte att bryta upp de gamla kyrkostrukturerna utan att låta någonting nytt födas innanför de gamla. BD önskar stimulera och stöda förnyelseprocessen men vill samtidigt att församlingen själv med hjälp av sina dialogansvariga ansvarar för arbetet i praktiken. Församlingen blir inte en ny "BD-församling" utan en baptistförsamling med ett BD-inspirerat arbete där man eftersträvar att föra in nytt liv. Församlingen börjar arbeta enligt BD:s programförklaring: "ett frö till en annorlunda församling, där omsorg och relationer är viktigare än aktiviteter och programutbud"⁴⁷⁶.

Övriga principer, förutom maktlösheten, som BD förväntar att filialförsamlingarna följer är att de bör visa respekt för varje individ som besöker dialogarbetet. Församlingen skall visa hänsyn för människors gudsuppfattningar och inte ha dolda motiv bakom sin verksamhet, t.ex. medlemsvärkning. Vidare skall församlingen inte ge råd ifall sådana inte efterfrågas. Det bör finnas en öppenhet för att andras tro kan tillföra församlingen något och att församlingen inte har tolkningsföreträde. Attityden gentemot de människor som kommer till

---

⁴⁷⁵ Månsus 2000, 12.

⁴⁷⁶ HRA. Föredrag av Harry Månsus 22.10.1997; Månsus 1999a, 39; HRA. Föreläsning av Maria Häggglund 16.02.2002; www.brommadiologen.se./DOCS/02_brdsfem/brdsfem.html (23.10.2006).

församlingen skall vara välkomnande och öppen.⁴⁷⁷ Dessa principer visar på influenser från tolvstegsprogrammet. I AA:s andra steg betonas att alkoholisten kommer till tro på Gud "sådan vi själva uppfattar honom". I delningen får inte någon avbryta eller ger goda råd till den som står i tur att tala. Dessutom räknar man inom AA att varje deltagare i gruppen har något att tillföra. Dialogarbetet inom filialförsamlingarna är till ganska stor del uppbyggt på principer som lånats från AA.

BD har inte varit ensam om att överföra tolvstegsprogrammets principer på församlingar. Prästen Lars Åke Lundberg uttryckte hösten 2000 i BD-tidningen *Dialog Sverige* att också Svenska kyrkan kunde behöva hjälp av tolvstegsprogrammet för att komma närmare utsatta människor: "Kyrkan borde köra tolvstegsprogrammet på sig själv. 'Vi är maktlösa', 'Vi måste få tillbaka förståndet' och så vidare. Det kanske blir några återfall men det får man räkna med."⁴⁷⁸

Församlingsutveckling ingår således i BD:s dialogprogram. Filialförsamlingarna kan få nytt liv genom tillströmning av nya människor. Samtidigt är Månsus mån om att församlingarna är tydliga med att presentera sin kristna tro enligt sin egen teologiska syn, t.ex. baptisternas utgångspunkt bör vara en "baptistisk dialog". Tron skall presenteras på ett vardagligt språk som människor förstår. Månsus framhåller att "kyrkorna borde komma bort från det gamla paradigmet", dvs. lämna de invanda föreställningarna om hur kristen tro borde vara och uttryckas. Det är en förutsättning för att filialförsamlingarna i en öppen och ärlig dialog skall kunna möta sin samtids sökande människor så att ett fruktbart utbyte av erfarenheter kan delas.⁴⁷⁹

Månsus förespråkar ett slags reformation av de etablerade kristna kyrkorna. Han vill se församlingarna förändras så att icke-kyrkvana personer och sökare kan finna ett andligt hem. De inrotade och traditionella mönstren i församlingsverksamheten får inte vara till hinder

---

⁴⁷⁷ www.brommadiologen.nu/DialogCOM/DOCS/omDialog.html (20.06.2002). Dessa principer var utarbetade av Sven-Gösta Holst och innehåller en del formuleringar som kom till uttryck i konflikten som skildras ovan i avsnitt 4.2.

⁴⁷⁸ *Dialog Sverige* hösten 2000. Lundberg har använt tolvstegsprogrammet i sitt arbete för fångar och har varit en aktiv förgrundsgestalt för både Minnes- och Sinnesrogudstjänsterna inom Svenska kyrkan. Se avsnitt 5.6.1.

⁴⁷⁹ Månsus 1999a, 41; HRA. Föredrag av Harry Månsus 20.10.2001; BDA. Kennerberg 2001, 2-3.

för människor att besöka kyrkorna. I dialogen med baptistförsamlingarna och SB har Månsus ibland uppfattats som en besvärlig församlings- och samfundskritiker. Birgit Karlsson, tidigare missionsförestandare som uppmuntrade till starten av BD, uttrycker sig om Månsus kritik:

Ja, och då har man naturligtvis känt sig stucken ibland av det här med dom kritiska kommentarerna att man inte gått tillräckligt långt i samfund och församlingar åt det här hållet. Och det är ju jobbiga texter att höra. Men förtroendet för Harry Månsus och hans ärliga strävan och så, och respekten för den kunskap om samtiden som han har förvärvat, den har varit stor och är fortfarande stor.⁴⁸⁰

Månsus har själv varit medveten om att hans församlings- och samfundskritik ibland tagit sig övertoner. I *Vägen hem och resan vidare* förklarar Månsus att han inte velat "sparka sin gamla mor", Baptistsamfundet och baptistförsamlingarna, som han anser har en avtynande vitalitet. Snarare har han önskat utmana dem till att inte, såsom alkoholister gör, förneka den verklighet de lever i. Han uppmanar dem att våga ta risken och arbeta för en förändring och tillväxt.⁴⁸¹ Månsus har under åren haft en ambivalent inställning till SB och baptistförsamlingarna. Ibland har han tydligt markerat att BD inte skall vara inomkyrklig, ibland har han betonat samhörigheten mellan SB och BD. Hans strävan att dels förnya samfundet och dess församlingar, dels att ständigt hålla kontakten med människorna utanför kan förklara denna ambivalens. Under en viss tid har det ena perspektivet dominerat, under en annan tid det andra. Det råder dock ingen tvekan om att Månsus önskat att både människor innanför och utanför samfundet skall komma i kontakt med maktlösheten och påbörja en förnyelseprocess. Han lånar ständigt begrepp från recoverytänkandet när han talar om dialog med kyrkorna. Såväl på individ- som församlingsplan behöver recoveryprocessen komma igång för att värna om ett fortsatt liv.

4.4.2 Dialog med nyandligheten

BD:s intresse för nyandligheten eller new age startade tidigt på 1990-talet genom att BD arrangerade föredrag med tema om nyandlighet,

---

⁴⁸⁰ HRA. Intervju med Birgit Karlsson 26.05.2005.

⁴⁸¹ Månsus 2003, 136-139.

tolvstegsandlighet och kristen tro.⁴⁸² Redan på 1980-talet kontaktades Månsus av personer från nyandligt håll som hade läst hans bok *Shalom jord!* Boken fick en gott mottagande i de nyandliga kretsarna där miljön, fredsfrågor och engagemanget kring jordens och människans helande var aktuella. BD har från 1993 inbjudit kända nyandliga profiler till dialogdagar där Månsus och andra teologer har stått som kyrkans part.⁴⁸³ Inom ramen för dialogerna kommer även recovery till uttryck. Månsus lyfter ofta fram centrala recoverytankar, t.ex. människans svaghet och brustenhets, som utmaning till de nyandliga företrädarna.

Paraplybegreppet "new age" innefattar en mängd olika fenomen i anslutning till bl.a. alternativ medicin, filosofi, psykologi och olika alternativa kropps- och mentala terapimetoder. Detta kombineras med olika slag av religiöst och andligt tänkande som har sin grund i flera religioner, ofta hinduism och kristendom. Inom new age generellt betonas människans egna möjligheter och förmåga att helas, utvecklas och förändras med hjälp av kosmisk, andlig energi som kan nås genom olika tekniker. En holistisk världs- och människosyn med ingredienser av det övernaturliga ingår. Andliga upplevelser är angelägna, inte lärosatser i första hand. Det råder en stor öppenhet och tolerans för olika livsfilosofier. Rörelsen är ytterst heterogen, det finns inga som helst gemensamma läror, trosuppfattningar eller riter. Rörelsens spridning sker oftast via informella nätverk.⁴⁸⁴

Målet för BD:s dialog med nyandligheten är att finna det gemensamma och inte enbart fokusera på uppfattningar som åtskiljer parterna från varandra. Månsus möter dialogparter med bakgrund i new age utifrån ett skapelseteologiskt tänkande. Han kallar t.ex. en del av den alternativa andlighetens kroppsterapier för "Guds verkstäder" utanför kyrkan: "Gud använder den alternativa andligheten för att sätta svenska folket i rörelse, eftersom kyrkan hamnat i ett väl avgränsat revir."⁴⁸⁵ Månsus önskar även att de aktivt kristna skulle bli av med

⁴⁸² Brommadiologen 1991c; 1992a; HRA. Föredrag av Harry Månsus 24.10.2003.

⁴⁸³ Månsus 1996, 168–170; HRA. Intervju med Lea Månsus 22.04.2002; HRA. Intervju med Harry Månsus 25.05.2002. Håkan Arlebrand, Lasse Johansson, Arild Romarheim, Notto Thelle och Olav Hammer är exempel på kristna dialogparter med new age-kännedom som har deltagit i BD:s dialogtillfällen med nyandligheten på 1990-talet. Se Dialognytt sommaren 1993; Brommadiologen 1994, Dialognytt våren 1995; hösten 1996, hösten 1997.

⁴⁸⁴ Hammer 1998, 18–22; Wikström 1998, 11–26.

⁴⁸⁵ Tunving 1995b; Lagercrantz 2000a.

den rädsla som präglat deras förhållande till nyandligheten och dess sökare. Han menar att många kristna blivit utsatta för skräckpropaganda mot new age och vill därför rätta till den snedvridna bilden. Samtidigt är Månsus mån om att BD i dialogen har en tydlig kristen profil. Han ser dialogen som den kristna kyrkans möte med alternativa andligheter.⁴⁸⁶ På BD:s hemsida beskrevs 2005 de centrala tankarna bakom dialogen med new age:

För oss leder det till slutsatsen att när Gud genom kyrkorna inte lyckas väcka vårt folk och sätta det i rörelse i andligt hänseende, då använder Han i stället andra andliga rörelser – precis som på Bibelns tid! Privatreligiositet, New Age och tolvstegsandligheten har på ett unikt sätt ökat suget efter genuint andliga erfarenheter. Och då är det viktigt att kristna människor inte förskansar sig i kyrkorna utan kommer ut med sitt bidrag till de många 'vägskäl' där människor möts och väljer färdriktning.⁴⁸⁷

Enligt Månsus är dialogen med den sökande nyandligheten ett sätt för de aktivt kristna att ge tolkningar för människors andliga upplevelser. Samma utgångspunkt gäller för dialogen med tolvstegsrörelsen och med de privatreligiösa människor som har andliga upplevelser. Kyrkan behöver inte ge upp sitt budskap i det pluralistiska andliga utbudet trots att den inte har ett tolkningsföretråde. Samtidigt anser han att det är viktigt för kyrkan att hålla sin tro levande: "Det är en katastrof för kyrkan idag om den erbjuder teologi och projekt utan erfarenheter och processer. Vem finns därute där avgörandet faller?"⁴⁸⁸ Månsus uppmanar de kyrkvana kristna att ge kyrkan ett ansikte och inte dölja sin tro för sökare. Hans roll som evangelist kommer samtidigt fram i dialogen med nyandligheten på samma sätt som i dialogen med kyrkorna. Fokus är mera på sökarna än på kyrkan, även om han via dialogen har försökt hjälpa kristna att tona ned sin rädsla för new age.

Månsus betonar det kristna recoveryperspektivet i dialogen med nyandligheten. Människans maktlöshet, skuld, skam och utsatthet kan inte förbises eller ersättas av ett ensidigt tänkande om människans gudomlighet och oändliga potential. Båda perspektiven bör finnas

---

⁴⁸⁶ Haldin-Rönn 1995; Tunving 1995a; Olivestam & Eriksson & Lindholm 2002, 366; Häll 2002; Nordlund 2002.

⁴⁸⁷ www.brommadiialogen.se (05.02.2005).

⁴⁸⁸ HRA. Föreläsning av Harry Månsus 22.10.1997.

med och tas på allvar. Han använder tolvstegsprogrammet som ett redskap i dialogen med nyandligheten för att betona människans bräcklighet och svaghet.⁴⁸⁹ Recoveryn framträder på två plan, både det individuella och i miljön. BD:s betoning av recovery innefattar inte bara tillfrisknandet hos individer och församlingar utan även "jordens helande" – ett perspektiv som inte minst framträder i boken *Shalom jord!* Tankar på individens och planetens helande är frågor som även i ganska stor utsträckning betonas bland new age-intresserade.⁴⁹⁰

BD:s nyandliga dialogparter företräder många olika fenomen. En av dem som haft kontakt med BD under många år är Tomas Frankell, känd i de nyandliga kretsarna i Norden. På 1980-talet grundade han i Stockholm det nyandliga Café Pan, en central mötesplats för nyandliga sökare. Han förespråkar och använder sig av hinduistisk kundalini-yoga i kombination med kristen tro "som redskap i sin kristna resa". Han kallar sig för en kristen yogi och förestår det s.k. Deva-centret, där det hålls föredrag och kurser med olika tema i anslutning till nyandligt tänkande. Frankell har även grundat ett motsvarande center i Spanien.⁴⁹¹

En annan av BD:s återkommande nyandliga dialogparter har varit psykologen Lena Kristina Tuulse. Hon företräder s.k. frigörande andning och bedriver en kursgård i Roslagen som kallas Wäxthuset på Väddö. Hon undervisar blivande s.k. andningspedagoger och hjälper drogmissbrukande ungdomar genom sin andningsterapi. Inom ramen för denna terapi menar Tuulse att människor kan få gudsupplevelser som bidrar till läkande av t.ex. en negativ självbild och känslor av värdelöshet. Andningen blir därmed en teknik för att nå gudsupplevelser.⁴⁹² Tuulse beskriver sig som kristen:

---

⁴⁸⁹ Jfr HRA. Föreläsning av Harry Månsus 02.10.1998.

⁴⁹⁰ Jfr Hammer 1998, 18.

⁴⁹¹ HRA. Föreläsning av Tomas Frankell 02.10.1998; Haag 2000; Lagercrantz 2000b; HRA. Föreläsning av Tomas Frankell 08.10.2003. Jfr även Wikström 1998, 34. Månsus besökte på 1990-talet Café Pan och tog där del av aktuella fenomen i nyandliga kretsar. Han kallade BD:s föredragskvällar som startade 1991 med teman om new age för "kristet Café Pan". Brommadiologen 1991d; Månsus 1996, 171.

⁴⁹² HRA. Föreläsning av Lena Kristina Tuulse 24.10.1997; 24.10.2003; 16.01.2004. Owe Wikström anser att Wäxthuset på Väddö, liksom Café Pan och Deva-centret, är en "viktig träffpunkt" för new age-utövare i Sverige. Se Wikström 1998, 34.

Jag ser mig själv som en aktiv kristen människa med uppgift att inspirera och ge hopp till människor. Jag ser Jesus som en sann mästare och en underbar förebild. Han är dock inte den enda. Gud talar genom alla religioner och vår uppgift i dag är att förena människor. Vi kan skapa tio Guds 'världsbud' utifrån alla religioners bud som vi också kan enas om. Religion betyder att bry sig om, så jag tror vi alla är religiösa i den bemärkelsen.⁴⁹³

Andra dialogparter som medverkat på BD:s dialogdagar har företrätt t.ex. nyshamanism och olika former av healing. Också *A Course in Miracles*⁴⁹⁴ har flera gånger varit föremål för diskussion under dialogdagarna, bl.a. med Anne Nilsson-Elmberg och Ulf Wählström. I dialogen har vidare ingått ett brett spektra av alternativa kroppsterapier och idéer färgade av både kristendom och österländskt religiöst tänkande. Under dialogmötena har såväl kyrkans som nyandlighetens företrädare haft möjlighet att ställa frågor till varandra och framföra kritiska synpunkter. De kritiska frågor som Månsus ofta återkommit till är de nyandliga företrädarnas syn på skuldfrågan och ansvaret för nöden och lidandet i världen. Också miljöfrågor har betonats. Han anser samtidigt att nyandligheten har värdefulla erfarenheter att berika de kristna med och han har besökt nyandliga center, bl.a. new age-rörelsens vagga *Esalen Institute* i Kalifornien.⁴⁹⁵

BD:s dialog med new age rör sig bland dem som intresserar sig för människan, miljöfrågor och andlighet. Inga slutna sekter eller dialogparter med färdiga svar deltar utan sådana som idkar öppenhet och

---

⁴⁹³ Månsus 1996, 178.

⁴⁹⁴ *A Course in Miracles* är första gången utgiven 1975 av stiftelsen *Foundation for Inner Peace* i Kalifornien och är ett centralt verk inom new age. Kursen företräder ett slags gnostisk kristendom och allmän livsfilosofi och innehåller en lärobok, en arbetsbok för studenter samt en lärarhandledning. *A Course in Miracles* blev efter ett mångårigt arbete översatt till svenska 2004 och har titeln *En kurs i mirakler*. Kursen har enligt new age-forskare sin grund i spiritism och s.k. *mind-cure* rörelser i USA vars rötter kan spåras till såväl kristendom som hinduism. Kursens upphovsman sägs vara "en okänd inre avsändare" eller "inre röst" som 1965 kanaliserade materialet till Helen Schucman. Se *A Course in Miracles* 1985; Ahlbäck 1998, 165; Hammer 1998, 213-220; Frisk 1998, 79-80; Wikström 1998, 33.

⁴⁹⁵ HRA. Föreläsning av Harry Månsus 24.10.1997; Månsus 1996, 94, 108-122; Dialognytt hösten 1997; HRA. Föreläsning av Mikael Hedlund 24.10.1997; HRA. Föreläsning av Carita Stenbäck 24.10.1997; Dialog Stockholm hösten 1998; HRA. Föreläsning av Anna-Lena Wikström 02.10.1998; HRA. Föreläsning av Harry Månsus 24.10.2003; Djupare Liv hösten 2003; Existens hösten 2004; Brommadialogen 2004b.

vill föra dialog.⁴⁹⁶ De företrädare för alternativ andlighet som är intresserade av att ha kontakt med BD utgörs med andra ord av sådana personer som har ett intresse av kristendomen. Flera av dem som BD fört dialog med vill i själva verket inte identifiera sig med det som kallas new age.⁴⁹⁷ Detta utgör ändå inte något hinder för att de samtidigt kan ha intresse av flera olika religioner samtidigt.

BD:s dialog med alternativ andlighet tog en ny vändning under 2000-talet. Allt färre reikihealers och shamaner kom att delta i BD:s Höstakademier. De ersattes av dialog med företrädare för alternativa psykologiska terapiformer. Till exempel har psykosyntesen representerats av Carin Egemalm (Noelius) och Fredrik Lundh från PsykosyntesAkademin i Stockholm. Gestaltterapi presenterades under Höstakademien 2004 av Barbro Curman, och under BD:s Stockholmskonferens 2005 av rektorn för Gestalt-Akademin Anna-Maria Norén. Samma år aktualiserades även den s.k. Rosenmetoden som är en psykofysisk massagemetod tänkt att upplösa spänningar i kroppen. Metoden presenterades i teori och praktik av Hans Axelson. Dessa terapier har ett helhetstänkande och är öppna för en andlig dimension inom ramen för sina terapiformer.⁴⁹⁸ Också i dialogen med dessa alternativa psykologiska terapimetoder kommer recoveryperspektivet till uttryck. Tillfrisknande och en orientering mot ett nytt liv som kännetecknas av självkänedom och andlig utveckling är faktorer som dessa terapier och recoverytänkandet har gemensamt.

BD har mött såväl tacksamhet som negativ kritik för sin dialog med new age. Av olika verksamhetsgrenar har denna dialog väckt mest negativ uppmärksamhet. Den har ifrågasatts, inte minst av fundamentalistiskt inriktade kristna. År 2005 blev ett dialogmöte i Sunne mellan kyrkor och nyandligheten utsatt för en häftig kritik i kristen press. BD stod som en av konferensens medarrangörer. Rädslan för att new age skulle komma in i församlingar i Värmland uttrycktes i insändarspalter tillika som BD fördömdes för sitt deltagande.⁴⁹⁹ Flera

---

⁴⁹⁶ Laurén 2002.

⁴⁹⁷ Jfr Lönnroth 1994; Månsus 1996, 177. Hammer ser Krishnarörelsen som en omtolkning av hinduistisk religion. Se Hammer 1998, 91.

⁴⁹⁸ Frisk 1998, 81. Djupare Liv hösten 2003; Existens hösten 2004; Existens våren 2005b; hösten 2005.

⁴⁹⁹ Oscarsson 1994; Brinck 2001; Isaksson 2002; Björn 2005; Karlsson 2005a; 2005b; Larsson 2005a; 2005b; HRA. Lundberg 2006. www.tidenstecken.se/bro0harrym1.htm (19.12.2006); HRA. Sjöqvist 2006. www.algonet.se/~luther/newage.htm (19.12.2006). Också biskop emeritus Martin Lönnebo som har intresserat sig för dialog med alter-

av insändarna ville dessutom varna för nyandliga läror.⁵⁰⁰ Samtidigt har BD:s dialog med new age bemötts med uppskattning i såväl sekulär som kristen press. Den har ansetts erbjuda de nyandliga ett kristet alternativ och medverka till att rädslan för annorlunda troende minskar bland kyrkvana kristna. Från SB:s lednings sida har det i regel funnits ett gott förtroende för BD:s dialog med nyandligheten även om diskussioner och ifrågasättanden tidvis har förekommit.⁵⁰¹

I de nyandliga sökarkretsarna har BD:s dialoger fått ett positivt gensvar. Till exempel Tomas Frankell omnämner "den viktiga Brommadiologen" som en betydande dialogpart i sin bok *Sökare i en ny tid* (2000). Månsus fick även utmärkelsen "Sökarens kloppris" av tidningen *Sökaren* 1997, dels för sin bok *Den kosmiska katedralen*, där man ansåg att new age beskrevs rättvist, dels för att han "bjudit in till vänliga samtal med förespråkare för ny andlighet". Också ledaren för Mirakelkursens nätverk i Sverige, Ulf Wählström, har i tidningen *Mirakelnytt* uttryckt sin uppskattning över BD och Månsus.⁵⁰²

4.4.3 Wellness och friskvård

BD integrerar i någon mån recoverytänkandet inom alla sina verksamhetsgrenar. Speciellt tydligt framträder detta i wellness- och friskvårdsdialogen, som kan sägas vara en vidareutveckling av recoveryarbetets fokusering på människans inre helande. De positiva sidorna hos människan och hennes potential betonas. Wellness, välbefinnande, avser inom BD friskvård för människans kropp, hennes själsliga och andliga liv samt relationer. Inom wellness förekommer det en öppenhet för alternativa kroppsterapier som bl.a. används inom new age. Wellness kommer sålunda att befinna sig i gränslandet mellan nyandlighet och tolvstegsandlighet. BD använder även det bibliska ordet *shalom*, Guds frid och välsignelse, som ett annat sätt att beskriva wellness.⁵⁰³

---

nativ andlighet fick i tidningen *Världen idag* kritik för sin medverkan i Sunne 2005. Jfr Larsson 2005b, 2005c.

⁵⁰⁰ Se t.ex. Hendriksen 2005a; 2005b; Björn 2005.

⁵⁰¹ Dagen 30.04.1991; Missionsbaneret 02.05.1991, Lönnroth 1994; Månsus 1996, 170-175; Haag 2000; HRA. Intervju med Birgit Karlsson 26.05.2005; HRA. Intervju med Karin Wiborn 27.05.2005; HRA. Intervju med Leif-Erik Holmqvist 08.07.2005.

⁵⁰² *Sökaren* nr 01/1998; Frankell 2000, 231; Wählström 2004a; 2004b.

⁵⁰³ HRA. Intervju med Eva-Karin Holst 25.05.2002; www.brommadiologen.se/DOCS/02_brdsfem/brdsfem.html (23.10.2006).

Impulserna till BD:s wellness-tänkande kommer från Howard Clinebells bok *Wellbeing, den sjufaldiga vägen till bättre hälsa* (Wellbeing 1992). Clinebell har formulerat sitt program för välbefinnande utgående från bl.a. teologen Paul Tillichs och trappistmunken Thomas Mertons filosofi, men han har även bekantat sig med nyandlighetens olika terapier vid *Esalen Institute*. Clinebell har tolvstegstänkande i bakgrunden, men han önskar såsom flera andra företrädare för alternativa stegprogram komplettera recoverytänkandet så att inte endast brustenheten poängteras. Han betonar samtidigt sin egen erfarenhet inom kristen själavård, där "kärlek" och "helhet" utgör nyckelord. För välbefinnandet bör sju områden eller dimensioner i livet beaktas. De tre första är andligt, mentalt och kroppsligt välbefinnande. Relationer, arbete, lek och omvärlden är andra områden som människan behöver bearbeta för att nå välbefinnande. Clinebell sätter alltså välbefinnandet in i ett helhetssammanhang, där människan och allt som rör det mänskliga planet, miljön och andligheten går hand i hand.⁵⁰⁴ Det handlar om människans välbefinnande och tillfrisknande på individuell nivå och i den miljö där hon lever. Individens tillfrisknande sätts i relation till jaget, medmänniskorna, Gud och även till naturen. Naturförstörelsen inverkar menligt på människans välmående. Tillfrisknandet ses i ett helhetsperspektiv där samspelet mellan människan och den övriga skapelsen betonas. Förebyggande av skada är viktigare inom wellbeing än att reparera gamla skador. Det kan jämföras med AA:s tionde till tolfte steg. Där är nyorienteringen i livet aktuellt för att förhindra återfall.

Wellness-dialogen startade som en av BD:s verksamhetsgrenar i början av 2000-talet. I och med att den svenska översättningen av Clinebells bok *Wellbeing* utkom tog arbetet fart. Sommaren 2002 hölls den första s.k. wellbeing-veckan på Eksjö campingområde med BD och bokförlaget Libris som arrangörer. Av programmet för framgår att denna form av friskvård handlar om hälsosam kost, motion, olika former av massage, avspänning och konflikthantering. Den andliga friskvården betonades i form av enskild vägledning, förbön, själavård och bikt.⁵⁰⁵

---

⁵⁰⁴ Clinebell 2001, 14–22; Månsus 2001a, 112–115. Clinebell föreläste vid Brommadialogens Höstakademi 2000. Se Dialog Sverige hösten 2000.

⁵⁰⁵ Brommadialogen 2002b; Von Oben 2002; Svenska Baptistsamfundets Årsbok 2003, 21.

BD:s verksamhet inom wellbeing har varit anknuten till prästen Jan-Olof Nordström, som till en början var deltidsanställd på BD. Från 2003 arbetade han som fristående wellbeing-konsult utifrån sitt företag Millarepa. Nordström har utbildat gruppleddare och hållit introduktionskurser i wellbeing på olika håll i Sverige. Han har samarbetat med ansvariga inom de lokalförsamlingar han besöker. I Stockholm har t.ex. baptistkyrkan Salem inom ramen för sitt BD-anknutna arbete Dialog Söder i flera år bedrivit wellbeing-grupper. Kyrkan vid Brommaplan, en annan av BD:s filialförsamlingar, har utgående från Clinebells bok startat s.k. Konsten att leva-kurser. Wellbeing-grupper kan även hållas på andra platser än kyrkor, t.ex. på arbetsplatser, inom föreningar, i olika friskvårdssammanhang och i samtalsgrupper kring utbrändhet. Sensus studieförbund och Bilda har även vid behov varit samarbetsparter i BD:s wellbeing-verksamhet.⁵⁰⁶

Wellbeing-dialogen har även förts inom ramen för BD:s konferenser. Bland dialogparterna finns Susanna Ehdin som skrivit boken *Den själoläkande människan* (2001). Ehdin är doktor i immunologi och förespråkar en helhetssyn på människan. Hon menar att synen på hälsa mer och mer har förändrats. Ett paradigmskifte har skett och de alternativa terapierna har mer och mer kommit in i hälsotänkandet. Dessa terapier har ofta sitt ursprung i kinesisk religion. Ehdin kombinerar vetenskaplig hälsolära med ingredienser av bl.a. tankar om österländsk livsenergi, *qi*. Liksom Clinebell anser Ehdin att kroppen och själen hör ihop. Tankar, känslor, minne och drömmar hör ihop med kroppslig hälsa. Att endast äta hälsosamt och motionera räcker inte för att uppnå välbefinnande utan de själsliga och andliga aspekterna måste även beaktas. Tillsammans med sin make Martin Ehdin har hon utvecklat tanken om holistisk intelligens, HQ, ett begrepp som omfattar flera av de områden som Clinebell lyfter fram. Susanna Ehdin talade vid BD:s Höstakademi 2002 och är medförfattare i BD:s antologi *En rimligare värld*.⁵⁰⁷ Andra läkare som deltagit i wellness-dialogen är Christina Doctare och Stefan Einhorn. Båda deltog som

---

⁵⁰⁶ Von Oben 2002; Svenska Baptistsamfundets Årsbok 2002, 21; Von Oben 2003; Kurs i konsten att leva 2003; 2004; 2005; Wellbeing 2004; www.wellbeing.nu (05.02.2005); Brommadiologen 2005. Läkarmissionen har även bidragit med pengar till BD:s wellness-dialog. Svenska Baptistsamfundets Årsbok 2000, 25.

⁵⁰⁷ Ehdin 2001, 9–12, 33–36, 157–182; Ehdin S & M 2002, 190–207; Brommadiologen 2002a. Den holistiska intelligensen (HQ) innefattar intelligenskvoten (IQ), emotionell intelligens (EQ), kroppens intelligens (BQ) och själens intelligens (SQ). Ehdin S & M 2002, 207.

föreläsare vid BD:s Höstakademi 2002. Doctare är stressläkare, medan Einhorn är professor i molekylär onkologi med intresse för religionsfilosofi.⁵⁰⁸

En annan återkommande dialogpart inom wellbeing är danspedagogen Anette Sundell-Liljedahl. Hon har en kristen livssyn och har bl.a. instruerat elever vid folkhögskolan Betel och BroBygge-utbildningen i olika former av dans. I dialogen med wellbeing betonar Sundell-Liljedahl att dansens syfte är att människan skall uppleva frigörelse till kropp, själ och ande. I hennes tänkande blir dansen ett redskap för människans välbefinnande i ett holistiskt perspektiv. Sundell-Liljedahl har hållit kurser i s.k. befriande dans i BD:s regi. Hon har även medverkat med föreläsningar och dans i BD:s konferenser.⁵⁰⁹

Wellbeing enligt BD:s version är ett mångsidigt dialogtema där tankar från Clinebell och hans själavårdssyn, recovery, olika kroppsterapier och tekniker samt medicinsk vetenskap möts. Wellbeing anses samtidigt vara ett bra redskap för brobyggande till olika grupper i samhället och även till andra religioner. Wellbeing kan ge människan en vidare syn på tillvaron när hon förs in i ett tänkande där en holistisk människosyn betonas.⁵¹⁰

Wellness-dialogen har inte synliggjorts på samma sätt som BD:s dialog med new age eller recovery. Ämnet är mångfacetterat med sina sju områden som kan ses ingå i BD:s övriga dialoger. Wellness har förblivit en tämligen begränsad verksamhet i JanOlof Nordströms regi, även om Månsus har lanserat wellness som ett av BD:s dialogteman. Wellness-tänkandet sammanfattar Månsus betoning av miljöfrågor, skapelseologi och tolvstegsrörelsen. Samtidigt är det en del av dialogen med nyandliga terapier och kroppstekniker samt medicinsk vetenskap. BD:s poäng med en särskild wellness-dialog är att kommunicera kristen tro inom en hälsorelaterad referensram.

---

⁵⁰⁸ Brommadiologen 2002a. Doctare har bl.a. skrivit boken *Hjärnstress* (2000). Einhorn har å sin sida fördjupat sig i religionsfilosofi i bl.a. boken *En dold Gud* (2001).

⁵⁰⁹ Dialog Stockholm våren 2000; Djupare Liv hösten 2004; Existens hösten 2004; Brommadiologen 2005; Sundell-Liljedahl & Fahlgren 2005, 87-100.

⁵¹⁰ Nordström 2002, 136-140.

4.4.4 Profetisk solidaritet

Bakgrunden till BD:s verksamhetsgren "profetisk solidaritet" kan spåras till Månsus böcker och artiklar från 1970- och 1980-talet. Också inom denna dialog framträder recoverytänkandet.⁵¹¹ Månsus framför ett helhetsmässigt solidaritetstänkande som omfattar allt från förtryckta och utslagna människor till freds- och miljöfrågor. Dessa frågor placerar han in i en biblisk kontext. Han jämför t.ex. profeten Amos upprop om rättvisa för fattiga och förtryckta med dagens värld där klyftan mellan i- och u-länderna ständigt ökar.⁵¹² Att BD kommit att uppta "profetisk solidaritet" i sitt dialogprogram har Månsus beskrivit i antologin *En rimligare värld*:

I 'Profetverkstan' är det samhällets och jordens framtid som engagerar människorna. Vad händer med miljö, människovärde, demokrati, u-länder och utsatta grupper i vårt eget samhälle? Saknas ett vidare solidaritetsperspektiv kan självård, recovery och wellness bidra till att dölja en allt brutalare verklighet genom att ta hand om offren – utan att säga något om den sjuka samhällsutveckling som skadar och slår ut allt fler!⁵¹³

BD:s dialog med solidaritetsrörelser utgör därmed ett komplement till det individualistiskt inriktade recoveryarbetet. Som ovan framgått har flera alternativa stegprogram med betoning på social rättvisa uppkommit i USA, t.ex. inom Frälsningsarmén och indiansk tro. BD löser denna problematik genom att jämsides med recoveryn vidga dialogen till ett samhälleligt plan. Både det individuellt inriktade perspektivet och arbetet för en förändring av sociala orättvisor ställs sida vid sida. Därför finns det ingen anledning för BD att omformulera AA:s tolv steg till något nytt stegprogram. Både individuell och socialt inriktad recovery finns integrerade i BD:s handlingsprogram.⁵¹⁴

Enligt Månsus förekommer ett solidaritetstänkande bland missbrukare i AA och de andra tolvstegsgrupperna, men de tar inte del av den offentliga samhällsdebatten. Också new age som ursprungligen var en form av proteströrelse i samhället har på 2000-talet glidit in i en

---

⁵¹¹ Jfr avsnitt 2.1.

⁵¹² Se t.ex. Månsus 1978b, 33–36; 1980d, 5–45; 1981b, 6–8; 1983b; 1983c, 138–198; 1986, 48–56, 109–117; 1988b, 71–99; 1989d, 71–95, 121–130; 1991b, 127–134.

⁵¹³ Månsus 2002, 274.

⁵¹⁴ Se ovan avsnitt 3.4.

privat sfär där individens personliga välmående ofta prioriteras framom betoningen av solidaritet med fattiga och förtryckta medmänniskor. I Månsus bok *Livet har en framtid* uttrycks den politiskt färgade linje som BD antagit som del av sitt program. Anti-globalisering, världsekonomi och rättvisetänkande i Martin Luther Kings anda ingår i "profetisk solidaritet".⁵¹⁵ Boken är en fortsättning på den skapelse- och befrielseologiskt färgade teologi som Månsus kom i kontakt med under sina studier i Schweiz i slutet av 1960-talet. Hans aktiva engagemang för en bättre värld under studentrevolten 1968 får således en fortsättning inom BD i och med dialogen med solidaritets-, freds- och miljörelserna.

Månsus anser att kyrkan borde engagera sig i solidaritetsfrågor, t.ex. att värna om utsatta barnfamiljer på hemmaplan och motarbeta orättvisor på ett globalt plan.⁵¹⁶ Förebilderna för BD:s solidaritetstänkande finns främst i Bibelns exodusberättelse och profetböcker, men också i amerikanska s.k. *faith based organisations*, vilka kan ses som Martin Luther Kings arvtagare.⁵¹⁷ Månsus överför de bibliska eller globalt inriktade befrielseörelserna att gälla den lilla människans vardag i Sverige. Ett exempel på kontextualisering är de ensamförsörjande föräldrarna som ofta kommer i kläm då beslutsfattare fördelar samhällets medel:

Mitt i höghastighetssamhället finns den tysta armadan med vår tids hjältar. Ju mer jag blickar in i pressade småbarnsfamiljers tillvaro, desto gåtfullare blir dessa hjältars prestationer. Jag möter en av dem när det fortfarande är becksvalt på vintermorgnarna. Hon har en tung väska hängande över axeln, i ena handen en liten parvel som värjer sig mot snörynan med handen för ögonen. Den dag dessa ensamstående föräldrar inte längre tar sig upp ur sängen på morgonen kommer inte bara Sveriges ekonomi att rasa. Den dagen är också Gud själv i en återvändsgränd med sin skapelse.⁵¹⁸

Inom BD relateras det profetiska solidaritetstänkandet samtidigt till recovery. Ett socialpolitiskt ställningstagande behöver inte innebära att den enskilda människans behov skulle förbises. Snarare är BD:s

---

⁵¹⁵ Månsus 2001a; Thoms 2001a; Larsson 2002; HRA. Intervju med Harry Månsus 25.05.2002.

⁵¹⁶ Damirjian 2002a.

⁵¹⁷ Månsus 2001a, 77.

⁵¹⁸ Månsus 2001a, 25–26.

tanke att ett aktivt yttre engagemang tillika bör åtföljas av ett inre engagemang, att människan tar hand om sig själv och sitt psykiska och andliga välmående. Personlig recovery och ett arbete på barrikaderna går hand i hand. I annat fall är risken för psykisk utbränning överhängande. Månsus ser inte någon konflikt i att BD förenar fenomen som till det yttre kan se diametralt motsatta ut:

Tolvstegsfilosofin är ju inte politisk överhuvudtaget och det skall den inte heller bli [...] Kyrkorna skulle kunna komma in i det offentliga samtalet utifrån en profetisk-diakonal teologi där vi inte har monopol på vad som skall hända. Där måste vi vara ödmjuka dialogpartner som alla andra. Men vi kan bli en röst för de utsatta i vårt eget samhälle och på andra sidan planeten. Det är ju vår kallelse. Samtidigt vill jag inte att vi förlorar evangeliet, och det är därför vi står för den formen att den kämpande befrielseteologin måste gå hand i hand med recovery, dvs. att vi inte bara kämpar för att jordens och mänsklighetens sår skall helas, utan att vi hela tiden vågar erkänna våra egna sår. Och ibland är vi på barrikaderna och ibland sitter vi i en recoverygrupp för att helas själva. Det är den syntes vi arbetar med.⁵¹⁹

Månsus anser således att recovery ingår i dialogen med "profetisk solidaritet". Samtidigt vänder sig dialogen mer utåt än någon annan av BD:s övriga verksamhetsgrenar. Recovery sker dels på ett individuellt plan, dels på ett samhälleligt plan. Samhällsstrukturerna borde "tillfriskna" så att rättvisa kan ske, men inte på bekostnad av de aktivisters hälsa som står på barrikaderna.

Solidaritetstänkandet har kommit in i BD bl.a. via Månsus kontakter i USA och via amerikanska besök i Sverige, t.ex. Jim Wallis, en förgrundsgestalt i nätverket *Call to Renewal*. I detta nätverk ingår kristna kyrkor och organisationer som kämpar för fattigas och förtrycktas situation, främst i USA. Wallis var engagerad i Martin Luther Kings arbete på 1960-talet och verkar inom organisationen och tidningen *Sojourners* i Washington. Enligt Wallis hör gudstro och handling ihop. "En andlig förnyelse kommer att ge kraft till rättvisa. Tro och andlighet skulle kunna bli de starkaste krafterna till förmån för social rättvisa under det nya årtusendet", skriver Wallis i sin bok *Tro som förändrar världen*. (*Faith Works* 2000). Boken har marknadsförts som en av

---

⁵¹⁹ HRA. Intervju med Harry Månsus 25.05.2002.

BD:s Existens-böcker.⁵²⁰ Wallis besökte BD:s Höstakademi 2001 då BD firade sitt tioårsjubileum. Hans besök i Sverige väckte uppmärksamhet i kristen press, inte minst på grund av att han fick Kristna Fredsrörelsens i Sverige ickevåldspris för 2001.⁵²¹

En annan förebild för BD:s dialog med solidaritetsrörelser är författaren, filosofen, psykologen och den judiske rabbinen Michael Lerner. Lerner är chefredaktör för den judiska tidningen *Tikkun* i Kalifornien. *Tikkun* är en tillika en organisation som samlar anhängare från många olika religioner, en s.k. *interfaith movement*. *Tikkun* bedriver ett sociopolitiskt arbete och opinionsbildning.⁵²² Lerner talar för att andlighet är en politisk fråga. En samhällsförändring där bl.a. samhällsklyftorna skulle utjämnas kräver förändrade värden. Han anser därför andligheten som motsatsen till den ekonomism och cynism som råder i världen. I Lernalers tankar om återupplivande av andligheten ingår bl.a. judiskt sabbatsfirande. Det ser han som början till en förändring, till ett mera andligt liv. Poängen är att sabbatsfirandet sker i gemenskap med andra. Detta har BD tagit fasta på och förverkligat genom Shalomgemenskapen.⁵²³

Lernalers tankar har influerat BD, särskilt tanken om *emancipatory spirituality*, befriande andlighet. Detta begrepp förekommer ofta i Månsus senare texter, med hänvisning till Lerner.⁵²⁴ Befriande andlighet, som Lerner beskriver i boken *Spirit Matters* (2000), innebär att man skiljer på religion och andlighet. Lerner menar att andlighet innebär "a lived experience", en upplevd erfarenhet. Religion är däremot att ställa upp doktriner, utöva ritualer och ha ett visst beteende som exemplifierar ett riktigt levnadssätt. Han poängterar dessutom att religion kan existera utan andlighet.⁵²⁵ Den blir då mera ett yttre regelverk än en inre erfarenhet. Religionens upplevelsedimension⁵²⁶ kommer i det

---

⁵²⁰ Wallis 2001, 15, 46–47, 55, 270; www.brommadiologen.se/DOCS/08_existens/existens.html (23.10.2006).

⁵²¹ Brommadiologen 2001; Hjorth 2001; Thoms 2001a; 2001b.

⁵²² www.tikkun.org (02.01.2006). Enligt denna hemsida härstammar namnet *Tikkun* från hebreiskans *te-kun* som innebär "to heal, repair and transform the world". Detta uttryck sammanfattar i korthet Lernalers ideologi.

⁵²³ Månsus 2001a, 117–125; Holst S-G 2002, 16, 114; Lerner 2002, 115–120.

⁵²⁴ Se t.ex. Månsus 2001a, 117–125; 2003, 169; 2005a, 17–18.

⁵²⁵ Lerner 2000, 5–6.

⁵²⁶ Enligt religionssociologen Göran Gustafsson handlar religionens upplevelsedimension om att människan *känner* av en transcendent kraft eller upplever sig vara i aktivt samröre med en sådan kraft. Se Gustafsson 1997, 23.

fallet att saknas och därmed även andligheten, om man följer Lernalers definition. Hans resonemang kring andligheten påminner om AA:s tankar.

Vidare anser Lerner att andlighet är något som omfattar hela skapelsen. Människan är Guds avbild. Av den orsaken bör hon betrakta sina medmänniskor som mål, inte som medel. Hela världen är helig eftersom Gud kan ses i allt skapat. Uttrycket "unity of all being" karaktäriserar Lernalers helhetssyn på andligheten. Den befriande andligheten kommer till uttryck för människans och jordens bästa genom att man verkar tillsammans i politiska och sociala rörelser där alla slags människor deltar, oavsett kön, religion och ras. En befriande andlighet söker ett helande och en förändring i världen. Fred, tolerans, samarbete, respekt, samhällelig rättvisa och ekologiskt tänkande är tecken på en befriad andlighet. Han lyfter också fram viktiga mänskliga verksamhetsområden som han anser att kunde utvecklas och förändras till det bättre ifall man beaktade den andliga dimensionen. Här ingår bl.a. arbets- och näringslivet, rättsväsendet, pedagogik och medicin. Om andliga värden som kärlek, generositet, ansvar och omsorg om medmänniskan fick prägla dessa verksamheter skulle världen bli en bättre plats att leva i. Detta är den befriande andlighetens mål.⁵²⁷ Den befriande andligheten är således inte bunden till någon enskild religion utan mer övergripande. Lernalers tankar ligger nära nyandligheten, men hans syn på andlighet är inte lika individcentrerad.

BD:s dialog med "profetisk solidaritet" tog fart då Lerner besökte Sverige 2002. Höstakademien hade temat "En rimligare värld" (ERV) och en antologi med samma titel publicerades. I boken medverkar Lerner och andra personer med anknytning till BD:s verksamhetsgrenar. Boken *En rimligare värld* speglar en socialpolitisk kontext men glömmer inte heller den enskilda individens behov. Bland författarna finns KG Hammar, Martin Lönnebo, Anita Goldman, Stefan Edman, Tommy Hellsten samt Susanna och Martin Ehdin.⁵²⁸ Dessa författare representerar ett aktivt samhällsengagemang, men även människors individuella behov. Redaktören Sven-Gösta Holst betonade vid utgivningen av boken att det dubbla perspektivet bör beaktas, både de individuella behoven och de behov som ligger utanför individen:

---

⁵²⁷ Lerner 2000, 153–154, 195, 167–173, 204, 219, 233.

⁵²⁸ Brommadiologen 2002a.

”Det finns – det måste finnas – ett sätt att förena mina och världens behov.”⁵²⁹

En märkbar betoning på ”profetisk solidaritet” i form av ERV-temat skedde åren 2001–2002 under verksamhetsledaren Sven-Gösta Holsts ledning. Verksamhetsgrenen lyftes fram i BD:s kulturtidskrift *Von Oben* som utkom med sitt första nummer hösten 2002.⁵³⁰ Den var en gratistidning som rönt uppmärksamhet i media och kulturkretsar och utökade BD:s adressregister. Det andra numret utkom 2003 och trycktes i 10 000 exemplar. Flera tusen nya personer önskade få komma med i BD:s adressregister. Av ekonomiska orsaker⁵³¹ utkom dock *Von Oben* endast i två nummer. Holst och Tomas Andersson Wij var redaktörer för tidningen. De skapade kontakt med flera kända kulturpersonligheter, bl.a. författaren och komikern Jonas Gardell och filmregissören Lukas Moodysson. Innehållet i tidningen hade en socialpolitisk framtoning vid sidan av frågor kring tro och andlighet. BD:s dialog med ”profetisk solidaritet” fick ett tämligen stort genomslag med hjälp av *Von Oben*. Enligt Holst väckte tidningen trots det indignation på baptistiskt håll över att Svenska Baptistsamfundet som ekonomisk garant inte syntes i tidningen. Han upplevde ändå att Missionsstyrelsen gav tidningen sitt stöd och uttryckte tacksamhet över att BD kunde nå ut till flera människor än tidigare. Dialogen med solidaritetsrörelserna spreds även genom att Holst reste runt på olika orter i Sverige och medverkade i s.k. ERV-konferenser.⁵³²

---

⁵²⁹ Brommadiologen 2002a.

⁵³⁰ Tidningsnamnet *Von Oben* beskrivs av dess redaktion ha följande bakgrund: ”Gud drabbar oss ’senkrecht von Oben’. Drabbar oss rakt uppifrån, alltså.[...] Det är ett av skälen till att vi tycker att namnet *Von Oben* är bra. Men framför allt tycker vi att det är ett roligt namn. [...] För den händelse någon skulle tro annat så vill vi försäkra att *Von Oben* görs av snälla och hyfsat ödmjuka människor – inga nedlåtande översittare. Några höga hästar har överhuvudtaget inte syntits till.” *Von Oben* 2003.

⁵³¹ Svenska Baptistsamfundets ekonomi försämrades 2003 i och med att aktiekurserna på börsen föll. Det drabbade BD såtillvida att *Von Oben* fick läggas ner och man fick göra personalnedskärningar. Dagen 08.05.2003; Kyrkans Tidning 21.05.2003; Dagen 16.01.2004; Hillås 2004.

⁵³² Neuman 2002; *Von Oben* 2002; 2003; *Existens våren* 2004; HRA. Intervju med Sven-Gösta Holst 27.05.2005. I Skolutskottets protokoll 14.01.1998, § 5 konstateras att BD har ett kontaktregister med 1 500 namn. I en bilaga till MS-protokoll 17.11.1999, § 6.3 skriver BD att adressregistret har 2 200 namn. Fram till första numret av *Von Oben* 2002 hade adressregistret ökat till ca 3 500 namn. Efter *Von Obens* utgivning steg antalet till ca 8 000 namn. Av dessa var således ca 3 500 ”gamla” kontakter. Muntligt meddelande från Lea Månsus 04.02.2007.

Dialogen med "profetisk solidaritet" innehåller i högre grad än de övriga verksamhetsgrenarna en strävan att anknyta kända personer till BD både från kyrkligt och kulturellt håll. Framgångarna med tusentals nya kontakter kan till stor del förklaras genom att BD åren 2001–2002 lät kända personer medverka i både Höstakademier, BD-antologin *En rimligare värld* och i *Von Oben*.⁵³³ Samma effekt kunde noteras för Oxfordgrupprörelsens del där *key-persons* skulle ge rörelsen ett ansikte utåt i syfte att nå nya människor.⁵³⁴ En annan orsak som gav BD en mera synlig roll under denna expansiva period var att Holst hade goda kontakter med media. Både kristen och profan press skrev mera än under tidigare år om BD:s verksamhet, ofta om dess Höstakademier och böcker som utkom 2001–2002.⁵³⁵

Förutom amerikanska solidaritetsförespråkare har BD haft svenska dialogparter med intresse för "profetisk solidaritet". Bland dessa kommer flera personer ur den Kristna Fredsrörelsen. Biologen och författaren Stefan Edman har återkommit i BD:s olika konferenser och Höstakademier. Edman och Månsus samarbetade redan på 1980-talet i böcker kring miljö- och fredsfrågor. Edman har medverkat som artikelförfattare i antologierna *En rimligare värld* och *Konsten att leva*. Också de kristna icke-våldsaktivisterna Annika Spalde och Pelle Strindlund har sedan Höstakademien 2004 deltagit i och föreläst vid BD:s konferenser. De medverkade även med en artikel i boken *Konsten att leva*.⁵³⁶

Att ett politiskt intresse kom till uttryck inom BD kan jämföras med den inriktning som Oxfordgrupprörelsen hade i form av MRA. En skillnad mellan BD och MRA är dock att filialförsamlingarnas recove-

---

⁵³³ Deltagarantalet i BD:s Höstakademier slog rekord under åren 2001–2002. År 2001 uppger tidningen *Dagen* att deltagarna var över 1 000, och 2002 ca 600 personer. *Aftonbladet* å sin sida uppger att antalet besökare 2002 var ca 1 000. Året 1999 var deltagarna ca 100, och 2000 var besökarna kring 150. År 2004 besöktes Höstakademien av ca 250 personer. Svenska Baptistsamfundets Årsbok 2000, 25; 2001, 19; Thoms 2001c; Sverker 2002; *Aftonbladet* 04.11.2002; SBA. BD-utskottsprotokoll 01.12.2004, § 1.

⁵³⁴ Se ovan avsnitt 2.1.3.

⁵³⁵ Se t.ex. Streling 2001; Ramstrand 2001; Sundell 2001; Lindén 2002; *Aftonbladet* 04.10.2002; Damirjian 2002a; Neuman 2002; Larsson 2002; Carlid 2002; Nordlund 2002.

⁵³⁶ Edman 2002, 35–45; Existens hösten 2004; Edman 2005a, 21–33; 2005b, 197–209; Spalde & Strindlund 2005, 211–235. Spalde & Strindlunds bok *I vänliga rebellers sällskap* (2004) har marknadsförts som Existens-bok på BD:s hemsida. Se www.bromma.dialogen.se/DOCS/08_existens/existens.html (23.10.2006). Stefan Edmans far var författaren och skapelseteologen Gunnar Edman.

rygrupper inte har integrerat politik i gruppernas program. BD:s "profetiska solidaritet" handlar snarast om att lyfta fram socialpolitiska frågor och delta i dialoger, inte att aktivt verka politiskt eller att försöka förändra inflytelserika politiker. Istället har den enskilda individens helandeprocess betonats. Här syns influenser från AA:s principer. AA-rörelsen bannlyser politisk inblandning i sin verksamhet. Däremot finns en uppmaning i det tolfte steget till att dela med sig av AA:s budskap för andra alkoholister som lider. "Profetisk solidaritet" utgör ett slags syntes av MRA:s och AA:s tänkande. Social- och individualetik förenas inte. Insikterna från båda hållen gör att BD kan engagera sig i politiska och globala solidaritets- och rättvisefrågor, men utan den bristande realism som MRA:s politiska program förde med sig och slutligen ledde till dess nedgång. BD har däremot behållit balansen i sin vänsterpolitiskt färgade dialog med "profetisk andlighet". Parallellt med recoverytänkandet, sårbarheten och maktlösheten i den enskilda människans liv innefattas tanken på samhällets och miljöns tillfrisknande. Att det individuella perspektivet kvarstår har bidragit till att BD har kunnat iaktta en mer realistisk hållning.

4.4.5 Djupare Liv samlar grenarna

"Djupare Liv" (DL) blev huvudtemat i BD:s verksamhet från 2003 och varade i ca två års tid. DL innebar inte en ny verksamhetsgren utan kan sägas utgöra en sammanfattning av Månsus teologi och därmed BD:s andra dialogteman. DL lanserades i samband med utgivningen av Månsus bok *Vägen hem och resan vidare* (2003). Enligt Månsus sammanförs "Guds verkstäder" i DL: recovery, profetisk solidaritet och wellness möts på "torget" där dialogen förs. Ordet "torget" är ett lån från förebilden Areopagen i Aten där olika filosofier möttes. Grundkursen i andlighet i bokens slutdel är avsedd för deltagare i dessa olika verkstäder. I kursform får de mötas och dela sina erfarenheter i DL-grupper. Syftet är samtidigt att ge en grundläggande överblick av kristen tro. Månsus vision med DL är fortsättningsvis att kyrkan skall kunna erbjuda ett andligt hem för människorna.⁵³⁷ Detta kommer till synes i Månsus Grundkurs i andlighet. Centrala teologiska frågor och övriga teman som varit aktuella sedan hans bana som teolog inleddes ingår i kursen. Frågor kring skapelseteologi, miljö, fred, social rättvisa

---

⁵³⁷ Månsus 2003, 165–173; Djupare Liv hösten 2003; Existens våren 2004; HRA. Föreläsning av Harry Månsus 21.10.2004.

och inte minst influenserna från AA och den kristna recoveryrörelsen berörs.⁵³⁸

Bakgrunden till temat "Djupare Liv" står att finna i den krissituation BD upplevde 2003.⁵³⁹ Både idémässigt och organisatoriskt kom DL att bli en återgång till den tid som präglade arbetet innan Sven-Gösta Holst blev BD:s verksamhetsledare. Månsus markerade BD:s baptistiska och kristna identitet genom DL, vilket bl.a. visade sig genom att Baptistsamfundets missionsföreståndare blev medlem i BD-utskottet. BD:s tidning *Von Oben* som lades ner 2003 ersattes av tidningen *Djupare Liv*, som utkom åren 2003–2004. Parallellt utgavs *Magasinet Existens* i samarbete med bokförlaget Libris. Efter 2004 fortsatte BD:s tidningar att kallas *Existens extra*, *Existensrörelsen* och *Existens*. Dessa olika namn tyder på att Månsus sökte en ny profil för BD men att han hade svårt att avgöra hur den skulle gestaltas.⁵⁴⁰

DL startade i praktiken våren 2003 med en konferensturné i Sverige där Månsus föreläste över ämnen i anslutning till temat. Dessa konferenser ägde rum i olika miljöer, både i kyrkor och nyandliga center. Syftet med konferenserna var bl.a. att presentera Grundkurs i andlighet. Det frikyrkliga studieförbundet Bilda och bokförlaget Libris stod som medarrangörer vid konferenserna.⁵⁴¹ Detta samarbete markerar ytterligare att Månsus alltmera önskade förankra BD i svensk frikyrklighet.

Grundkursen i andlighet förverkligades första gången läsåret 2003–2004 i Kungsholms Baptistkyrka. Månsus höll inledande föreläsningar under två terminer. Efter varje föreläsning följde grupper eller öppet samtal med Månsus. Enstaka DL-grupper startade en motsvarande verksamhet även på andra håll.⁵⁴² BD:s samtliga dialogteman framträder i grundkursen. Inte minst recoveryinfluenser kommer till uttryck i kursens teori och praxis. Bland annat lyfter Månsus fram AA, sitt arbete på behandlingshemmet och föreslår att Sinnesrobönen kan användas under kursens gång. Flera av lektionerna i kursen hänvisar

---

⁵³⁸ Jfr Månsus 2003, 199–272.

⁵³⁹ Se ovan avsnitt 4.2.

⁵⁴⁰ Jfr Svenska Baptistsamfundets Årsbok 2004, 21.

⁵⁴¹ BDA. BD-protokoll 10.01.2003; Brommadialogen 2003a; HRA. Föreläsning av Harry Månsus 10.04.2003.

⁵⁴² *Djupare Liv* hösten 2003; *Existens* våren 2004. Se närmare i avsnitt 5.3.1 hur *Djupare Liv*-kvällarna genomfördes i baptistförsamlingen på Kungsholmen.

till tolvstegsrörelsen. Likaså förekommer hänvisningar till BD:s dialog med nyandligheten, kyrkorna, wellness och profetisk solidaritet. Dessa teman behandlas i själva kursen och i övriga texter i böckerna *Vägen hem och resan vidare* och i *Livet har en framtid*, som rekommenderas som bredvidläsning. De fem sista lektionerna bygger främst på bibeltexter ur Nya testamentet där Jesu liv ställs i fokus.⁵⁴³ Det råder ingen tvekan om att kursen har en tydlig ambition att presentera kristen tro för andligt intresserade sökare från olika sammanhang. Mångfalden av teman gör att de flesta människor kan känna igen något som är angeläget för dem, t.ex. frågor om miljön eller behovet av friskvård i sina relationer.

Grundkursen i andlighet består av tio lektioner och behandlar tre teman. Den första lektionen ställer frågan "Vad är andlighet"? Lektionerna 2–5 handlar om andlighet på ett skapelseteologiskt plan, medan de återstående fem går in på kristen andlighet. DL-gruppen samlas tio gånger. Denna uppläggning har man även inom Alpha-kurserna. För varje gång i DL-gruppen finns ett textavsnitt i boken *Vägen hem och resan vidare* som grund för samlingen. DL-gruppen kan samlas i hem, församlingar eller på andra platser. Tystnadslöfte, delning och personliga berättelser ingår. Till skillnad från tolvstegsgrupper finns det en stadigvarande ledare för gruppen. Ledaren har oftast genomgått ett DL-seminarium med Månsus som föreläsare.⁵⁴⁴ Grundkursens metodik påminner om VuxenDialogens och AA:s praxis. Innehållet i kursen är dock bestämt så tillvida att frågor om kristen tro utgör utgångspunkten för delningarna.

En samling i DL-gruppen kan genomföras på olika sätt. En kväll kan inledas med ett föredrag innan man samlas sker i mindre grupper. Alternativt kan gruppdeltagarna läsa lektionens innehåll på egen hand och sedan samlas för att ha delningar i DL-gruppen. Ibland kan kvällen avslutas med en kortare andakt. DL-gruppen har en hel del gemensamt med recoverygrupperna men delningarna utgår från det givna materialet, vilket innebär att samtalet delvis är styrt. Det förekommer ändå personliga och fria berättelser utöver materialets frågor som anknyter till både glädjeämnen och personliga problem.⁵⁴⁵

---

⁵⁴³ Se Månsus 2003, 201–272.

⁵⁴⁴ HRA. Föreläsning av Harry Månsus 22–23.11.2003; Månsus 2003, 185–188; Existens våren 2004.

⁵⁴⁵ HRA. Deltagande observationer i DL-grupper 2003.

DL fortsatte som tema inom BD under 2004. Verksamheten utökades att gälla annat än grupper, utbildningsdagar och konferenser kring dessa. Verksamhet i anknytning till mystik⁵⁴⁶ ingick i DL från 2004 och framåt. På programmet fanns t.ex. seminarier om kristen mystik, pilgrimsvandringar och retreatdagar i BD:s regi.⁵⁴⁷ Intresset för Iona och den keltiska andligheten introducerades.⁵⁴⁸ DL utvecklades till ett diffust fenomen som efter hand kom att beteckna det mesta av BD:s verksamhet, men olika kristna traditioner och andliga övningar stod i fokus.

Efter 2004 kom DL i skymundan och ersattes 2005 av temat "Konsten att leva". Det blev ett slags fortsättning på DL och innebar inte heller någon ny verksamhetsgren. Boken *Konsten att leva* utkom 2005 med Månsus som redaktör. I boken betonades samma "Guds verkstäder" som inom DL, dvs. wellness, recovery och profetisk solidaritet. Artiklarna om recovery var skrivna av Tommy Hellsten, Harry Månsus samt Juanita och Dale Ryan. Boken innehåller ett arbetsmaterial för olika slags grupper, t.ex. ickevålds-grupper och kristna recovery-grupper. Efter bokutgivningen följde samlingar på olika orter i Sverige där Månsus medverkade som talare.⁵⁴⁹ Den kristna profileringen är tydlig i boken *Konsten att leva*. Författarna har en kristen livssyn. Dialogen med nyandligheten saknas, även om ett kapitel om wellbeing i någon mån relaterar till ämnet. Tankar om kristen mystik aktualiseras även i boken, inte minst genom Martin Lönnebos artikel.

Temat "Konsten att leva" blev ett försök från Månsus sida att relatera BD:s verksamhet till diakoni. Önskemål om sådant hade framställts redan 1999 av Baptistsamfundet, då BD lydde under BMS-utskottet.

---

⁵⁴⁶ Mystik är ett begrepp som kan tolkas på flera sätt. I avhandlingen använder jag ordet i en vid mening, kristen mystik anknyter till människors strävan att på olika sätt uppnå erfarenheter av Gud, tillvarons yttersta grund. Som medel kan användas t.ex. kristna retreatar, meditationer och pilgrimsvandringar. Jfr Beskow 1999, 125.

⁵⁴⁷ Existens våren 2004; Djupare Liv hösten 2004; Brommadiologen 2005.

⁵⁴⁸ Månsus 2003, 143–150; Djupare Liv hösten 2003. Iona-rörelsen betonar en kristen andlighet med keltiska förtecken. Medlemmarna i *Iona Community* förbinder sig att i vardagslivet följa vissa komunitetsregler, där bl.a. bön, bibelstudium, redovisning av ekonomi- och tidsanvändning samt ett samhällspolitiskt engagemang ingår. Jfr Månsus 2003, 278–282.

⁵⁴⁹ Jfr Existens våren 2005a; 2005b; Hellsten & Månsus 2005, 111–125; Månsus 2005a, 9–19; 2005b, 277–280; Ryan D & J 2005, 127–193. Temat "Konsten att leva" är inte identiskt med "Kurs i konsten att leva" som har arrangerats av Kyrkan vid Brommaplan sedan 2003 – en form av fortsättning på wellbeing.

År 2005 gick denna önskan delvis i uppfyllelse genom boken *Konsten att leva*.

I samband med lanseringen av "Konsten att leva" utformade BD planer på en Iona-inspirerad kommunitet. I Sverige hade Västerås stift inom Svenska kyrkan sedan tidigare introducerat Iona och dess gudstjänstliv i Sverige.⁵⁵⁰ Förutom Månsus var den kristna pacifisten Annika Spalde och baptistpastorn Karin Olofsdotter ledande profiler vid starten av Iona-nätverket hösten 2005. Den för BD kännetecknande sammansättningen av personer från kyrkan, tolvstegsrörelsen och nyandligheten var inte aktuell i Iona-nätverket.⁵⁵¹ Detta kunde tyda på att BD i någon mån hade avvikit från sitt dialogiska tänkande i denna sak av rädsla att än en gång utstå kritik för att inte representera en "Kristus-centrerad andlighet".⁵⁵²

"Konsten att leva" och starten av Iona-nätverket blev bland de sista arbetsuppgifterna som Månsus genomförde i egenskap verksamhetsledare för BD. Svenska Baptistsamfundet skulle därefter utvärdera verksamheten efter hans avgång. År 2005 tillsatte SB en arbetsgrupp som skulle utforma BD efter Månsus pensionering våren 2006. Arbetsgruppen uppgav i december 2005 att den planerade en "baptistisk tankesmedja" som i fortsättningen skulle utforma BD:s verksamhet och utveckla dess idéer.⁵⁵³ Att det inte var en lätt uppgift för samfundet att finna en ny ledare för BD uttryckte missionsföreståndaren Karin Wiborn i tidningen *Dagen*: "Det är svårt att hitta någon Harry Månsus 2. Brommadiologen som den ser ut idag bygger mycket på hans visioner och idéer."⁵⁵⁴

4.5 Sammanfattning

I Sverige är Brommadiologen (BD) den huvudsakliga företrädaren för den kristna recoveryrörelsen. Inom hela verksamheten finns det influenser från tolvstegsprogrammet, tolvstegstraditionernas organisatoriska riktlinjer och den amerikanska kristna recoveryrörelsen. Som ett av Svenska Baptistsamfundets (SB) utåtriktade projekt företräder

---

⁵⁵⁰ Odén 2003.

⁵⁵¹ HRA. Deltagande observation i Iona-nätverksträff 13.02.2003; 08.10.2005. Svenska Baptistsamfundets Årsbok 2006, 20.

⁵⁵² Jfr Lantz 2005a; Sverker 2005.

⁵⁵³ Lantz 2005c.

⁵⁵⁴ Sverker 2005.

BD en kristen livssyn i sitt arbete. Därför kan BD kallas för en kristen recoveryorganisation. BD finns även med i CRI:s internationella nätverk för kristna recoveryorganisationer.

BD grundades 1991 av Harry Månsus. Den växte fram under en tid då frågor kring tro och andlighet var aktuella i det svenska samhället. Månsus har sedan organisationen grundades varit den centrala huvudgestalten som har utformat verksamheten. Åren 2000–2003 inträdde Sven-Gösta Holst tillfälligt som verksamhetsledare för BD. Under denna tid expanderade verksamheten och dialogen med "profetisk solidaritet" stod i centrum. Flera kända personer i Sverige anknöts till BD:s verksamhet. På grund av svag ekonomi, konflikter angående organisation och verksamhetsidéer slutade Holst 2003 sin tjänst på BD. Månsus fortsatte därefter ensam som verksamhetsansvarig. De teman som Månsus har betonat i sin teologi är frågor kring evangelisation, väckelse, fred, miljö, social rättvisa och inte minst tolvstegsrörelsen. Dessa områden kommer till uttryck i BD:s olika verksamhetsgrenar och är ett uttryck för Månsus skapelseteologiska tänkande.

BD har med dialogen som medel skapat kontakt med olika kyrkor, organisationer och enskilda människor vars gemensamma intresse utgör andliga frågor. På grund av det blir även samarbetsparter och inspiratörerna för BD som organisation många. Bland dessa är SB den viktigaste samarbetsparten, dels med tanke på ekonomin, dels teologiskt. BD:s syfte är att samtidigt verka till förmån för SB genom att föra ut kristen tro i det svenska samhället. Man vill utveckla och förnya baptistförsamlingar, dvs. även bedriva recovery på församlingsnivå. Inom SB har folkhögskolan Betel inklusive BroByggeutbildningen blivit viktiga samarbetsparter för BD. SB har haft förtroende för BD och Månsus, även om spänningar tidvis har präglat förhållandet. SB har haft svårigheter med att finna en plats för BD bland sin övriga verksamhet. Ekonomin har även utgjort ett problem.

BD:s förebilder finns bl.a. i Svenska kyrkans projekt VuxenDialog med en gruppverksamhet som liknar tolvstegsgrupper. VuxenDialogen kom i ett tidigt skede att utgöra en modell för BD för hur ett dialogarbete kan byggas upp. Vuxenkatekumenatet inom Svenska kyrkan och Alpha-kurserna har delvis varit förebilder för BD, även om de inte har recoveryanknytning utan undervisar om kristen tro. Exempel på övriga samarbetsparter och kontakter som är bokförlaget Libris samt studieförbunden Bilda och Sensus. Samarbetet har främst

rört sig på ett ekonomiskt plan. Däremot har Hela Människan och Fryshuset samarbetat med BD inom ramen för recoveryrelaterade frågor gällande solidaritet och diakoni.

BD har förutom kristet recoveryarbete också andra verksamhetsgrenar. Hit hör dialog med kyrkorna som andliga centra, dialog med new age, wellness/friskvård och solidaritetsrörelser. Bland dem har new age väckt det största intresset både inom kyrkor och inom nyandliga kretsar, i såväl positiv som negativ mening. I de olika verksamhetsgrenarna kommer recoveryn till synes på olika plan. Recoveryn uttrycks förutom i individuell mening även som ett tillfrisknande på församlings- och samhällsnivå. Miljöns helande kommer också till uttryck inom BD:s dialogteman.

Från och med 2003 kom BD:s olika verksamhetsgrenar att förenas i Månsus tema "Djupare Liv" (DL). Samma år utkom boken *Vägen hem och resan vidare*, vilken innehöll en s.k. Grundkurs i andlighet. Den sammanfattade de verksamhetsgrenar som BD haft genom åren och blev samtidigt en introduktion i kristen tro. Betoningen av BD:s kristna och baptistiska tillhörighet förtydligades inom DL genom Månsus föreläsningar och konferenser. En inriktning på kristen andlighet förtydligades under DL-perioden, inte minst genom starten av ett Iona-nätverk. I det ingick främst personer med kyrklig bakgrund. DL-temat fick 2005 en fortsättning under namnet "Konsten att leva" då även en antologi med samma namn utgavs. Boken betonar BD:s närhet till kyrklig diakonal verksamhet, där recovery ingår. "Konsten att leva" och Iona-nätverket blev samtidigt bland de sista arbetsuppgifter Månsus utförde under sin verksamhetsperiod inom BD innan sin pensionering våren 2006.

5 Brommadialogens kristna recovery

Den kristna recoveryn var en av Brommadialogens första verksamhetsgrenar och kom särskilt under de första åren att prägla BD:s profil utåt. Recoveryn har under hela den undersökta verksamhetsperioden 1991–2005 varit aktuell. I detta kapitel skall jag närmare studera vad BD:s recovery innebär och det kristna recoveryarbete som i Stockholm bedrivs i de s.k. filialförsamlingarna. Jag analyserar även annan recoveryinfluerad verksamhet som har en anknytning till BD.

5.1 Vad innebär Brommadialogens recovery?

BD:s syn på kristen recovery skiljer sig från kristna amerikanska recoveryorganisationers synsätt. Det finns en innehållslig diskrepans mellan det svenska och det kristna amerikanska recoverykonceptet. BD:s recovery sträcker sig utöver individens recovery och riktar sig i högre grad till personer utan församlingsanknytning. BD har valt att använda det engelska ordet "recovery" i brist på en bra svensk översättning. Samtidigt har det blivit intimt förknippat med BD. I Sverige blir därför recoverybegreppet kristet färgat.⁵⁵⁵ BD har haft kontakt med både den profana Minnesota-behandlingsmodellen och de amerikanska kristna recoveryorganisationerna. På organisatoriskt plan kan BD inte bedriva dialog med AA eftersom det skulle bryta mot AA:s traditioner. Både AA och andra profana recoveryorganisationer samt Minnesota-behandlingen har haft verksamhet i Sverige långt innan BD uppkom. Av dessa orsaker kan inte BD sägas ha fört in den profana recoveryrörelsen i Sverige, men den har däremot varit en av de första kristna organisationerna som introducerat den kristna recoveryrörelsen i Sverige.

---

⁵⁵⁵ BDA. Stenberg 2000, 35, 43. Jag använder begreppen "recovery" och "kristen recovery" parallellt när det gäller det BD-anknutna recoveryarbetet för att underlätta läsligheten i texten. BD:s recovery anser jag dock konsekvent vara kristen recovery, eftersom jag i källmaterialet har funnit belägg för att Månsus tolkar att Jesus Kristus är den högste makten. Sven-Gösta Holst har haft en mera öppen tolkning men har likväl varit med och utformat BD:s definition av recovery. Där det förekommer diskussion kring profan recovery skrivs det tydligt ut i texten.

BD:s egen användning av ordet "recovery" kommer till uttryck i följande citat:

Mycket av inspirationen är hämtad från Anonyma Alkoholister och tolvstegsrörelsen [...] Recovery, som vi uppfattar det, är när dessa livsprinciper och erfarenheter får möta den kristna själavårdstraditionen i en ny och gränsöverskridande gemenskap där alla får – och kan – vara med. I recovery kan vi mötas, trots skiftande bakgrunder, därför att vi alla står maktlösa inför sårbarheten i våra liv och i tillvaron. Ibland används recovery som en synonym för tolvstegsrörelsen och vad som sker med människor i den. Vi använder ordet i en vidare bemärkelse, det vill säga när tolvstegsfilosofin får en kristen tolkning och överförs till alla människor, också till dem som inte omfattas av de olika tolvstegsgemenskapernas missbruksdefinitioner.⁵⁵⁶

Recovery enligt BD ses som ett möte mellan den profana recoveryrörelsen och "kristen själavårdstradition". Vad som avses med denna själavårdstradition kommer inte fram av källmaterialet. På basen av att tolvstegsrörelsen har en individcentrerad människosyn kunde en klientcentrerad själavård avses.⁵⁵⁷ I praktiken tar sig mötet uttryck genom att personer från tolvstegsrörelsen och medlemmar i filialförsamlingarna möts i recoverygrupper. I BD:s definition av recovery framkommer att recoveryn ses som kristen recovery. I definitionen finns även en likhet med de amerikanska organisationernas recoverysyn. Kristen recovery gäller alla oavsett problem eller missbruk och grupperna har en heterogen karaktär. I USA avviker dock de kristna recoverygruppernas deltagare från de svenska. De amerikanska gruppernas deltagare är i regel aktivt kristna församlingsmedlemmar, förutom i *Overcomers Outreach* brobyggande grupper som till det yttre

---

⁵⁵⁶ Brommadiologens ledningsgrupp 1999, 7.

⁵⁵⁷ Se närmare Okkenhaug 2004, 32. Okkenhaug granskar även den s.k. narrativa själavården som delvis kunde relateras till den praxis man har i BD:s recoverygrupper. Konfidentens livsberättelse är utgångspunkten i själavården och själavårdaren kan tolka denna berättelse i relation till t.ex. bibliska berättelser och så hjälpa konfidenten att bearbeta sina problem. Okkenhaug 2004, 35–36. Denna form av själavård kommer bäst till synes i den form av kristen recovery som Dale Ryan förespråkar. Han betonar de bibliska berättelsernas betydelse i det material han framställt tillsammans med Juanita Ryan. Recoverygruppernas deltagare får jämföra sin egen problematik med berättelser om bibliska personer. Det finns dock ingen själavårdare i gruppen som bistår med någon tolkning eftersom gruppen fungerar på självhjälpsbasis. Se t.ex. Ryan 1990a; 1990b; 1993.

påminner om de svenska.⁵⁵⁸ Mot bakgrunden av att BD:s verksamhet är inriktad på ett möte med samtidens människor, t.ex. sökare, nyandliga och missbrukare är det inte märkligt flera att deltagare i BD:s recoveryverksamhet är icke-kyrkvana personer.⁵⁵⁹

Det finns även en skillnad mellan BD:s och OO:s recoverysyn när det gäller tolkningen av tolvstegsprogrammet. Båda organisationerna ger programmet en kristen tolkning, men BD framhåller inte lika definitivt sin åsikt om att tolvstegsprogrammets högre makt är identisk med Jesus Kristus. BD lämnar likt *Christian Recovery International* tolkningen mera öppen för var och en att ta ställning till. På det sättet får gruppdeltagarna i egen takt utforma sin gudsbild. De behöver inte som i OO-grupperna ha uttalat en vilja att få lära känna Jesus Kristus som sin högre makt för att få delta i gruppen.⁵⁶⁰ Det exklusiva draget som präglar både CRI:s och OO:s syn tonas således ned hos BD. Månsus använder ett annat språkbruk, både bildspråk och ett nyandligt influerat språk, då han beskriver den högre makten:

På andlighetens och teologins område har Brommadiologen två specifika kallelser. Den första är att i det öppna andliga landskapet ge den universella visheten, den kosmiska livskraften och den Högre Makten ett djupt personligt ansikte. Anletsdragen och Ansiktets utstrålning hämtar vi från evangeliernas målande berättelser om Jesus och från vår 'trosbekännelse' i prologen till Johannesevangeliet [...] Brommadiologens andra kallelse är att stiga ut ur sin egen katedral och möta företrädare för andra andligheter i öppna dialoger om helhetssyn, gudsbild, den kosmiske Kristus, skuld och försoning, bön och helande, människosyn och evigt liv samt andra viktiga skärningspunkter mellan olika andligheter och religioner i västvärlden.⁵⁶¹

I mötet med tolvstegsrörelsen är Månsus mån om att betona sin kristna identitet. Han vill ge den högre makten ett ansikte genom Jesus Kristus men vill samtidigt inte låsa sig vid det kyrkliga språket och den kristna kulturen. Han vill behålla en öppenhet att integrera goda redskap från "verkstäderna" utanför. Månsus är tillika mån om att han företräder kristen tro och har personligen sin utgångspunkt i Bi-

---

⁵⁵⁸ Se avsnitt 3.3.1–3.3.2.

⁵⁵⁹ Jfr Persson 2003, 74.

⁵⁶⁰ www.overcomersoutreach.org/index.html (02.10.2006).

⁵⁶¹ Månsus 2003, 174–175.

belns texter i dialogen med andra.⁵⁶² Han hänvisade särskilt i början av BD:s verksamhet till att tolvstegsprogrammet ursprungligen härstammar från den "väckelsekristna Oxfordgrupprörelsen".⁵⁶³ AA har tagit avstånd från all religiös tolkning av de tolv stegen. Månsus språkbruk kan ibland ge bilden av samma andliga öppenhet som new age representerar eller att han har en lika en öppen gudsbild som tolvstegsprogrammet. Men i böcker, föredrag och vid dialogmöten kommer Månsus kristna trosuppfattning till uttryck. Månsus verksamhet inom BD och det kristna recoveryarbetet kan till och med få evangeliserande eller missionerande drag.⁵⁶⁴

BD betonar likt OO att man inte vill konkurrera med de profana gruppernas recoveryarbete. Istället kompletterar man de profana tolvstegsgrupperna och bygger broar till dess deltagare. BD förespråkar *Bridge Strategies* i sin recoverymodell. Dess filialförsamlingar har på flera håll öppnat sina lokaler för profana gruppers verksamhet.⁵⁶⁵ På det sättet finns det en naturlig kontakt och man signalerar att de egna recoverygrupperna inte ersätter de profana. BD uppmuntrar människor att förbli kvar i sina profana tolvstegsgrupper: "Det är i de profana grupperna vi har de starkaste helandeprocesserna." Månsus betonar samtidigt att recoveryarbetet i BD:s filialförsamlingar kan kallas kristen recovery.⁵⁶⁶ Begreppet "kristen recovery" syns dock inte i BD:s foldrar, nyhetstidningar eller reklamblad, inte heller i Månsus böcker. Däremot används kristen litteratur i grupperna. En av de intervjuade recoverygruppledare anser trots detta att BD:s recovery inte kan kallas för kristen. Det påvisar att det inte finns någon tydlig uppfattning om vad den innebär. Trots att det finns olika tolkningar använder BD konsekvent "recovery" utan ordet "kristen" före. Man vill således inta en inkluderande attityd med tanke på sökare som inte vill kalla sig kristna.⁵⁶⁷

---

⁵⁶² Se Melin 2001. Jfr ovan avsnitten 4.4.1–4.4.2.

⁵⁶³ Månsus 1991a, 8–9; Garcia 1992; Hemmets vän 10.09.1992. Se även Månsus 1996, 60–65.

⁵⁶⁴ Fahlgren 2005. Fahlgren beskriver Brommadiologen som en "nutida missionsorganisation". Se ovan avsnitt 4.2 gällande Månsus teologiska tyngdpunktsområden.

⁵⁶⁵ BDA. Kennerberg 2001, 35. På BD:s hemsida finns länkar till de flesta profana tolvstegsgrupper av AA-typ i Sverige. Det visar ytterligare på att man uppmuntrar människor att delta i dem. Filialförsamlingarnas recoverygrupper skall med andra ord inte ersätta dessa utan snarare komplettera dem. Jfr www.brommadiologen.se/DOCS/07_moteslistor/moteslistor/html (23.10.2006). Se även Månsus 2003, 171.

⁵⁶⁶ HRA. Intervju med Harry Månsus 25.05.2002.

⁵⁶⁷ HRA. Intervju med Bo Olsson 24.05.2002. Jfr nedan avsnitt 5.4.1.

BD:s egen definition av recovery är komplicerad. Man vill inte tala om "kristen recovery", vilket är praxis inom den amerikanska kristna recoveryrörelsen. Begreppet får därför ett nytt innehåll inom BD. Det kan förväxlas med profan recovery, men samtidigt vill man inte konkurrera med den, BD tolkar sin recovery som kristen. Man betonar att den profana recoveryrörelsen möter genom BD "den kristna själavårdstraditionen".⁵⁶⁸ Vad som avses med detta framkommer inte i forskningsmaterialet men i praktiken handlar det om att kyrkvana församlingsmedlemmar och personer från de profana tolvstegsgrupperna möts i en gemensam recoverygrupp. I dessa delas ömsesidiga erfarenheter med varandra. Syftet är att församlingsmedlemmarna skall ta del av tolvstegsprogramets principer för att få hjälp med att bearbeta sina problem. Sökande deltagare i tolvstegsgrupperna önskar å sin sida få hjälp av församlingsmedlemmarna att fördjupa sig i kristen tro. Bägge gruppernas behov av tillfrisknande på olika plan för dem samman.

BD:s kristna recovery uppvisar drag som inte direkt kan jämföras med någon motsvarande amerikansk variant. BD bedriver recovery utöver det individuella planet då verksamheten som helhet beaktas. Recovery gäller förutom individens tillfrisknande även ett helande för församlingar, samhället och miljön. Tolvstegsprogramets idéer anses kunna förmedla ett helande som utsträcker sig längre än enbart den enskilda individen.⁵⁶⁹ Det utvidgade perspektivet saknas inom de amerikanska kristna recoveryorganisationerna, med undantag för modellen *The Church in Recovery* där man räknar med recovery på församlingsplan. Däremot förekommer en socialpolitiskt präglad recovery till uttryck i några alternativa religiösa stegprogram i USA. BD:s recovery är en säregen variant av kristen recovery. Ryans modeller för kristen recovery *Bridge Strategies* och *The Church in Recovery* möts i BD:s recoveryidé, som samtidigt sträcker sig utöver dessa modeller. I Månsus betoning av recovery tillåts t.ex. annan verksamhet i församlingen utöver recoveryarbetet. Idén bakom modellen *The Church in Recovery* följs därför enbart delvis, den närmar sig istället *Recovery Department Strategies* som Ryan själv företräder. Ett helhetstänkande som omfattar hela skapelsen präglar BD:s kristna recovery, den kunde kallas hela skapelsens recovery. I de recoverygruppers praxis som har anknytning till BD fokuseras trots allt individens till-

---

⁵⁶⁸ Se citatet ovan där BD förklarar ordet "recovery".

⁵⁶⁹ Jfr ovan avsnitten 4.4.1-4.4.4.

frisknandeprocess på samma sätt som inom andra kristna recovery-organisationer. Idéer om recovery och förverkligandet i praktiken skiljer sig åt.

Det har i Sverige funnits fristående kristna tolvstegsgrupper som inte varit anknutna till BD. De har samlats i kyrkor eller i andra lokaler. I Stockholm finns t.ex. en OO-grupp i församlingen *Vineyard*. Här används tydligt uttrycket "kristen 12-stegsrörelse", som är ett inflytande från organisationen OO.⁵⁷⁰ BD har sålunda inte ensam representerat kristen recovery i Sverige även om den dominerat. Andra instanser som arbetar med tolvstegsprogrammet och som angränsar till det som här avses med kristen recovery är diakoni- och sjukhuscentret Ersta i Stockholm och olika stadsmissioner i Sverige. Särskilt de sistnämnda betonar att man arbetar utifrån en kristen livssyn.⁵⁷¹

Sammanfattningsvis kan konstateras att BD:s eget recoverybegrepp är otydligt. Man vill ge tolvstegsfilosofin ett kristet innehåll, skapa ett möte mellan tolvstegsrörelsen och kristen själavård. Ordet "recovery" innebär "kristen recovery" för BD, vilket i en engelskspråkig kontext kan te sig märkligt då profan recovery och "Christian Recovery" skiljs åt. Månsus är ändå mån om att behålla kristen profilering samtidigt som han inte vill att människor skall stötas bort genom att tala om kristen recovery. Han betonar att Jesus Kristus är tolvstegsprogrammet högre makt. Detta gör även den amerikanska organisationen OO. Samtidigt intar Månsus CRI:s mer försiktiga hållning att inte direkt påtvinga någon en tolkning av gudsbegreppet. Det blir därmed ett brobygge mellan kyrkan och sökare på kyrkans initiativ. Månsus avvikande språkbruk när det gäller att uttrycka den högre makten som Jesus Kristus kan likväl leda till att aktivt kristna människor uppfattar det som ett tecken på att han försöker ge den traditionella kristendomen ett annat innehåll. Sådana tankar finner dock inte stöd, varken genom studiet av Månsus litteratur eller från uppdragsgivaren Svenska Baptistsamfundet. BD:s recovery är kristen recovery i en unik variant trots att det finns likheter med amerikanska kristna modeller. Förutom individens tillfrisknande innefattar BD:s recovery en upprättelse av församlingar, samhället och miljön.

---

⁵⁷⁰ <http://stockholm.vineyard.se/OvercomersOutreach.asp> (09.10.2006).

⁵⁷¹ HRA. Intervju med Harry Månsus 25.05.2002; www.svenskakyrkan.se/pastorat/svkep0754/verksamhet/recovery (21.11.2004); www.svenskakyrkan.se/lundsstift/studentprasterna/Malmoverksamhet.htm (21.11.2004).

5.2 Det kristna recoveryarbetet växer fram

BD:s recoverydialog är jämsides med samtalen med representanter för nyandlighet den verksamhetsgren som oftast förknippats med BD. Recoveryn kom tidigt in i BD:s verksamhet och spridningen av Sinnesrogudstjänsterna i församlingar runtom i Sverige har gett den ett ansikte utåt. Under verksamhetsperioden 1991–2004 är recovery- och dialoggrupperna och Sinnesrogudstjänsterna de aktiviteter som dominerar BD:s annonseringar. Också under 2005 fortsatte recovery-verksamhet på olika håll.

Då verksamheten kom igång 1991 framgick det i kristen press att BD ville marknadsföra den tolvstegsbaserade Minnesota-behandlingsmodellen. Den kristna recoverytanken var viktig och Månsus önskade föra den vidare i Sverige. Starten för BD:s officiella verksamhet inledes i recoveryns tecken med två Nätverksträffar, en på våren och en på hösten. Intresset för höstens samling var ganska stort, 105 personer deltog i träffen och två tredjedelar av dem kom från icke-kyrklig miljö. Träffarna kom tio år senare att integreras i BD:s Höstakademier som erbjöd föredrag och seminarier i anslutning till BD:s samtliga dialogteman, inte enbart recovery.⁵⁷²

Till en början hölls Nätverksträffarna både vår och höst. Avsikten var att samla representanter från behandlingshem, sjukvård och socialvård. Därtill inbjöds pastorer, präster och diakoner m.fl. från olika kyrkor. Det gemensamma intresset för deltagarna var andliga frågor, både med utgångspunkt i tolvstegsandlighet och även new age. Dessa träffar blev "fröet till en ny dialogrörelse", som baptisternas tidning *Veckoposten* beskrev BD:s dialogdagar. Nätverksträffarna handlade uteslutande om behandling av beroenden och om tolvstegsandlighet. Därtill ordnades andra samlingar och konferenser kring recovery. Hösten 1991 startade BD även en kurs med avsikt att värva etiska rådgivare i samarbete med bl.a. Minnesota-behandlingskedjan Provi-ta. Följande år tog recoverydialogen ytterligare fart. I april 1992 inbjöds den amerikanske teologen, prästen och alkoholterapeuten John Keller från *Lutheran General Hospital* i Illinois till Bromma för att hålla föreläsningar om andligheten inom Minnesota-modellen. Kellers bok *Släpp taget! (Let Go, Let God 1985)* hade då utkommit i svensk över-

---

⁵⁷² Jfr Dagen 30.04.1991; Missionsbaneret 02.05.1991; Veckoposten 10.10.1991; SBA. MS-protokoll 06–07.12.1991, § 11.2 bilaga; Brommadialogen 2001.

sättning med förord av Månsus. Kellers betoning av både kemiska och icke-kemiska beroenden verkade intressera både pastorer, vårdpersonal och socialarbetare. Kellers besök samlade hundratalet deltagare.⁵⁷³

BD:s kristna recoveryarbete fick en god start genom Nätverksträffarna och Kellers besök. Recoveryn blev i alla fall mera känd genom de Sinnesrogudstjänster som hösten 1992 började firas på Betelseminariet i Bromma.⁵⁷⁴ Tolvstegsandligheten kom på så sätt att spridas runtom i Sverige. Gudstjänsterna har blivit en recoveryrelaterad verksamhetsform av bestående karaktär.

Hösten 1993 samlade BD:s femte Nätverksträff talare och deltagare från Sverige, både etiska rådgivare och teologer. Minnesota-modellen och tolvstegsandligheten var temat i de flesta föredrag under två dagar. Deltagarna uppgick till 120 personer.⁵⁷⁵ Orsaken till intresset var att BD hade lyckats engagera olika samarbetsparter som medarrangörer i sina tidiga Nätverksträffar samt att man gav utbildning för de etiska rådgivarna. Behandlingskedjan Provita, De kristna samfundens nykterhetsrörelse (DKSN) samt Kellers behandlingshem *Parkside* fungerade som samarbetsparter.⁵⁷⁶ Det kan därför ses som naturligt att människor från dessa sammanhang deltog i fortbildningsdagarna. Månsus personliga kontakt med både kyrkor och behandlingsmiljöer bidrog också till att uppslutningen från olika håll kom att bli god.

Under åren 1994–1998 utvidgades BD:s kristna recoveryarbete till lokala baptistförsamlingar i Stockholm. BD:s recoveryverksamhet hade fram till dess skett i Betelseminariets lokalteter i Bromma. Fem baptistförsamlingar i Stockholm blev s.k. filialförsamlingar till BD. I dem har det funnits någon form av kristet recoveryarbete åren 1994–2005. De församlingar som inledde samarbete med BD fanns på Kungsholmen, Södermalm och Norrmalm samt i Bromma och Enske-de. BD arbetade för församlingarnas vitalisering genom att starta ett

---

⁵⁷³ Brommadiologen 1991b; Keller 1991; Veckoposten 10.10.1991; Lindberg 1992; Österberg 1992. Till Kellers exempel på icke-kemiska beroenden vid sina besök i Stockholm, Göteborg och Malmö framkom bl.a. arbetsnarkomani, penningberoende, sex- och nöjesberoende och beroende av osund religion.

⁵⁷⁴ Persson 1999a, 56.

⁵⁷⁵ Dialognytt sommaren 1993; Brommadiologen 1993; SBA. Betelseminariets kollegiums sammanträde 09.11.1993, § 5.

⁵⁷⁶ Brommadiologen 1991a, 1992b; 1993. DKSN utvecklades senare till den ovan nämnda ekumeniska organisationen Hela Människan.

dialog- och recoveryarbete. Man ville hjälpa församlingarna till nytänkande och till en förnyelseprocess. Nya människor skulle kunna knytas till församlingarna och på så sätt tillföra församlingslivet nya impulser. Filialförsamlingarna skulle själva genomgå recovery, inte enbart deras enskilda medlemmar. Grunden för församlingarnas recoveryprocess kan beskrivas med tolvstegsprogrammetts första steg, vilket innebär att församlingen har insett sin maktlöshet att ta sig ur ett läge av stagnation och därför behöver hjälp. BD kan då fungera som sakkunnig på recovery och bistå den hjälpbehövande församlingen genom dialogarbete. Filialförsamlingarna är dock helt självständiga och finansierar sin egen verksamhet. Man följer BD:s principer för att enligt Månsus "hindra övergrepp" genom att inte ha dolda motiv bakom sin verksamhet, respektera människors gudsuppfattning, att inte säga sig ha tolkningsföreträde på sanningen och att respektera människors tro och andliga upplevelser.⁵⁷⁷

I *Svenska Baptistsamfundets Årsbok 2000* beskrev Månsus tanken bakom BD:s satsning på recovery i filialförsamlingarna:

När det gäller att hitta de 'nya' arbetsformerna visar det sig att flera av dem redan finns och fungerar – i den världsvida recoveryrörelsen. Och visst är det chockerande att göra följande upptäckt: Tolvstegsrörelsen som började med Anonyma Alkoholister påminner bra mycket mer om urkristendomens organisationsform och dynamiska grupprocesser än vad dagens kyrkor gör! Den helt avgörande frågan är nämligen om församlingen är ett verksamhetsprojekt eller en helande process där vi får hjälp med våra egna liv. Vår tids många sökare kommer inte till våra kyrkor för att testa vår lära och teologi, utan vårt liv och våra erfarenheter av andligt liv. Det som ger Sinnesrogudstjänster, recoverykvällar och andra nya dialogformer sin attraktion är den levande atmosfären och processen när vi delar vår inre brustenhets och varifrån vi får kraft och livsmod. Men utan närvaron av sökare – från tolvstegsfolket och New Age – skulle det inte bli mycket av process.⁵⁷⁸

Församlingarnas recoveryprocess handlar inte enbart om att föra in ny verksamhet. Månsus önskar att processen skall leda till en urkris-

---

⁵⁷⁷ Se t.ex. Brommadiologen 1994; 1997; Dialognytt våren 1998; Dialog Stockholm hösten 1999; våren 2000; hösten 2000; våren 2001; hösten 2001; våren 2002; Djupare Liv hösten 2003; våren 2004; Existens våren 2004; HRA. Föredrag av Harry Månsus 20.10.2001; HRA. Föreläsning av Maria Häggglund 16.02.2002. Se närmare BD:s kriterier för filialförsamlingarna i avsnitt 4.4.1.

⁵⁷⁸ Månsus 2000, 12-13.

ten organisationsform som betonar omsorg och relationer i mindre grupper istället för att erbjuda storslagna programutbud. Månsus vill att församlingarna blir platser som förmedlar andliga erfarenheter. Han utmanar därmed församlingarna att vara måna om att de har något att tillföra människor som inte har kunskaper i kristen tro. Att församlingsmedlemmarna lever i en recoveryprocess är för Månsus en förutsättning för att trovärdighet kan uppstå. På det sättet kan sökare och personer från tolvstegsgrupper få del av hur en kristen gemenskap fungerar och vilka erfarenheter församlingsmedlemmar har av sin kristna tro.

BD:s kristna recoveryarbete kom således från och med 1994 att förankras i lokala baptistförsamlingar i Stockholm och småningom även på flera andra platser i Sverige. Recoveryn fortsatte tillika att vara en viktig del av BD:s arbete vid de årliga Nätverksträffarna och olika temadagar kring recovery. Inbjudna talare kallades för att aktualisera recovery. Hösten 1994 inbjöds en företrädare för Minnesota-modellen, Hal Durham, till Bromma för att föreläsa om ett s.k. *renewalprogram* som används vid Minnesota-modellens behandlingshem *Hazelden*, Minnesota i USA. Vid Nätverksträffen samma höst talade religionspsykologen Owe Wikström om ämnet skuld och skam i beroendefrågor. År 1995 gästade den amerikanska recoveryprofilen Keith Miller Sverige på inbjudan av BD. Samtidigt utkom Millers bok *Steg in i livet* på svenska. Millers bok kom att användas i filialförsamlingarnas recoverygrupper. Han besökte Sverige på nytt 1999.⁵⁷⁹ Nätverksträffen hösten 1996 innehöll förutom aktuella föreläsningar kring behandlingsfrågor en presentation av det kristna recoveryarbete som hade inletts i baptistförsamlingen på Kungsholmen.⁵⁸⁰

År 1997 etablerade BD kontakt med den finländske teologen, terapeuten och författaren Tommy Hellsten, som har hämtat inspiration från den profana recoveryrörelsen i USA. Hellsten besökte BD:s Nätverksträffar och Höstakademier årligen från 1997–2002 och föreläste om ämnen i anknytning till recovery. Dale och Juanita Ryan från *Christian Recovery International* besökte BD under några dagar i augusti 1999. Den kristna recoveryn aktualiserades genom detta besök. Självvårdaren Howard Clinebell talade om alkoholism och andra beroenden vid

---

⁵⁷⁹ Brommadiologen 1994; Dialognytt våren 1995; Brommadiologen 1999a; 1999b. Betydelsen av Millers bok i recoverygrupperna granskas i avsnitt 5.4.1.

⁵⁸⁰ Dialognytt hösten 1996.

BD:s Nätverksträff 2000. Clinebells självårdsarbete bland missbrukare har i stor utsträckning byggt på tolvstegsprogrammet.⁵⁸¹

Höstakademien 2001 var samtidigt BD:s tioårsjubileum. Tommy Hellsten stod för föreläsningarna som handlade om recovery. För övrigt dominerade temat "profetisk solidaritet". Månsus bok *Livet har en framtid*, som utkom samma höst med tonvikt på solidaritetsfrågor, präglade konferensens innehåll. Följande år stod solidaritetsfrågorna också i förgrunden då Sven-Gösta Holst lanserade temat "En rimligare värld". Hellsten höll två föreläsningar om recoveryfrågor.⁵⁸² Åren 2001–2002 var recoveryn inte lika framträdande som tidigare år. Istället lyftes "profetisk solidaritet" fram av både Månsus och Holst.

I Höstakademierna 2003 och 2004 uppmärksammades recovery inte i någon större utsträckning. Visserligen fanns den med som tema under bägge konferenserna men andra verksamhetsgrenar stod i fokus. Temat "Djupare liv" betonade samtliga dialogområden, därmed fick recovery inte mera utrymme än någon annan verksamhetsgren. År 2005 ordnades ingen gemensam Höstakademi för hela landet i Stockholm utan flera lokala konferenser hölls istället runtom i Sverige. Inslaget av kristen recovery kom så att variera från ort till ort beroende på vilket slag av dialogtema som var aktuellt på det lokala planet. I Stockholm erbjöds ett seminarium om missbrukarbarn som skedde i Fryshusets regi, men BD hade inte inbjudit någon talare som skulle ha föreläst om recovery.⁵⁸³

Den kristna recoveryn har funnits med i BD:s verksamhet från starten 1991 fram till 2005, dvs. under hela den undersökta verksamhetsperioden. Också de flesta av Svenska Baptistsamfundets årsböcker omnämner recoveryarbetet och Sinnesrogudstjänsterna som en del av BD:s verksamhet.⁵⁸⁴ Recoveryn har under vissa perioder varit mera framträdande i BD:s verksamhet. Åren 1991–1992 var fenomenet nytt och Sinnesrogudstjänsterna startades. I samband med att filialförsamlingarna inledde sina recoveryprojekt lyftes recovery fram. Ett speciellt år var 1999, då utkom *Boken om recovery*, en artikelsamling om

---

⁵⁸¹ Brommadiologen 1997; Dialognytt 1997; Dialognytt sommaren 1998; Brommadiologen 1999a; 1999b; 1999c; 2000; 2001; 2002a.

⁵⁸² Brommadiologen 2001; 2002a.

⁵⁸³ Djupare Liv hösten 2003; Existens hösten 2004; Existens 2005a; 2005b.

⁵⁸⁴ Svenska Baptistsamfundets Årsbok 1992–1993; 1994–1995; 1998; 1999; 2000; 2001; 2004.

BD:s recovery. Det gav anledning till att recoverydialogen på nytt aktualiserades i kristen press. Pressen hävdade bl.a. att BD hade infört den kristna recoveryrörelsen i Sverige och att detta fanns dokumenterat i boken. Redan ett år innan konstaterades i *Svenska Baptistsamfundets Årsbok* att BD:s arbete "ofta har en tonvikt på tolvstegsandlighet och recovery med sinnesrogudstjänster, som nu blivit ett vedertaget begrepp i kristenheten i Sverige".⁵⁸⁵ Som ovan nämnts har BD dock inte ensam infört recovery i Sverige, andra organisationer har också uppmärksammat kristen recovery. Att BD:s recovery mest kommit till synes beror på att den kristna pressen gjort reportage om recovery och Sinnesrogudstjänster samt recenserat böcker som BD står bakom.

Recoveryn har även uppvisat en nedgång under vissa perioder, t.ex. 2001–2004 då rättvise- och solidaritetsfrågor istället betonades, ett medvetet beslut av BD:s ledningsgrupp. Vintern 2001 diskuterades recoveryns roll: "Brommadiologen står inför utmaningen att minska recoveryns andel i varumärket och ladda det med annat. Det är ett arbete som kräver en insats helt utanför nuvarande ram för ledningsgruppens arbete."⁵⁸⁶ Recoveryn försvann inte trots detta från BD:s agenda. Efter 2004 lyftes recovery fram igen. Utgivningen av boken *Konsten att leva* (2005) innebar att den på nytt aktualiserades. I boken medverkar flera författare med artiklar i ämnet.⁵⁸⁷ I praktiken inleddes ändå inte något nytt recoveryprojekt.

5.3 Filial- och samarbetsförsamlingarna i Stockholm

De lokala filialförsamlingar som 2002 officiellt ingick i BD:s dåvarande nätverk Dialog Sverige var sammanlagt tolv stycken. Församlingarna var uppdelade i Dialog Norr, Dialog Syd och Dialog Stockholm-Mälardalen.⁵⁸⁸ I norr kallades projekten Dialog Arken Edsbyn som var en del av ett ekumeniskt projekt där flera församlingar samarbetade, och Elimdialogen Sundsvall som drevs av baptistförsamlingen. Under några år tidigare hade ytterligare två dialogprojekt i norr haft samar-

---

⁵⁸⁵ *Boken om Recovery* 1999; Svenska Baptistsamfundets Årsbok 1999; Alestig 1999; Starck 1999; Segerbank 1999; Lönnqvist 1999; Olander 2000. Pressen beskriver BD:s form av recovery tillhöra både "den kristna recoveryrörelsen" och "recoveryrörelsen". De olika formuleringarna har att göra med BD:s tolkning av recoverybegreppet, jfr avsnitt 5.1.

⁵⁸⁶ BDA. BD-protokoll 13.02.2001, § 1a.

⁵⁸⁷ *Konsten att leva* 2005.

⁵⁸⁸ www.brommadiologen.nu/DialogCOM/DOCS/lokald.html (20.06.2002).

bete med BD, Andrum Brynäs i Gävle och Dialog Arbrå.⁵⁸⁹ Inom Dialog Syd fanns Vägsjäl i Göteborg som var anknuten till en missionsförsamling. I Dialog Stockholm-Mälardalen ingick Andrum Roslagen, Dialog Västerås, Dialog Norrmalm, Dialog Söder, Mötesplats Bromma och Träffpunkten Bergsgatan 59, alla anknutna till baptistförsamlingar. Dialog Söder kallades från början Andrum Söder men bytte 2001 namn efter en fusion med det f.d. dialogprojektet EnskedeDialogen. Till nätverket hörde ytterligare Dialog Enköping som drevs av en förenad missions- och baptistförsamling. Andra samarbetande församlingar i stockholmsnätverket var S:ta Maria Magdalena församling och Högalids församling, båda tillhörande Svenska kyrkan. Därtill hade BD samarbete med Allhelgonakyrkan som inte officiellt ingick i nätverket.⁵⁹⁰ Stockholmsförsamlingarnas verksamhet annonserades i tidningen *Dialog Stockholm*, de övriga i tidningen *Dialog Sverige*.

Som ovan konstaterats upphörde nätverket Dialog Sverige 2002. Nätverket Dialog Stockholm-Mälardalen och dess uppföljare från 2003 Djupare Liv Stockholm-Roslagen avvecklades under åren 2002–2005. Också BD:s Höstakademier som årligen samlade människor från nätverken upphörde 2005. Månsus fortsatte ändå att hålla kontakt med både filial- och andra församlingar.⁵⁹¹ Flera orsaker kan anges till att nätverken upphörde. Att Dialog Sverige avvecklades var en strategi från Sven-Gösta Holsts sida. Djupare Liv Stockholm-Roslagen å sin sida avslutades efter hand då filialförsamlingarna avslutade sitt samarbete med BD. En bidragande orsak till nätverkets avveckling var att Månsus skulle gå i pension 2006 och att BD i och med detta skulle avsluta verksamheten i dess dåvarande form.⁵⁹²

Av de undersökta församlingarna i Stockholm tillhör fem Svenska Baptistsamfundet. De är BD:s filialförsamlingar, medan de tre övriga

---

⁵⁸⁹ BD:s samarbete med Gävle och Arbrå syns inte i ett enda nummer av tidningen *Dialog Sverige*, men kommer till synes en gång i BD-tidningen *Dialog Norr* hösten 2000. Tidningen utgavs i detta enda nummer hösten 2000 och upphörde därefter. Av dialogprojekten i norr var det därför verksamheten i Edsbyn och Sundsvall som annonserades regelbundet i *Dialog Sverige*. Av detta drar jag slutsatsen att arbetet i Gävle och Arbrå hade ett kortvarigt samarbete med BD kring 2000, men ville inte därefter officiellt ingå i nätverket Dialog Norr. Projekten i Gävle och Arbrå presenteras närmare i avsnitt 5.5.

⁵⁹⁰ Dialog Sverige våren 2002; Dialog Stockholm våren 2002; HRA. Brev från Marianne Forsén till förf. 24.06.2002.

⁵⁹¹ HRA. Brev från Harry Månsus till förf. 11.02.2005; Existens 2005a.

⁵⁹² BDA. BD-protokoll 01.03.2002; SBA. BD-utskottsprotokoll 30.10.2003, § 5.2.

församlingarna inom Svenska kyrkan har samarbetat genom att annonsera sina program i BD:s tidningar. I församlingarnas verksamhet har inrymts hela BD:s register av samhällsaktuella fenomen, allt från tolvstegsverksamhet till kristen mystik och existentiella frågor.⁵⁹³ I fortsättningen av undersökningen avgränsas studiet till det kristna recoveryarbetet i dessa församlingar och därtill anknutna aktiviteter. Av filialförsamlingarna har Träffpunkten Bergsgatan 59, Andrum Söder och EnskeDialogen haft det tydligast profilerade kristna recoveryarbetet. Verksamheten i BD:s tre samarbetsförsamlingar inom Svenska kyrkan granskas i korthet och analyseras i vilken mån den varit recoveryrelaterad.

BD har haft en betydande roll som stödjande instans för filialförsamlingarna i Stockholm. Inte minst Lea Månsus på BD:s kontor har fungerat som en central kontaktperson mellan församlingarna och olika personer i anknytning till verksamheten. BD har vidare bidragit med både verksamhetsidéer och samordnande resurser, bl.a. annonseringarna för församlingarnas dialogarbete. BD har ansvarat för adressregistret över de personer som deltar i verksamheten men har inte lämnat ut det till filialförsamlingarna. BD:s personal har även varit deltidanställda i en del av församlingarna. Dessutom har BD arrangerat träffar för filialförsamlingarnas dialogansvariga. Församlingarna har ersatt BD ekonomiskt för dessa olika tjänster.⁵⁹⁴

Utöver BD:s officiella filialförsamlingar finns det församlingar och grupperingar som har influerats av BD:s kristna recovery och Sinnesroguddstjänster. I Stockholm har t.ex. Centrumkyrkan i Farsta, en bap-

---

⁵⁹³ HRA. Föredrag av Harry Månsus 20.10.2001. Månsus räknar med att BD i strikt mening endast har haft fem filialförsamlingar i Stockholm. Däri inräknades EnskeDialogen som gick samman med Andrum Söder. Således är varken Allhelgona, Maria Magdalena eller Högalid egentliga filialförsamlingar utan kallas av Månsus för "samarbetsparter". Orsaker härtill är, enligt Månsus, att BD är ett projekt under Svenska Baptistsamfundet, och därför kan inte Svenska kyrkans församlingar ses som egentliga filialförsamlingar. Det är "orimligt" menar han. HRA. Brev från Harry Månsus till förf. 11.02.2005. Månsus är inte helt konsekvent i denna fråga då han ibland talar om "våra lutherska filialer". Jfr t.ex. HRA. Föredrag av Harry Månsus 20.10.2001. Jag kallar inte församlingarna inom Svenska kyrkan för filialförsamlingar, utan istället samarbetsförsamlingar eftersom de inte följer BD:s principer i sin verksamhet, utan arbetar fristående. I den mån de strävar efter ett förnyelsearbete gör de det på eget initiativ även om enskilda präster kan ha influerats av BD:s idéer.

⁵⁹⁴ BDA. BD-protokoll 15.12.1998, § 3c; 08.06.1999; 14.05.2002, § 3; HRA. Intervju med Leif-Erik Holmqvist 08.07.2005. Närmare beskrivning av de dialogansvarigas roll se ovan avsnitt 4.4.1.

tistförsamling i samarbete med Svenska kyrkans församling, sedan 1992 hållit bl.a. Sinnesrogudstjänster och Steg-in-i-livet-grupper. Församlingen valde att stå utanför BD:s filialförsamlingar men har arbetat enligt BD:s principer för dialog- och recoveryarbete. Ett annat exempel är nätverket Kairos i Umeå, som grundades 1998. Där ingår Svenska kyrkans studieförbund Sensus, S:t Lukas psykoterapimottagning, studentpräster och några församlingar inom Svenska kyrkan. Nätverket har officiellt ingen koppling till BD men har influerats av och tillämpar BD:s idéer i sitt arbete.⁵⁹⁵

De filialförsamlingar som inledde dialogprojekt enligt BD:s modell gav verksamheten ett särskilt namn. Dialogverksamheten blev en skild del jämsides med församlingens övriga verksamhet, den modell som Ryan kallar *Recovery Department Strategies*. Modellen utesluter dock inte att en församlings dialogprojekt kan influera den övriga verksamheten. Modellen *Bridge Strategies* har dock främst präglat samtliga filialförsamlingars recoveryarbete i och med att både kyrkvana församlingsmedlemmar och deltagare i profana tolvstegsgrupper har mötts i recoverygrupperna.

5.3.1 Träffpunkten Bergsgatan 59

Hösten 1994 startade det första recoveryarbetet i Stockholm i samarbete med BD. Kungsholms Baptistkyrka, vars dialogprojekt gick under namnet Träffpunkten Bergsgatan 59, antog utmaningen att som första filialförsamling försöka förverkliga kristen recovery. Träffpunkten inledde sin dialogverksamhet med s.k. Djupare Livgudstjänster.⁵⁹⁶ Man ordnade även cafékvällar med sökarinriktning, där Månsus undervisade om "ursprungskristendomen", Oxfordgrup-

---

⁵⁹⁵ HRA. Intervju med Karin Wiborn 27.05.2005; Kairos 2004a; 2004b; 2005. Karin Wiborn verkade som pastor i Centrumkyrkan i Farsta 1992–1999. År 2002 blev hon missionsföreståndare för Svenska Baptistsamfundet. Hösten 2003 ingick en annons i BD:s tidning *Djupare Liv* om verksamheten i Centrumkyrkan i Farsta, men det blev en engångsföreteelse och Farsta kom inte att officiellt ingå i nätverket Djupare Liv Stockholm-Roslagen.

⁵⁹⁶ Djupare Liv-gudstjänsterna ersattes under 1996 med något man kallade för "Självårdsgudstjänster" som innehöll "delgivning, förbön och självvårdande förkunnelse". Från och med 1997 kom dock Sinnesrogudstjänsterna att vara Träffpunktarbetets gudstjänster. En kör, Sinnesrokören, startades hösten 1998 och medverkade i gudstjänsterna. Ännu 2005 firade man sådana gudstjänster ca en gång per månad i Kungsholms baptistkyrka. Se Dialognytt hösten 1996; Brommadiologen 1997; Träffpunkten 1999; www.alkodrog.com/div_info.htm (08.09.2005).

perna och tolvstegsandligheten. Syftet med Djupare Liv-gudstjänsterna var att anknyta sökande människor och deltagarna från Sinnesrogudstjänsterna till en lokal församling och samtidigt erbjuda fördjupning i kristen tro. De kyrkvana församlingsmedlemmarna skulle på så sätt komma i kontakt med människor utifrån.⁵⁹⁷

Eva-Karin Holst anställdes som pastor från september 1994 med särskild uppgift att utveckla förnyelseprogrammet. Hon önskade arbeta med både sökare och gudsbarnbarn. Också Månsus deltidsanställdes i församlingen för att hjälpa igång projektet. Han använde benämningen "konsult" om sig själv för att betona att han inte var församlingens pastor. Via hans kontakter sökte människor utanför församlingen sig till Träffpunktens verksamhet.⁵⁹⁸

Träffpunktens tidiga verksamhet samlade flera icke-kyrkvana människor. Den första Djupare Liv-gudstjänsten samlade ca 100 personer av vilka ungefär 40 var kyrkvana församlingsmedlemmar. En vanlig förmiddagsgudstjänst i församlingen brukade samla mellan 50 och 100 personer, dessa utgjorde oftast äldre församlingsmedlemmar. Recoveryanknytningen i Djupare Liv-gudstjänsten bestod dels av att flera från tolvstegsgrupper deltog i gudstjänsten, dels av att man bad Sinnesrobönen i slutet av gudstjänsten.⁵⁹⁹ Den stora uppslutningen av människor tyder på att Träffpunkten lyckades i sin strävan att få både sökare och människor från tolvstegsrörelsen att mötas tillsammans med baptisterna. Inte minst Månsus närvaro var en orsak till att församlingen kom i kontakt med icke-kyrkvana. Samtidigt lades grunden till andra möten i tolvstegsanda under både cafékvällarna och senare i grupparbetet som kom igång hösten 1995. I BD:s nyhetsbrev

---

⁵⁹⁷ Kungsholms Baptistkyrkas nyhetsbrev sept-nov 1994; Ohm 1994; Lantz 1994; HRA. Intervju med Birgit Karlsson 26.05.2005.

⁵⁹⁸ Kungsholms Baptistkyrkas nyhetsbrev sept-nov 1994; Lantz 1994. Baptistpastorn Eva-Karin Holst (f. 1964 Fackel) hör till de elever från Betelseminariet som under sin studietid hade kommit i kontakt med Månsus teologi och senare blev anknuten till BD. Till hennes engagemang inom BD har hört dialogarbete i filialförsamlingar, planering av Sinnesrogudstjänster och pastor för Shalomgemenskapen. Hon har även arbetat som etisk rådgivare på behandlingshem av Minnesota-modellens typ och varit en av ledarna för BroBygge-utbildningen.

⁵⁹⁹ Lantz 1994. Sifferuppgifterna baserar sig på församlingens ordförande Börje Hammarroths uttalande och är inte exakta men ger en bild av att det var ganska många icke-församlingsmedlemmar som drogs till den nya verksamheten, i en sådan utsträckning som inte de ordinarie gudstjänsterna gjorde.

Dialognytt våren 1995 gick man ut med reklam om den nya filialförsamlingen och dess recoveryverksamhet:

Bromma-Dialogens 'filial', Träffpunkten på Kungsholmen, är ett 'frö' till en annorlunda kyrka. Ett djärvt försök att prioritera värme, omsorg och relationer framför aktiviteter och program. Här startar i höst en själavårdsskola på kvällstid med bl.a. Larsåke W Persson, Eva-Karin Fackel och Harry Månsus. Själavårdsskolan är öppen för alla intresserade av själavård, relationer och recovery-arbete. Inte minst de som skadats av kyrka och religion är välkomna med. Direkt efter själavårdsskolan startar olika stöd- och recoverygrupper!⁶⁰⁰

Eva-Karin Holst och Månsus blev tillsammans med de dialogansvariga i församlingen ledare för Själavårdsskolan, som recoveryarbetet kallades. Larsåke W Persson som även undervisade i Själavårdsskolan är baptistpastor, författare och har arbetat som etisk rådgivare och S:t Lukas-terapeut. Han har varit engagerad i BD främst som föreläsare vid olika konferenser och i filialförsamlingar. Kungsholms Baptistkyrka anställde hösten 1995 en ny pastor på deltid, Owe Kennerberg, som också anknöts till Träffpunkten inom ramen för sin tjänst. Han ersatte Sven Ohm.⁶⁰¹

En kväll i Själavårdsskolan på Träffpunkten bestod av inledande servering, föredrag med ett recoveryanknutet tema och därefter recoverygrupper samt delning enligt tolvstegsprinciper. Kvällen avslutades med en gemensam Sinnesroandakt. Efter andakten stannade de dialogansvariga kvar för utvärdering. De utgjordes av människor från profana tolvstegsgrupper, kyrkvana församlingsmedlemmar, pastorer och andra som önskade understöda verksamheten. Recoverygrupperna var öppna för alla som ville delta, oavsett problem med missbruk eller andra svårigheter. Därtill förekom slutna grupper med ett bestämt antal deltagare. Nya människor kunde inte delta i grupperna efter att de startat. Under de första åren fanns det grupper kring olika teman, t.ex. sorg, skam och fjärde-femtestegsgrupp med utgångs-

---

⁶⁰⁰ Dialognytt våren 1995.

⁶⁰¹ Kungsholms Baptistkyrkas nyhetsbrev dec-feb 1994-95; Dialognytt våren 1995; HRA. Intervju med Eva-Karin Holst 25.05.2002. S:t Lukas är en kristen organisation som grundades 1939 av själavårdare och läkare. Dess terapeuter erbjuder psykoterapi och kristen själavård utgående från en psykodynamisk grund. Verksamheten har kristna förtecken och terapi ges till reducerat pris. Det finns S:t Lukasmottagningar på flera orter i Sverige. Persson 1999b, 7-9; Kyrkporten nr 04/2003.

punkt i tolvstegsprogrammet. Det förekom också en grupp som använde Keith Millers bok *Steg in i livet*. Tanken var att denna typ av gruppverksamhet skulle komplettera de profana tolvstegsgrupperna. Man ville att ett kristet budskap skulle komma till uttryck genom församlingsmedlemmarna, något som inte sker i de profana grupperna. Självavårdsskolan samlade mellan 75 och 100 personer under de första åren. De flesta var inte medlemmar i Kungsholms Baptistkyrka.⁶⁰²

Självavårdsskolan blev ett pionjärarbete som BD ville sprida till andra församlingar. Hösten 1996 inbjöd BD till en konferens i Bromma där Träffpunktens arbete och kristen recovery presenterades. Också i samband med Nätverksträffen 1997 demonstrerades Självavårdsskolan under ett dygn i form av workshops. Människor från hela Sverige deltog och fick pröva på vad ett kristet recoveryarbete innebär. Deltagarna i Nätverksträffens recoverygrupper representerade olika bakgrund, både kyrklig och icke-kyrklig. De hade olika problem, från arbetsnarkomani till alkoholmissbruk. Självavårdsskolan kom senare att hållas i koncentrerad form som veckoslutskurser.⁶⁰³ Träffpunktens recoveryarbete blev på det sättet en förebild och inspirationskälla för andra församlingar som önskade inleda en liknande verksamhet.

Den kristna recoveryn inom Träffpunkten arbetade under namnet Självavårdsskolan fram till 2000. Därefter kallades verksamheten för Sinnesrokvällar. Man önskade våren 2000 "slå in på ett nytt spår".⁶⁰⁴ Det verkar som om man med profilbytet ville sänka tröskeln för deltagare i verksamheten och inbjöd därför till öppna recoverygrupper utan speciellt tema. Det fanns också möjlighet att delta i en grupp som anknöt till kvällens föredrag. Upplägget med föredrag, grupper och andakt fortsatte som i Självavårdsskolan. Från hösten 2000 kan ytterligare en förändring noteras i arbetet. När baptistpastorn och etiska rådgivaren Per Mathiesen tog över Träffpunktens arbete började Sinnesrokvällarna anknytas till olika teman som inte alltid var relaterade till missbruk. Istället samlades man kring mera allmänna fenomen som stress, andliga övningar och bön. Kvällarna blev efter hand inriktade på ämnen i anknytning till kristen mystik eftersom Mathiesen arbetade i den riktningen. Birgit Karlsson blev officiell kontaktperson

---

⁶⁰² Träffpunkten 1998; 1999; Holst E-K 1999a, 105–106, 109, 113; HRA. Intervju med Eva-Karin Holst 25.05.2002; HRA. Intervju med Birgit Karlsson 26.05.2005.

⁶⁰³ Dialognytt hösten 1996; hösten 1997; HRA. Deltagande observation i Självavårdsskolan 13–14.11.1997; Dialognytt sommaren 1998.

⁶⁰⁴ Dialog Stockholm våren 2000.

tillika med honom, hon hade likväl funnits med i dialogarbetet sedan starten och var aktiv i Självårdsskolan. Karlsson, baptistpastor och tidigare missionsföreståndare, har varit lärare i självård vid Betelseminariet och arbetat som terapeut inom S:t Lukas. Hon fortsatte arbetet med recoverykvällarna även efter att Mathiesen hade avslutat sin tjänst 2001.⁶⁰⁵

Karlsson blev således den person som ansvarade för att recoveryarbetet fortsatte inom Träffpunkten. Dialogarbetet var nära förbundet med de personer som hade ansvar för det. Recovery förekom i den mån ledarna hade ett intresse av att bedriva ett sådant arbete. Under Eva-Karin Holsts och Månsus tid som anställda i församlingen hade recoveryarbetet en god uppslutning.

År 2001 var frågor kring wellness aktuella inom BD. Sinnesrokvällarna på Träffpunkten hade samma höst välbefinnande som tema. Pastorn Karin Jansson och Birgit Karlsson stod i ledningen för dessa kvällar. Kvällarna inleddes liksom tidigare med föredrag av någon inbjuden gäst. Därefter blev det delning och samtal i grupper. Efter grupperna avslutade man med andakt.⁶⁰⁶

Recoveryanknytningen som var starkast under Självårdsskolans tid blev allt svagare på Träffpunkten trots att ledarna satsade på detta arbete. Att kontakten med tolvstegsandligheten minskar syns även under åren 2002–2003. Sinnesrokvällarna började mera påminna om bibelstudiekvällar eftersom innehållet i föredragen relaterade till Bibeln och mindre till recoveryns klassiska teman som maktlöshet eller skadade relationer. Ingen av de etiska rådgivarna var längre engagerade i arbetet och man hade på grund av det småningom tappat kontakten med människorna från AA och motsvarande tolvstegsgrupper. Verksamheten blev därför mera inriktad på kyrkvana församlingsmedlemmar. Deltagarna i profana tolvstegsgrupper drog sig undan på grund av besvikelse på församlingens medlemmar och svårigheter att finna sig tillrätta i frikyrkomiljön. Men dialogarbetet fortsatte trots att recoveryanknytningen var mindre.⁶⁰⁷

---

⁶⁰⁵ Brommadiologen 1997; Dialognytt våren 1998; Karlsson 1999; Dialog Stockholm hösten 1998; våren 1999; hösten 1999; våren 2000; hösten 2000; våren 2001.

⁶⁰⁶ Dialog Stockholm hösten 2001.

⁶⁰⁷ Von Oben 2002, HRA. Intervju med Eva-Karin Holst 25.05.2002; Von Oben 2003; HRA. Intervju med Birgit Karlsson 26.05.2005.

Från och med hösten 2003 då Månsus utkom med boken *Vägen hem och resan vidare* blev Träffpunkten den första filialförsamlingen som startade Djupare Liv-kurskvällar. De arrangerades hösten 2003 och våren 2004. Månsus fungerade som föreläsare och kvällarna var välbesökta. Också här följdes i stort sett samma upplägg med föredrag och grupper. De som inte ville samtala i grupper kunde istället föra en öppen diskussion med Månsus. Evenemangen avslutades med en Sinnesroandakt där den s.k. Sinnesrokören medverkade. Delningsrundorna i grupperna och andakten tyder på att det fortfarande fanns en viss recoveryanknytning i arbetet, men innehållet fokuserades mera på frågor om kristen tro än på tillfrisknandefrågor.⁶⁰⁸ Recovery kom fortsättningsvis att minska fastän ledarna arbetade för detta. Närvaron av personer från tolvstegsrörelsen var nödvändig för att verksamheten skulle kunna fortsätta i samma utsträckning som tidigare.

Hösten 2004 fortsatte Träffpunkten att arrangera temakvällar kring andlighet och livsfrågor. Kungsholms Baptistkyrkas programblad samma höst visar att det BD-relaterade dialogarbetet hade få evenemang att erbjuda. Temakvällarna hölls ca en gång per månad och därtill firades tre Sinnesrogudstjänster. I början av 2005 avslutades samarbetet med BD. Detta skedde i samband med att nätverket Djupare Liv Stockholm-Roslagen upphörde. Den sista BD-relaterade dialogverksamheten under vintern 2005 bestod av tre öppna föredrag.⁶⁰⁹ Det kristna recoveryarbetet i Kungsholms Baptistkyrka under namnet Träffpunkten kom gradvis under 2000-talet att mattas av för att slutligen nästan upphöra 2005. Sinnesrogudstjänsterna fortsatte dock till utgången av 2005.⁶¹⁰

Träffpunktens verksamhet varade i tio år. Under den tiden präglades arbetet dels av framgångar, dels av svåra problem. Till framgångarna kan räknas att nya människor strömmade till kyrkan och deltog i verksamheten. Församlingen fick kontakt med personer utanför församlingen som man hade önskat. Dialogarbetet medförde samtidigt problem. Enligt intervjuade recoverygruppledare uppstod det meningsskiljaktigheter angående den nya verksamheten. Inre stridighe-

---

⁶⁰⁸ Djupare Liv hösten 2003; Von Oben 2003; HRA. Deltagande observationer i DL-grupper 2003; Existens våren 2004.

⁶⁰⁹ Kungsholms Baptistkyrkas nyhetsbrev sept-dec 2004; Djupare Liv hösten 2004; Brommadialogen 2005; HRA. Brev från Harry Månsus till förf. 11.02.2005.

⁶¹⁰ www.alkodrog.com/div_info.htm (08.09.2005).

ter i församlingen gick ut över Träffpunktens arbete. En del församlingsmedlemmar upplevde arbetet främmande och hade svårt att förstå de nya idéer som BD förde in genom Träffpunkten. Det fanns rädsla för både förändring och nyandlighet. Det bör samtidigt påpekas att medelåldern hos församlingsmedlemmarna var hög och att nya idéer utmanade en verksamhet som var välbekant för många. Medlemmar i ledande position var besvikna över att arbetet inte gav församlingen nya medlemmar. Man hade hoppats att de personer som deltog i Träffpunktens verksamhet även skulle engagera sig i församlingens ordinarie aktiviteter. Bara ett par nya människor anslöt sig till församlingen under Träffpunktens verksamhetsperiod. Också inom recoverygrupperna förekom problem. Församlingsmedlemmarna hade ofta svårt att uttrycka sin tro på ett sätt att människor med tolvstegsbakgrund fick något ut av dialogen, de kände sig utnyttjade. En kulturkrock uppstod i mötet mellan baptisterna och människor från tolvstegsrörelsen. Mot den bakgrunden är det inte förvånande att personer från tolvstegsgrupperna slutade att besöka recoverygrupperna.⁶¹¹

BD:s engagemang förefaller att ha utgjort förutsättningen för att Träffpunkten skulle fungera. Månsus och Eva-Karin Holst var en garanti för att arbetet kunde fortsätta och att nya människor deltog i Självavårdsskolan. Som tidigare etiska rådgivare hade de haft kontakter med personer från tolvstegsrörelsen. Samtidigt skapade BD:s närvaro nya problem. Det fanns en rädsla för BD:s idéer och strävan till förändring. Att BD småningom införde andra idéer jämsides med recovery är även problematiskt. Recoveryarbetet fick konkurrens av t.ex. wellbeing och Djupare Liv. Motivationen att fortsätta recoveryarbetet blev dessutom mindre då personer från tolvstegsrörelsen inte längre deltog. Att Sinnesrogudstjänsterna dock fortsatte tyder i varje fall på att kopplingen till tolvstegsrörelsen inte helt upphörde. Men Självavårdsskolan hade varit en verksamhet som garanterade att recoveryarbetet prioriterades. Då den avslutades återstod enbart recoveryinfluerade verksamhetsformer, inte recoverygrupper.

---

⁶¹¹ BDA. BD-protokoll 25.03.1999; HRA. Intervju med Eva-Karin Holst 25.05.2002; HRA. Intervju med Birgit Karlsson 26.05.2005. Kennerberg har funnit liknande problem i flera andra dialogprojekt som har anknytning till BD. BDA. Kennerberg 2001, 53-54.

5.3.2 Andrum Söder, EnskedeDialogen och Dialog Söder

Dialog Söder har likt Träffpunkten haft kristna recoverygrupper. Verksamheten har bedrivits i Södermalms Baptistförsamling Salem i Stockholm. Salemkyrkan inledde sitt samarbete med BD 1995, och hösten 1996 startade verksamheten under namnet Andrum Söder. Kopplingen till BD var intensiv i början. Månsus fick en deltidsanställning i församlingen och utvecklade recoveryarbetet tillsammans med de dialogansvariga, det s.k. Andrumsteamet.⁶¹² Pastor och förestandare i Salemkyrkan vid tiden för dialogarbetets start var Urban Kristiansson. Maria Hägglund anställdes som representant för BD på deltid 1996–1998 för att utveckla dialogarbetet. Enligt Kennerberg var samarbetet med BD nödvändigt för att församlingen skulle få hjälp att skapa kontakt med olika sökare. Detta var även fallet på Träffpunkten där BD:s närvaro med Månsus i spetsen garanterade att kontakt kunde knytas med personer från tolvstegsrörelsen. Församlingen i Salemkyrkan var sedan tidigare involverad i flera sociala projekt som gav kontakt med olika människor. Dialogverksamheten inleddes med s.k. Djupare Liv-kurskvällar⁶¹³ som bestod av föredrag, efterföljande öppna recoverygrupper och en avslutande meditativ andakt. Dessa kvällar kom 1997 att kallas "Öppna recoverykvällar". De inleddes med servering och föredrag som var öppet för alla, men därefter följde slutna recoverygrupper med olika teman. Utgående från Keith Millers bok *Steg in i livet* erbjöds en grupp. Andra grupper behandlade teman kring själsliga sår, bitterhet och helande. Därtill fanns en grupp som fokuserade på relationer. Till verksamheten hörde också s.k. recoveryhelger med stilla retreatdagar på Emmausgården i Norrtälje. Arbetet var intensivt i början och samlade människor från olika håll. Sökare och deltagare i profana tolvstegsgrupper engagerade sig i recoveryarbetet. Också enstaka församlingsmedlemmar deltog i verksamheten.⁶¹⁴

Då Månsus och Hägglunds anställningar hade upphört blev Monica Ahlberg från 1998 ledare för dialogarbetet i församlingen. Hon hade varit en av de drivande krafterna sedan starten och ingick bland de dialogansvariga. Olle Jonasson som senare inledde ett recoveryarbete

---

⁶¹² BDA. Kennerberg 2001, 17.

⁶¹³ Dessa kurskvällar har inget samband med Månsus tema "Djupare Liv" som lanserades 2003.

⁶¹⁴ Brommadiologen 1996; Brommadiologen 1997; BDA. Kennerberg 2001, 16–19; HRA. Intervju med Maria Hägglund 06.10.2005.

i Norrtälje var även dialogansvarig, likaså Sven-Gösta Holst från BD.⁶¹⁵ Det fanns därmed goda förutsättningar för att recoveryarbetet skulle fortsätta efter att Månsus och Hägglund hade lämnat arbetet. De dialogansvariga utgjordes av personer med intresse för recoveryarbete.

Förutom öppna recoverykvällar med recoverygrupper erbjöd Andrum Söder från 1998 s.k. Andrums-nattvard inom ramen för recoveryprogrammet. I anslutning till nattvardskvällarna, som firades med alkoholfritt vin för att även alkoholister kunde delta, fanns det möjlighet att delta i en öppen recoverygrupp. År 2000 samlade recoverykvällarna 25–50 deltagare. Till dialogarbetet räknades även en teatergrupp, *Divina Commedia*. Tanken var att kulturen och kristen tro kunde mötas i pjäser som med andligt innehåll. En del föreställningar anknöt till problematik kring missbruk och tillfrisknande. Alpha-kurser hölls under åren 1999–2000.⁶¹⁶ Det var dock recoveryn som främst profilerade arbetet på Andrum Söder.

Andrum Söder arrangerade med få undantag inga Sinnesrogudstjänster. De övriga filialförsamlingarna på Kungsholmen, Norrmalm och Enskede höll sådana. På Södermalm hade nattvardskvällarna utvecklats till ett alternativ istället för Sinnesrogudstjänster. Nattvardskvällarna upphörde likväl hösten 2000 och ersattes av s.k. meditativa andakter. Kvällarna med recoverygrupper upphörde samma höst och ersattes med föredrag där temat var personlighetsutveckling. Slutna grupper samlades fortsättningsvis efter föredragen kring recoveryrelaterade ämnen, t.ex. anhörigproblematik och personlighetsutveckling. Kvällarna avslutades med de meditativa andakterna. Under våren 2001 fokuserade en av grupperna tolvstegsprogrammets elfte steg.⁶¹⁷

Under Ahlbergs ledning breddades Andrum Söders inriktning i viss mån. Recovery utgjorde fortsättningsvis den centrala verksamheten trots att de olika evenemangen ändrade namn. Som på Träffpunkten ter det sig naturligt att verksamheten förändras i viss mån beroende på vem som ansvarar för den. Recoveryns ställning varierar i den ut-

---

⁶¹⁵ Dialog Stockholm hösten 1998; BDA. Kennerberg 2001, 17; HRA. Intervju med Maria Hägglund 06.10.2005.

⁶¹⁶ Dialognytt våren 1998; Dialog Stockholm våren 1999; hösten 1999; våren 2000; hösten 2000; BDA. Kennerberg 2001, 16–19.

⁶¹⁷ Dialog Stockholm hösten 2000, våren 2001.

sträckning dialogprojektets ledare och dialogansvariga prioriterar den. Likaså är närvaron av personer från tolvstegsgrupper förutsättningen för att recoveryarbetet skall hållas vid liv. Enligt Kennerberg hörde recoverykvällarna till den verksamhet som lyckades inom Andrum Söder. Däremot fanns det konflikter som hänförde sig till dialogarbetet över lag, vilket ledde till att gruppen av de dialogansvariga 2001 var splittrad och endast hade några få medlemmar.⁶¹⁸ BD:s nya idéer och förändringar i församlingen skapade oro. En del var för dialogarbetet och andra emot.

Innan en fusion mellan Andrum Söder och EnskedeDialogen ägde rum bedrevs dialogverksamhet i Enskede från våren 1998. Enskede ligger geografiskt sett nära Södermalm. EnskedeDialogen leddes av Bo Olsson och en grupp dialogansvariga där bl.a. Sven-Gösta Holst ingick. Församlingens pastor Anders Hallqvist deltog även i arbetet. Dialogen verkade 1998–2001 i den sammanslagna missions- och baptistförsamlingen Triangelkyrkan. Församlingen var i övrigt ekumeniskt inriktad med deltagare från bl.a. Frälsningsarmén och Svenska kyrkan. EnskedeDialogen blev BD:s femte och sista filialförsamling som inledde ett dialogarbete i Stockholm.⁶¹⁹

EnskedeDialogens arbete var på samma sätt som verksamheten på Träffpunkten och Andrum Söder fokuserat på recovery. Våren 1998 inleddes verksamheten i Enskede med föredragskvällar där recoverygrupper ingick. Olika teman hölls varje termin. Ofta var de recoveryrelaterade, t.ex. "Min tro, mitt liv, mina relationer", "Att växa som vuxen" och "Det är aldrig för sent". Sedan kom man att tangera även nyandlighet och hälsoinriktade frågor. Olika föreläsare inbjöds. Prästen Lars Collmar, baptistpastorn Larsåke W Persson, den etiska rådgivaren Per Mathiesen och musikern Tomas Andersson Wij besökte EnskedeDialogen upprepade tillfällen. Från hösten 1998 hade man två recoverygrupper som hölls efter föredragen. Den ena gruppen var en steggrupp där man arbetade med de tolv stegen enligt Keith Millers version, den andra hade relationer som tema. Därtill erbjöds en bönegrupp och en samtalsgrupp i anslutning till föredragen. Kvällarna avslutades med en andakt. Varannan vecka hölls enbart recoverygrupper utan inledande föredrag.⁶²⁰

---

⁶¹⁸ BDA. Kennerberg 2001, 19–20.

⁶¹⁹ Dialognytt våren 1998; HRA. Intervju med Bo Olsson 24.05.2002.

⁶²⁰ Dialognytt våren 1998; Dialog Stockholm hösten 1998; våren 1999; hösten 1999.

Från 1999 ersattes recoverygruppen kring relationer med en s.k. Franciskusgrupp där de tolv stegen relaterades till olika bibeltexter. Steggruppen samlades tidvis varje vecka. Ett s.k. talarmöte hölls därtill några gånger per termin. De utannonserades som tolvstegsmöten där en person fick berätta om sitt liv, därefter följde delningar. Samma år fanns det även möjlighet att delta i VuxenDialog-grupper som samlades i Triangelkyrkan. Läsåret 2000–2001 erbjöds ett s.k. anhörigprogram för släktingar och vänner till missbrukare. Föredragens innehåll handlade om medberoende och gruppsamtal följde efter föreläsningarna. Steggruppen och Franciskusgruppen fortsatte även med sin verksamhet. Dialogarbetet i Enskede erbjöd därtill våren 2000 en danskurs, "Dans för kropp, själ och ande".⁶²¹

I Enskede firades Sinnesrogudstjänster under hela verksamhetsperioden. Sven-Gösta Holst och Bo Olsson fungerade ofta som talare. Deltagare i Sinnesrogudstjänsterna var för det mesta människor ur profana tolvstegsgrupper, t.ex. AA och NA. Flera av dem deltog även i recoverygrupperna. Gudstjänsterna samlade mellan 40 och 80 personer, men inga församlingsmedlemmar. I den övriga dialogverksamheten deltog endast en handfull personer från församlingens sida.⁶²²

Fusionen av Andrum Söder och EnskedeDialogen ägde rum hösten 2001. Dialogarbetet stationerades till Salemkyrkan och antog namnet Dialog Söder. Ledare blev Monica Ahlberg och Bo Olsson. De dialogansvariga bestod av församlingens anställda och tre lekmän. En orsak till att man gick samman var en brist på personresurser. Man hade inte möjlighet att bedriva två dialogprojekt som låg nära varandra och som dessutom i praktiken betjänade samma människor. En konflikt gällande en pastorsanställning i Triangelkyrkan mellan de dialogansvariga och församlingens styrelse bidrog även till fusionen. EnskedeDialogens ansvariga fann det bäst att gå ihop med Andrum Söder som var i behov av personella resurser. Enligt Olsson stödde församlingens styrelse inte dialogarbetet i Enskede. Samma sak konstaterades inom BD:s ledningsgrupp. Bland annat nekades en AA-grupp att hyra utrymme i kyrkan, vilket kunde ha befrämjat EnskedeDialogens recoveryarbete. Orsaken uppgavs vara utrymmesbrist. Styrelsen var dessutom besviken på att dialogarbetets deltagare inte deltog i Triangelkyrkans verksamhet och blev medlemmar i församlingen. Dia-

---

⁶²¹ Dialog Stockholm våren 1999; hösten 1999; våren 2000; hösten 2000; våren 2001; hösten 2001.

⁶²² HRA. Intervju med Bo Olsson 24.05.2002.

logarbetet krävde ekonomiska resurser, t.ex. arvoden till föredrags-hållare, vilket kom att belasta församlingens ekonomi.⁶²³

Verksamheten på Dialog Söder fungerade vid starten enligt samma principer som i Andrum Söder och EnskedeDialogen, dvs. med fokus på recoveryarbete. Föredrag hölls ca en gång i månaden av en gästföreläsare. Teman som behandlades under läsåret 2001–2002 var "Tid att leva" och "Livet har en framtid". De gånger kvällarna inte började med föreläsning samlades grupperna direkt för delning. Kvällarna avslutades med en Sinnesroandakt. Tre olika grupper verkade hösten 2001. Den första kallades "Tid för vårt inre rum" där AA:s *Stora Boken* och Bibeln var utgångspunkt för delningarna. Den andra, "Tid att leva", anknöt till föredragen och det egna livet. I den tredje gruppen, "Drama och rollspel", fick deltagarna bearbeta sina känslor och delningarna gjordes som rollspel. Deltagarna fick använda såväl kroppsspråk som ord för att uttrycka sig. Förutom grupparbetet arrangerade Dialog Söder även en Sinnesro- eller Taizégudstjänst ca en gång per månad.⁶²⁴

Från och med hösten 2002 inriktades verksamheten på frågor kring kristen mystik och keltisk andlighet. Recoveryarbetet minskade och gruppen "Tid för vårt inre rum" ersattes med en s.k. dialoggrupp. De andra grupperna kvarstod och kompletterades med en wellnessgrupp. Orsaken till profilbytet var att Pionjärutskottet inom Baptist-samfundet hade gett BD:s Eva-Karin Holst och en av församlingens pastorer i Salemkyrkan, Henrik Hofling, i uppdrag att starta en s.k. pionjärkyrka. BD var således en samarbetspart i projektet. Starten av pionjärkyrkan blev komplicerad. Hofling önskade starta en kommunitetsgemenskap, men BD hade sedan tidigare haft planer på att grunda en församling enligt sina egna principer. Holst utvecklade av den orsaken en s.k. Shalomgemenskap, men den förverkligades utanför Salemkyrkans arbete. Holst och Hofling gick med andra ord skilda vägar och fann inte en gemensam lösning. Verksamheten på Dialog Söder kom därefter alltmera att influeras av Hoflings pionjärprojekt. Keltiskt inspirerade gudstjänster, retreat, meditation och pilgrimsvandringar marknadsfördes i Dialog Söders program. Sinnesroandakterna och Sinnesrogudstjänsterna ersattes av andakter kallade "I Mäs-

---

⁶²³ BDA. BD-protokoll 25.03.1999; Dialog Stockholm hösten 2001; HRA. Intervju med Bo Olsson 24.05.2002.

⁶²⁴ Dialog Stockholm hösten 2001; våren 2002; HRA. Intervju med Bo Olsson 24.05.2002.

tarens ljus". Dessa andakter utvecklades senare till en gudstjänstform med samma namn. Gudstjänsten saknade recoveryanknytning förutom att Sinnesrobönen kunde ingå. BD:s utskott tog 2003 avstånd från pionjärprojektets verksamhet eftersom den inte anknöt till BD och dess principer för filialförsamlingarna. BD satsade därför på Shalomgemenskapen. I praktiken upphörde Dialog Söders anknytning till BD. Salemkyrkan med Hofling i spetsen tog i praktiken över ansvaret för pionjärprojektet och dialogarbetet i Salemkyrkan från hösten 2003. Dialog Söder fick samtidigt en ny kontaktperson, Yvon Jadenberg.⁶²⁵

I BD:s tidningar 2003 ingick fortsättningsvis annonseringar av den keltiskt inspirerade verksamheten under namnet Dialog Söder. Gruppverksamheten fortsatte med olika teman. Wellbeing-gruppen avslutades i och med utgången av 2003. Våren 2004 startade en ny grupp som kallades "Kristen recoverykväll - andlig fördjupning". Personliga erfarenheter delades i en öppen recoverygrupp och Bibelns texter relaterades till deltagarnas livssituation. Men redan på hösten ersattes denna grupp av en ny grupp som inte marknadsfördes under namnet recovery. Från och med hösten 2004 fanns det enbart rester kvar av den kristna recoveryn på Dialog Söder. Sinnesrogudstjänsterna hade även upphört ett par år tidigare. Från 2005 upphörde BD med annonseringen av filialförsamlingarnas verksamhet och i praktiken avslutades samtidigt allt samarbete. Salemkyrkan fortsatte sin verksamhet helt i egen regi. Under 2005 erbjöds Grundkurs i andlighet, vilket tyder på att det kvarstod ett intresse att idka recoveryrelaterad gruppverksamhet även efter att samarbetet med BD upphört.⁶²⁶

Dialog Söder upplevde många problem under sin verksamhetsperiod. Redan innan fusionen mellan Andrum Söder och EnskedeDialogen hade spänningar uppkommit inom Salemkyrkan.⁶²⁷ Församlingsmed-

---

⁶²⁵ BDA. BD-protokoll 20.03.2001, § 3; Dialog Stockholm hösten 2001; Svenska Baptistsamfundets Årsbok 2002, 21; Von Oben 2002; Svenska Baptistsamfundets Årsbok 2003, 20; Von Oben 2003; SBA. BD-utskottsprotokoll 10.03.2003; Djupare Liv hösten 2003; HRA. Deltagande observation i gudstjänsten "I Mästarens ljus" 18.03.2003; Svenska Baptistsamfundets Årsbok 2004, 17. Också Pionjärutskottet avslutade sitt samarbete med pionjärprojektet i Salemkyrkan efter 2004 eftersom ingen ny församling grundades. SBA. PiU-protokoll 20.05.2004, § 3.

⁶²⁶ Von Oben 2003; Djupare Liv hösten 2003; Existens våren 2004; Djupare Liv hösten 2004; Korsdraget nr 03/2005.

⁶²⁷ I Kennerbergs undersökning framkommer att församlingens inbördes konflikter hade en betydande del i problemen som uppstod i samband med dialogarbetet. En "smärtsam församlingssammanslagning" 1993 mellan Stockholms Södra Baptistför-

lemmar som deltog i recoveryarbetet kände sig främmande för att idka delningar i grupp. Det fanns också en rädsla för att den kristna tron skulle hamna i bakgrunden då nya idéer togs in i församlingen. BD:s engagemang gav sålunda upphov till både inspiration och problem. Kennerberg konstaterar att BD:s närvaro i viss dämpade mot-sättningarna inom församlingsledningen. Månsus utgjorde en garant för att kontakterna till sökare skulle etableras. Samtidigt upplevde församlingen att BD:s idéer lanserades för snabbt. Församlingsmedlemmarnas medelålder var hög och snabba förändringar blev svåra att genomföra. BD upplevdes alltför dominerande. Ekonomin blev även en belastning för församlingen. Föredragshållare, broschyrer och anställningar som Andrum Söder behövde för dialogverksamheten blev dyra.⁶²⁸ Vid fusionen mellan Andrum Söder och EnskedeDialogen fortsatte till stor del samma problematik. Konflikter inom församlingen och en kritik av dialogarbetet kännetecknade situationen. BD fungerade som en kontaktskapare till sökare men var samtidigt en ekonomisk belastning.

Recoveryarbetet avtog inom Dialog Söder av flera orsaker. Spänningar gjorde att arbetet kom att lida. När församlingen skulle överta dialogverksamheten efter BD fortsatte man arbetet som tidigare. Recoveryanknytningen blev emellertid svagare. Mycket tyder på att Dialog Söders dialogansvariga hade en svag ställning och att församlingens anställda i stället förverkligade dialogarbetet. Gruppverksamheten fortsatte men arbetet i Dialog Söder förändrades betydligt till förmån för pionjärprojektet. Den kristna recoveryn minskade och kom i praktiken att upphöra.

I de övriga filial- och samarbetsförsamlingarna i Stockholm har dialogarbetet inte marknadsförts som direkt recoveryverksamhet. Istället har verksamheten haft en annan betoning även om recoverytankar indirekt funnits med via influenser från BD. I Dialog Norrmalm, Mötesplats Bromma och S:ta Maria Magdalena församling har man regelbundet inbjudit till Sinnesrogudstjänster.⁶²⁹

---

samling och Ebeneserförsamlingen till Södermalms Baptistförsamling fanns i bakgrunden. Gamla konflikter kom upp till ytan då ett förnyelsearbete inleddes i församlingen. BDA. Kennerberg 2001, 16, 50.

⁶²⁸ BDA. Kennerberg 2001, 17-19.

⁶²⁹ Se t.ex. Dialog Stockholm våren 2002.

5.3.3 Dialog Norrmalm

I baptistförsamlingen Norrmalmskyrkan inleddes samarbetet med BD hösten 1996. Norrmalmskyrkan blev därmed filialförsamling samtidigt som Andrum Söder. Projektet kallades Dialog Norrmalm och inriktades främst på dialog med nyandlighet och med kända personligheter. Recoveryinfluenser hade nått församlingen redan ett par år innan. Norrmalmskyrkan inbjöd från våren 1995 till Sinnesrogudstjänster, som var välbesökta. Samma vår besökte Keith Miller församlingen.⁶³⁰

Då BD inledde sitt samarbete med Norrmalm anställdes Månsus som konsult på deltid. Samma handlingsmönster förekom både på Kungsholmen och Södermalm.⁶³¹ Pastorer i församlingen var Per Westblom och Stig Sköld. De första samlingarna 1996 i Dialog Norrmalms namn var samtal om kristen tro och new age. Föredragskvällar med kända personer präglade verksamheten. Bland andra besökte Ma Oftedal, Ylva Eggehorn, Jonas Gardell och Owe Wikström Dialog Norrmalm. Mellan 75 och 150 deltagare deltog i regel varje kväll. Hösten 1997 hölls en själavårdskurs där vägledning i recoveryarbete ingick. En sådan kurskväll inleddes med föredrag och servering, därefter hölls slutna grupper av recoverytyp. Kursen gick i repris hösten 1999, då åtföljdes föredragen av öppna grupper. Larsåke W Persson var ofta engagerad i Dialog Norrmalms verksamhet både som föredragshållare och i Sinnesrogudstjänsterna. Åren 1997–1998 hölls en grupp som kallades "Öppet AA-samtal".⁶³² Den anknöt till recovery. Gruppen samlades en gång i veckan och hade 5–10 deltagare. Också här förekom inre spänningar i församlingen och en viss tveksamhet gentemot AA. De flesta i gruppen var församlingsmedlemmar, vilket avviker från de övriga filialförsamlingarnas motsvarande grupper. Där utgjorde personer med tolvstegsanknytning majoriteten.⁶³³

Efter 1999 var Sinnesrogudstjänsterna den enda recoveryrelaterade verksamheten som fanns kvar inom Dialog Norrmalm. Gudstjänsterna samlade vid den tidpunkten mellan 30 och 50 deltagare. Personer

---

⁶³⁰ Brommadiologen 1995; Dialognytt våren 1995; Brommadiologen 1996.

⁶³¹ Jfr ovan avsnitten 5.3.1–5.3.2.

⁶³² Detta "Öppna AA-samtal" marknadsfördes aldrig i BD:s nyhetstidningar utan omnämns i Kennerbergs undersökning.

⁶³³ Brommadiologen 1996; 1997; Dialognytt hösten 1997; våren 1998; Dialog Stockholm hösten 1998; våren 1999; hösten 1999; BDA. Kennerberg 2001, 30–32.

från tolvstegsgrupper, församlingsmedlemmar och övriga deltog i ungefär lika stora proportioner. Gudstjänsterna uppgavs vara de mest lyckade inom dialogverksamheten. De upplevdes "personliga" och ha en "varm atmosfär".⁶³⁴ Föredragskvällar med teman om nyandlighet, teologi, själavård och mystik utgjorde fortsättningsvis 2000–2002 den huvudsakliga dialogverksamheten. Deltagarantalet var ca 35–40 per gång. Föredragen som från våren 2002 gick under benämningen "Frizon" blev ändå allt färre till antalet. Samma vår bestämde sig emellertid församlingen att säga upp samarbetet med BD, man ville fortsätta med dialogarbetet i egen regi. Sinnesrogudstjänsterna fortsatte under hösten 2002 men upphörde därefter.⁶³⁵ Efter att samarbetet med BD avslutats fanns från 2003 en viss recoveryanknytning kvar i samtalsgrupper kring olika tema och s.k. Sinnesro mitt i veckan-kvällar.⁶³⁶

Såsom på Kungsholmen och Södermalm stötte Dialog Norrmalm på flera problem i sin dialogverksamhet. Bland annat ifrågasattes Månsus medverkan som konsult för dialogprojektet. Man hade även svårt att enas om vilket slag av dialog som skulle prioriteras. En profilering kring alternativ andlighet eftersträvades på Norrmalm, något som samtidigt upplevdes vara ett initiativ från BD. Det blev problematiskt att förverkliga något som inte hade förankring i församlingen även om nya idéer välkomnades. Församlingen hade från tidigare ett stort kontaktnät utåt. Man var van vid att ha en verksamhet som välkomnade personer utan församlingsanknytning. Det var ändå svårt att engagera församlingsmedlemmar i mötet med sökare under föredragskvällarna. Då det inte fanns någon dialog inom församlingen var det svårt att föra dialog med andra. Men det fanns en öppenhet för nya människor. Kulturkrockar i stil med de på Träffpunkten och Dialog Söder mellan frikyrkokulturen och sökarnas bakgrund förekom inte. Däremot engagerade sig inte människor från tolvstegsgrupper och nyandligt håll i församlingens övriga verksamhet och de blev inte heller medlemmar. Spänningar mellan församlingens ledning och de anställda kom tidvis att inverka på dialogprojektet.⁶³⁷

---

⁶³⁴ BDA. Kennerberg 2001, 32.

⁶³⁵ Dialog Stockholm våren 2000; hösten 2000; våren 2001; hösten 2001; BDA. Kennerberg 2001, 30–32; Dialog Stockholm våren 2002; BDA. Brev från Lasse Pettersson till Brommadiologen 14.06.2002.

⁶³⁶ Norrmalmskyrkan nr 02/2003.

⁶³⁷ BDA. Kennerberg 2001, 30–31.

På Norrmalm hade man svårt att få ihop dialogansvariga. I församlingen upplevdes BD:s bärarlagsidé, dvs. gruppen av dialogansvariga, krävande. Det var svårt att få villiga personer att engagera sig. Istället handhade en s.k. dialoggrupp de praktiska arrangemangen kring föredragskvällarna. I praktiken blev det i början pastorn Per Westblom och Larsåke W Persson som ledde dialogarbetet. Från hösten 1999 ersattes Westblom av pastorn Lasse Pettersson som kontaktperson för Dialog Norrmalm. Pettersson var kritisk till församlingens samarbete med BD. Han ansåg att Norrmalmskyrkan inte hade något behov av BD. Samarbetet blev dyrt och dialogprojektet föreföll mera att finnas till för BD:s skull än för församlingens.⁶³⁸ Petterssons avskedsbrev till BD antyder att församlingen hade en tillräcklig kapacitet att sköta sin kontakt med sökare och kopplingen till BD blev därför onödig. De flesta kontakter som Norrmalmskyrkan hade med människor utanför församlingen skapades via ett omfattande musikaliskt barn- och ungdomsarbete som samlade hundratals unga.⁶³⁹

Dialog Norrmalms samarbete med BD varade i sex år. Likt situationen på Dialog Söder var det pastorn som slutligen i praktiken kom att distansera dialogprojektet från BD, även om flera andra faktorer medverkade. I båda fallen minskade betoningen av recoveryarbetet i och med att kopplingen till BD upphörde. På Norrmalm fick dock aldrig recoveryarbetet någon hög prioritet jämfört med Dialog Söder. BD hade satsat på att Norrmalm skulle profileras som en dialogkyrka mellan församlingen och alternativ andlighet.

5.3.4 Mötesplats Bromma

Filialprojektet Mötesplats Bromma kom ända från starten att inrikta sig på frågor kring kristen mystik. Baptistförsamlingen Kyrkan vid Brommaplan inledde 1997 sitt officiella samarbete med BD och kallade då dialogarbetet Mystik i Bromma. Under flera års tid innan dess hade Sinnesrogudstjänster hållits regelbundet i Kyrkan vid Brommaplan. De hade på grund av utrymmesbrist flyttats till kyrkan från Betelseminariet där de ursprungligen startat. Gudstjänsterna samlade ca 130–150 personer. Likaså hölls det redan 1995 s.k. Öppna dialogkvällar i samarbete med BD, även om Kyrkan vid Brommaplan inte ännu

---

⁶³⁸ BDA. Kennerberg 2001, 30–33; Dialog Stockholm våren 2002.

⁶³⁹ BDA. Kennerberg 2001, 30; BDA. Brev från Lasse Pettersson till Brommadiologen 14.06.2002.

kallades filialförsamling. Den finländske pastorn Leif-Erik Holmqvist,⁶⁴⁰ som en tid ingick i BD:s ledningsgrupp, var initiativtagare till Mystik i Bromma och ansvarade för dialogverksamheten i församlingen från dess start till 2001. Från hösten 1999 var även pastorn Per Westblom aktiv inom dialogarbetet då Holmqvist blev ordinarie rektor vid Betelseminariet. De dialogansvariga i Bromma bestod av församlingens anställda och aktiva lekmän.⁶⁴¹

Dialogverksamheten inom Mystik i Bromma bestod främst av s.k. Mystik-kvällar som samlade mellan 10 och 40 deltagare. De innehöll föredrag kring ämnet kristen mystik⁶⁴² med påföljande samtal i grupper och slutligen nattvard i Taizé-anda som avslutades med Sinnesrobönen. Talarna var kända för sitt intresse för mystik, t.ex. författarna Peter Halldorf, Martin Lönnebo och Stefan Einhorn. Liksom i de övriga filialförsamlingarna ingick även Månsus och Larsåke W Persson. Deltagarna kom från församlingen, tolvstegs- och sökarmiljö. Till verksamheten hörde även retreatar, som Holmqvist höll tillsammans med olika samarbetsparter från både baptistiskt håll och Svenska kyrkan. Anknytningen till recovery var inte uttalad. Mystik-kvällarna bar visserligen prägel av recovery, dels för att de samlade deltagare från Sinnesrogudstjänsterna, dels för att man använde metodiken från recoverygrupperna i samtalsgrupperna. Någon egentlig recovery-verksamhet förutom Sinnesrogudstjänsterna förekom inte inom My-

---

⁶⁴⁰ Baptistpastorn och teologen Leif-Erik Holmqvist verkade i Stockholm 1994–2001. Under den tiden var han pastor i Kyrkan vid Brommaplan, rektor för Betelseminariet samt medlem och ordförande i Brommadialogens ledningsgrupp. Han har sin bakgrund i den finlandssvenska baptistmissionen och har bl.a. arbetat som lärare och rektor för Baptistseminariet i Vasa samt som pastor i baptistförsamlingen i Jakobstad. HRA. Intervju med Leif-Erik Holmqvist 08.07.2005.

⁶⁴¹ SBA. MS-protokoll 09–10.12.1994, § 10.4 bilaga; Brommadialogen 1994; 1997; Dialognytt våren 1998; Dialog Stockholm hösten 1998; våren 1999; Brommadialogen 1999b; Dialog Stockholm hösten 1999; våren 2000; hösten 2000; våren 2001; hösten 2001; HRA. Brev från Leif-Erik Holmqvist till förf. 22.02.2007.

⁶⁴² I Mystik i Bromma behandlades ämnet kristen mystik genom att i föredrag förmedla kunskap om t.ex. ökenfäder, kristen djupmeditation och olika andliga övningar. Andliga vägledare presenterades, t.ex. Ignatius av Loyola, Johannes av Korset och Heliga Birgitta. Som komplement till undervisningen erbjöds stilla retreatar och meditativa andakter. Se t.ex. Dialognytt våren 1998; Dialog Stockholm hösten 1998; hösten 1999; våren 2001.

stik i Bromma. Man hade medvetet valt att fokusera dialogverksamheten kring kristen mystik.⁶⁴³

I och med att Holmqvist sommaren 2001 flyttade till Finland kom Mystik i Bromma att kallas Mötesplats Bromma. Verksamheten förändrades eftersom inriktningen på mystik visade sig vara kopplad till Holmqvists person. Efter hans avgång blev föredragen kring mystik blev färre och ersattes av kvällar med gruppsamtal. Från 2002 hölls dessa samtal efter Sinnesrogudstjänsterna och bestod av delningar i öppna grupper kring frågor om kyrka och gemenskap. Man använde metodiken från recoverygrupperna men innehållet var mindre recoveryrelaterat. Föredragskvällarna fortsatte också med några samlingar per termin. Kontakten med BD upphörde inte helt efter Holmqvists avgång. En anknytning fanns kvar i och med att Marianne Forsén, projektanställd vid BD, engagerade sig i dialogprojektet.⁶⁴⁴

Från och med hösten 2002 avvecklades dialogarbetet vid Mötesplats Bromma i och med att anknytningen till BD småningom försvann. Församlingen fortsatte sin dialogverksamhet i egen regi. Holmqvists roll som kontaktlänk till BD hade således varit en förutsättning för att samarbetet skulle fortgå.⁶⁴⁵ Kontakten med BD varade i fem år. Sinnesrogudstjänsterna fortsatte i församlingen till slutet av 2002 men upphörde därefter. Dialogverksamheten fortsatte trots detta. Från 2003 inledde Kyrkan vid Brommaplan ett dialogarbete genom sin "Kurs i konsten att leva" under ledning av Bertil Forsberg. Kursen riktade sig främst till lokalbefolkningen i Bromma. Dessa kurser var ett slags fortsättning på wellbeing-grupperna. I kurserna har behandlats flera recoveryrelaterade teman, t.ex. livsberättelser, kriser, förluster och relationer. Influenserna av recovery försvann på det sättet inte helt från verksamheten i Kyrkan vid Brommaplan. Enligt pastor Per Westblom hjälpte tolvstegsrörelsens språkbruk församlingen i mötet med sökare "att tala om andlighet så att den blir begriplig". Försam-

---

⁶⁴³ Brommadiologen 1997; Dialognytt våren 1998; Dialog Stockholm hösten 1998; våren 1999; Brommadiologen 1999b; Dialog Stockholm hösten 1999; våren 2000; hösten 2000; våren 2001; HRA. Brev från Leif-Erik Holmqvist till förf. 22.02.2007.

⁶⁴⁴ Dialog Stockholm hösten 2001; våren 2002; HRA. Intervju med Marianne Forsén 24.05.2002; HRA. Intervju med Leif-Erik Holmqvist 08.07.2005. Marianne Forsén (Källberg) var anställd som projektledare och administratör från hösten 2000-2002. HRA. Intervju med Marianne Forsén 24.05.2002; BDA. BD-protokoll 11.12.2002.

⁶⁴⁵ HRA. Föreläsning av Per Westblom 05.10.2005.

lingen fick även kontakt med personer från tolvstegsrörelsen via de grupper som hyrde utrymmen av kyrkan.⁶⁴⁶

En viss kontakt kom att upprätthållas mellan Kyrkan vid Brommaplan och BD efter 2002. Forsberg presenterade "Kurs i konsten att leva" vid BD:s Höstakademi 2004 och Stockholmskonferensen 2005. Därtill medverkade han med en artikel i BD-antologin *Konsten att leva* (2005).⁶⁴⁷

Den problematik som Mötesplats Bromma delade med de övriga filialförsamlingarna var att sökare eller personer från tolvstegsrörelsen inte i nämnvärd utsträckning anslöt sig som medlemmar i församlingen. Under Holmqvists tid besökte 5-7 personer från dialogarbetet församlingens ordinarie gudstjänster och endast en döptes och blev medlem.⁶⁴⁸ Dialogverksamheten i Bromma präglades inte av konflikter och problem på samma sätt som i de övriga filialförsamlingarna. Arbetet ställde inte krav på församlingen att förändras eller anta nya idéer i snabb takt. Mystiken, som är en del av den kristna kyrkans arv, konfronterade inte kristen tro på samma sätt som nyandlighet eller tolvstegstankar, vilket blev fallet särskilt på Kungsholmen och på Södermalm. Vidare styrdes verksamheten mestadels av de egna anställda medarbetarna och de dialogansvariga som hade församlingens förtroende, inte av konsulter från BD eller personer utanför församlingen. Holmqvist representerade visserligen BD men han var samtidigt anställd pastor i församlingen och ansvarade inte enbart för dialogprojektet. De spänningar som de övriga filialförsamlingarna upplevde på grund av att utomstående personer kom in och styrde en del av dess arbete uteblev i Bromma. Dialogprojektet var därtill småskaligt och förändrade inte församlingens invanda kultur. Sinnesrogudstjänsterna som hölls några gånger per termin och samlade ett större deltagarantal gav inte heller upphov till konflikter.

---

⁶⁴⁶ Kurs i konsten att leva 2003; 2004; 2005; Forsberg 2005, 63-85; HRA. Föreläsning av Bertil Forsberg 05.10.2005; HRA. Föreläsning av Per Westblom 05.10.2005. År 2005 ingick upp till 200 personer, som inte var församlingsmedlemmar i Kyrkan vid Brommaplan, i församlingens kontaktnät tack vare "Kurs i konsten att leva" och övrig verksamhet som uppstått till följd av den, t.ex. "Kurs i konsten att be". HRA. Föreläsning med Per Westblom 05.10.2005.

⁶⁴⁷ Existens hösten 2004; våren 2005b; Forsberg 2005, 63-85.

⁶⁴⁸ HRA. Intervju med Leif-Erik Holmqvist 08.07.2005.

5.3.5 Allhelgona, Maria Magdalena och Högalid

Allhelgonakyrkan, S:ta Maria Magdalena församling och Högalids församling har utgjort BD:s kontakt med Svenska kyrkan i Stockholm. De har inte varit föremål för BD:s strävan till förnyelse men de har annonserat sin verksamhet i BD:s nyhetstidningar. Ett ekonomiskt samarbete har sålunda förekommit genom att BD på detta sätt fått annonsintäkter. BD räknar i regel inte dessa församlingar inom Svenska kyrkan till sina egentliga filialförsamlingar som huvudsakligen utgörs av baptistförsamlingar.⁶⁴⁹

År 1998 inleddes det ekonomiska arbetet i form av annonseringar med samarbetsförsamlingarna inom Svenska kyrkan. Av dem ingick Maria Magdalena och Högalid i nätverket Dialog Stockholm och uppföljaren Djupare Liv Stockholm-Roslagen nätverket. Allhelgona har inte på samma sätt ingått i BD:s nätverk utan har i hög grad varit självständig och fristående.⁶⁵⁰

Allhelgonakyrkan, som är en del av Katarina församling i Stockholms stift, blev en av de tidigaste samarbetsparter inom Svenska kyrkan som BD hade i Stockholm. Samarbetet började med att Allhelgonakyrkan öppnade för Sinnesrogudstjänster under ledning av Lars Åke Lundberg. Från hösten 1997 då BD började annonsera Sinnesrogudstjänster ingick Allhelgonakyrkan i annonseringen. Från 1998 då BD:s tidning *Dialog Stockholm* utkom första gången lyftes Allhelgonakyrkans dialogverksamhet fram tillsammans med arbetet i Maria Magdalena och Högalid. BD hade kontaktat församlingarna och erbjudit dem att annonsera i tidningen.⁶⁵¹ För Allhelgonakyrkans del ersattes Sinnesrogudstjänsterna 1999 av en s.k. Allhelgonamässa under ledning av prästen Olle Carlsson. En annan av initiativtagarna till mässan var Tomas Andersson (Wij) som hade varit aktivt engagerad i BD:s verksamhet och bl.a. redigerade *Boken om recovery* (1999). Allhelgonamässan hade en tydlig recoveryprofil men man önskade vidga perspektivet och inbjuda ”den stora skara som längtar efter en ritualiserad andlighet men inte känner sig hemma i den traditionella kyrko-

---

⁶⁴⁹ Jfr ovan avsnitt 5.3.

⁶⁵⁰ BDA. BD-protokoll 24.11.1998, § 5; www.brommadiologen.nu/DialogCOM/DOC/S/lokald.html (20.06.2002); HRA. Brev från Harry Månsus till förf. 11.02.2005.

⁶⁵¹ Brommadiologen 1995; 1997; BDA. BD-protokoll 24.11.1998, § 5; Dialog Stockholm hösten 1998; BDA. Kennerberg 2001, 6.

gemenskapen".⁶⁵² Mässan riktade sig följaktligen även till människor utanför tolvstegsgemenskaperna, personer som inte vanligen deltog i kyrkans gudstjänster. Kring mässan uppstod även andra aktiviteter, bl.a. en själavårdsgrupp som arbetade enligt tolvstegsmodellen.⁶⁵³ Allhelgonakyrkans annonsering i *Dialog Stockholm* varade dock inte längre än till utgången av 2000. Därefter försvann anknytningen till BD.

S:ta Maria Magdalena och Högalids församlings annonser har ingått i BD:s nyhetstidningar från hösten 1998 till utgången av 2004, då BD:s samordnande annonseringar upphörde. I S:ta Maria Magdalena kyrka har man bl.a. firat Sinnesro- och Minnesrogudstjänster. Gudstjänsterna i Maria Magdalena har letts av Lars Åke Lundberg. I Maria Magdalena har förutom Sinnesro- och Minnesrogudstjänster även hållits "Bordssamtal kring kristen tro och andlighet" i dialogisk anda med sökande människor tillsammans med prästen Bo Nordquist. Kvällar kring tros- och livsåskådningsfrågor samt retreatar och miniretreatar har även hört till Maria Magdalenas verksamhetsutbud. Tidvis har man jämsides med Sinnesrogudstjänsterna firat en s.k. Maria Magdalena-mässa med meditativ prägel som har gett möjlighet till förbön, samtal och bikt. Arbetet bär tolvstegsprägel.⁶⁵⁴ Samarbetet med BD har sålunda haft en tydlig anknytningspunkt i betoningen av recovery. Bägge parter har arbetat för att skapa mötesplatser för missbrukare som önskar fördjupa sig i frågor kring kristen tro.

Den verksamhet som annonserades gällande arbetet i Högalids församling har inte haft någon tydlig recoveryanknytning. Det gemensamma intresset för Högalid och BD var ämnet kristen mystik. För BD:s del tog sig detta uttryck i retreatar och pilgrimsvandringar.⁶⁵⁵ För Högalids del var det främst koptiskt influerade Ökenmässor som annonserades via BD. Mässorna leddes av prästen Gunnar Lind. Föredrag om kristen mystik hölls i regel i anslutning till mässorna. Retreatar, bönekvällar i Taizé-anda och kristen djupmeditation hörde till övrig verksamhet som Högalid arrangerade under den period man

---

⁶⁵² *Dialog Stockholm* våren 1999. Allhelgonamässan lyfts närmare fram i avsnitt 5.6.2.

⁶⁵³ Jfr Allhelgonakyrkan 2004; 2005.

⁶⁵⁴ Brommadialogen 1997; *Dialog Stockholm* hösten 1998; våren 1999; hösten 1999; våren 2000; hösten 2000; våren 2001; våren 2002; Von Oben 2002; 2003; Djupare Liv hösten 2003; *Existens* våren 2004; Djupare Liv hösten 2004.

⁶⁵⁵ Förutom genom dialogprojektet Mötesplats Bromma syns BD:s intresse av kristen mystik i andra verksamhetsformer som granskas i avsnitt 5.6.4.

hade kontakt med BD.⁶⁵⁶ Av BD:s samarbetsförsamlingar inom Svenska kyrkan i Stockholm är det därför främst Allhelgonakyrkan och S:t Maria Magdalena församling som har haft anknytning till kristen recoveryverksamhet via Allhelgonamässan och Sinnesrogudstjänsterna.

5.4 Recoverygruppernas verksamhetsramar

De kristna recoverygrupper som har fungerat enligt BD:s modell i Stockholm har influerats av den profana recoveryrörelsen, Minnesota-behandlingsmodellen och den kristna amerikanska recoveryrörelsen. Recoverygrupperna i filialförsamlingarna har utformats som ett resultat av mötet med olika företrädare för kristen recovery som har besökt BD. Deras idéer har förts vidare av Månsus och andra till BD anknutna recoverygruppleddare.⁶⁵⁷ Den svenska VuxenDialogen har därtill påverkat recoverygrupperna.

Filialförsamlingarnas recoverygrupper i Stockholm präglades av de människor som deltog i grupperna. Sökare, tvivlare, utbrända kristna och gudsbarnbarn, nyandliga, olika slags missbrukare och församlingsmedlemmar kom till de recoverygrupper som initierades av BD.⁶⁵⁸ Flera av gruppdeltagarna har alltså utgjorts av människor som inte i någon större utsträckning har haft kontakt med vare sig kristendom eller kyrka. I den meningen har de svenska kristna recoverygrupperna till det yttre haft en mer sekulär profil än de motsvarande amerikanska grupperna. Det religiösa språket i filialförsamlingarnas recoverygrupper har varit nedtonat för att människor skall förstå vad som sägs. Bibeln har inte använts som en självklar referensram som alla förväntas känna till. Därför har det inneburit en utmaning för gruppleddarna att finna lämpligt arbetsmaterial och regler som gruppmedlemmarna kan relatera till.

---

⁶⁵⁶ Dialog Stockholm hösten 1998; våren 1999; hösten 1999; våren 2000; hösten 2000; våren 2001; våren 2002; HRA. Intervju med Marianne Forsén 24.05.2002; Djupare Liv hösten 2003; Existens våren 2004; Djupare Liv hösten 2004.

⁶⁵⁷ Jfr Holst E-K 1999a, 106; Månsus 2003, 170–171.

⁶⁵⁸ HRA. Intervju med Bo Olsson 24.05.2002; HRA. Intervju med Eva-Karin Holst 25.05.2002. Också Larsåke W Persson konstaterar att det ofta har varit icke-kyrkvana personer som deltagit i Sinnesrogudstjänsterna. Persson 2003, 74.

5.4.1 Material och regler

Träffpunkten på Kungsholmen och Andrum Söder blev de första dialogprojekten i BD:s regi som använde färdigt material för recoverygrupper med en kristen profil. Dale och Juanita Ryans *Life Recovery Guides* och Keith Millers bok *Steg in i livet* kom till en början att prövas. Delar av Ryans guider översattes inom grupperna till svenska och kunde användas som utgångspunkt för samtal och delningar i gruppen.⁶⁵⁹ Eva-Karin Holst som från början ledde arbetet på Kungsholmen erfor att Ryans material inte fungerade i en svensk kontext. Teman som skam och medberoende var visserligen recoveryrelaterade men bibeltexter med frågor och svar påminde mest om traditionella bibelstudier. Ett sådant material blev svårförståeligt för deltagare som inte hade kännedom om Bibeln.⁶⁶⁰

Också på Södermalm var gruppledarna missnöjda med Ryans material. Maria Hägglund ansåg att innehållet inte anknöt till gruppdeltagarnas egna erfarenheter utan mest till bibliska personer och deras liv. Det var svårt för deltagarna att genom texterna få konkret hjälp med sina problem. Efter några terminer beslöt gruppledarna på Kungsholmen och Södermalm att sluta använda Ryans material.⁶⁶¹ Övriga filialförsamlingar har inte använt Ryans recoveryguider, som riktade sig till människor med goda insikter i kristen tro. Hägglund uttrycker dilemmat:

Vi hade en grupp kring bitterhet och där jobbar man mycket med bibeltexter, gammaltestamentliga berättelser med gammaltestamentliga gestalter som jag tror var Josef. Till exempel hans upplevelser av bitterhet gentemot sina bröder [...] Dom (makarna Ryan) jobbade med det på ett jättefint sätt som gav mig nya upptäckter. Men jag kommer ihåg en kvinna som satt i en grupp om bitterhet och hon sa: – Vad i friden, här kämpar jag med mitt liv, jag har inte tid att sitta här och gå tillbaka till texter som är flera tusen år gamla liksom, vad är det här, jag måste ha hjälp nu!⁶⁶²

---

⁶⁵⁹ HRA. Brev från Harry Månsus till förf. 08.02.1998; HRA. Intervju med Eva-Karin Holst 25.05.2002; HRA. Intervju med Maria Hägglund 06.10.2005.

⁶⁶⁰ HRA. Intervju med Eva-Karin Holst 25.05.2002.

⁶⁶¹ HRA. Intervju med Eva-Karin Holst 25.05.2002; HRA. Intervju med Maria Hägglund 06.10.2005.

⁶⁶² HRA. Intervju med Maria Hägglund 06.10.2005.

Ryans recoveryguider översattes och utgavs inte på svenska. De användes inte längre efter de misslyckade försöken i recoverygrupperna. I Finland har däremot Ryans recoveryguider översatts till finska. Sättet att bedriva recovery är där inriktat på aktivt kristna församlingsmedlemmar och lämpar sig som material i KRITO-grupper.⁶⁶³

Det skrivna material för recoverygrupper som BD:s filialförsamlingar i Stockholm främst tog i bruk var Keith Millers bok *Steg in i livet*. Hans tolv steg för "anonyma syndare"⁶⁶⁴ blev det huvudsakliga kristna tolvstegsprogram som användes på Kungsholmen, Södermalm och i Enskede, dvs. i de församlingar där ett tydligt kristet recoveryarbete förekom. På flera andra håll i Sverige kallade filialförsamlingarna i nätverket Dialog Sverige sina recoverygrupper för steggrupper eller Steg-in-i-livet-grupper, där de tolv stegen enligt Millers modell behandlades. Millers bok som gruppmaterial har således mest förekommit i de kristna recoverygrupperna där färdigt material används. Den blev ett slags motsvarighet till AA:s *Stora Boken* för de kristna recoverygrupperna. Fördelen med *Steg in i livet* var att den var tillgänglig på svenska och hade en tydlig anknytning till tolvstegsprogrammet som personer från AA och motsvarande grupper kände igen. Någon bibelkunskap krävdes inte för att kunna tillägna sig texterna fastän bibelord nämns i början av varje steg. Boken är mera problemcentrerad än bibelcentrerad. I något fall ansågs dock Millers perspektiv vara för snävt. Hans egen problematik anknöt till arbetsnarkomani och kontrollbehov. Gruppledaren Olle Jonasson på Andrum Söder ansåg att de svenska deltagarna främst behövde hjälp med att övervinna sitt missmod. Millers bok var emellertid inte självskriven i alla recoverygrupper. I t.ex. Enskede användes både Bibeln och AA:s *Stora Boken* som material i den s.k. Franciskusgruppen. Man bekantade sig med böckerna utan att förutsätta att deltagarna kände till deras innehåll. För det recoveryrelaterade grupparbetet, t.ex. i studiecirklar och grupper kring wellbeing, har Howard Clinebells bok *Wellbeing – den sjufaldiga vägen till bättre hälsa* (2001) utgjort det givna studiematerialet både på Kungsholmen och på Södermalm. Det gäller även "Kurs i Konsten att leva" i Kyrkan vid Brommaplans dialogarbete.⁶⁶⁵

⁶⁶³ Jfr ovan avsnitt 3.3.2. Se t.ex. Ryan D & J 1998a; 1998b; 1998c. Brommadiologen översatte senare två artiklar till svenska av Dale & Juanita Ryan som ingår i *Boken om recovery* (1999) och *Konsten att leva* (2005).

⁶⁶⁴ Se ovan avsnitt 3.3.3.

⁶⁶⁵ Se Brommadiologen 1997; Dialog Stockholm hösten 1998; våren 1999; hösten 1999; Holst E-K 1999a, 108-109; Dialog Stockholm hösten 2000; Dialog Norr hösten 2000;

Där det har funnits ett svenskspråkigt material har det använts. Det har då i regel även lämpat sig för svenska förhållanden, också i grupper där kunskaper om Bibeln och kristen tro inte har funnits.

Materialet i recoverygrupperna har inte enbart av bestått av litteratur. Ofta hade man i filialförsamlingarna i Stockholm föreläsarnas föredrag som utgångspunkt för samtal och delningar. Föreläsarna och gruppdeltagarna gav genom egna erfarenheter det viktigaste materialet för de personliga delningarna.⁶⁶⁶

Eva-Karin Holst betraktar de regler som filialförsamlingarnas recoverygrupper följt som identiska med de profana och kristna tolvstegsgruppernas regler. Månsus hänvisar till regler som används i recoverygrupper i USA och till VuxenDialogens gruppregler.⁶⁶⁷

Den första regeln handlar om anonymitet och respekt för varandra. Allt som sägs under delningarna måste stanna inom gruppen. Varje deltagare avger ett slags tystnadslöfte. Inte ens sinsemellan bör deltagarna diskutera något som sagts under mötet. Ingen har heller rätt att avslöja för någon utanför gruppen vem som deltar. Syftet är att skapa ett tryggt forum och förtroende. Denna praxis kommer från AA:s gruppmöten. Grunden för den första regeln förekommer i den tolfte traditionen som handlar om anonymitet.⁶⁶⁸

Den andra regeln handlar om respekt och hänsynstagande. En gruppmedlem bör inte avbrytas utan får tala fritt och till punkt. Denna regel ingår som princip för AA:s gruppmöten. *Den tredje regeln* säger att ingen får avbryta en annan, att ingen får ge råd eller kommentera det som någon annan har sagt. Ingen skall behöva känna sig värderad genom råd som har hjälpt andra men som inte nödvändigtvis hjälper

Dialog Stockholm våren 2001; hösten 2001; BDA. Kennerberg 2001, 18; Dialog Sverige hösten 2001; våren 2002; Dialog Stockholm våren 2002; HRA. Intervju med Eva-Karin Holst 25.05.2002; Existens hösten 2004; HRA. Intervju med Maria Hägglund 06.10.2005.

⁶⁶⁶ Holst E-K 1999a, 107. Jfr även avsnitten 5.3.1–5.3.4.

⁶⁶⁷ Månsus 1996, 84–85; Holst E-K 1999a, 107; Månsus 2003, 194–195. VuxenDialogens gruppregler eller "skyddsräcken" granskas ovan i avsnitt 4.3.3. Dessa gruppregler påminner som ovan konstaterats delvis om AA:s verksamhetsprinciper. Jag undersöker inte separat vilka influenser som BD lånat från VuxenDialog i annat fall än då sådana synes avvika från AA:s praxis. Samma princip följer jag angående de ovan nämnda kristna recoveryföreträdarnas syn på gruppregler i avsnitten 3.3.1–3.3.3. AA:s praxis för delningar finns utförligare beskrivna i avsnitt 2.2.4.

⁶⁶⁸ Holst E-K 1999a, 107. Jfr Anonyma Alkoholister 2001, 420.

den som talar. Varje livsberättelse ses som unik. Också denna regel är en grundläggande princip för AA-mötena. Inom VuxenDialogens grupper avviker man i någon mån från denna regel. Den person som delat sin berättelse kan be om råd eller en kommentar av någon under det efterföljande samtalet. Under själva delningen tillämpas dock samma praxis som i AA och BD.⁶⁶⁹

Den fjärde regeln innebär att den som talar gör det utgående från sig själv. Det är viktigt att använda sig av jag-form. Det hjälper att utgå från egna känslor och erfarenheter. Då undviks samtidigt uttalanden på ett generellt plan. Denna regel har inte någon direkt motsvarighet i AA-grupperna, även om det implicit förutsätts att alkoholisten tar ansvar för sitt eget liv, berättar om sina tillkortakommanden och inte skyller på andra. Tolvstegsprogrammet i sig är fokuserat på att "jag" vill tillfriskna. Principen kommer tydligare fram inom *Al-Anon*. En medberoende anhörig till en missbrukare är ovan att tänka på sig själv eftersom ansvaret för missbrukarens liv går före alla egna behov.⁶⁷⁰

Den femte regeln betonar att "inget enskilt småprat" får förekomma i gruppen. Dels skulle den som talar bli avbruten, dels bör det som sägs riktas till hela gruppen och inte till någon enskild person. Denna regel överensstämmer med AA:s praxis men inte med VuxenDialogens efterföljande samtal som har en annan struktur. *Den sjätte regeln* säger att den som talar bör tänka på att dela med sig av tiden. Tiden är begränsad och den som talar bör se till att alla i gruppen får en chans att tala ungefär lika länge. Hänsynen till de andra deltagarna är viktig, ingen får dominera i gruppen. Slutligen säger *den sjunde regeln* att det är tillåtet för gruppdeltagare att sitta tysta och endast lyssna till andras berättelser. Särskilt för deltagare som är nya i gruppen kan regeln inge trygghet. Gruppen ställer inga krav på att någon måste tala. Både den sjätte och den sjunde regeln anknyter till AA:s praxis och betonar både gruppens och individens välbefinnande i enlighet med den första traditionen.⁶⁷¹

Reglerna för de till BD anknutna kristna recoverygrupperna är ett direkt arv från den profana recoveryrörelsens program. VuxenDialogens regler har inte tillfört BD:s recoverygrupper något nytt. Tanken

---

⁶⁶⁹ Holst E-K 1999a, 107.

⁶⁷⁰ Holst E-K 1999a, 107-108. Jfr *Al-Anon* 1997, 17-19.

⁶⁷¹ Holst E-K 1999a, 107-108. Jfr *Anonyma Alkoholister* 2001, 419.

bakom reglerna har varit att skydda både individen och gruppen från övergrepp. Människor skall känna sig trygga. BD:s "varumärke" i form av filialförsamlingarnas dialogprojekt har inneburit att grupperna har önskat följa BD:s verksamhetsidéer.⁶⁷² I gruppen tar var och en ansvar för sig själv och hindrar inte heller någon annan från att ta sitt ansvar. Ömsesidig respekt och hänsynstagande är kännetecknande. Ibland kan någon gruppmedlem dela med sig av erfarenheter som inte stämmer överens med någon annans situation. Det är självhjälpgruppens svaghet men samtidigt dess styrka. Den pragmatiska AA-attityden får då styra förhållningssättet, var och en får ta vara på de åsikter som kan hjälpa en själv vidare i tillfrisknandeprocessen. Den ståndpunkten kännetecknar de recoverygrupper som arbetade enligt BD:s principer. Det betonas vidare att var och en deltar i gruppen utgående från sina egna behov. All form av prestation eller aktivitet för att förändra någon annans situation bör undvikas. Berättelsen eller livssituationen i jag-form anses vara nog för att kunna hjälpa andra vidare. Därför betonas gruppreglerna att ingen bör ge råd, avbryta, kommentera eller värdera det som sägs.⁶⁷³ För de mesta fungerade reglerna i filialförsamlingarnas recoverygrupper i Stockholm. I intervjuer med gruppledare för de olika grupperna har det inte framkommit att reglerna skulle ha överträtts. Kennerberg omnämner ett undantag i gruppen "Öppet AA-samtal" i Dialog Norrmalm. Han konstaterar att en person konstant bröt mot reglerna. Detta var delvis en orsak till att gruppen inte kom att fungera särskilt bra.⁶⁷⁴

5.4.2 Ledar- och deltagarroller

Ledarrollen i filialförsamlingarnas recoverygrupper visade sig vara i överensstämmelse med AA:s andra tradition där det bl.a. sägs att "våra ledare är blott betrodda tjänare, de styr oss inte".⁶⁷⁵ Samma nedtonade ledarroll förespråkas i de amerikanska kristna recoverygrupperna. Ledningen av gruppen sker alltså i en demokratisk anda enligt AA:s principer. "Gruppsamvetet" i AA-grupperna och "Jesus Kristus" i de kristna recoverygrupperna utgör istället gruppens yttersta auktoritet. För de recoverygrupper som samarbetat med BD har kra-

⁶⁷² HRA. Brev från Harry Månsus till förf. 08.02.1998; Holst E-K 1999a, 110-111.

⁶⁷³ HRA. Deltagande observationer i BD-anknutna recoverygrupper 1997 och 2002.

⁶⁷⁴ BDA. Kennerberg 2001, 31; HRA. Intervju med Bo Olsson 24.05.2002; HRA. Intervju med Eva-Karin Holst 25.05.2002; HRA. Intervju med Birgit Karlsson 26.05.2005; HRA. Intervju med Maria Hägglund 06.10.2005.

⁶⁷⁵ Anonyma Alkoholister 1998, 95.

ven på ledare varit speciella och delvis annorlunda än inom både AA och de kristna recoveryorganisationerna i USA.

Eftersom filialförsamlingarnas recoverygrupper skulle innebära ett möte mellan kyrkaktiva församlingsmedlemmar och deltagare i profana tolvstegsgrupper, blev ledarrollen också delad dem emellan. Det innebär att grupperna i regel hade två olika ledare samtidigt: en ledare med kristen bakgrund och en ledare från ett profant tolvstegssammanhang.⁶⁷⁶ Månsus räknar med att ledaren från tolvstegssammanhanget inte behöver någon desto vidare utbildning, erfarenheten har kommit via den profana tolvstegsgruppen. Däremot rekommenderar han att ledaren från församlingens grupp av dialogansvariga deltar i BroBygge-utbildningen eller VuxenDialogens ledarskolning. Det ger ledaren erfarenhet av att fungera i en grupp av tolvstegstyp. Han ställer ändå inte som OO och Miller några krav på att ledarna måste delta i profana eller kristna tolvstegsgrupper men förutsätter att det finns en person från tolvstegssammanhang som en av ledarna. Inom VuxenDialog förutsätts att ledaren har genomgått en ledarskolning.⁶⁷⁷

Ledarnas uppgifter i filialförsamlingarnas recoverygrupper var att på gruppmötena presentera gruppreglerna och inleda mötet. De deltog i gruppen främst för sin egen skull och hade samma position som de övriga deltagarna. Ledarna delade med sig av sina livsberättelser precis som de andra. En viktig poäng är att gruppdeltagarna deltar utgående från sina behov av att ta emot och inte bara utgående från att ge. Endast ifall någon bryter mot gruppens regler kan ledarna ingripa. Att bevara respekten för varandra genom att dela med sig av det svåra och mörka i livet utan att förringa, motsäga eller ge tröstande råd är grundtanken i recoverygruppen.⁶⁷⁸ Det för BD typiska dialogiska mönstret följdes när det gäller gruppledarna. I OO-grupperna finns *en* ledare som bör vara aktivt kristen och samtidigt deltagare i en profan tolvstegsgrupp. De båda traditionerna förenas i en och samma person. Ledaren inom den typ av kristna recoverygrupper som CRI förespråkar bör vara en aktivt kristen med kännedom om de tolv stegen. Han eller hon behöver inte aktivt delta i ett profant tolvstegssammanhang. Millers syn på ledarrollen är mest nedtonad. Han förespråkar en leda-

---

⁶⁷⁶ Holst E-K 1999a, 105, 108.

⁶⁷⁷ HRA. Brev från Harry Månsus till förf. 08.02.1998; Månsus 2003, 186.

⁶⁷⁸ Holst S-G 1999, 15-16; Holst E-K 1999a, 108-111.

re i gruppen och att ledarskapet är roterande. Han ställer inte heller några krav på att ledaren måste vara kristen.⁶⁷⁹

BD har sålunda valt sin egen modell för recoverygruppleddare i jämförelse med de amerikanska varianterna och VuxenDialogen. Det innebär dock inte att den ena gruppleddaren som har en kyrklig, kristen bakgrund helt skulle sakna insikter i tolvstegsprogrammet eller att den andra skulle vara helt utan kyrklig eller kristen anknytning. Ofta har de båda ledarna erfarenhet av båda sammanhangen. Till exempel var flera av recoverygruppleddarna i BD:s filialförsamlingar i Stockholm både baptistpastorer och etiska rådgivare. Under 1990-talet arbetade ett tiotal pastorer inom Svenska Baptistsamfundet på Minnesota-behandlingshem. Harry Månsus rekryterade aktivt etiska rådgivare bland baptistpastorerna. Fyra av dem blev därefter anknutna till både Betelseminariet och de recoverygrupper som växte fram i baptistförsamlingarna. Att dessa pastorer även rekryterade klienter från behandlingshemmen till grupperna bidrog till att tolvstegsrörelsen blev representerad, inte minst på Träffpunkten i Kungsholms Baptistkyrka och Dialog Söder i Salemkyrkan på Södermalm.⁶⁸⁰

När det gäller recoverygruppernas deltagare och deras problem uppvisade filialförsamlingarna liknande drag. Recoverygrupperna var heterogena gällande deltagarnas problematik och religiösa bakgrund. Recoverygruppleddare på Träffpunkten och Dialog Söder har uppgett att gruppernas deltagare kom från de profana tolvstegsgrupperna, t.ex. AA och NA, den lokala filialförsamlingen, andra församlingar och från nyandliga eller "allmänt sökande" kretsar. Det innebär att alkohol- och narkotikamissbruk, medberoende och andlig trötthet, besvikelse och desillusion är problem som har förekommit i grupperna.⁶⁸¹ Denna konstellation av deltagare är speciell i jämförelse med de amerikanska kristna recoverygrupperna. I USA besöks grupperna mestadels av kyrkaktiva kristna. OO erbjuder visserligen samma brobyggande recoverymodell, men eftersom kravet att acceptera Jesus Kristus som den högre makten är så stark blir det i praktiken svårt för deltagarna att inte bekänna sig till en kristen tro. I Sverige har grupp-

---

⁶⁷⁹ Jfr avsnitten 3.3.1–3.3.3 och 4.3.3.

⁶⁸⁰ Brommadiologen 1991b; Veckoposten 10.10.1991; HRA. Intervju med Eva-Karin Holst 25.05.2002; HRA. Intervju med Birgit Karlsson 26.05.2005; HRA. Intervju med Maria Häggglund 06.10.2005.

⁶⁸¹ HRA. Intervju med Bo Olsson 24.05.2002; HRA. Intervju med Eva-Karin Holst 25.05.2002; HRA. Intervju med Birgit Karlsson 26.05.2005.

medlemmarna i högre grad kommit från sekulariserade sammanhang, de är inte kyrkvana eller aktivt kristna.

De problemområden som behandlades i filialförsamlingarnas recoverygrupper, oavsett deltagarnas religiösa bakgrund, var av samma karaktär som inom de amerikanska grupperna. Inte enbart kemiska missbrukare välkomnades utan även andra människor som befann sig i olika livskriser och önskade få hjälp med att orka leva. Poängen är att människan hade kommit till en punkt där hon insåg att hon inte klarade sig själv, att hon behövde få uttrycka sin maktlöshet, sorg, skuld, skam och att hon var redo att ta tolvstegsprogrammet första steg.⁶⁸² Människor i filialförsamlingarnas recoverygrupper som inte från början vågade medge att de hade problem fick så småningom mod att erkänna t.ex. medberoende. För övrigt prövades det såsom inom AA ett s.k. sponsor- eller faddersystem i en del av grupperna, men detta borde enligt Eva-Karin Holst ha betonats mer för att kunna fungera.⁶⁸³

5.5 Problem, konflikter och kritik

Den recoveryverksamhet som BD initierat har inte skett utan problem, konflikter och kritik. Dialogprojekten i filialförsamlingarna medförde svårigheter av olika slag.⁶⁸⁴ Bl.a. Owe Kennerbergs undersökning om tio av BD:s dialog- och recoveryprojekt visar att det uppstod spänningar mellan det nya dialogarbetet och församlingarnas traditionella sätt att bedriva sin verksamhet. Problem förekom i synnerhet i baptistförsamlingarna på Norrmalm, Kungsholmen och Södermalm.⁶⁸⁵ Vilka är de spänningar som slutligen gjorde att recoveryarbetet kom att upphöra i samtliga undersökta filialförsamlingar i Stockholm? Jag utgår från baptistförsamlingarna, inte samarbetsförsamlingarna som tillhör Svenska kyrkan.

Flera recoverygruppledare och anställda personer inom BD har upplevt sig besvikna på filialförsamlingarnas medlemmar, deras utvärde-

---

⁶⁸² Holst S-G 1999, 14–16; Holst E-K 1999a, 108, 110.

⁶⁸³ Holst E-K 1999a, 110; HRA. Intervju med Bo Olsson 24.05.2002; HRA. Intervju med Eva-Karin Holst 25.05.2002.

⁶⁸⁴ HRA. Intervju med Bo Olsson 24.05.2002; HRA. Intervju med Eva-Karin Holst 25.05.2002; HRA. Intervju med Birgit Karlsson 26.05.2005; HRA. Intervju med Sven-Gösta Holst 27.05.2005.

⁶⁸⁵ BDA. Kennerberg 2001, 32–33.

ring av recoveryarbetet tyder på detta. Dialogarbetarna betonar att det som framför allt har utmärkt filialförsamlingarnas recovery- och dialogprojekt är bristen på engagemang från församlingsmedlemmarnas sida. De uppges ha känt sig främmande inför sättet att dela livserfarenheter i recoverygruppen, i synnerhet tillsammans med obekanta människor. Den bekanta stämningen i församlingen har störts av att nya människor har dykt upp, vilka inte har samma intressen eller bakgrund som församlingsmedlemmarna. De har inte upplevt sig trygga i dialogmötet. Detta förekom inte minst på Träffpunkten och Dialog Söder där medlemmarnas medelålder var högre än i de övriga filialförsamlingarna. I en del fall har också besvikelse över uteblivna framgångar, t.ex. i form av nya församlingsmedlemmar. Det gjorde att medlemmar drog sig tillbaka från dialogverksamheten. Det har även funnits förväntningar på att nya, icke-kyrkvana människor skulle delta i församlingens söndagsgudstjänster, bära ansvar i praktiska uppgifter och stöda verksamheten ekonomiskt. När så inte har skett, har både församlingsledning och medlemmar börjat ifrågasätta dialog- och recoveryverksamheten.⁶⁸⁶

Problemen i recoverygrupperna har också rört sig på ett personligt plan. I en filialförsamling uttalade sig en person om de kyrkvana: "När det påverkar deras liv är dom inte intresserade."⁶⁸⁷ Månsus hävdar att det funnits en "ångestnivå" hos flera församlingsmedlemmar. Ångesten utlöses av att "människor utifrån kommer in i församlingen och börjar nämna saker vid dess rätta namn som man borde ha gjort för 25–30 år sedan".⁶⁸⁸ Lösningen för församlingsmedlemmarna blir då att antingen välkomna det nya eller att fly undan. Samtidigt har det visat sig att kyrkvana gruppleddare gick in i en personlig recoveryprocess och öppet berättade om sin tro, sina problem och sina erfarenheter. Därför är det inte märkligt att de var besvikna på församlingsmedlemmar som kände osäkerhet inför att öppna sig för andra människor.

Enligt recoverygruppleddarna hade medlemmarna i de olika filialförsamlingarna de största problemen med att anpassa sig i dialogen mellan tolvstegsrörelsen och kristen tradition. Gruppleddarna anser att

---

⁶⁸⁶ HRA. Intervju med Bo Olsson 24.05.2002; HRA. Intervju med Eva-Karin Holst 25.05.2002; HRA. Intervju med Harry Månsus 25.05.2002; HRA. Intervju med Sven-Gösta Holst 27.05.2005.

⁶⁸⁷ HRA. Intervju med Bo Olsson 24.05.2002.

⁶⁸⁸ HRA. Intervju med Harry Månsus 25.05.2002.

detta grundar sig på rädslor och på en ovana att tala om livet sådant det är, att ärligt medge misslyckanden, svårigheter och visa sin sårbarhet. När personer med tolvstegsbakgrund i recoverygrupperna öppet delar med sig av livserfarenheter sker det okomplicerat och rakt på sak. I kyrkornas värld är det svårare att medge felsteg och maktlöshet. Man vill inte tala om sina problem och svårigheter. I dialogen kände sig personerna från tolvstegssammanhangen utnyttjade. De blev besvikna på församlingsmedlemmarna, som inte kunde berättat om sin tro och sina gudsupplevelser. Medlemmarna från de profana tolvstegsgrupperna lämnade därför i många fall de kristna recoverygrupperna.⁶⁸⁹ Församlingsmedlemmarnas försiktighet har således enligt recoverygruppledarna varit en faktor som gjort personer från tolvstegsgrupper besvikna. Eventuellt läste de kyrkvana deltagarna bokstavligt BD:s regler om att respektera andras gudsuppfattning på ett sätt som hämmat den egna förmågan att uttrycka sig. I så fall har filialförsamlingarna inte gjort sig skyldiga till andliga övergrepp. Ingen i grupperna har t.ex. påtvingats Jesus Kristus som den högre makten.

Vissa församlingsmedlemmar uttryckte sin oro över att det i grupperna talades för lite om Jesus, att det kristna budskapet kom i skymundan. Rädsla för new age-influenser har likaså funnits hos filialförsamlingarnas medlemmar.⁶⁹⁰ Enligt Sven-Gösta Holst har dock problemen i recoveryarbetet i högre grad handlat om kulturkrockar än om teologiska svårigheter. En frikyrkomedlem som vant sig vid ett visst mönster kan ha svårt att acceptera förändringar med annorlunda sätt att tänka och handla.⁶⁹¹ Samma problem torde även ha gällt de personer som kom från tolvstegsrörelsen och personer som var sökare. Var och en fick möta något nytt som kändes främmande i och med att gruppernas sammansättning var heterogen i fråga om deltagarnas bakgrund och problematik.

Inte heller Månsus har uppfattat att de teologiska frågorna skulle ha utgjort det primära problemet i recoverygrupperna. Han anser att det finns flera anknytningspunkter till kristen tradition inom de tolvstegen, t.ex. de tre första stegen kan klassas som en "profan omskriv-

---

⁶⁸⁹ Holst E-K 1999a, 111; HRA. Intervju med Bo Olsson 24.05.2002; HRA. Intervju med Eva-Karin Holst 25.05.2002.

⁶⁹⁰ Holst E-K 1999, 112; BDA. Kennerberg 2001, 17; HRA. Intervju med Birgit Karlsson 26.05.2005.

⁶⁹¹ HRA. Intervju med Sven-Gösta Holst 27.05.2005.

ning av en kristen omvändelseupplevelse". Angående teologiska problem som medlemmar i filialförsamlingarna har framfört uttrycker han:

Jag tycker det är väldigt lite av det i verkligheten [...] Dom som möter ärligheten i en lifestory blir ofta väldigt tagna istället. Så att även om det är en öppnare gudsbild så tror jag att många, speciellt i frikyrkan, känner igen lite grann av den personliga nerven som påminner om vittnesbörden förr i världen [...] Tvärtom blir man överraskad över att människor väller in från stan som pratar om Gud och bön [...] Vi blir ju generade i kyrkan om nån börjar prata om personliga bönesvar och personliga problem och relaterar det till Gud och bibelord.⁶⁹²

Trots att Månsus ser tolvstegsprogrammet ur en kristen recovery-synvinkel så tyder en del församlingsmedlemmars oro på att de inte hade upptäckt samma sak. BD:s kristna recovery har inte på grupp-nivå tydligt deklarerat att den högre makten ses som Jesus Kristus.

Till problemen inom ramen för filialförsamlingarnas recoveryarbete kan vidare räknas de dialogansvarigas besvikelser på församlingsledning och pastorer. Detta framkommer inte minst inom EnskedeDialogen.⁶⁹³ Sven-Gösta Holst uttrycker hur han uppfattade de församlingsansvarigas syn på deras roll i recoveryarbetet:

För igen blev det nog så, tror jag, på många ställen att då blev det då 'vi här framme' behöver ingenting, utan vi skall nu ge till er som behöver. Och det blev det här avståndet, där dom som kommer också känner att dom som leder det här egentligen inte vare sig är påverkade eller egentligen är inblandade, inte engagerade och inblandade i det på allvar. Det är inga liv som står på spel där inte. Och många utav dom här människorna i t.ex. tolvstegsrörelsen som kom på våra filialträffar, dom fann ju efter en tid att det händer ju ingenting. Alltså det blev ju ingen utveckling med dom här människorna vare sig kyrkans folk, som också kom i början, eller med dom här pastorerna som då ledde det. Och när vi då lämnade det här i deras händer, så var det som att...då föll det bara ihop.⁶⁹⁴

---

⁶⁹² HRA. Intervju med Harry Månsus 25.05.2002.

⁶⁹³ HRA. Intervju med Bo Olsson 24.05.2002; HRA. Intervju med Sven-Gösta Holst 27.05.2005.

⁶⁹⁴ HRA. Intervju med Sven-Gösta Holst 27.05.2005.

Det finns emellertid andra problem än filialförsamlingarnas rädsla för förändring och nya idéer även om Månsus och recoverygruppledarna mestadels betonar sådana svårigheter. Några filialförsamlingar ansåg att samarbetet med BD i längden blev ekonomiskt betungande. BD fick för stor makt i församlingarna. De upplevde att de inte fick bestämma över sin egen verksamhet. I Norrmalmskyrkan sågs Månsus som ett problem, han var för styrande under sin tid som konsult för dialogarbetet. BD avvek i detta avseende från AA:s andra tradition om att inte utöva ett styrande ledarskap.⁶⁹⁵ I BD-anknutna recoverygrupper har BD dock inte utövat annat ledarskap än vad som är praxis i tolvstegsgrupper. Ledarna har deltagit på samma villkor som övriga deltagare. Ledarna har endast haft ett formellt ansvar att inleda gruppmötet och ingripa ifall någon överträder gruppreglerna.⁶⁹⁶

I de flesta filialförsamlingar fanns dessutom konflikter dels mellan ledning och pastorer, dels mellan ledning och medlemmar eller mellan olika grupper inom församlingen. Dessa problem fanns ibland redan innan dialogarbetet kom igång. Därefter gällde konflikterna ofta frågor kring dialogverksamheten. Konflikterna drabbade dialogarbetet. Ett avgörande problem som slutligen ledde till recoveryverksamhetens avveckling berodde på BD:s närvaro i filialförsamlingarna. Dialogarbetet kom att mer eller mindre falla på de personer från BD som församlingarna anställde för att starta upp verksamheten. När deras anställning eller engagemang upphörde avvecklades även recoveryarbetet. Församlingens anställda, medlemmarna och de kvarvarande dialogansvariga hade inte tillräcklig kapacitet eller intresse av att fortsätta recoveryverksamheten.

När det gäller konflikter inom filialförsamlingarna har Kennerberg funnit att ett centralt problem var att församlingsmedlemmar sällan engagerade sig i dialogarbetet, de anslöt sig inte till gruppen av dialogansvariga. I flera församlingar deltog inte heller dialogarbetets ansvarspersoner i församlingarnas ordinarie verksamhet. Det uppstod en klyfta mellan församlingen och dialogarbetet.⁶⁹⁷ Kennerbergs undersökning berör dock inte enbart recoveryarbetet i församlingarna och han har inte granskat samtliga filialförsamlingar i Stockholm. Men trots detta finns flera likheter angående dialogprojektens problem i jämförelse med de i föreliggande avhandling undersökta filial-

---

⁶⁹⁵ Jfr BDA. Kennerberg 2001, 19–20, 31–32; Anonyma Alkoholister 2001, 419.

⁶⁹⁶ HRA. Deltagande observationer i BD-anknutna recoverygrupper 1997 och 2002.

⁶⁹⁷ BDA. Kennerberg 2001, 52–53.

församlingarna. Jag har konstaterat att recoveryarbetet gav upphov till nya konflikter. Att personer från BD kom utifrån och tillsammans med de dialogansvariga idkade en separat verksamhet i förhållande till församlingens traditionella aktiviteter skapade misstro. Församlingsmedlemmar visste inte vad verksamheten gick ut på och såg inga resultat av den, inga nya personer anslöt sig till församlingen. Det verkar även ha funnits en ovilja bland de dialogansvariga att aktivt anknyta dialogarbetet till församlingarna, man ville jobba på ett nytt sätt och tog avstånd från den "gamla" verksamheten. Dialogarbetet blev en "församling i församlingen", bestående mestadels av de dialogansvariga, BD:s representanter, sökare, medlemmar från tolvstegsrörelsen och andra personer utan anknytning till filialförsamlingarna. Det är således inte märkligt att någon församlingsförnyelse inte kom igång, de församlingsmedlemmar som skulle förnyas deltog inte i tillräckligt stor utsträckning i dialogarbetet. Om de dialogansvariga och BD:s representanter aktivt hade deltagit i församlingarnas övriga verksamhet hade kanske ett större förtroende kunnat skapas. Spänningar mellan det "nya" och det "gamla" hade inte blivit lika starka.

På Södermalm och Norrmalm fortsatte församlingens pastorer dialogarbetet enligt sina egna idéer. BD:s närvaro ledde i dessa fall till krockar gällande dialogprojektet. BD måste därmed dra sig ur arbetet. Att BD lämnade filialförsamlingarna innebar ändå inte att allt dialogarbete upphörde, men i regel upphörde recoveryarbetet eller minskade drastiskt. Kyrkan vid Brommaplan är ett undantag. Genom sin "Kurs i konsten att leva" inleddes detta recoveryrelaterade arbete efter att församlingen hade avslutat samarbetet med BD. Men ingen verksamhet fortsatte i någon av filialförsamlingarna under namnet recovery. Recovery i strikt mening med anknytning till tolvstegsprogrammet blev på det sättet ett projekt som varade så länge de till BD anknutna nyckelpersonerna ledde arbetet.

I och med att recoveryarbetet avslutades i filialförsamlingarna upphörde även det slag av förnyelseprocess som BD avsåg föra de "maktlösa" församlingarna in i.⁶⁹⁸ Församlingarna fortsatte sin verksamhet utan recovery enligt BD:s modell. Det blev svårt för dem att förverkliga BD:s nya idéer. Ett annat alternativ är att församlingarna inte varit så maktlösa som Månsus ofta hade betonat. BD fick ge vika för att församlingens pastorer eller andra aktiva församlingsmedlemmar

---

⁶⁹⁸ Jfr ovan avsnitt 4.4.1.

tagit egna initiativ till förnyelsearbete. Detta kan ses inom Dialog Söder, Dialog Norrmalm och Mötesplats Bromma. Församlingarnas eget förnyelsearbete fokuserade likväl inte recovery som verksamhetskoncept utan på annat. Pastorerna hade andra intresseområden som de önskade förverkliga i verksamheten.

I Kennerbergs undersökning framkommer en antydning om att dialogarbetet kunde ha lett till förändring i filial- och dialoginriktade församlingar ifall flera församlingsmedlemmar hade insett sin "maktlöshet" och fått "insikter" om behovet av förnyelse. Det innebär att han förutsätter att BD:s dialogarbete i verkligheten hade lett till förändring ifall medlemmarna inte varit så ovilliga att delta i verksamheten.⁶⁹⁹ Man bör emellertid ställa frågan varför församlingsmedlemmarna inte i högre grad visade ett intresse för det nya. Att BD och dess idéer upplevdes för styrande och riktgivande har framkommit. Men därtill ansågs medlemmarna från BD:s sida idka en stel, döende och förlegad verksamhet som borde förändras. Utifrån detta underläge är det förståeligt att man i en del filialförsamlingar hellre tog egna initiativ till förnyelsearbete och prövade idéer som inte var initierade av BD. Det ter sig naturligt att församlingsmedlemmar som fick domen att deras församling var "på fallrepet", präglad av "trötthet" och "maktlös" inte kände sig motiverade att delta i ett förnyelsearbete där en sådan inställning rådde.⁷⁰⁰

Att BD inte endast betonat recovery i sin verksamhet kan även ses som en del av recoveryns nedgång i filialförsamlingarna. Dialogen med new age, profetisk solidaritet och wellness betonades samtidigt inom BD då recoverygrupperna minskade. Det uppstod ett bredare utbud av dialogmöjligheter. Fokus på recovery försvann alltmer och nya grupper med annat innehåll startades. Recoveryn blev endast en del av dialogprojektens arbete innan den slutligen kvävdes av annan verksamhet. I den meningen har BD:s nya verksamhetsgrenar gjort att församlingarna har försökt förverkliga nya idéer på bekostnad av recoveryarbetet. Recoveryverksamheten hann aldrig bli långvarig och stabil innan det nya kom in. Både Träffpunkten och Dialog Söder startade t.ex. wellbeing-grupper när denna verksamhetsgren lanserades av BD. De ersatte delvis recoverygrupperna.

---

⁶⁹⁹ BDA. Kennerberg 2001, 52–53.

⁷⁰⁰ Se citatet i avsnitt 4.4.1 där Månsus använder dessa ord om de församlingar som BD önskar förändra.

Problemen inom den kristna recoveryverksamheten i BD:s filialförsamlingar uppvisar både likheter och skillnader jämfört med motsvarande verksamhet i USA. Svårigheten att göra en komparativ analys beror på att förhållandena är olika. I USA är den kristna recoveryrörelsen en utbredd rörelse och riktar sig främst till kristna församlingsmedlemmar.⁷⁰¹ I Sverige kommer deltagarna ur en mera mångkulturell miljö när det gäller kännedom om kristen församlingsverksamhet. Grupperna har dessutom varit få. Den kristna recoveryverksamheten i Sverige inte heller pågått lika många år som i USA, där rörelsen växt fram under flera decennier. I Stockholms filialförsamlingar förblev BD:s recoveryarbete endast några få år av experimentverksamhet och lades därefter ner. Arbetet hann inte få en fast struktur. Omsättningen av personal var stor, nya personer kom ofta in i arbetet för en kortare tid. För att församlings- och dialogverksamheten skulle bli stabil var en långvarig satsning på recoveryarbete nödvändig.

Oavsett olikheter gällande det kristna recoveryarbetet i Sverige och USA går det att peka på några gemensamma drag, bl.a. kritiken gentemot det kristna recoveryarbetet. De åsikter som förenar kritikerna är farhågan att det bibliska budskapet blir åsidosatt och att Jesus kommer i bakgrunden i recoverygruppen. Andligheten sägs vara flummig. Särskilt i Sverige ligger den kritiken nära till hands eftersom deltagare från new age ingick i recoverygrupperna. Kritiken mot BD:s recoveryverksamhet kommer i första hand inifrån filialförsamlingarna men även från besvikna icke-kyrkvana gruppmedlemmar. I USA riktas kritik mot kristen recoveryverksamhet från kristet håll. Den kommer ofta från personer som inte själva engagerat sig i recoveryverksamhet och betonar teologiska aspekter. Också forskare som förespråkar andra tillfrisknandemetoder än tolvstegsprogrammet har kritiserat både profan och kristen recovery.⁷⁰² I Sverige handlar dock den framförda kritiken mestadels om svårigheter på ett psykologiskt och praktiskt plan, dåliga relationer, bristande tålamod och samarbets svårigheter. Men som ovan nämnts har också en oro uttryckts från filialförsamlingarnas sida över att recoveryverksamheten inte har en tillräckligt tydlig kristen profilering.

---

⁷⁰¹ BDA. Stenberg 2000, 43. Se även ovan i avsnitten 3.3.1–3.3.3.

⁷⁰² Se ovan gällande kritik gentemot kristen recovery i avsnitt 3.5.

Kritiken från filialförsamlingarna är trots allt mildare än den kritik som kristna fundamentalister och andra recoverykritiker har framfört i USA.⁷⁰³ Svenska Baptistsamfundet har prövat på utvecklingsprojekt i församlingar av olika slag och kan betraktas som öppet för nya idéer. Teologiska diskussioner blir därmed inte lika tillspetsade som i fundamentalistiskt inriktade kyrkor och samfund. Recoveryarbetet har dessutom i BD:s fall kommit i skymundan av den betydligt mera uppseendeväckande dialogen med new age. Kritiken har därför främst gällt dialogen med nyandligheten, i mindre utsträckning recovery.⁷⁰⁴

Recoveryn i de undersökta filialförsamlingarna i Stockholm har misslyckats på församlingsnivå. På individnivå har ändå en del församlingsmedlemmar och personer från den profana recoveryrörelsen fått hjälp via recoveryarbetet.⁷⁰⁵ Personliga livsberättelser som skildrar hur recovery hjälpt människor med sin livsproblematisering och hur de fått kontakt med sin högre makt finns uttryckt i *Boken om recovery*.⁷⁰⁶ Det har även förekommit positiv respons från flera av de intervjuade gruppledarna trots deras besvikelse över uteblivna framgångar på församlingsnivå. Recoveryn har bidragit till förändring hos dem själva, även i fall där svår beroendeproblematik inte ligger till grund för behovet av tillfrisknande. En av dem är Bo Olsson med en kyrklig bakgrund:

Jag började lite fundera på att vad det är som gör att jag då, som inte känner att jag har haft nån kris, är uppvuxen i en frikyrkotradition, from miljö, jobbat i församling, utbildad som ungdomsledare och sen tycker jag att det här är det bästa som har hänt på länge. Jag har liksom fått en ny tro, pånyttfödd i det här. Det har jag lite funderat men en del tror jag är det, att jag vill leva ett så sant liv som möjligt. Jag vill leva livet såsom livet är, i alla fall såsom jag uppfattar att livet är. Och för att få en så rätt bild som möjligt så vill jag att en annan kommer och berättar om sitt liv, när han vill att livet skall vara, när han vill uppfatta det.

---

⁷⁰³ Jfr ovan avsnitt 3.5.

⁷⁰⁴ På insändarsidor i svensk kristen press har jag inte funnit att det förekommit kritik mot BD:s recovery utan kritiken gäller uteslutande den dialog som förs med new age. På grund av denna dialog ifrågasätts hela BD:s existens i många insändare. I praktiken dras då recoveryn som en av BD:s verksamhetsgrenar över samma kam, men den egentliga kritiken gäller alltså new age-dialogen. En sammanfattning av kritiken mot BD:s dialog med new age finns ovan i avsnitt 4.4.2.

⁷⁰⁵ Jfr HRA. Intervju med Eva-Karin Holst 25.05.2002; HRA. Intervju med Birgit Karlsson 26.05.2005; HRA. Intervju med Maria Häggglund 06.10.2005.

⁷⁰⁶ Se *Boken om recovery* 1999, 45–54, 95–104, 116–125, 196–206.

Och ju fler som berättar för mej det här, desto sannare blir...jag tar till mig delar av det, testar min upplevelse av livet med en annans upplevelse av livet. Och ju fler jag har testat med, desto sannare blir livet på något sätt. Det här nära samtalet har gett mig mycket.⁷⁰⁷

En ny dimension uttrycks ha kommit in via recoveryarbetet, ett liv som präglas av öppenhet och ärlighet. Recoveryverksamheten har visat på andras erfarenheter. Dessa har gett Olsson nya insikter och inspirerat till att upptäcka mera om sig själv. Recoverytänkandet har således bidragit till en förändring i positiv mening.

Också Missionsföreståndaren Karin Wiborn berättar att BD:s recovery- och dialogarbete har haft en personlig betydelse:

För mig har det betytt att jag får ihop mitt liv. Gud blir trovärdig för mig, andligheten blir trovärdig för mig. Jag vet många, både pastorer och andra, som upplever att det här man har fått...man har fått möjligheter att bära det här vidare i sin tro [...] Det som jag tror är Harrys iver egentligen, är väckelsearvet där tro och andlighet verkligen betyder nånting på djupet, inte bara som en liten fernissa eller en liten aktivitet liksom utan nånting som förändrar och tolkar mitt liv. Och det tror jag har betytt för många utav oss också.⁷⁰⁸

Wiborn anser att BD:s arbete inte enbart har hjälpt henne utan hänvisar även till att ledare och pastorer inom baptistförsamlingarna har fått hjälp med att nå en djupare dimension i sitt andliga liv. Det tyder på att ledare inom SB och dess församlingar i viss mån berörts av BD:s recovery.

Trots att BD:s filialförsamlingar i Stockholm inte har lyckats bedriva ett fortsatt recoveryarbete på församlingsnivå finns det exempel på andra håll i Sverige där det blivit bestående.⁷⁰⁹ En kort presentation av några sådana projekt möjliggör en jämförelse mellan dem och stockholmsförsamlingarna. I Kennerbergs undersökning finns bl.a. Dialog Arbrå, ett projekt som räknades tillhöra BD-nätverket Dialog Norr under en kort tid. Dialog Arbrå har förverkligats i Forsbrokyrkans församling, en förenad missions- och baptistförsamling. Recoveryverksamhet med bl.a. Steg-in-i-livet-grupper och själavårdsskola har

---

⁷⁰⁷ HRA. Intervju med Bo Olsson 24.05.2002.

⁷⁰⁸ HRA. Intervju med Karin Wiborn 27.05.2005.

⁷⁰⁹ Dessa exempel beskriver situationen 2001 då Kennerbergs undersökning utkom.

ingått i dialogarbetet. Församlingen har via recoveryverksamheten fått kontakt med människor i det omgivande samhället. Icke-kyrkvana människor har sökt sig till församlingen för självvårdssamtal och självhjälp i recoverygrupperna. Ingen av dem hade dock vid tiden för undersökningen anslutit sig till församlingen som medlem. Verksamheten har inte präglats av stora problem eller konflikter. De församlingsanställda har fått inspiration för arbetet via BD:s konferenser. I övrigt har man inte haft någon styrning från BD:s sida. Föreståndaren Sven Jansson har stått i spetsen för arbetet. Recoverytänkandet kom att få ett såpass stort inflytande i församlingen att de ordinarie söndagsgudstjänsterna "i viss mån fått en prägel av sinnesrogudstjänsterna".⁷¹⁰ Den modell som Ryan kallar *Recovery Department Strategies* ser därmed ut att ha förverkligats i Arbrå. Forsbrokyrkans församling har haft recoveryarbetet som en central del av verksamheten, det har fått konsekvenser för den övriga verksamheten.

I Sundsvall har man via Elimdialogen Sundsvalls recoveryverksamhet fått välkomna flera nya människor i församlingen. Sundsvalls baptistförsamling Elimkyrkan ingick i BD:s nätverk Dialog Sverige. Församlingsmedlemmar har engagerat sig i gruppen av dialogansvariga tillsammans med församlingens anställda. Inte minst pastorn Gunnar Grossby har varit en drivande kraft som har infört ett omfattande recoveryarbete med flera olika recoverygrupper samt Sinnesrogudstjänster. Församlingsmedlemmar och personer utifrån har fått hjälp med sin livsproblematik. Närheten till de profana tolvstegsgrupperna har funnits i och med att olika grupper hyrt kyrkans lokaler för sin verksamhet, t.ex. Al-Anon, NA och OA. Många av deltagarna i dessa grupper har kommit med i församlingens recoveryarbete. I Sundsvall har det parallellt med ett växande recoveryarbete förekommit problem. En del församlingsmedlemmar har haft svårigheter med att anpassa sig till de nya idéerna. BD har dock inte varit involverad i Sundsvall annat än som inspirationskälla. Grossbys egna tolvstegsin-sikter har utgjort den främsta basen för verksamheten. Kennerberg uppger att församlingens vanliga gudstjänster har påverkats av recoverytänkandet. De påminner till sin form om Sinnesrogudstjänsterna.⁷¹¹ Också här är det uppenbart att församlingens recovery präglas av modellen *Recovery Department Strategies*. Arbetets inflytande på

---

⁷¹⁰ Dialog Norr hösten 2000; BDA. Kennerberg 2001, 25–29.

⁷¹¹ BDA. Kennerberg 2001, 34–37.

den övriga verksamheten har varit såpass stort att man i Sundsvall har närmat sig modellen *The Church in Recovery*.

I Gävle finns även ett omfattande recoveryarbete i baptistförsamlingen Immanuelskyrkan. Dialogprojektet, som kallas Andrum Brynäs, erbjuder "tätt med grupper som arbetar utifrån 12-stegsmodellen i kyrkan".⁷¹² Denna församling tillhörde liksom arbetet i Arbrå under något år nätverket Dialog Norr. Andrum Brynäs är ett samarbetsprojekt mellan baptisterna och Svenska kyrkans Staffans församling. Ekonomiska bidrag till dialogprojektet har kommit från studieförbundet Bilda och Sensus. Flera av de anställda i dialogprojektets församlingar har deltagit i BD:s konferenser men arbetar fristående från BD. Vid dialogprojektets start i baptistförsamlingen hade man dock besök av Eva-Karin Holst från BD. I församlingen har pastorn Lennart Thorsell tillsammans med de dialogansvariga varit drivande krafter i recoveryarbetet, som utgjorts av bl.a. steg- och andra recoverygrupper. Gruppmedlemmar från både församlingen och tolvstegsrörelsen uppger sig ha fått nya insikter om sina liv. Sinnesrogudstjänsterna har tillika blivit populära i Gävle, de firades redan dialogprojektet inleddes. I Svenska kyrkans Staffans församling, som har god kontakt med både AA och NA, har Jan-Erik Isaksson⁷¹³ ansvarat för Sinnesrogudstjänster som samlat mellan 150 och 400 deltagare. Man har haft både dop, vuxenkonfirmation och vigsel i samband med dessa gudstjänster. Gudstjänsten har även hämtat influenser från den finländska Tomasmässan. Isakssons tolvstegsinsikter har utgjort en grund för förtroende bland de profana tolvstegsgrupperna, vars medlemmar därför i stor skala deltagit i Sinnesrogudstjänsterna och sökt personlig själavård i församlingen.⁷¹⁴ I Gävle har således recoveryarbetet mött god respons och kommit att influera församlingslivet i både Immanuelskyrkan och delvis i Staffans församling. Också Andrum Brynäs har för baptistförsamlingens del således kommit in i Ryans modell *Recovery Department Strategies*.

---

⁷¹² Damirjian 2005.

⁷¹³ Jan-Erik Isaksson är kyrkoherde i Hedsunda församling men har varit drivande kraft för Sinnesrogudstjänsterna i Staffans församling i Gävle. BDA. Kennerberg 2001, 10.

⁷¹⁴ BDA. Kennerberg 2001, 10–15; Andrum Brynäs 2003; Lundberg 2003; HRA. Föreläsning av Jan-Erik Isaksson 20.10.2004; Damirjian 2005. Närmare granskning av Sinnesrogudstjänsterna i Gävle finns nedan i avsnitt 5.6.1, där även en kort presentation av Tomasmässan ingår i jämförande syfte.

Dessa exempel på dialogprojekt som lyckats få recoveryarbetet att fungera både på församlings- och individnivå uppvisar vissa gemensamma drag. De församlingsanställda i samtliga projekt har haft en nyckelroll för recoveryns förverkligande. De drivande pastorerna i respektive församling har haft goda tolvstegsinsikter.⁷¹⁵ De anställda har lyckats engagera församlingsmedlemmar, som har fått en positiv inställning till arbetet. Dessutom har kontakten med de profana tolvstegsgrupperna varit god. Man har kunnat rekrytera medlemmar från dem till församlingarnas recoverygrupper där de mött församlingsmedlemmar. Inga särskilda dialogansvariga har styrt arbetet.⁷¹⁶ Jämfört med Stockholm har fler personer från både tolvstegsrörelsen och församlingen deltagit i dialogverksamheten. Pastorerna och prästerna har genom sitt eget engagemang i tolvstegsgrupper fått goda kontakter. Trots att det funnits ifrågasättanden och en del konflikter i arbetet har bärkraften tack vare de anställda gjort att arbetet fortsatt.

Det anmärkningsvärda gällande dialogprojekten i Arbrå, Sundsvall och Gävle är att det direkta samarbetet med BD har varit ringa och sporadiskt. BD har visserligen besökt församlingarna i samband med lokala konferenser och föredragskvällar, men har inte haft personer anställda eller ansvarat för dialogarbetet.⁷¹⁷ Ansvaret för dialogprojekten har fallit på lokalförsamlingarna. Det har funnits intresse för recovery och bärkraft att hålla verksamheten vid liv. Församlingarna har inte behövt begära hjälp av BD.

De konflikter som uppstod i Stockholm genom att BD upplevdes styra arbetet "uppifrån" har uteblivit i de bestående recoveryprojekten. Slutsatsen av detta är att församlingar som har en god kontakt med tolvstegsrörelsen och där de egna anställda ansvarat för recoveryarbetet, har recoveryn blivit bestående och influerat den övriga församlingsverksamheten. Församlingarna har därtill haft personella resurser att driva arbetet. Inbördes konflikter har inte heller lett till arbetets avveckling utan man har kunnat bearbeta dem. I filialförsamlingarna

---

⁷¹⁵ Kennerberg menar att förutsättningarna för ett långsiktigt dialogarbete är beroende av vem som leder det: "Tveklöst är det så att vem eller vilka som driver projektet är en av de avgörande faktorerna för om det ska lyfta och mer långsiktigt bära. Det är mycket tydligt att de inte räcker med god ledarförmåga, en begåvad talare eller duktig organisatör. Det handlar om vad som skulle kunna beskrivas som en erfarenhet av och kunskap om det sårbara livets djupgående smärta – och möjligheten till livsförvandling". BDA. Kennerberg 2001, 51.

⁷¹⁶ Jfr BDA. Kennerberg 2001, 53.

⁷¹⁷ Se t.ex. Dialog Norr hösten 2000; Dialog Sverige hösten 2000; 2001.

i Stockholm där de anställda hade en passiv hållning till recoveryarbetet eller önskade genomföra egna förnyelseprojekt avvecklades recoveryn. Kontakten med de profana tolvstegsgrupperna var inte lika etablerad som t.ex. i Sundsvall. Det kan i sin tur bero på att de anställda inte hade tillräckliga tolvstegsinsikter eller personliga kontakter med medlemmar i tolvstegsgrupper. De dialogansvariga stöttades inte av pastorerna. Vidare präglades flera församlingar av starka inre konflikter. Därmed stod och föll det egentliga recoveryarbetet i den mån BD var närvarande. BD:s fortsatta närvaro i en del av filialförsamlingarna kunde möjligen ha gjort att recoveryn skulle ha fortsatt. Samtidigt har det visat sig att BD ofta ökade församlingarnas inbördes konflikter, vilket drabbade dialogprojekten. BD:s roll som inspirationskälla och stöd för de recoveryansvariga har varit tillräcklig i de fall där recoveryn blivit bestående. BD:s direkta närvaro behövdes inte. Arbetet i Arbrå, Sundsvall och Gävle tyder på det. Därvid bör samtidigt påpekas att tolvstegstänkandet funnits fast förankrat genom de anställda i dessa församlingar. De ansvariga för recoveryarbetet har därtill fått ett brett stöd för verksamheten av församlingsledning, medlemmar och personer från profana tolvstegsgrupper.

5.6 Övrig recoveryinfluerad verksamhet i Stockholm

Förutom de kristna recoverygrupperna i BD:s filialförsamlingar i Stockholm och den indirekta recoveryinriktningen inom BD:s övriga verksamhetsgrenar, finns det andra verksamhetsformer i Stockholm där recoverytankar ingår. Verksamheten som undersöks i detta avsnitt har i både större och mindre utsträckning haft en koppling till BD som inspiratör och har annonserats i BD:s nyhetstidningar. Hit hör främst de s.k. Sinnesrogudstjänsterna som direkt härstammar från BD. Allhelgonamässan är ett slags utvecklad variant av dem. BD:s Shalomgemenskap samt retreatar och pilgrimsvandringar har även influenser av recoverytänkande. Denna verksamhet faller inte direkt inom ramen för BD:s fem verksamhetsgrenar och presenteras därför skilt. I detta avsnitt har jag valt att kalla verksamheten för recoveryinfluerad. Den skiljer sig från den direkta recoveryverksamheten som sker på gruppnivå och där de tolv stegen står i fokus. Det recoveryinfluerade arbetet präglas i regel mera av allmänna tankar från tolvstegsrörelsen och betonar i mindre utsträckning de tolv stegen.

5.6.1 Sinnesrogudstjänster

År 1992 tog BD initiativet till starten av de s.k. Sinnesrogudstjänsterna. Begreppet "sinnesro" härstammar från Sinnesrobönen som har blivit känd via AA. I Sinnesrogudstjänsten kommer BD:s recovery-tolkning till synes i ett och samma fenomen. Gudstjänsten avses innebära ett möte mellan tolvstegsrörelsen och "kristen själavårdstradition". Människan och hennes tillfrisknande står i centrum i de båda traditionerna.⁷¹⁸ Gudstjänsterna har ända från starten varit en väsentlig del av BD:s verksamhet som genom dem har velat sprida recoverytänkandet till Sveriges kristna kyrkor.

Den 27 september 1992 hölls den första Sinnesrogudstjänsten i Betel-seminariets kapell i Bromma. Avsikten med gudstjänsterna var att inbjuda de missbrukare som Månsus mötte i sitt arbete som etisk rådgivare på behandlingshemmet Noor. En del missbrukare som hade andliga behov hade sökt sig till olika kyrkor men de kände sig varken välkomna eller hemma i dem.⁷¹⁹ De förstod inte heller det religiösa språket som användes i gudstjänsterna. Månsus reaktion på att församlingarna inte kunde hjälpa missbrukarna uttrycktes med orden: "Då är dessa kyrkor inte längre bärare av den ursprungskristendom som rörde sig bland fiskebryggarna i Galiléen för två tusen år sedan. Det kännetecknande för Jesus var ju att trasiga människor drogs till honom och fick en ny värdighet i hans närhet."⁷²⁰ Därför utarbetade Månsus Sinnesrogudstjänsterna där han inbjöd klienter från behandlingshem och profana tolvstegsgrupper att delta. Också vänner och anhöriga till missbrukare samt människor som skadats av religion eller längtade efter ett inre helande och andlighet välkomnades speciellt att delta i gudstjänsterna.⁷²¹ Gudstjänsterna skulle främst möta missbrukarnas behov att få uttrycka andlighet i en miljö där de kände sig välkomna. I början hölls gudstjänsterna i baptistmiljö men efter något år inleddes samarbetet med Svenska kyrkan i Stockholm. Präs-

---

⁷¹⁸ Lundberg 1999a, 78; Persson 2001, 1. Precis som BD:s definition av recovery innebär ett möte mellan tolvstegsrörelsen och "kristen själavårdstradition" framkommer inte vilken själavårdstradition som avses. Det är i praktiken personer från tolvstegsrörelsen och församlingsmedlemmar i olika kyrkor som möts. Se ovan avsnitt 5.1.

⁷¹⁹ Månsus 1999a, 37; Persson 1999a, 56.

⁷²⁰ Månsus 1999a, 38.

⁷²¹ Sinnesrogudstjänsterna våren 1995 riktade sig i BD:s annonsering till "Anonyma Alkoholister/Narkomaner och deras anhöriga och vänner, men är öppna för alla som söker sinnesro, andlighet och ett inre helande. Inte minst de som skadats av kyrkan eller religion är varmt välkomna in i Sinnesrofolket." Brommadiologen 1995.

ten Lars Åke Lundberg ledde de första Sinnesrogudstjänsterna i Svenska kyrkans regi som startade i Allhelgonakyrkan på Södermalm. Andra som öppnade för Sinnesrogudstjänster i Stockholm var bl.a. Ersta diakoni, Breviks kyrka på Lidingö och Maria Magdalena kyrka på Södermalm. Lundberg blev en förgrundsgestalt för Sinnesrogudstjänsterna i olika församlingar inom Svenska kyrkan i Stockholm. Han hade mångårig erfarenhet av arbete bland missbrukare, särskilt i fängelser. Han kom även att fungera som föreläsare i recoveryrelaterade ämnen i BD:s filialförsamlingar och Nätverksträffar i Stockholm. Från 1994 arrangerade Lundberg även s.k. Minnesrogudstjänster som presenteras nedan.⁷²²

Sinnesrogudstjänstens popularitet ökade snabbt tack vare tolvstegsgruppernas interna information. Fem år efter starten, hölls det över 50 Sinnesrogudstjänster per år i Stockholm.⁷²³ År 2002 var antalet Sinnesrogudstjänster i Stockholm med omnejd 125 stycken. Något fler, 145 stycken, firades 2004.⁷²⁴ Gudstjänsterna har även spritts vidare från stockholmstrakten till församlingar på olika håll i Sverige och existerar i flera lokala varianter. En del gudstjänster har en tydlig tolvstegskoppling både språkligt och deltagarmässigt sett, medan andra använder namnet Sinnesrogudstjänst för att uttrycka en annorlunda form av gudstjänst än de ordinarie gudstjänsterna, hög- och veckomässorna. De flesta Sinnesrogudstjänsterna firas inom Svenska kyrkan och baptistförsamlingar, minst inom pingströrelsen.⁷²⁵

---

⁷²² Brommadiologen 1993; 1995; Lundberg 1999b, 90; Dialog Sverige hösten 2000; BDA. Kennerberg 2001, 6; HRA. Sinnesrogudstjänst-seminarium 20.04.2004. Exakt årtal för starten av Sinnesrogudstjänsterna i Svenska kyrkans församlingar i Stockholm finns inte att tillgå i forskningsmaterialet. Enligt uppgifter som olika personer uppgett i samband med t.ex. Sinnesrogudstjänst-seminarier kunde 1993 vara det riktiga årtalet. I övrigt material uppges årtalen vara 1992–1993 eller 1995.

⁷²³ Persson 2001, 2.

⁷²⁴ Dialog Stockholm våren 2002; Dialog Sverige våren 2002; Von Oben 2002; Existens våren 2004; Djupare Liv hösten 2004. Siffrorna inkluderar Norrtälje och anger endast de Sinnesrogudstjänster som har annonserats via BD. Gudstjänsterna firades på alla veckodagar utom måndagar och tisdagar (enstaka helgdagar undantagna), oftast på söndagar. År 2002 hölls 82 av 125 gudstjänster i Svenska kyrkans församlingar (65,6 %), 31 i baptistförsamlingar (24,8 %) och tio i Centrumkyrkan i Farsta (8 %), ett samprojekt mellan baptistkyrkan och Svenska kyrkan. Därtill firades två gudstjänster i S:ta Eugenia katolska församling (1,6 %). År 2004 firades 113 av 145 gudstjänster i Svenska kyrkans församlingar (77,9 %) och 20 i baptistförsamlingar (13,8 %). Centrumkyrkan höll sju gudstjänster (4,8 %), S:ta Eugenia två (1,4 %) och en förenad missions- och baptistförsamling tre gudstjänster (2,1 %).

⁷²⁵ Persson 1999a, 57–59; HRA. Föreläsning av Larsåke W Persson 26.03.2004.

Sinnesrogudstjänsternas förekomst har varierat under åren, i en del församlingar har man till och med fått sluta på grund av för få deltagare. På annat håll, t.ex. i Staffanskyrkan i Gävle, har gudstjänsterna vunnit stor popularitet. Den firas en gång per månad. Vanligen samlar gudstjänsten 150–300 deltagare. Som mest har gudstjänsten besökts av 750 personer. En bidragande orsak till att man samlar så många är att förgrundsgestalten Jan-Erik Isaksson är nykter alkoholist och har kontakt med många personer från tolvstegsgrupper. Han har själv uppgett detta i offentligheten. Under åren 1994–2003 höll han kring 1 200 s.k. femtestegssamtal med enskilda alkoholister. Anknytningen till kyrkan för människor som haft dessa samtal har således blivit naturlig och alkoholister från Gävle och kringliggande orter har deltagit i gudstjänsterna. Men även andra än icke-missbrukare deltar i dem. I övriga församlingar i Sverige som firar Sinnesrogudstjänster varierar antalet gudstjänstbesökare mellan 20 och 100 personer, men undantag likt Gävle existerar.⁷²⁶

I praktiken finns det inget samordnande officiellt nätverk mellan de församlingar som arrangerar Sinnesrogudstjänster. BD har dock, inte minst då gudstjänsterna utformades under 1990-talet, fungerat som kontaktlänk och inbjudit till seminarier. BD har även handhaft annonsering och koordinerat gudstjänsttider i Stockholm. Sinnesrogudstjänsterna är ofta lokalt förankrade och sker utan inblandning från BD:s sida. Benämningen "Sinnesrogudstjänst" kan utan restriktioner användas av vem som helst som vill kalla en gudstjänst för Sinnesrogudstjänst. Ingen kan styra innehållet även om de ursprungliga gudstjänsterna är avsedda att ha en anknytning till tolvstegsrörelsen.⁷²⁷

Sinnesrogudstjänstens språk och inriktning bygger på insikter från tolvstegsrörelsen. Larsåke W Persson anser att gudstjänstens innehåll inte i någon större utsträckning avviker från traditionella gudstjänster i frikyrkor eller Svenska kyrkan. Han uttrycker att "skillnaden sitter i bänkarna", dvs. att gudstjänstdeltagarna formar en speciell atmosfär. Ofta besöks gudstjänsterna av människor med anknytning till tolvstegsgrupper och behandlingshem, men också av kyrkvana församlingsmedlemmar och andligt sökande människor. Enligt en enkät som Persson gjorde 1998 framkom det att de flesta gudstjänstdeltagarna i

---

⁷²⁶ Lundberg 2003; HRA. Föreläsning av Jan-Erik Isaksson 20.10.2004.

⁷²⁷ HRA. Föreläsningar av Larsåke W Persson 26.03.2004; 20.10.2004.

Stockholm är deltagare i tolvstegsgrupper. Skillnaden "står också i predikstolen". Den person som delar sin livsberättelse eller predikar är väl införstådd med tolvstegsprogrammet. Ofta är det någon person från tolvstegsrörelsen som delger sin livsberättelse och församlingens präst eller pastor som predikar. De olika kulturerna möts i ett gemensamt forum.⁷²⁸ Det tolvstegsinfluerade språket i Sinnesrogudstjänsterna skiljer dem från traditionella gudstjänster. Språket blir inkluderande för de missbrukare som känner igen tolvstegstänkandet från sina tolvstegsgrupper.

Enligt Lars Åke Lundberg bör förkunnelsen i Sinnesrogudstjänsten ha ett själavårdande budskap, inte vara missionerande. Hans själavårdssyn innebär således att han tar avstånd från en kerygmatisk själavårdsmodell.⁷²⁹ Liksom Persson anser Lundberg att språket i predikan skall vara tolvstegsinfluerat och gärna utgå från något av de tolv stegen. Syftet är att "finna människan där hon är - och inte där vi vill att hon skall vara".⁷³⁰ Utgångspunkten är således den enskilda människans behov. Det ställer naturligtvis krav på förkunnaren och hans eller hennes attityder. Syftet med Sinnesrogudstjänstens förkunnelse är inte att värva nya kyrkomedlemmar utan att hjälpa människor att klara av sina liv, uppleva kärlek till sig själv, till Gud och till medmänniskorna, få känna glädje och uppnå större självkänedom. Dessa mål relaterar Lundberg till den kristna själavårdens mål.⁷³¹ Lundbergs synpunkter tyder på att han anser att en alltför stor missionsiver kan skrämra ovana gudstjänstbesökare. Det kan finnas en risk för en proklamerande omvändelseförkunnelse i en relativt välbesökt Sinnesrogudstjänst än i andra gudstjänster med få deltagare. Predikanter kan frestas att utnyttja tillfället för medlemsvärvning då missbrukare deltar i Sinnesrogudstjänster. En själavårdande förkunnelse som inte främst betonar undervisning är mer inkluderande och mindre skrämmande för icke-kyrkvana kyrkobesökare. Det finns en spänning mellan en omvändelseförkunnelse där syftet är att undervisa och förmana och en själavårdande predikan som utgår från människors aktuella livssituation.

---

⁷²⁸ Persson 1999a, 60–62; Lundberg 1999a, 79; HRA. Sinnesrogudstjänst-seminarium 26.03.2004.

⁷²⁹ Jfr Okkenhaug 2004, 30–32. Kerygmatisk själavård innefattar förkunnelse av Guds ord och förmaningar.

⁷³⁰ Lundberg 1999a, 79.

⁷³¹ Lundberg 1999a, 80. Likt BD förespråkar Lundberg en klientcentrerad själavårdsmodell.

Innehållet i en Sinnesrogudstjänst varierar och följer ingen allmänt bestämd gudstjänstordning. På grund av att flera kyrkor och samfund arrangerar dem och att både kyrkvana och icke-kyrkvana människor deltar, har gudstjänsterna i de olika lokala församlingarna utvecklat sin egen "sinnesrokultur". Det är därför inte möjligt att beskriva vad en typisk Sinnesrogudstjänst innehåller. I stort sett finns det två olika varianter; en som BD:s frikyrkliga filialförsamlingar ofta har använt, och en annan präglad av Svenska kyrkans gudstjänstliv. Det kan ändå förekomma stora variationer inom Svenska kyrkans Sinnesrogudstjänster. Till exempel i Staffans kyrka i Gävle spelas musik som är folkslig i jämförelse med traditionell kyrkomusik. Applåder och spontana utrop kan förekomma under gudstjänsterna. En meditativ form av Sinnesrogudstjänst med Taizé-sånger firas i Sala. Variationer förekommer på samma sätt inom olika frikyrkor.⁷³²

I BD:s filialförsamlingar kan en Sinnesrogudstjänst enligt Eva-Karin Holst bestå av följande moment: musik, inledande ord, gemensam sång, delning eller *lifestory*, musik- eller sånginslag, predikan, tid för eftertanke och meditation, bön, musik- eller sånginslag, pålysningar, gemensam sång och slutligen Sinnesrobönen. I den av Svenska kyrkan präglade varianten kan Sinnesrogudstjänsten utformas enligt följande: musik, välkommen, psalmsång, inledningsord, gemensam bön ur *Stora Boken*, förlåtelsen, dikt, musik, tystnad, psalmsång, nattvardens texter, nattvardsbön, Fader vår, nattvard, enskild bön, ljusständning och meditation, tackbön, välsignelsen, psalmsång och Sinnesrobönen.⁷³³ Holst nämner inte för den senare varianten *lifestoryn*, men i praktiken förekommer även delning i Svenska kyrkans Sinnesrogudstjänster.⁷³⁴ Traditionen med vittnesbörd inom den frikyrkliga traditionen gör det mera naturligt att den frikyrkliga varianten betonar delningen. Å andra sidan är konceptet med delning framträdande inom tolvstegsrörelsen.

Holst omnämner nattvardsfirande i de Sinnesrogudstjänster som firas inom Svenska kyrkan, men inte för de frikyrkligas del.⁷³⁵ I praktiken förekommer det alkoholfritt nattvardsfirande på båda hållen, likaså gudstjänster utan nattvard. Båda formerna är färgade av sin egen

---

⁷³² Holst E-K 1999b, 86–87; Lundberg 2003; HRA. Sinnesrogudstjänst-seminarium 26.03.2004; 20.10.2004.

⁷³³ Holst E-K 1999b, 86–88.

⁷³⁴ Se t.ex. den nedan observerade Sinnesrogudstjänsten.

⁷³⁵ Holst E-K 1999b, 86–87.

kyrkliga tradition men kan samtidigt använda sig av andra traditioners uttrycks sätt. Skillnaden mellan frikyrkliga och Svenska kyrkans Sinnesrogudstjänster är i praktiken är inte särdeles stor. Det finns inom de olika samfundet lika stora skillnader som mellan dem.⁷³⁶

Sången och musiken i Sinnesrogudstjänsterna varierar. I en del gudstjänster ingår kyrkligt sett ovanliga sånger, t.ex. "Nu går sista visan" eller "Höstvisa". Poängen är att människor skall kunna få del av något bekant. I valet av psalmer poängteras det välkända. Ofta förekommande sånger och psalmer är "Blott en dag", "Härlig är jorden", "Tryggare kan ingen vara" och "Oändlig nåd". Enligt svensk psalmforskning hör de tre förstnämnda psalmerna till de mest omtyckta i Sverige. Ibland kan trubadurer medverka med populära sånger som anknyter till andlig längtan, men som inte innehåller religiösa termer. Sådana sånger kan vara "Du måste finnas" och "Under ytan".⁷³⁷ Bruket av kända och omtyckta sånger och psalmer kan till en del förklara gudstjänstens attraktionskraft och popularitet. Att det ingår bekanta inslag från livet utanför den kyrkliga sfären gör att människor utan en kyrklig bakgrund kan förstå det som sker i gudstjänsten.

Känslan av delaktighet är en annan faktor som gör att människor gärna deltar i Sinnesrogudstjänster. På många håll är planeringen av gudstjänsterna öppen för alla. Då finns det möjlighet att påverka innehållet. Lekmän och församlingsanställda kan tillsammans utforma gudstjänsterna. De flesta församlingar som arrangerar Sinnesrogudstjänster är måna om kontakten med tolvstegsrörelsen. Därför ser man gärna att människor ur tolvstegsgrupperna engagerar sig i både planering, medverkan och deltagande i gudstjänsten.⁷³⁸ Gudstjänsterna har nämligen på en del håll blivit ganska traditionella gudstjänster med meditativa drag. En tydlig anknytning till tolvstegsrörelsen saknas. Man har övertagit gudstjänstkonceptet för att det har blivit populärt och försöker värva nya medlemmar.⁷³⁹ Då är det ursprungliga

---

⁷³⁶ Av sammanlagt 270 Sinnesrogudstjänster som hölls i stockholmsregionen 2002 och 2004 firades nattvard i 124 fall (46 %), både i frikyrkor och i Svenska kyrkans församlingar. Se Dialog Stockholm våren 2002; Dialog Sverige våren 2002; Von Oben 2002; Existens våren 2004; Djupare Liv hösten 2004.

⁷³⁷ Holst E-K 1999b, 87-88; Evertsson 2001, 276; HRA. Sinnesrogudstjänst-seminarium 26.03.2004. De tre förstnämnda psalmerna finns placerade på den svenska "tio-i-topp" psalmlistan. På basen av dessa forskningsresultat kan konstateras att man i Sinnesrogudstjänsterna är mån om att utgå från det bekanta i valet av psalmer.

⁷³⁸ HRA. Sinnesrogudstjänst-seminarium 20.03.2004.

⁷³⁹ Persson 1999a, 61; BDA. Stenberg 2000, 46.

problemet som Månsus motarbetade aktuellt, missbrukare inte känner sig hemma i den kyrkliga miljön. Namnet Sinnesrogudstjänst kan inte garantera en koppling till tolvstegsrörelsen.

Jag ger nedan ett exempel på en Sinnesrogudstjänst i Stockholm. Gudstjänsten firades söndagen den 17 februari 2002 kl. 15.00 i Breviks kyrka på Lidingö i Stockholm, som tillhör Svenska kyrkan. Jag deltog i tillsammans med en grupp från utbildningen BroBygge.⁷⁴⁰

Sinnesrogudstjänsten inleds med klockringning. Jag ser mig runtomkring i kyrkan. Deltagarna är mest i medelåldern, endast en flicka i ca tioårsåldern sitter längst framme. På höger sida framme vid väggen sitter tre personer, en kvinnlig präst, en man och en kvinna. Av programbladets information drar jag slutsatsen att de är medverkande i gudstjänsten.

När klockan har upphört att ringa hörs det sång bakifrån kyrkan. En dörr öppnas och in kommer en gospelkör, 20 damer i blåa kåpor och fyra herrar klädda i svart. Körledaren, en dam, är också svartklädd. Kören går sjungande fram i kyrkan och ställer sig framför altaret, medan körledaren sätter sig vid en stor flygel. Efter kören kommer ännu några försenade personer in och söker sig en plats. Kören sjunger tre sånger: "Vi är här i ditt hus för att söka dig Gud av ljus" och två engelska som börjar med orden "It's time to praise the Lord" och "Praise the Lord". Det är traditionella gospelsånger. Körmedlemmarnas ålder är mellan 30 och 60 år, alltså lite på äldre sidan. Åtminstone två av medlemmarna kunde vara pensionärer. Det är intressant med tanke på att de sjunger ganska "rivig" gospel.

När kören har sjungit stiger prästen upp och säger några inledningsord på vilka följer växelläsning. Prästen har en tydlig amerikansk accent, gestikulerar frekvent och talar kraftigt och dramatiskt. Hon meddelar att gudstjänstens tema är "Jag orkar inte", och att någon som heter Maria skall tala över detta ämne. Efter inledningen sjungs psalmen "Är dagen fylld". Prästen har ungefär samma stil som frikyrkliga mötesledare. Hon presenterar alltid följande inslag i gudstjänsten.

Efter psalmen följer en presentation av dagens tema. Prästen läser ur Bibeln om Jesus och lärjungarna i Getsemane. Hon säger att lärjungarna var svaga och inte höll sig vakna fastän de skulle stöda Jesus. Samma sak är det med oss idag, menar hon. Vi faller och är inte starka. Vi har alltid fått lära oss att vi borde vara starka, framgångsrika, sexiga

---

⁷⁴⁰ HRA. Deltagande observation av Sinnesrogudstjänst 17.02.2002.

och snygga. Det har inte funnits rum för svaghet och sårbarhet. Vi behöver en kraft starkare än oss själva. Vi får medge att vi inte orkar, men med Guds hjälp kan allt bli möjligt. Efter dessa ord ber alla tillsammans en överlåtelsebön, syndabekännelsen. Prästen säger att bönen är hämtad ur tolvstegsprogrammets tredje steg. Bönen avslutas med en stunds tystnad och åtföljs sedan av förlåtelseord. När prästen uttalar förlåtelsen hörs det att flera snyter sig och jag ser någon gråta.

Efter förlåtelsen sjunger kören två engelska gospelsånger: "I'd rather have Jesus" och "I come to you". Sedan följer något som kallades "En berättelse". Den påminner om frikyrkornas vittnesbörd, en person som berättar om sitt liv och om hur Gud hjälpt honom eller henne. En kvinna som kallar sig Maria berättar om sitt liv. Hon inleder sitt tal med att hälsa: "Hej jag heter Maria", varpå församlingen svarar: "Hej Maria." Hon berättar att hon varit narkoman och alkoholist i 25 år, men att hon nu är nykter. Sedan suckar hon djupt och säger: "Läskigt." Församlingen skrattar lite. Sedan fortsätter hennes livsberättelse. När hon kommit en bit på väg stannar hon upp och frågar gudstjänstdeltagarna: "Hör ni hur mitt hjärta slår?" Hon säger att hon är nervös, men fortsätter berättelsen. Som 16-åring var hon avstängd från skolan, sprutnarkoman och inlåst på mentalsjukhus. Livet fortsatte i missbrukets tecken. Mellan varven födde hon två flickor som omhändertogs. Hon gifte sig också med en missbrukare, en man som hon pekar ut bland gudstjänstdeltagarna.

Maria berättar att hennes missbruk ledde till att hon inte orkade någonting till sist. Hon säger att hon skrev på fönstret i en lägenhet: "Ni är ena jäv... idioter allihopa" och ville dö. Gudstjänstdeltagarna brister ut i skratt när hon rättar sitt språkbruk mitt i meningen. Hon berättar vidare att hon har försökt ta livet av sig flera gånger, ofta har hon också tagit överdoser av knark. Hon fick i något skede vård på ett behandlingshem och kom där i kontakt med tolvstegsprogrammet, vilket sakta men säkert förde henne ut ur missbruket. Efter många försök fick hon också kontakt med sin äldsta dotter som var gravid. Hon är mormor, berättar hon rörd. När Maria kommer hit i sin berättelse bryter en kvinna samman med ett rop. Hennes bänkamrat lägger armen runt hennes axlar, och jag ser att flera människor gråter. Sedan avslutar Maria sin berättelse med orden: "Jag älskar er allihop!"

Efter berättelsen stiger mannen som suttit framme bland de medverkade fram. Han talar en kort stund om att "en bild talar mer än tusen ord", en introduktion till det som följer. Han hänvisar till en bild som cirkulerar i bankarna. Den föreställer Maria när hon var mitt uppe i sitt missbruk. Sedan följer en stunds tystnad och det hörs inte ett ljud i kyrkan. Därefter blir det ljusständning. Mannen läser upp för vem ljusen tänds. Prästen ger till honom några ljus, som han tänder och place-

rar i en låda fylld av sand. De får stå tända i lådan. Fem ljus tänds: ett för missbrukare som blivit nyktra, ett för dem som är kvar i missbruket, ett för dem som är på behandlingshem och i fängelse, ett för missbrukarnas anhöriga och slutligen ett för alla deltagare i gudstjänsten. Sedan får alla gå fram och tända ett ljus, vilket placeras i sandlådan. När ljusen är tända står en del vända mot altartavlan en stund, andra tittar på de tända ljusen innan de sätter sig. Under tiden spelar kantorn stilla musik. Människorna verkar allvarliga och en del gråter. Kanske förs deras tankar till en avliden missbrukarkompis eller till någon släkting. Sedan sjunger vi bönesalmen "Hör oss Gud".

Efter ljusständningen och psalmen bryts den stilla atmosfären. Gospelkören sjunger med hård volym "Hallelujah, salvation and glory". Sången är ett slags proklamation om att det goda kommer att segra till slut. Därpå ber alla Fader vår och prästen välsignar gudstjänstdeltagarna. En del i kören sträcker fram sina händer mot prästen, liksom för att ta emot välsignelsen. Efter den sjunger vi psalmen "Led milda ljus".

Gudstjänsten avslutas med Sinnesrobönen. Alla i kyrkan uppmanas att stiga upp och fatta någon vid handen. Orden "Gud", "Mod" och "Förstånd" betonas extra kraftigt. Innan man släpper bänkgrannens hand ges ett "eftertryck", som ett slags överenskommelse eller amen på bönen. Därefter inbjuds alla att delta i kyrkkaffet, som serveras i ett angränsande rum till kyrksalen. Jag uppskattar att ca 2/3 av de 100-120 gudstjänstdeltagarna kommer till kyrkkaffet.

Sinnesrogudstjänsten varade ca 75 minuter. Höjdpunkten var Marias berättelse. Prästen Mary Philipson berättade efteråt att hon hade funnit temat "Jag orkar inte" lämpligt då hon samtalat med Maria på förhand. Sedan valde hon psalmer och bibeltext utgående från samma tema.⁷⁴¹ På Lidingö är man sålunda mån om att planeringen sker tillsammans med alla medverkande.

Det enda som avvek från sinnesron, dvs. den lugna, meditativa stilen i gudstjänsten, var gospelkörens stundom högljudda sång. Den bröt med det övriga mönstret och använde traditionella, kristna fraser i sina sångtexter. Den högre makten fick en kristen tolkning genom dessa sånger. I övrigt var språket tolvstegspräglat i allt som sades och gjordes. Till och med psalmerna var välvalda på den punkten. Språket i gudstjänsten var vardagsnära utan religiösa termer och innehöll vissa speciella ord, t.ex. "lifestory", "kapitulation" och "maktlöshet",

---

⁷⁴¹ HRA. Gruppintervju med Mary Philipson 17.02.2002.

som missbrukare från tolvstegsmiljön känner igen. Philipson berättade att man inte förbjuder någon att delta i Sinnesrogudstjänsterna men att de alltid går på missbrukarnas villkor. De av hennes medarbetare som är med och arrangerar gudstjänsterna är insatta i tolvstegsprogrammet. Philipson har arbetat på ett behandlingshem i USA som i sin vård betonar de tolv stegen.⁷⁴²

I gudstjänsten ingick bekanta inslag från ordinarie gudstjänster som hålls inom olika församlingar, t.ex. syndabekännelse, psalmsång, körsång och bön. Det förekom dock ingen egentlig predikan. Prästens korta bibelläsning med åtföljande kommentarer var mera en presentation av dagens tema. Det förekom även symbolik och ordlös kommunikation. Bilden av Maria som cirkulerade i bänkarna, ljusständningen, att hålla varandra i händerna under Sinnesrobönen och "trycka till" varandras händer som börens avslutning. Syftet verkade vara att människor skall kunna hämta kraft av gemenskapen, att det sker på ett sätt som är välbekant för personer från tolvstegsrörelsen.

Av de känslor som förekom att döma, som flera av gudstjänstdeltagarna visade, var temat "Jag orkar inte" angeläget. Man uppträdde äkta och spontant. Maria visade öppet sin nervositet när hon skulle tala och andra vågade gråta när de kände för det. Budskapet om att det är tillåtet att visa svaghet var verklighet i gudstjänsten. Det förekommer förvisso även känslouttryck i en del karismatiskt inriktade frikyrkor. Men de ingår i regel som inslag i gudstjänststilen och är således mindre spontana jämfört med vad dessa nyktra missbrukare visade. Sinnesrogudstjänsten är svår att fastställa som vare sig frikyrklig eller kyrklig gudstjänst enbart genom att observera de yttre mönstren. Ett aktivt deltagande ger en fördjupad förståelse av innehållet i de olika gudstjänstmomenten.

Den observerade gudstjänsten var tydligt anknuten till kristen recovery. Prästens tal innehöll hänvisningar till tolvstegstänkande och Sinnesrobönen ingick. Kopplingen till Jesus Kristus som den högre makten förmedlades genom textläsningar och sång. Ingen framhävde detta särskilt mycket, men det var tydligt att man presenterade Jesus Kristus som den högre makten. BD:s lågmälda profil efterföljdes i detta avseende.

---

⁷⁴² HRA. Gruppintervju med Mary Philipson 17.02.2002.

Sinnesrogudstjänsten har inte någon direkt motsvarighet i USA men det förekommer recoveryinfluerade *Celebration Recovery Services* som till sin uppläggning liknar amerikanska tacksägelsegudstjänster.⁷⁴³ Också i anslutning till Minnesotamodellens behandlingshem *Hazelden* i Minnesota har det firats tolvstegsgudstjänster, s.k. *Serenity Services*.⁷⁴⁴ Sinnesrogudstjänsten är därför inte helt ensam om att integrera recoverytankar. I svensk kontext är den i alla fall en unik specialgudstjänst som kombinerar tolvstegstänkande med Svenska kyrkans och frikyrkornas gudstjänsttraditioner.

En speciell form av Sinnesrogudstjänsten i Stockholm är den s.k. Minnesrogudstjänsten. Den har firats ca en gång per år i Maria Magdalena kyrka på Södermalm och även i andra församlingar. Prästerna Bo Nordquist och Lars Åke Lundberg inbjöd 1994 till "Minnesgudstjänst för avlidna missbrukare" på initiativ av en nykter missbrukare. Han sörjde sina kamrater som hade dött av heroin. Under den första gudstjänsten tände anhöriga och vänner ca 300 ljus för att hedra minnet av avlidna missbrukare. Minnesrogudstjänsterna hålls dels för vänner och anhöriga, dels för att påminna beslutsfattarna i samhället om vikten av att prioritera missbrukarvården. När nedskärningarna inom vården har gjorts i Sverige är det ofta missbrukarna som har drabbats.⁷⁴⁵

Innehållet i en Minnesrogudstjänst motsvarar Sinnesrogudstjänstens. Temat i Minnesrogudstjänsten handlar om sorg och förlust vilket kommer till uttryck i tal, sång, musik, dikt och predikan. Ljuständningen till minne av avlidna missbrukare är en central del av gudstjänsten. På altaret tänds även ljus för de missbrukare och deras anhöriga som ännu lider. Minnesrogudstjänsten brukar avslutas med Sinnesrobönen.⁷⁴⁶

Sinnesrogudstjänsterna har i någon mån påverkat de församlingar som inbjuder till sådana. Ett nytt språk som åtminstone missbrukare med tolvstegsanknytning känner igen har använts i gudstjänsterna. I

---

⁷⁴³ BDA. Stenberg 2000, 40. En kristen recoveryorganisation i USA, kallad *Celebrate Recovery*, har fått fotfäste i flera församlingar som driver kristet recoveryarbete under detta namn. Flera församlingar firar gudstjänster som kallas *Recovery Service*. Gudstjänsten innehåller "worship, prayer, teaching and testimonies". Se t.ex. www.bethanybaptistchurch.com/CelebrateRecovery.htm (13.04.2007).

⁷⁴⁴ HRA. Sinnesrogudstjänst-seminarium 20.10.2004.

⁷⁴⁵ Lundberg 1999b, 90-91.

⁷⁴⁶ Lundberg 1999b, 92-93.

en del fall har det tolvstegspråket influerat det ordinarie gudstjänstlivet. Smågruppsverksamhet och en utökad mängd av enskilda självårdssamtal har uppstått på flera håll som en följd av människors kontakt med Sinnesrogudstjänsterna.⁷⁴⁷ Församlingarna har nått nya, icke-kyrkvana människor. Sinnesrogudstjänsterna har ofta blivit populära i församlingar där den drivande prästen själv är nykter alkoholist eller alkoholterapeut med tolvstegsanknytning. Det har därmed funnits en person som har rekryterat deltagare från tolvstegsrörelsen genom att själv vara en del av den. BD:s intention att kunna tillmötesgå missbrukares behov andlighet och som inte känt sig välkomna i traditionella gudstjänster har förverkligats där Sinnesrogudstjänster firas. På en del platser har även ekumeniken gynnats då frikyrkor och Svenska kyrkan tillsammans stått som värdar för gudstjänsterna.⁷⁴⁸

Fastän Sinnesrogudstjänsterna är unika specialgudstjänster i Sverige, uppstod flera andra former av specialgudstjänster under 1990-talet, t.ex. Jakobsmässa och Regnbågsmässa. I Finland har Tomasmässorna blivit populära. De startade i slutet av 1980-talet i Helsingfors och spreds vidare till större städer i landet. Kännetecknande för mässorna är att deltagarna är sökare och icke-kyrkvana. En livlig lekmanaktivitet förekommer på samma sätt som i Sinnesrogudstjänsterna. Deltagare i Tomasmässorna beskriver att nattvarden, musiken och bönen med ljusständningen är de moment som har den största betydelsen för dem. Det finns flera anknytningspunkter till Sinnesrogudstjänsterna. Människor får uppleva sig delaktiga i det som sker. Det är inte präster eller andra anställda som bestämmer vad människor behöver utan deltagarna får både i planeringsskedet och under mässan vara med och uttrycka sina behov och önskemål. På det sättet upplever deltagarna i Tomasmässorna att det som sker i kyrkan angår dem. Det finns en känsla av frihet i atmosfären. De individuella behoven tillgodoses, samtidigt som gemenskapen upplevs stark.⁷⁴⁹

5.6.2 Allhelgonamässan

Allhelgonamässans ursprung finns i Sinnesrogudstjänsterna som infördes i Svenska kyrkans församlingar något år efter starten på Betel-

---

⁷⁴⁷ Jfr t.ex. BDA. Kennerberg 2001, 14, 27, 35; HRA. Sinnesrogudstjänst-seminarium 20.10.2004; HRA. Föreläsning av Per Westblom 05.10.2005; HRA. Intervju med Birgit Karlsson 26.05.2005; HRA. Intervju med Karin Wiborn 27.05.2005.

⁷⁴⁸ Jfr HRA. Sinnesrogudstjänst-seminarium 26.03.2004; 20.10.2004.

⁷⁴⁹ Kauppinen 1992, 117–121; HRA. Föreläsning av Larsåke W Persson 26.03.2004.

seminariet i Bromma. Prästen Lars Åke Lundberg stod till en början som värd för Sinnesrogudstjänsterna i Allhelgonakyrkan på Södermalm, innan han startade motsvarande gudstjänster i Maria Magdalena kyrka. Prästen Olle Carlsson i Katarina församling fortsatte efter Lundberg med Sinnesrogudstjänsterna i Allhelgonakyrkan. Carlsson har förutom sin prästtjänst arbetat som alkoholerapeut och etisk rådgivare inom Minnesota-modellens behandlingshem. Från våren 1999 omvandlades dock Sinnesrogudstjänsten i Allhelgonakyrkan till en mäsas som kallades Allhelgonamäsas. I förhållande till BD har Allhelgonamässan varit en helt självständig företeelse. Fram till 2000 annonserades mässorna i *Dialog Stockholm* men därefter syns det ingen koppling till BD.⁷⁵⁰

Allhelgonamässan firades till en början varje söndag kl. 18 i Allhelgonakyrkan, utom under sommaren. På grund av ett stort intresse och en för liten kyrkolokal hålls mässan sedan 2003 även varje onsdagskväll kl. 19. Mässorna startade på initiativ av en samtalsgrupp i Allhelgonakyrkan. I gruppen, som påminde om en självhjälpsgrupp, deltog personer från tolvstegs rörelsen, nyandliga personer, "brända frikyrkobarn" och personer från kultur- och vänsterpolitiska kretsar.⁷⁵¹ Allhelgonakyrkan fick således likt BD:s filialförsamlingar ett slags grupp av dialogansvariga som planerade Allhelgonamässorna.

Tanken bakom Allhelgonamässan var att man önskade utforma en mäsas som tilltalade planeringsgruppen: "Vi ville inte göra en gudstjänst som vi trodde att andra ville ha, utan en som vi själva ville fira"⁷⁵². Här syns det tolvstegsinfluerade tänkandet att "göra saker för sin egen skull". Man räknar med att om en sak inspirerar en själv, så kan den även bli till inspiration för andra. Rockpoeten Tomas Andersson Wij som deltog i samtalsgruppen beskriver Allhelgonamässan i BD:s antologi *En rimligare värld*: "Det är bara när vi gör det för vår egen skull som det kan bli angeläget för andra."⁷⁵³ Tanken att göra

---

⁷⁵⁰ Brommadiologen 1997; Dialog Stockholm hösten 1998; våren 1999; hösten 1999; våren 2000; hösten 2000; BDA. Kennerberg 2001, 6. Lars Åke Lundberg har även inspirerat till starten av Sinnesrogudstjänster på Island. Sedan 1998 firas det tolvstegsinspirerade Sinnesrogudstjänster inom kyrkan på Island. Se Dialog Sverige våren 2002.

⁷⁵¹ BDA. Kennerberg 2001, 6; HRA. Gruppintervju med Olle Carlsson 21.04.2002; HRA. Föredrag av Olle Carlsson 25.10.2003.

⁷⁵² Hedenrud 2003.

⁷⁵³ Andersson Wij 2002, 177.

något för sin egen skull var sålunda inte ny. Sinnesrogudstjänsterna utformades likaså från början enligt deltagarnas aktuella behov.

Allhelgonamässan samlade människor från vitt skilda sammanhang, inte endast tolvstegsrörelsen. Carlsson ville inte blanda samman församlingens och AA:s arbete. Därför t.ex. ber man Sinnesrobönen bara i undantagsfall. Mässan blev snabbt populär och Allhelgonakyrkan fylldes varje söndagskväll. I *Kyrkans Tidning* 2003 beskrevs gudstjänstdeltagarna representera "sekulariserade söderbor, brända frikyrkobarn, människor från AA och tolvstegsrörelsen".⁷⁵⁴ Andersson Wij har uppgett att deltagarna kommer från AA och NA. Också präster samt "de homosexuella, studenterna, konstnärerna, de arbetslösa, de ensamstående mammorna, ekonomerna, byggarbetarna och psykoterapeuterna" besöker mässan.⁷⁵⁵ Idén att betona mässans målgrupp som vidare än enbart tolvstegsrörelsen förekom redan 1995 i BD:s annonseringar för Sinnesrogudstjänsterna.⁷⁵⁶ BD:s tankar om att möta sökare, utbrända frikyrkomedlemmar och tolvstegsrörelsen fortsatte på detta sätt i Allhelgonamässan.

Carlsson har velat hålla låg profil i fråga om att lyfta fram Allhelgonamässan i media. Reklamen för mässorna bygger "på egen attraktion". Deltagarna i Allhelgonakyrkans tidigare populära Sinnesrogudstjänster utgjorde en betydande del i de första Allhelgonamässorna. Tolvstegsanknytningen var starkare i början då mässorna startade.⁷⁵⁷ Antalet deltagare har sedan starten ökat konstant. År 2003 deltog 600–700 personer varje vecka i Allhelgonamässan eller i någon verksamhet i anslutning till den. Ca 1 000 personer betecknade mässan som sitt andliga hem. Det ovanliga är att medelåldern bland mässdeltagarna har varit låg, de flesta är i åldern 25–35 år. Kring mässorna har en omfattande verksamhet vuxit fram, bl.a. caféverksamhet med frukost och soppluncher, själavårdsgrupper, bibelsamtalsgrupper och kristen djupmeditation. Musikverksamhet med bl.a. en gospelkör samt olika kreativa temagrupper kring skrivande, dans, och eurytmi har erbjudits. Därtill har Carlsson haft ett tiotal enskilda själavårdssamtal per vecka.⁷⁵⁸

---

⁷⁵⁴ Hedenrud 2003.

⁷⁵⁵ Andersson Wij 2002, 177.

⁷⁵⁶ Jfr ovan avsnitt 5.6.1.

⁷⁵⁷ Jfr Andersson Wij 2002, 174, 183.

⁷⁵⁸ HRA. Gruppintervju med Olle Carlsson 21.04.2002; HRA. Föredrag av Olle Carlsson 25.10.2003; Hedenrud 2003; Allhelgonakyrkan 2004; 2005.

Det finns olika orsaker till Allhelgonamässans popularitet. Ryktet om att kända kulturpersoner är aktiva i den skapar ett intresse. Carlssons kontakt med tolvstegsrörelsen har bidragit till att människor ur tolvstegsgrupperna funnit vägen till Allhelgonakyrkan. Dessutom är mässordningen okomplicerad och språket som används är vardagsnära som i Sinnesrogudstjänsterna. Den sociala verksamheten med café och olika grupper bidrar till att steget över kyrktröskeln känns lägre. Dogmatiska aspekter och det religiösa språket får ofta ge vika för att icke-kyrkvana människor skall finna det angeläget att besöka en kyrka. Andersson Wij uttrycker:

Om människor skall vilja gå till kyrkan måste människor få säga som det är, även om det de säger inte stämmer med kyrkans officiella teologi. Om människors erfarenhet av Gud krockar mot dogmen måste erfarenheten ha företräde. Gudserfarenheten måste få vara viktigare än gudsbilden, andligheten viktigare än läran, och det måste vara praktik först, teori sedan.⁷⁵⁹

Andersson Wijs resonemang liknar AA:s syn på andlighet där individens inre erfarenheter ses som avgörande, inte yttre religiösa dogmer. Individens får själv uppleva Gud och blir inte tvingad in i något trosystem. Det råder en öppenhet för människor som av olika anledning har svårt att finna sig tillrätta i traditionella högmässor och gudstjänster, trots att mässan till det yttre inte nämnvärt avviker från sådana.

Allhelgonamässan följer till stor del Svenska kyrkans gudstjänstordning för Veckomässa med inslag från Söndagsmässan men man utelämnar en del växelläsningar och böner. Gudstjänstordningen får en friare karaktär och förenklas så att icke-kyrkvana lättare kan följa med och förstå vad som sker. I syndabekännelsen tas även människans goda sidor upp, inte enbart synden. Nattvardsfirandet hålls dock mestadels i enlighet med Svenska kyrkans mässordning.⁷⁶⁰

---

⁷⁵⁹ Andersson Wij 2002, 176.

⁷⁶⁰ HRA. Deltagande observation i Allhelgonamässa 21.04.2002. Svenska kyrkans Veckomässa består av följande moment: Psalm, Beredelse, Syndabekännelse och bön om förlåtelse, Förlåtelsen, Tackbön, Offertoriespsalm, ev. Lovsägelse, ev. Helig, Nattvardsbön, Herrens bön, ev. Brödsbrytelsen, Herrens frid, O Guds lamm, Kommunionen, Lovprisningen, Välsignelsen, Slutpsalm, ev. Postludium och Sändningsord. Istället för gudstjänstordningen för Veckomässa kan ordningen för Söndagsmässa användas vid nattvardsfirande, men då utelämnas Trosbekännelsen, Meddelanden och Psalm efter predikan. Se *Den svenska kyrkohandboken*, del I, 1986, 84–89.

Carlsson nedtonar sin prästroll och vill undvika en alltför strikt gudstjänstordning. Det finns frihet att ändra momenten vid behov. I Allhelgonamässan arbetar de medverkande på frivillig basis men prästen och vaktmästaren är anställda. Principen är att inte ha någon inbjuden talare utan predikan och delningar sköts med egna krafter. Man vill undvika att människor utan anknytning till mässan i övrigt skall komma utifrån och tala.⁷⁶¹ Det är viktigt att mässdeltagarnas delaktighet prioriteras och att talaren är införstådd i sammanhanget, något som även Sinnesrogdstjänsterna betonar.

Jag skall i det följande ge ett exempel på en Allhelgonamässa. Den firades söndagen den 24 april 2002.⁷⁶²

Allhelgonamässan inleds med Taizé-sången "Herre hör min bön", som sjungs unisont a cappella. Därefter följer en solosång, mötesledarens välkomstord och läsning ur Johannesevangeliet om kärleken. Efter psalmen "Guds kärlek är som stranden" håller prästen Olle Carlsson en predikan i själavårdande stil med tema om kärlek och tro. Jag uppfattar predikan som Jesus-centrerad, där Jesu lära och liv står i fokus. Samtidigt tar den fasta på recoveryteman, t.ex. hänvisningar till människans svaghet och maktlöshet – något som var och en kan känna igen. Efter predikan följer psalmen "Det finns djup i Herrens godhet". Psalmerna ackompanjeras av en kvinna som spelar flygel.

Sedan övergår programmet till nattvardsdelen med instiftelseord, Fader vår, Herrens frid och O Guds lamm som sjungs a cappella. Deltagarna tar emot måltiden stående framme i kyrkan. En del människor går fram till altarrundeln för att be efter att de tagit emot elementen. Vinet är alkoholfri druvsaft. Efter nattvarden blir det tillfälle till tyst bön och möjlighet till personlig förbön. Denna stund avslutas med textläsning ur Bibeln, meditation och en bön hämtad ur indiansk religiös tradition. Avslutningen består av inbjudan till kyrkkaffe och veckans övriga samlingar, innan Herrens välsignelse och psalmen "Härlig är jorden" avrundar kvällen. Vid utgången finns det möjlighet att ge kollekt för den som så önskar. Kollektens ändamål bestäms gemensamt under mässans gång. Många av de ungefär 150–200 deltagarna i mässan fortsätter gemenskapen runt kaffeborden i kyrkans församlingssal. Deltagarna är för det mesta unga vuxna i åldern 30–45 år, men även äldre personer och några barn ingår bland gudstjänstdeltagarna.

---

⁷⁶¹ HRA. Deltagande observation i Allhelgonamässa 21.04.2002; HRA. Gruppintervju med Olle Carlsson 21.04.2002; Andersson Wij 2002, 178.

⁷⁶² HRA. Deltagande observation i Allhelgonamässa 21.04.2002.

Programmet under den observerade Allhelgonamässan avvek inte nämnvärt från frikyrklig eller Svenska kyrkans tradition. Språket som mötesledaren och Carlsson använde var okomplicerat, innehållet i det som sades relaterades till människors verklighet och vardagliga liv. Hänvisningar till de tolv stegen eller *Stora Boken* förekom inte direkt även om budskapet innehöll recoverytankar, t.ex. tal om maktlöshet. Psalmerna och sångerna var bekanta och predikan hade ett själavårdande budskap. Tolvstegstraditionen mötte en själavårdande kristen förkunnelse där människans problematik aktualiserades. Den indianska bönen var ett möte med en annan religion, ett inslag som kunde tyda på influenser från nyandligt tänkande. Allhelgonamässan är trots detta en ganska traditionell veckomässa. Man har inte tagit avstånd ifrån kyrkliga traditioner. Predikan under den observerade mässan hade sin utgångspunkt i evangelietexten och fokuserade på Jesu liv och lära men den hade samtidigt en anknytning till åhörarnas liv. Man har uppenbarligen lyckats väl med att skapa en känsla av angelägenhet hos deltagarna i mässan.

Allhelgonamässan har trots sin popularitet mött problem, inte minst under de första åren mässan firades. Från Katarina församlings kyrkoråds sida ansågs det att mässan tog för mycket tid av Carlssons tjänst. Man ville hellre prioritera klassiska konserter i Allhelgonakyrkan. Det kom även motstånd från anställda och från Stockholms stift. Att kända kulturpersoner har deltagit i mässan i "kändiskyrkan" har av någon anledning väckt kritik.⁷⁶³ Nya verksamhetsformer har således väckt oro också inom Svenska kyrkan, inte enbart i de baptistförsamlingar där det BD-inspirerade arbetet haft svårigheter. Trots att BD inte direkt har varit engagerad i Allhelgonamässan har dess recovery haft inflytande genom Sinnesrogudstjänsterna. Tanken att sammanföra människor med olika bakgrund, både kyrklig och icke-kyrklig, i församlingarna har gett upphov till problem på flera håll. Härvid har inte Allhelgonamässan varit något undantag.

5.6.3 Shalomgemenskapen

Inom ramen för BD:s recoveryinfluerade arbete kan även BD:s s.k. Shalomgemenskap medräknas. Projektet levde i en ganska vacklande tillvaro redan då det lanserades kring 2002–2003. Gemenskapens

---

⁷⁶³ Andersson-Wij 2002, 184–185; Hedenrud 2003.

verksamhet som pågick 2002–2005 påminde till en del om endagsre-treater.

Planeringen av BD:s Shalomgemenskap blev en process som varade ett par år innan verksamheten kom igång. År 2000 höll BD samlingar där tankar på en pionjärförsamling i Stockholm framfördes. Följande år togs initiativet av Baptistsamfundets Pionjärutskott, som önskade grunda en pionjärkyrka i samarbete med BD. Eva-Karin Holst anställdes 2002 för att grunda Shalomgemenskapen i samråd med Månsus.⁷⁶⁴

Shalomgemenskapens verksamhet grundade sig på BD:s tankar, men Pionjärutskottet betonade samtidigt att gemenskapen skulle anknyta till Baptistsamfundets kristendomstolkning. Gemenskapens ansvariga huvudman var Svenska Baptistsamfundet. Shalomgemenskapen beskrevs av BD, på samma sätt som filialförsamlingarna, vara "ett frö till en annorlunda kyrka där omsorg och relationer går före verksamhet".⁷⁶⁵

Månsus önskade inte vara den drivande kraften bakom Shalomgemenskapen. Han uttryckte en oro över att den kunde uppfattas som fristående från Baptistsamfundet och den kristna identiteten skulle vara för vag. Han delade därmed Pionjärutskottets oro. Månsus önskade därför anknyta Iona-rörelsen till Shalomgemenskapen, men den utvecklades ändå i praktiken som ett separat projekt. Trots sin oro ansåg Månsus att gemenskapen var en möjlighet att samla människor från olika håll, t.ex. tolvstegsrörelsen, new age och sökare som inte hade ett andligt hem: "Vi vill leva mitt bland privatreligiösa, tolvstegsfolk, nyandliga sökare, kristna, agnostiker och besjälade aktivister – allt i en salig röra."⁷⁶⁶ Månsus hade ett ambivalent förhållande till gemenskapen, även om han utåt stöttade projektet som en av BD:s verksamhetsgrenar. Den konflikt som kulminerade inom BD 2003 berodde till stor del på spänningen ifall BD skulle uppvisa en tydlig kristen identitet eller ha en större öppenhet för olika slags andliga

---

⁷⁶⁴ Svenska Baptistsamfundets Årsbok 2001, 19; SBA. MS-protokoll 21–22.09.2001, § 12; Svenska Baptistsamfundets Årsbok 2002, 21; 2003, 20; 2004, 17, 21. Se även avsnitt 5.3.2 angående pionjärprojektets start.

⁷⁶⁵ SBA. PiU-protokoll 26.04.2002, § 5; 14.03.2003, § 3; HRA. Shalomgemenskapens nyhetsbrev oktober 2005.

⁷⁶⁶ Von Oben 2002; HRA. Intervju med Harry Månsus 25.05.2002. Se även Månsus 2003, 141.

strömningar. Shalomgemenskapen kom från början att präglas av den senare inriktningen. Månsus planer på ett Iona-nätverk parallellt med gemenskapens framväxt tyder på att han önskade starta ett liknande projekt där den kristna profileringen skulle vara uttalad.

Inspirationen till Shalomgemenskapens framväxt har till stor del kommit från den judiska rabbinen Michael Lerner. Han har förespråkat att människor i höghastighetssamhället skulle varva ner genom att börja fira sabbat, vila och ge tid för goda relationer en dag i veckan.⁷⁶⁷ Eva-Karin Holst uttalade offentligt att hon personligen behövde detta i sitt eget liv. Här kommer tolvstegsrörelsens princip fram. Verksamheten bör främst beröra en själv, sedan spridas till andra. Holst uttrycker: "När vi inte längre väjer för vår egen maktlöshet och vårt behov av helande så kan hoppet födas på nytt."⁷⁶⁸ Den judiska sabbatstraditionen, tolvstegsrörelsen och den kristna mystikens betoning av stillhet präglade Shalomgemenskapen. Kända kristna svenska profiler med intresse för kristen mystik, bl.a. Ylva Eggehorn och Martin Lönnebo, höll seminarier med Holst under BD:s Höstakademier kring stillhet och sabbatsfirande. De understödde hennes tanke på att utveckla en Shalomgemenskap.⁷⁶⁹

Shalomgemenskapens verksamhet inleddes på samma sätt som BD startade sina filialförsamlingar. Man bildade en grupp av ansvariga som stöttade Eva-Karin Holst. Den kallades för en referensgrupp och bestod av fem personer. De representerade tolvstegsrörelsen, nyandligheten, frikyrkligheten och andligt sökande kretsar. En del kallade sig kristna, andra inte. Sammansättningen av gruppens deltagare följde således BD:s principer. De första aktiviteter som Shalomgemenskapen arrangerade var Shalomgudstjänster och Shalomsöndagar. Harry och Lea Månsus deltog tillsammans med referensgruppen i planeringen av verksamheten, som annonserades från 2002 i BD:s tidning *Von Oben*. Där framkommer det att gemenskapen var en del av BD:s tema "En rimligare värld", som Sven-Gösta Holst hade lanserat. Han stöttade aktivt gemenskapen, vars första evenemang ägde

---

⁷⁶⁷ Holst E-K 2002, 106–108. Se avsnitt 4.4.4.

⁷⁶⁸ HRA. Shalomgudstjänst i Centrumkyrkan, Farsta, SVT 28.04.2002; *Von Oben* 2002; Holst E-K 2002, 105–111; 2005, 237–247.

⁷⁶⁹ HRA. Föredrag av Ylva Eggehorn & Eva-Karin Holst 17.10.2002; HRA. Föredrag av Martin Lönnebo & Eva-Karin Holst 18.10.2002. Både Eggehorn och Lönnebo har även medverkat med artiklar i BD-antologin *En rimligare värld* (2002) där temat handlar om tiden. Se Eggehorn 2002, 25–31 och Lönnebo 2002, 83–100.

rum med en Shalomgudstjänst på Betelseminariet i Bromma. Den firades fredagen den 4 oktober 2002. Kort därefter, den 13 oktober, hölls den första Shalomsöndagen. Den skilde sig från fredagsgudstjänsten såtillvida att den innehöll en måltid. Det förekom även inslag som t.ex. stilla meditation och personliga delningar i både storgrupp och mindre grupper. Sång, bön och tal var däremot moment som ingick i både Shalomgudstjänsterna och Shalomsöndagarna.⁷⁷⁰

Från 2003 tog Shalomgemenskapens verksamhet fart på allvar. Dess aktiviteter var vid denna tidpunkt välplanerade, detta framkommer av gemenskapens elektroniska månatliga nyhetsbrev 2003–2005.⁷⁷¹ Via BD:s nyhetstidningar och de elektroniska nyhetsbrev inbjöd man till Shalomlördagar där Shalomgudstjänsten ingick. Lördagarnas program bestod av introduktion, måltid, smågrupper kring olika teman och avslutningsvis gudstjänst. En Shalomlördag varade från kl. 12–18.⁷⁷²

Lördagen den 01.02.2003 besökte jag en Shalomlördag och observerade hur verksamheten tog sig uttryck i praktiken.⁷⁷³

Jag anländer en vintrig Shalomlördag till Betelseminariet i Bromma. Utanför dörren brinner marschaller, vilket ger ett inbjudande intryck. Vid tröskeln till matsalen, där Shalomlördagen inleds, blir varje deltagare stoppad. En ung man hälsar var och en välkommen och visar på tröskeln in till matsalen. Tröskeln är dekorerad med mossa och kvistar. Invid tröskeln finns en stor skylt. På skylten står det:

'Du står vid en tröskel. Ta en stund och stanna upp. Vad längtar du efter? Vad vill du stiga in i? Några timmars fridlyst tid... En plats där livet inte behöver presteras. En gemenskap där det är ok att tala om livet som det är... Bara du vet hur det är för dig. Lämna det du inte vill ta med i lådan här intill. Det kan vara konkreta saker som klockan, kalendarern, plånboken. Du kan också ta en papperslapp och skriva ner

---

⁷⁷⁰ SBA. PiU-protokoll 26.04.2002, § 5; Von Oben 2002; HRA. Deltagande observation av Shalomsöndag 24.11.2002. Gemenskapens tankar presenterades redan i april 2002 genom en första Shalomgudstjänst i Sveriges Television där Eva-Karin Holst och Månsus medverkade. Gudstjänsten bandades i Centrumkyrkan i Farsta. Tankarna från BD:s tema "En rimligare värld" var framträdande, men även ett recoveryinslag i form av Sinnesrobönen ingick. HRA. Shalomgudstjänst i Centrumkyrkan, Farsta, SVT 28.04.2002.

⁷⁷¹ Se HRA. Brev från Shalomgemenskapen till förf. 2003, 2004, 2005.

⁷⁷² Von Oben 2003.

⁷⁷³ HRA. Deltagande observation av Shalomlördag 01.02.2003.

saker du vill lämna – din "att-göra-lista", bekymmer du vill låta vila en stund...Välkommen över tröskeln.'

Jag slänger mobiltelefonen och klockan i lådan och tar klivet över den dekorerade tröskeln. Deltagarna hjälps åt att duka borden, och en man tar hand om matlagningen i skolans kök. Det doftar gott. Efter att borden är dukade är det dags för en kort samling innan lunchen. Deltagarna sitter i en stor ring, vi är ca ett trettiotal som kommit för att fira Shalomlördag. I cirkelns mitt står ett slags litet altare, ett vackert dekorerat bord. Där står tända ljus och en aromljuslampa som sprider en doft av citrus. De vackra blommorna som också står på bordet bidrar till att det hela är estetiskt tilltalande. Shalomgemenskapens pastor Eva-Karin hälsar alla välkomna. En annan kvinna håller en kort meditation som skall hjälpa alla att "landa" i rummet, att bli fullt närvarande såväl psykiskt som fysiskt. Det påminner om ett slags avslappningsövning. Efter denna introduktion får var och en i cirkeln presentera sig och besvara frågan: "Vad är det viktigaste för mig"? Det påminner om en delningssituation på ett tolvstegsmöte eller i en recoverygrupp. Efter delningsrundan tänds ett sabbatsljus och vi sjunger unisont de två första verserna av psalmen "Härlig är jorden". Därefter är det dags för en enkel bordsbön: "Tack sol, tack jord, tack för maten på vårt bord." Sedan är det dags för sopplunchen och kaffe. Barnen som deltar i Shalomlördagen går därefter iväg tillsammans med en ung flicka för att ha eget program.

Då lunchen är över indelas deltagarna i tre olika grupper. Man får välja mellan att delta i "The Work-gruppen", "Framtidsgruppen" eller "Kroppgruppen". Jag väljer "The Work-gruppen". I 90 minuter får vi bekanta oss med en alternativ terapimetod som kallas för "The Work". Byron Katie uppges ha utvecklat metoden. Metoden är tänkt för att hjälpa människan loss ur någon situation som känns obearbetad i livet. Det handlar om att kunna vända och vrida på sina egna påståenden tills en relevant lösning dyker upp. Under gruppsessionen får man även konkret pröva på metoden, både skriftligt och muntligt. En kvinna anmäler sig som frivillig att ta ett exempel ur sitt liv. Jag anser att hon utsätter sig för en ganska svår situation, där hennes svåra upplevelser väcks till liv. Demonstrationen känns som om jag deltog i ett enskilt terapisaftal – som en tredje part. Jag är ganska kritisk till metoden och ställer en fråga till kvinnan som presenterar "The Work". Hon ser inte ut att uppskatta min fråga.

Efter grupperna följer en halvtimmes paus. Kl. 17.00 samlas alla i Betelseminariets kapell för att fira Shalomgudstjänst. Två rader av stolar i ring omger ett altare med aromljuslampa, blommor, sabbatsljus och en jordglob. Dessutom finns det många små ljus på bordet. Pastor Eva-Karin tänder tre ljus: ett för jorden, ett för barnen i Irak och ett för en

vän. Vi sjunger Iona-sången "Möt mig nu som den jag är" och flera personer läser böner mellan sångverserna. En musikanter ackompanjerar sången på flygel. Därefter får var och en som vill gå fram till altaret och tända ett ljus. Flera går fram och tänder ett. Då altaret lyser av de tända ljusen berättar Eva-Karin sin *lifestory*. Hon berättar om sitt möte med tro och kyrka och konstaterar att hon många gånger fått uppleva hur "prästkragen skaver" i arbetet. Berättelsen är ärlig och oförskönad, och jag associerar berättarstilen till delningar i tolvstegsgrupper. Märkligt nog har jag svårt att finna en parallell till frikyrkans vittnesbörd. Det beror på att berättelsen inte handlar om ett liv som varit svårt innan människan kom till tro och fann Gud, och som efter gudsmötet blev en solskenshistoria. Berättelsen är snarare en skildring av livet som det verkligen ter sig för Eva-Karin. Där svårigheterna trots en kristen bekännelse inte utelämnas utan snarare lyfts fram. Det ger ett intryck av trovärdighet och äkthet.

Vid 18-tiden börjar Shalomlördagen gå mot sitt slut. Vi avslutar gudstjänsten med en sång, "Vi kom inte hit förgäves", som härstammar från den finska Tomasmässan. Sedan står alla upp och fattar varandras händer. Det är dags för Sinnesrobönen som alla ber högt tillsammans. Slutligen sjungs den keltiska välsignelsebönen "Må din väg gå dig till mötes", även den från Iona. Efter gudstjänsten finns det ännu möjlighet till gemenskap och kaffe för den som så önskar.

Shalomlördagen visade sig ha några inslag av recovery. Det var främst Eva-Karin Holst som med sin personliga delning anknöt till tolvstegsrörelsens sätt att ärligt berätta om sitt liv. Delningen och Sinnesrobönen gjorde att gudstjänsten påminde om en recoverygrupp. Shalomgemenskapen kan med anledning av detta sägas vara en av BD:s verksamhetsformer som är recoveryrelaterad utan att direkt utgöra en recoverygrupp. Inslag som anknöt till kristen andlighet var stillhet och sånger ur olika kristna traditioner. Influenser av fenomen som även används alternativ andlighet förekom i form av avslappningsövningen, aromljuslampan och "The Work-gruppen".

Från och med 2004 flyttade Shalomgemenskapen från Bromma till kväkarnas samlingsplats Malmgården vid Hornstull. Verksamheten utökades med en gruppsamling som hölls varannan vecka, "Tisdagsgrupp för fromt knådande". Dess syfte var att "samlas för att dela som i tolvstegsrörelsen och för att fördjupa, diskutera och knåda de frågor som deltagarna finner särskilt brännande".⁷⁷⁴ Gruppen räknade

---

⁷⁷⁴ Existens våren 2004.

med "att en starkare kraft än vi själva står på vår och hela mänsklighetens sida".⁷⁷⁵ Shalomgemenskapen utformade sålunda ett slags recoverygrupp där både delning och tal om den högre makten ingick.

Antalet Shalomgudstjänster reducerades under 2004. De firades om söndagar en gång per månad. Konceptet med gemenskap under en hel dag förändrades. Istället fortsatte Shalomgemenskapens innersta krets, den s.k. Sabbatsgruppen, att mötas i medlemmarnas hem en gång per vecka. Denna grupp existerade redan våren 2003 parallellt med de utåtriktade Shalomlördagarna och bestod av "vanliga svenskar, arbetsnarkomaner, utbrända, arbetslösa, sammanboende, singlar och ensamstående med barn".⁷⁷⁶ I gruppen ingick tolv personer som hade lovat att mötas varje söndag för att fira vilodag. I boken *Konsten att leva* beskriver fem av gruppens medlemmar sina tankar om livet, andligheten och att tillhöra Sabbatsgruppen.⁷⁷⁷ Den inre kärnan av Shalomgemenskapen utvecklades till ett slags komunitet, där det ingick löften och en nära gemenskap. Därmed kom Sabbatsgruppen att utgöra ett ledarskap för gemenskapen med ansvar för både planering och praktiskt genomförande av de offentliga samlingarna.

Hösten 2004 var det meningen att Shalomgemenskapen skulle inleda en serie offentliga s.k. Lära känna Gud-gudstjänster i Bromma. De inställdes på grund av att Eva-Karin Holst blev sjukledig, och verksamheten blev nedlagd i ett års tid. Den 2 oktober 2005 anlände Shalomgemenskapens elektroniska nyhetsbrev med meddelandet om att Svenska Baptistsamfundet och Eva-Karin Holst beslutat att avsluta arbetet.⁷⁷⁸ Orsaken till att Shalomgemenskapen avslutade sin utåtriktade verksamhet uppgavs både från Baptistsamfundets och från Holsts sida vara svårigheten att få gemenskapen att fungera som en församling i BD:s anda. Holst upplevde visserligen att gemenskapen agerade som en församling där både livet och tron kunde förverkligas men att steget fullt ut till församlingsbildande aldrig blev taget. Hon ansåg vidare satsningen vara för tung då projektet inte var anknutet till någon existerande församling som kunde ha utgjort en bas att utgå ifrån. Samfundet och den lilla referensgruppen hade dock bidragit

---

⁷⁷⁵ HRA. Brev från Shalomgemenskapen till förf. 14.03.2004.

⁷⁷⁶ Existens våren 2004; Holst E-K 2005, 238.

⁷⁷⁷ Holst E-K 2005, 237–260.

⁷⁷⁸ Existens hösten 2004; HRA. Brev från Shalomgemenskapen till förf. 02.10.2005.

med mycket stöd, uppgav Holst i en intervju för tidningen *Sändaren*.⁷⁷⁹

Shalomgemenskapen blev en kort episod i BD:s historia. Den blev ett försök att erbjuda ett andligt hem för icke-kyrkvana människor som inte upplevde sig passa in i traditionella församlingar. Om experimentet hade lyckats, hade BD grundat en församling som inte var en baptistförsamling. Detta kan vara en bidragande orsak till att satsningen inte förverkligades. Månsus och Pionjärutskottets oro över att projektet skulle bli andligen flummigt och utan en tydlig baptistisk prägel hade följt gemenskapen från dess grundande. Den fick därför inte tillräckligt med stöd. Shalomgemenskapen leddes likväl av en baptistpastor som var anställd av Baptistsamfundet, något som trots allt borde ha garanterat kopplingen till det baptistiska arvet.

Ur ett kristet recoveryperspektiv kan konstateras att Shalomgemenskapen erbjöd inslag för människor som kom från tolvstegsmiljöer. Hit hör inte minst delningar under Shalomdagar, Shalomgudstjänster och i mindre grupper. Sinnesrobönen ingick i samlingarna, likaså tanken på att försöka fungera självförsörjande. Ett rakt, ärligt och inklusivt språkbruk kännetecknade gemenskapen. Eva-Karin Holst representerade i egenskap av gemenskapens pastor kristen tro. Det kom influenser från både den profana och den kristna recoveryrörelsen.

5.6.4 Retreater och pilgrimsvandringar

BD:s recoveryinfluerade verksamhet utsträcker sig till flera olika slags verksamhetsformer. Inom tolvstegsrörelsen finns ett intresse för kristen mystik. Det grundar sig ofta på viljan att ta tolvstegsprogrammets elfte steg, som innebär att människan önskar fördjupa sin gudskontakt. BD har i sitt möte med tolvstegsrörelsen tagit fasta på detta och har erbjudit sina dialogparter möjlighet till andlig fördjupning genom kristna retreater och pilgrimsvandringar.⁷⁸⁰

---

⁷⁷⁹ Larsson 2004; Sändaren 22.09.2005; Lantz 2005b; Svenska Baptistsamfundets Årsbok 2006.

⁷⁸⁰ Inte endast BD har betonat ett samband mellan tolvstegsprogrammet och kristna andliga övningar. I t.ex. boken *A 12-Step Approach to the Spiritual Exercises of St. Ignatius* av Jim Harbaugh kombineras de tolv stegen och kristen andlig vägledning. Se Harbaugh 1997.

BD:s retreatverksamhet aktualiserades främst via baptistpastorn Leif-Erik Holmqvist, som ledde dialogarbetet *Mystik i Bromma* i Kyrkan vid Brommaplan. Han samordnade ett nätverk av retreatarrangörer, Stillhetens Rum, där BD ingick som medarrangör. Redan 1991 förekom det annonser om retreatar i BD:s nyhetsfoldrar. Dess roll var vid den tiden att förmedla kontakt med olika retreatarrangörer, inte att själv arrangera dem.⁷⁸¹

Retreatverksamheten har i BD:s sammanhang har utgjorts av stilla recoveryhelger- och dagar. De har hållits på retreatgårdar eller i olika församlingar. Delningar i smågrupper enligt tolvstegsprinciper har ingått. Filialförsamlingarna har på många håll inbjudit till dessa retreatar och meditationstillfällen. Också de samarbetsparter som enbart annonserat i BD:s tidningar, Högalid och Maria Magdalena på Södermalm, har ofta marknadsfört retreatar.⁷⁸²

BD:s kristna retreatar har haft en anknytning till recoverytänkande. Enligt Holmqvist har retreatarna haft stor betydelse för människor som deltar i tolvstegsprogrammet. Syftet med retreatarna är att människan skall uppnå självkänedom och andlig mognad. En retreat kan hjälpa henne att inse sin maktlöshet och sitt beroende av Gud eller den högre makten. Vila och stillhet under några retreatdagar främjar tillfrisknandeprocessen. Att dra sig tillbaka i tystnad och fokusera på det inre livet kan av den orsaken relateras till recoverytänkandet.⁷⁸³ Holmqvist tar fasta på tolvstegsprogrammets intresse av stillhet, meditation och längtan efter en gudskontakt. Samtidigt har han poängterat retreatens betydelse för BD:s anställda. Dialogen utåt med olika människor i samhället krävde "ett roder i den kristna erfarenheten".⁷⁸⁴ Recovery i form av stillhet under retreatarna skulle därför inte enbart gälla de människor BD förde dialog med utan även rikta sig till de anställda för deras eget välbefinnande.

Att retreatverksamheten kom med som en del av BD:s arbete var även ett resultat av Månsus kontakt med personer med intresse för retrea-

---

⁷⁸¹ Brommadiologen 1991a; 1991b; 1991c; HRA. Intervju med Marianne Forsén 24.05.2002. Se ovan avsnitt 5.3.4.

⁷⁸² Se t.ex. Dialognytt våren 1998; sommaren 1998; Dialog Stockholm hösten 1998; våren 1999; Jonasson 1999, 212-214; Dialog Stockholm hösten 2000; Dialog Sverige hösten 2001; våren 2002.

⁷⁸³ Holmqvist 1999, 207-211.

⁷⁸⁴ HRA. Intervju med Leif-Erik Holmqvist 08.07.2005.

ter, t.ex. på Skaganäs kursgård i Västergötland där flera kända retreatledare har medverkat. Enligt Marianne Forsén som en tid var projektanställd inom BD, visade retreatverksamheten i BD:s egen regi i början av 2000-talet en neråtgående trend och en del planerade retreats inställdes på grund av för få deltagare. De retreats som hon arrangerade från BD:s sida hade olika samarbetsparter förutom filialförsamlingarna, t.ex. Baptisternas ungdomsförbund och studentprästerna i Stockholm.⁷⁸⁵ De flesta retreats som annonserades via BD förekom emellertid inom ramen för filialförsamlingarnas verksamhet, BD var inte direkt ansvarig för dem. Då Stillhetens Rum-nätverket lades ned 2001 i samband med Holmqvists avgång upphörde dessutom BD:s roll som annonsör för de övriga retreatarrangörerna som ingick i nätverket. Det gällde dock inte filialförsamlingarna. Orsaken var ett minskat intresse, och BD:s ledningsgrupp inväntade därför tillfällen då BD själv kunde stå som retreatarrangör.⁷⁸⁶ Holmqvists roll som samordnare för Stillhetens Rum var svår att ersätta.

Ett uppsving av BD:s fokusering på recovery i form av stillhet uppstod 2003 i samband med att Månsus lanserade temat "Djupare Liv". Pilgrimsvandringarna fick en central plats istället för de tidigare retreaterna. Vandringarna arrangerades direkt av BD och ett litet team av medarbetare som planerade och genomförde dem. De ägde rum i stockholmstrakten och samlade mellan 10 och 30 personer från BD:s kontaktnät. BD hämtade inspiration från Pilgrimscentret i Vadstena, och inbjöd personer därifrån både till vandringar och till konferensdagar, bl.a. pilgrimsprästen Hans-Erik Lindström. Under åren 2003–2005 stod BD som värd för ett par pilgrimsvandringar per år.⁷⁸⁷

Retreat- och pilgrimsvandringsverksamheten ser ut att följa BD:s principer för dialogarbete. Förutom att arrangörerna ofta kommer från olika håll, kommer också deltagarna från olika sammanhang, inklusive tolvstegsrörelsen. Mot den bakgrunden har jag valt att kalla retreaterna och pilgrimsvandringarna med BD som värd eller medarrangör för recoveryinfluerad verksamhet. Betoningen av recovery har dock varierat. Att personer från tolvstegsrörelsen deltar i verksamhe-

---

⁷⁸⁵ Dialognytt sommaren 1998; Brommadiologen 2001; HRA. Intervju med Marianne Forsén 24.05.2002.

⁷⁸⁶ Leena Ridell, tillfälligt anställd 2000–2001 som projektledare och administratör inom BD, hade sammanfattat en rapport som visade att intresset för ett retreatnätverk i BD:s regi var svagt. Se BDA. BD-protokoll 06.09.2000; 20.03.2001, § 5.

⁷⁸⁷ Se t.ex. Existens våren 2004; Djupare Liv hösten 2004; Existens 2005a; 2005b.

ten garanterar inte nödvändigtvis att recovery fokuseras ifall verksamheten för övrigt inte gör det. Retreaterna och pilgrimsvandringarna har inte samlat människor i stora mängder, vilket inte heller tanken bakom aktiviteter som eftersträvar stillhet och andlig fördjupning.

5.7 Konklusion och framtidsperspektiv

BD:s arbete har kännetecknats av mångsidighet och har haft en temporär karaktär. Ett praktiskt tänkande har funnits bakom varje verksamhetsgren eller projekt som BD gått in för. Om arbetet inte har fungerat har det förändrats, avslutats eller fått en undanskymd roll till förmån för något annat. Verksamheten har under den undersökta perioden 1991–2005 mestadels expanderat med nya verksamhetsgrenar fram till en höjdpunkt 2003, varefter Månsus tema "Djupare Liv" inleddes. Det samlade de olika verksamhetsgrenarna och arbetet fick en inriktning på kristen mystik. Månsus har alltid utformat nya dialogteman inom BD, men även Sven-Gösta Holst och Eva-Karin Holst har delvis bidragit till att påverka verksamheten. För makarna Holsts del gäller det delvis starten av recoverygrupper i filialförsamlingarna, temat "En rimligare värld" och inte minst Shalomgemenskapen.

BD:s verksamhet har uppvisat en bredd. Samtidigt har det varit svårt att finna någon enhetlig verksamhetsprincip för BD. Ibland har engagemanget verkat gälla de stora globala frågorna inom politik och miljö, ibland har individens behov stått i fokus. BD har velat verka för en förändring i världen på flera nivåer. Den kristna recoveryn har trots detta varit en bärande idé i arbetet. I Månsus litterära produktion, på BD:s årliga Höstakademier, i filialförsamlingarna och Sinnesrogudstjänsterna samt inom BD som organisation har recoverytänkandet kommit till uttryck. Detta beror inte minst på att Månsus har ansett att tolvstegsprogrammet är ett fungerande redskap för att hjälpa både den enskilda människan och hela världen till en bättre tillvaro. I boken *Livet har en framtid* skriver han: "Det har väl knappast undgått någon läsare att jag själv ser tolvstegsprogrammets insikter och processer som ett paradigms för västerlandets befrielse, från förnekelse, materiellt beroende och ett övermod som kan besegla planetens öde."⁷⁸⁸ Denna linje har i regel hållit, även under de perioder då andra verksamhetsgrenar parallellt uppstått. Tidvis har ändå recove-

---

⁷⁸⁸ Månsus 2001a, 104.

ryarbetet fått en undanskymd position till förmån för andra frågor. Mot slutet av undersökningsperioden minskade recoveryarbetet i praktiken, även om den fortfarande lyftes fram i BD:s och Månsus litteratur.

I Stockholm där den kristna recoveryn infördes i BD:s i filialförsamlingar, blev recoveryn ett projekt som inte blev bestående på församlingsnivå. De kristna recoverygrupperna i församlingarna upphörde eller antog andra former. En viss recoveryanknytning kunde kvarstå, t.ex. delningar, men utan en desto större koppling till tolvstegsprogrammet. Det bestående inslaget av kristen recovery i Stockholm efter 2005 blev Sinnesrogudstjänsterna. De hade vid den tidpunkten dock upphört i filialförsamlingarna och fortsatte främst i Svenska kyrkans församlingar. På andra orter i Sverige har emellertid en del församlingar åstadkommit ett fungerande recoveryarbete med grupper och övrig recoveryrelaterad verksamhet. I sådana församlingar har man tydligt gått in för att arbeta utifrån det kristna recoverytänkandet, ofta med en engagerad pastor i spetsen som har kontakt med tolvstegsrörelsen. BD har fungerat som en inspirationskälla.

År 1999 förde BD:s ledningsgrupp en diskussion kring recoverygruppernas framtid i Stockholm. Det konstaterades: "Idag har vi enbart 'icke-homogena tolvstegsgrupper' på våra filialer - och det minskar i USA."⁷⁸⁹ Ledningsgruppen hyste en oro för att deltagandet i grupperna skulle minska. Det förekommer inte några ytterligare fakta i ledningsgruppens diskussion om varför den fann ett samband mellan grupperna i Stockholm och i USA. Diskussionen innebar mer ett konstaterande av situationen i USA än planer på att åtgärda sammansättningen i de svenska grupperna. Det hade knappast funnits något underlag för att starta homogena grupper, t.ex. för kyrkligt aktiva arbetsnarkomaner, eftersom arbetet var småskaligt och i övrigt drabbat av svårigheter. I praktiken skulle inte heller brobyggartanken fungera i strikt homogena grupper. Utgångspunkten för BD:s typ av recovery har varit en heterogen sammansättning av gruppdeltagarna.

I Pascale Stenbergs uppsats från 2000 förekommer en diskussion om recoveryns situation och framtidsutsikter i Stockholm. Hon skrev att det fanns en risk för att den kristna recoveryn i BD:s filialförsamlingar kunde tänkas dö ut i framtiden. Orsaken därtill, även om hon då an-

---

⁷⁸⁹ BDA. BD-protokoll 25.03.1999.

såg att risken var liten, var i så fall att församlingarna skulle använda recoveryn enbart som en metod för att värva nya medlemmar. Som ett alternativt hot såg Stenberg att församlingarna skulle använda recoverykonceptet som en ny verksamhetsform men utan anknytning till tolvstegsprogrammet.⁷⁹⁰ Stenbergs hotbilder till en del att besannas, men orsakerna till recoveryns avveckling i filialförsamlingarna har varit flera. Antagandet att de ursprungliga recoverygrupperna i församlingarna skulle få nytt innehåll visade sig ändå riktigt. Verksamhet i smågrupper av olika typ i enlighet med BD:s dialogtankar fortsatte i någon form. Recoveryanknytningen i dessa grupper blev dock minimal. De ursprungliga Steg-in-i-livet-grupperna och grupper med recoveryteman upphörde. Gruppledare från både tolvstegsrörelsen och BD:s håll lämnade verksamheten på grund av personliga besvikelser, församlingarnas inre stridigheter och kritik. Det är osannolikt att den kristna recoveryn i framtiden skulle kunna upplivas i de f.d. filialförsamlingarna. I så fall bör församlingarnas ledarskap med de anställda i spetsen medvetet gå in för att starta ett recoveryarbete på ett sätt som man gjort i församlingar där recoveryn har bestått. Då blir recoveryn en viktig del av församlingarnas arbete och kan till och med influera den övriga verksamheten. Ett bestående recoveryarbete förutsätter, mot bakgrunden av forskningsresultaten ovan, att initiativet kommer från församlingen och inte utifrån.

Kennerberg betonar vikten av det s.k. bärarlagets roll i församlingarna för att ett bestående dialogarbete enligt BD:s modell i framtiden kunde förverkligas. Han efterlyser krismedvetande och öppenhet för nya idéer i församlingarna. Församlingsmedlemmarna bör förstå att de behöver recovery för egen del, inte enbart erbjuda den åt andra. Samtidigt önskar han att BD kunde förtydliga sina idéer om hur ett förnyelsearbete kunde förverkligas.⁷⁹¹ Mot bakgrunden av de resultat föreliggande avhandling har kommit till finns det skillnader att notera i förhållande till Kennerbergs slutsatser. Filialförsamlingarnas svårigheter att anta BD:s nya idéer berodde inte enbart på deras oförmåga till självinsikt och nytänkande. Som Kennerberg antyder har BD ett ansvar att korrigera sitt arbetssätt. Detta bör betonas med tanke på att BD i hög grad skapade problem i filialförsamlingarna. Man utgick ofta från att församlingarna inte hade någon kapacitet att genomföra ett eget förnyelsearbete och såg ofta medlemmarnas kritik som en

---

⁷⁹⁰ BDA. Stenberg 2000, 57-59.

⁷⁹¹ BDA. Kennerberg 2001, 57.

ovilja till förändring. I framtiden kunde ett annat förhållningssätt skapa ett större förtroende, i det fall att församlingarna begär om assistans av BD i sin strävan att nå icke-kyrkvana personer och så arbeta för församlingsförnyelse.

Howard Clinebell och företrädare för alternativa tolvstegsprogram har påpekat att AA borde ta tillvara positiva aspekter i tillfrisknandeprocessen, inte enbart fokusera det problematiska och negativa.⁷⁹² Dessa tankar kunde vara riktgivande även för BD med tanke på att ett bestående och för filialförsamlingarna angeläget recoveryarbete i framtiden skulle lyckas. De resurser församlingarna har, även om de är ringa, bör tas tillvara så att hela församlingen görs delaktig i recoveryarbetet. Samarbetet med hela församlingen borde prioriteras, inte enbart med några särskilda dialogansvariga. Det är knappast troligt att implementera ett nytänkande hos samtliga församlingsmedlemmar men att arbeta långsiktigt, målmedvetet och satsa enbart på recovery, inte en mångfald av idéer, kunde skapa förutsättningar för en bestående och mindre konfliktfri recoveryverksamhet.

Den kristna recoveryrörelsen i USA har på 2000-talet i motsats till den svenska fortsatt expandera i en snabb takt. Miller har konstaterat att den växande recoveryrörelsen innebär en märklig paradox: "Det är ingen som vill gå med." Eftersom recoveryn betonar tillfrisknande bör människan erkänna att hon har problem eller ett destruktivt beroende av något slag.⁷⁹³ Ur en annan amerikansk synvinkel ser George G. Hunter III, som forskat i smågruppverksamhet inom kyrkorna, att recoveryn både i en kristen och profan kontext har kommit för att stanna och att det innebär en tillväxt på flera plan. Hunter ser samtidigt på recoveryn ur ett missiologiskt perspektiv:

I suggest that the 12 Step recovery group movement will one day be regarded as 'The Underground Revival' of the 1990s and the early-twenty-first century. As I observe churches and interview first-generation believers, far more are expecting the saving grace of God

---

⁷⁹² Clinebells tankar och alternativa tolvstegsprogram undersöks ovan i avsnitt 3.4.

⁷⁹³ Jfr BDA. Stenberg 2000, 59; Miller 2004, 18; Olivestam & Eriksson & Lindholm 2002, 360.

through the 12 Step movement than through any other single type of outreach.⁷⁹⁴

Jämfört med det småskaliga recoveryarbete BD och andra idkat i Sverige är den kristna recoveryrörelsen i USA stor och utbredd.⁷⁹⁵ Hunters slutsatser om att rörelsen har utvecklats till något av en väckelserörelse, där människor i både profana och kristna recoverygrupper upplever sig finna Gud, är i relation till den svenska recoveryrörelsen trovärdiga. Inte ens den profana recoveryrörelsen berör en stor del av den svenska befolkningen även om AA och andra profana tolvstegsgrupper har ökat i Sverige. Dessa grupper samlar personer med specifika beteendemässiga eller kemiska beroenden.⁷⁹⁶ Det saknas recoverygrupper som är öppna för alla oavsett om deltagarna har något beroende, önskar fördjupa sin självinsikt eller uttrycka en längtan efter gemenskap och andlighet. Inte heller har en betydande del av Sveriges församlingar ett kristet recoveryarbete.

Den främsta utmaningen för BD:s filialförsamlingar i sin strävan att idka ett fruktbarande recoveryarbete har varit att sänka tröskeln för att människor skall våga delta i frikyrklig verksamhet. Den kristna recoveryn som framförts av BD har därmed haft betydligt mindre missiologiska avsikter jämfört med den amerikanska.⁷⁹⁷ Recoveryverksamheten har inte heller lett till någon ny folk- eller väckelserörelse. I själva verket har det ingått i gruppernas regler att respektera varje deltagares uppfattning om den högre makten, inte förutsätta att deltagarna är beredda att acceptera någon kristen dogmatisk gudsbild för att få delta i grupperna. BD:s försök att bedriva kristen recovery i dialog med personer från den profana recoveryrörelsen gör samtidigt att recoveryn i högre grad än i USA har riktat sig till icke-kyrkvana med vaga kunskaper i kristen tro. I svensk kontext ter det sig därför logiskt att inte förutsätta dogmatiska ställningstaganden av deltagarna. En grundläggande fråga är om den kristna recoveryns mål skall mätas i att producera nya, aktivt kristna församlingsmedlemmar eller hjälpa enskilda människor med sin livsproblematik. Missionerande

---

⁷⁹⁴ Hunter 1996, 112. Hunter anser även att den keltiska andligheten kunde användas i ett missionerande syfte för att återinföra kristendomen till västerlandet. Se Hunter 2000.

⁷⁹⁵ Jfr ovan avsnitt 3.2.

⁷⁹⁶ Se ovan avsnitt 2.2.5.

⁷⁹⁷ Se ovan t.ex. avsnitt 3.3.1 och 3.3.2.

målsättningar sammanfaller inte nödvändigtvis med diakonala och själavårdande mål.

I Sverige som helhet har det kristna recoveryarbetet med anknytning till BD haft en viss betydelse för enskilda människor. Församlingarnas recoveryverksamhet har lett till att människor har fått uppleva tillfriskande. Det gäller både församlingar där recoveryarbetet har blivit bestående och filialförsamlingarna i Stockholm där recoveryarbetet har lagts ned. Inför framtiden torde möjligheterna för kristen recoveryverksamhet inom den svenska folkkyrkan vara mera gynnsam än i frikyrkorna. Tröskeln är lägre i Svenska kyrkan jämfört med t.ex. baptistförsamlingar. Om det kristna recoveryarbetet i form av grupper kommer att spridas i Sverige är svårt att förutse. Det skulle kräva en medveten satsning från kyrkor och samfund på liknande sätt som VuxenDialog-arbetet, vilket stötts från både kyrkligt och frikyrkligt håll. VuxenDialog-grupperna har även i viss mån fyllt människors behov av nära gemenskap med förtroliga samtal om livet. Marknaden gällande smågruppverksamhet i kristen regi är således delvis mättad vilket ytterligare kan försvåra framväxten av recoverygrupper. Den recoveryrelaterade verksamheten i form av Sinnesrogudstjänster har dock tillsvidare kommit för att stanna och fortsätta i framtiden, inte minst inom Svenska kyrkan. Det samma gäller den populära Allhelgonamässan i Allhelgonakyrkan. I det avseendet har BD lyckats införa det kristna recoverytänkandet i lokalförsamlingar på olika håll i Sverige.

5.8 Sammanfattning

Brommadiologen har till stor del lanserat begreppet "recovery" i Sverige. Enligt BD är recovery ett möte mellan tolvstegsrörelsen och kristen själavård. I praktiken innebär det att människor från kristna församlingar, sökare och personer från tolvstegsrörelsen möts i kristna recoverygrupper. Månsus har uttryckt att tolvstegsprogrammet högre makt är identisk med Jesus Kristus. BD:s organisation och verksamhet är även präglad av tolvstegstänkande. I avhandlingen ses därför BD som en kristen recoveryorganisation. Månsus har varit mån om att behålla en tydlig kristen identitet för BD men de människor man erbjudit recovery för har inte behövt kalla sig kristna. Jämfört med de amerikanska kristna recoveryorganisationerna *Christian Recovery International* och *Overcomers Outreach* har BD intagit en mera återhållsam linje när det gäller att fastställa den högre makten i sitt recoveryarbete. Den kristna recoveryn har varit en bärande idé för BD

under hela den undersökta verksamhetsperioden 1991–2005. Recoveryn har tidvis varit mera i förgrunden, tidvis fått en mera undanskymd plats bland de övriga verksamhetsgrenarna.

Brommadiologen blev tack vare Harry Månsus kontakt med Minnesota-modellens behandlingshem en av de första företrädarna för kristen recovery i Sverige. Från 1991 inbjöd BD och dess medarrangörer till s.k. Nätverksträffar för personer från behandlingsmiljö, socialvården, sjukvården samt anställda inom kyrkor och samfund. Dessa träffar kom senare att integreras i BD:s årliga Höstakademier. Talarna i dessa Nätverksträffar har ofta varit anställda inom missbrukarvården med en betoning på den s.k. Minnesota-modellen, som förespråkar tolvstegsprogrammet. Nätverksträffarnas syfte har bl.a. varit att skapa ett intresse för recovery och att värva etiska rådgivare till behandlingshem.

I de fem undersökta s.k. filialförsamlingarna i Stockholm, som inledde verksamheten 1994–1998 och var anknutna till BD:s nätverk Dialog Stockholm, startades kristna recoverygrupper. De påminner delvis om de amerikanska kristna recoverygrupperna inom *Overcomers Outreach* som betonar ett brobygge mellan olika människor. Grupperna i Stockholm hade dock en betydligt mera uttalad öppenhet för icke-kyrkvana människor än OO. Av filialförsamlingarna hade Träffpunkten i Kungsholms Baptistkyrka och Andrum Söder i Salemskyrkan på Södermalm det tydligast profilerade kristna recoveryarbetet. EnskeDialogen, som 2001 fusionerades med Andrum Söder och därefter kallades Dialog Söder, betonade likaså främst recovery i sin verksamhet. Dialog Norrmalm i Norrmalmskyrkan var mera inriktad på dialog med nyandligheten men även recovery ingick i någon mån. Mötesplats Bromma i Kyrkan vid Brommaplan betonade främst frågor i anslutning till kristen mystik, det förekom dock recoveryinfluerad verksamhet. De tre undersökta samarbetsförsamlingarna inom Svenska kyrkan i Stockholm, Allhelgonakyrkan, S:ta Maria Magdalena församling och Högalids församling, har i regel endast annonserat i BD:s nyhetstidningar och hör inte till BD:s egentliga filialförsamlingar. Likväl har Maria Magdalena och Allhelgona haft recoveryinspirerad verksamhet.

Gruppdeltagarna i filialförsamlingarnas recoverygrupper kom bl.a. från tolvstegsrörelsen, kristna församlingar och nyandligt håll. Gruppmötena och innehållet i dem påminde om de kristna amerikanska recoverygrupperna men var anpassade enligt behoven och

människorna i det svenska samhället. Det innebär att filialförsamlingarnas grupper har haft en mindre utpräglad kristen framtoning än de amerikanska grupperna och att deltagarna inte i första hand varit kyrkvana församlingsmedlemmar. Valet av gruppmaterial har styrts på basen av gruppdeltagarnas bakgrund. Till exempel de recoveryguider av bibelstudiekaraktär som Juanita och Dale Ryan har framställt, lämpade sig inte för svenska förhållanden. Recoverygruppernas ledare blev tvungna att finna andra lösningar. Av det amerikanska gruppmaterial användes främst Keith Millers bok *Steg in i livet*. Denna bok är mera problemfokuserad än bibelcentrerad. När det gäller filialförsamlingarnas recoverygruppleddare har en representant från tolvstegsrörelsen tillsammans med en aktivt kristen lett gruppen. Ledarna har deltagit på samma villkor som de övriga deltagarna, ledarrollen har varit nedtonad.

De undersökta recoverygrupperna i BD:s filialförsamlingar i Stockholm har präglats av flera problem. Gruppleddarna har upplevt att församlingsmedlemmarnas engagemang har varit svalt. Också gruppdeltagare från tolvstegsrörelsen blev besvikna på att personer som deltog från församlingarnas sida inte berättade om sin kristna tro. Det har förekommit kulturkrockar mellan en frikyrklig kultur och andra subkulturer. Både ledare och deltagare har uttryckt sin besvikelse, och grupperna har efter hand avslutat sin verksamhet. Orsakerna till att recoveryarbetet upphörde är likväl flera än vad gruppleddarna har uppgett. Konflikter inom församlingarna där de nya verksamhetsidéerna blev ifrågasatta, problem med ekonomi och BD:s styrning av dialogarbetet gjorde att recoveryverksamheten avslutades. Recoveryarbetet visade sig vara alltför beroende av BD:s anställda. Efter att de lämnade verksamheten upphörde den så gott som helt och enbart rester av recovery blev kvar i församlingarnas dialogarbete. Det fanns inte tillräcklig kapacitet för att fortsätta recoveryarbetet. Recoveryn överlevde inte på församlingsnivå, även om enskilda människor upplevde sig få hjälp med sin livsproblematik. På andra håll i Sverige, t.ex. i Arbrå, Sundsvall och Gävle, har den kristna recoveryn bättre lyckats slå rot i både baptist- och Svenska kyrkans församlingar. Sådana församlingar leds i regel av en pastor eller präst som har tolvstegsinsikter. De har kunnat anknyta människor från den profana recoveryrörelsen till arbetet. Initiativet till recoveryverksamheten har i dessa fall kommit från församlingen, inte från BD. BD har istället fungerat som en inspiratör, inte som en aktiv samarbetspart.

I anknytning till BD har också recoveryinfluerat arbete uppstått på olika håll i Stockholm. Sinnesrogudstjänster, Allhelgonamässan, Shalomgemenskapen och retreatter samt pilgrimsvandringar är exempel på recoveryrelaterat arbete där BD i högre eller lägre grad varit involverad. Av de omnämnda gudstjänsterna har Sinnesrogudstjänsterna den tydligaste prägeln av recoverytänkande. De startades 1992 på Månsus initiativ och har blivit populära i olika församlingar både i Stockholm och på annat håll i Sverige. I de undersökta filialförsamlingarna upphörde ändå Sinnesrogudstjänsterna i och med utgången av 2005 då BD avslutade sitt nätverk Djupare Liv Stockholm-Roslagen. I praktiken avslutades samtidigt samarbetet med filialförsamlingarna. Av Sinnesrogudstjänsterna i Stockholm har de flesta firats i Svenska kyrkans församlingar.

BD:s Shalomgemenskap, retreatter och pilgrimsvandringar har även innehållit en del recoveryrelaterade tankar. Shalomgemenskapen som under åren 2002–2005 leddes av baptistpastorn Eva-Karin Holst hade bl.a. verksamhet i mindre grupper och firade Shalomgudstjänster i recoveryanda.

Aktiviteter med anknytning till kristen mystik kan relateras till AA:s elfte steg där stillhet och meditation rekommenderas för att människor skall få en medveten kontakt med Gud. Inslagen av recovery har dock varit varierande i BD:s retreatter och pilgrimsvandringar.

Enligt amerikansk forskning innebär framtiden för den kristna recoveryrörelsen i USA fortsatt tillväxt. Rörelsen berör allt flera människor genom de kristna församlingarnas recoverygrupper. I Sverige har rörelsen inte varit inflytelserik, arbetet har varit småskaligt och begränsat till enskilda församlingar. I BD:s filialförsamlingar i Stockholm är det inte troligt att recoveryverksamheten skulle återupplivas. Recoveryarbetet har nästan upphört eller antagit andra former. Ett upplivande av den kristna recoveryverksamheten i de f.d. filialförsamlingarna skulle förutsätta att de med sina anställda i spetsen enhälligt gick in för att satsa på ett sådant arbete. Hela församlingen borde göras delaktig i arbetet, inte enbart en grupp dialogansvariga. Kontakt med medlemmar i profana tolvstegsgrupper är en annan förutsättning för att arbetet skall bestå. För att den kristna recoveryrörelsen skulle bli synlig i Sverige krävs en medveten satsning på recoveryarbete från Svenska kyrkans och frikyrkornas håll, såsom man gjort med VuxenDialog-arbetet. Den recoveryinfluerade verksamhe-

ten i form av Sinnesrogudstjänster och Allhelgonamässan ser däremot ut att fortsätta.

6 Sammanfattande diskussion

Brommadiologen (BD) är en kristen recoveryorganisation som från år 1991 har vuxit fram som ett projekt inom Svenska Baptistsamfundet (SB). I avhandlingen har jag studerat BD:s kristna recovery utifrån ett historiskt-genetiskt perspektiv. Det innebär att jag har förankrat dess recovery i den kristna recoveryns rötter, som finns i den kristna Oxfordgrupprörelsen och den profana rörelsen Anonyma Alkoholister (AA) samt i den internationella kristna recoveryrörelsen. Dessa rörelserns idéer och praxis har influerat BD. Mitt forskningsmaterial har bestått av dels tidigare forskning gällande den kristna recoveryns rötter, dels av eget insamlat material om den kristna recoveryrörelsen och BD. Avhandlingens huvuduppgift att undersöka BD och dess kristna recovery har inte tidigare varit föremål för forskning. Det har därför varit en angelägen uppgift att undersöka området i en vetenskaplig kontext.

I mitt studium av den kristna recoveryns rötter har jag funnit att AA:s tolvstegsprogram från 1930-talet utgör grunden till recoveryrörelsen, *Recovery Movement*. Programmets centrala idéer härstammar i en modifierad form ur Oxfordgrupprörelsens handlingsprogram för kristen livsföring. Recoveryrörelsen har vuxit fram i USA och därifrån utbredd sig internationellt. Rörelsen innefattar alla slags tolvstegsprogram för tillfrisknande från kemiska och beteendemässiga beroenden. Jag har på basen av detta resultat avgränsat det allmänna ordet *recovery* till att avse frågor om tillfrisknande i anslutning till tolvstegsmetoden. Den kristna recoveryrörelsen har övertagit tolvstegsprogrammet, men har tolkat det i relation till kristen tro. Detta har jag exemplifierat genom att undersöka tre inflytelserika amerikanska företrädare för kristen recovery, organisationerna *Overcomers Outreach* och *Christian Recovery International* samt Keith Miller och hans program "De tolv stegen i Anonyma Syndares tappning".

Ett väsentligt resultat i den genetiska uppföljningen av den kristna recoveryns ursprung är betydelsen av Oxfordgrupprörelsens begrepp *sharing*, i svensk recoverykontext kallad *delning*. Den präglar tolvstegsprogrammet innehåll och utgör både den profana och kristna recoveryns hörnsten. *Sharing* innebär att man delger andra människor

sin personliga livsberättelse på ett sätt där inga obekväma sanningar utelämnas. Detta äger oftast rum i mindre recoverygrupper som fungerar på självhjälpsbasis. Syftet är tvåfaldigt, dels att uppmuntra andra till en likadan ärlighet, dels att själv få hjälp av andra gruppdeltagare genom att lyssna till deras berättelser. *Sharing* tyder på att tillfrisknandet bör ske i gemenskap med andra som har liknande behov. Tolvstegsprogrammet steg grundar sig sålunda på *sharing*, stegens vi-form visar på detta. Via programmet uppnås en självinsikt om den egna begränsningen att själv lösa sina problem. En inventering av jaget i andras närvaro avser kunna behålla beroendet under kontroll så att ett skadligt beteende inte fortgår. I tolvstegsprogrammet ses Gud, en högre makt, bistå människan i kampen mot missbruket. Poängen är att hon inser sitt behov av kontakt med någon utanför sig själv för att erhålla hjälp. *Sharing* innebär därmed också att dela andlig gemenskap. AA har lånat av Oxfordgrupprörelsen en ytterst betydande verksamhetsidé, vars återverkningar syns i recoverygrupper världen över.

Ett annat betydande resultat gällande den kristna recoveryrörelsens bakgrund är AA:s roll som upphov till den praxis man övertagit inom kristen recovery. AA:s tolv steg utgör det vårdprogram där individens problem ställs i centrum, de tolv traditionerna är däremot riktlinjer för hur grupperna fungerar och hur AA förhåller sig till omvärlden. Bland annat iakttagande av anonymitet, ekonomisk självförsörjning och ett roterande, demokratiskt ledarskap är centrala principer inom AA-grupperna. Icke-professionalism, en stark organisering och anonymitet i förhållande till media betonas för rörelsen som helhet. Traditionerna avviker från Oxfordgrupprörelsens sätt att fungera, de utgör istället ett unikt och direkt arv till den kristna recoveryrörelsen.

För den kristna recoveryrörelsens del påvisar undersökningen att Oxfordgrupprörelsens och AA:s centrala idéer och praxis konsolideras inom denna. Det innebär bl.a. att Gud, som för AA är en högre makt och tolkas fritt av var och en, enligt kristen recovery ses som Jesus Kristus. Företrädare för kristen recovery relaterar de tolv stegen till Bibeln och människans frälsning. De har en kristendomssyn som kan härröras till Oxfordgrupprörelsens idéer. En betoning av individens egna gudsupplevelser och gärningar ses som väsentliga i kristenlivet. Företrädarna övertar således grupprörelsens legalistiskt präglade tro som en del av den kristna recoveryrörelsens verksamhetsidéer.

Utöver Oxfordgrupprörelsen och AA har kristen recovery lånat idéer från den profana recoveryrörelsen. En grundläggande idé är synen på beroenden. Tolvstegsprogrammet appliceras på såväl kemiska missbruk som beteendemässiga beroenden, inte enbart alkoholism. I praktiken kan personer med olika beroenden, t.ex. spelberoende, drogmissbruk eller arbetsnarkomani, mötas i en kristen recoverygrupp, den har en heterogen sammansättning. Det finns även homogena kristna grupper där alla delar samma problem. En annan idé som den kristna recoveryrörelsen lånat från den profana är organisationsmodellen. Olika recoveryföreträdare, i regel organisationer där grundaren leder det operativa arbetet och utformar verksamhetsidéerna, ingår som medlemmar i olika nätverk.

Min huvudfråga i avhandlingen har varit att undersöka Brommadiologen och dess kristna recovery under perioden 1991–2005. BD är medlem i den internationella nätverksorganisationen *Christian Recovery International*. BD har trots detta *inte* marknadsfört sig som en kristen recoveryorganisation men tolkar den högre makten i tolvstegsprogrammet som Jesus Kristus. Recoveryn har funnits med på BD:s handlingsprogram under hela den undersökta tidsperioden och har influerat de övriga verksamhetsgrenarna. Vidare är BD en del av Svenska Baptistsamfundet. På dessa grunder har jag definierat den som en kristen recoveryorganisation. BD:s kristna recovery är likväl avvikande i jämförelse med de undersökta amerikanska företrädarnas, den är inte ett typiskt exempel på den kristna recoveryrörelsen. BD:s recovery har ändå likheter med den kristna recovery som utövas internationellt, även om olikheterna är mera framträdande.

BD:s kristna recoverymodell bör sättas i relation till organisationen som helhet. Jag har därför studerat BD:s uppkomst, organisation, centrala idéer och verksamhet. Förståelsen av BD:s recovery i teori och praxis har relaterats till dessa. En ytterst väsentlig faktor för BD och dess recovery är teologen, baptistpastorn och författaren Harry Månsus. Han har grundat BD och utformat dess idéer. Han har även lett det operativa arbetet under den undersökta verksamhetsperioden, med ett undantag på tre år då Sven-Gösta Holst var verksamhetsledare.

BD:s kristna recovery har fått sin särpräglade utformning som ett resultat av Harry Månsus teologiska tyngdpunktsområden och möte med tolvstegsrörelsen. Genom sitt arbete som etisk rådgivare på ett av Minnesota-modellens behandlingshem, vars vårdmetoder grundar

sig på tolvstegsprogrammet, inledde BD ett möte med representanter för tolvstegstänkande. I och med detta blev den kristna recoveryrörelsen synliggjord i Sverige. Den utvidgade synen på kristen recovery som BD står för grundar sig tillika på andra faktorer som Månsus har fört fram, de kommer till uttryck i BD:s andra verksamhetsgrenar. De innebär att BD har fört dialog med olika kyrkor och samfund, nyandlighet, miljö- och solidaritetsrörelser samt med representanter för friskvård. I dessa dialogmöten framträder Månsus idéer om recovery. BD:s recovery innebär inte enbart ett tillfrisknande för enskilda *individer* utan avser även *församlingar, samhället* och *miljön*. Recovery innefattar på detta sätt hela skapelsens helande och upprättelse. Denna tanke finner sin grund i Månsus betoning av skapelseteologi. Individen som Guds avbild är centralt i detta tänkande, hon är en del av skapelsen. Trots detta får inte den övriga skapelsen negligeras. Människans ansvar för miljön och förverkligande av social rättvisa är en del av det helhetstänkande Månsus framför. Det är en modell för hela skapelsens recovery. Hans recoverysyn är inte kristocentrisk i första hand, Gud som skapare och alltings upprätthållare betonas främst. Kristus är likafullt den högre makten, den person i treenigheten som vänder sitt ansikte till människan. Månsus betoning av evangelisation och väckelsefrågor framträder parallellt med hans skapelseteologiska perspektiv.

De platser där BD:s recovery skall förverkligas är kristna församlingar. De bör integrera recovery i sin verksamhet, dels för att skapa andliga mötesplatser för tillfrisknande människor, dels för att själva tillfriskna från en stagnerad verksamhet och vitaliseras så att de kan fungera som andliga centra. Genom dessa recoveryförsamlingars stöd bereds människor möjlighet att engagera sig för eget tillfrisknande, sina medmänniskor och den övriga skapelsen.

Tanken på församlingar som centra för kristen recovery är inte helt ny inom den kristna recoveryrörelsen. Inom organisationen *Christian Recovery International* poängterar dess grundare Dale Ryan att församlingar som idkar kristen recovery borde låta den influera hela verksamheten. Organisationen *Overcomers Outreach*, som grundats av Bob Bartosch, betonar å sin sida vikten av att den kristna recoverygruppen utgör ett brobyggande möte mellan aktivt kristna församlingsmedlemmar och sökare. BD:s recoverymodell är i yttre mening ett slags kombination av dessa modeller samtidigt som Månsus skapelseteologi tillför BD:s recovery unika aspekter. De undersökta företrädarna för den kristna recoveryrörelsen saknar hans helhetsperspektiv. Sam-

tidigt finns det tolvstegsbaserade alternativa och religiösa stegprogram utanför den kristna recoveryrörelsen som påminner om BD:s recovery. I dem ingår tankar om social rättvisa.

Månsus poängterar med utgångspunkt i sin skapelseteologi att BD:s recovery är öppen för alla slags människor. BD olika verksamhetsgrenar baserar sig på *dialog* med personer som företräder profan recovery, nyandlighet, solidaritetsrörelser, friskvård och kristen tro. Dialogen är ett *möte* mellan dessa olika företrädare i recoverygrupperna. BD poängterar att mötet innebär att tolvstegsrörelsen och kristen själavård möts i grupperna. Dessa traditioner får på det sättet berika varandra med sina erfarenheter. I praktiken möts kristna församlingsmedlemmar, sökare och personer från tolvstegsrörelsen som delar sina erfarenheter i kristna recoverygrupper. Möten kan även ske i form av samtal om recovery under BD:s konferenser. Tanken på att recovery är öppen för alla ingår även i den världsvida profana och kristna recoveryrörelsen. De tolv stegen kan anpassas för vilket slag av missbruk som helst, i kristen kontext behöver människans behov inte ens relateras till ett specifikt beroende. En önskan om andlig tillväxt kan utgöra grunden för deltagande i en kristen tolvstegsgemenskap.

Månsus är följaktligen en betydande orsak till BD:s utvidgade kristna recoverysyn. Emellertid har inte en sådan mångfacetterad recovery till fullo genomförts i de baptistförsamlingar som BD har samarbetat med, de s.k. filialförsamlingarna. Recoveryverksamheten inom dessa församlingar har likt den internationella kristna recoveryrörelsen fokuserat individens recovery. Resultatet av undersökningen tyder på att recoveryn inte influerade församlingarnas övriga verksamhet, snarare blev den en separat del av denna. Det är inte heller något unikt inom den kristna recoveryrörelsen. Det finns församlingar i USA som idkar recovery som en skild del i sin verksamhet, den påverkar inte det övriga arbetet. Det tyder på att BD:s teori och praxis gällande recovery inte sammanfaller. BD har inte förverkligat hela skapelsens recovery utan har endast nått enskilda människor. Jag återkommer nedan till denna fråga.

I avhandlingen har fem filialförsamlingars recoveryarbete i Stockholm studerats för att påvisa hur BD:s recovery tar sig uttryck i praxis. Församlingarna tillhör Svenska Baptistsamfundet. Därtill har tre stockholmsförsamlingar inom Svenska Kyrkan lyfts fram. De har till

en del influerats av BD:s recovery och fört den vidare, i synnerhet genom recoveryinfluerade gudstjänster.

Recoveryarbetet i de undersökta filialförsamlingarna har i enlighet med BD:s recoverysyn inte haft en förkunnande karaktär, på grupp-nivå har man *inte* slagit fast att den högre makten är Jesus Kristus. Till skillnad från de amerikanska kristna recoveryföreträdarna har BD inte heller framfört en uttalad väckelsekristen profil i det praktiska arbetet, man har t.ex. tagit avstånd från gruppmaterial som förutsätter god kännedom om kristen tro. Den delvis moralistiska och legalistiska hållningen samt betoningen på bibelstudier i det amerikanska kristna recoveryarbetet har likaså uteblivit i filialförsamlingarnas recoveryarbete. Ingen av BD:s dialogparter har påtvingas några krav att omfatta en kristen trosuppfattning. Detta har möjliggjort en god kontakt med sökare och medlemmar från tolvstegsrörelsen. Församlingarna fick kontakt med icke-kyrkvana personer, t.ex. nyandliga sökare och medlemmar i profana tolvstegsgrupper. Månsus och andra som engagerade sig i BD bistod församlingarna genom att skapa kontakt med människor utanför dem. Vidare förutsattes i recoverygrupperna att en av ledarna representerade tolvstegsrörelsen genom att han eller hon skulle delta i någon profan recoverygrupp. Man visade sålunda en öppenhet i enlighet med den recoverysyn BD framhöll. Recoverygruppernas andra ledare skulle representera den filialförsamling där gruppen samlades. Mötet mellan tolvstegsrörelsen och församlingsmedlemmarna blev därför verklighet. Influenserna från den brobyggande kristna recoverymodellen kom till synes. Detta gäller även det övriga recoveryinfluerade arbete som BD tagit initiativ till. Sinnesro-gudstjänster har sedan 1992 arrangerats på olika håll för att personer ur tolvstegsgemenskaperna skall finna andliga hem. BD:s kristna retreat och pilgrimsvandringar har influerats av tolvstegsrörelsen. Också den s.k. Shalomgemenskapen som BD grundade 2002 samlade personer från tolvstegsrörelsen och praktiserade recoverytankar i sin verksamhet. Gudstjänstliv och andra kristna traditioner mötte sålunda tolvstegsrörelsens tankar. Ett ömsesidigt tagande och givande från båda parter har präglat BD:s dialog med recovery.

Tanken att BD:s recoverygrupper skulle innebära ett möte mellan tolvstegsrörelsen och kristen själavård grundade sig på BD:s intresse för andliga sökare och tolvstegsrörelsen. Man ville även tillgodose församlingsmedlemmars behov av hjälp för sina problem genom att de kom i kontakt med tolvstegsrörelsen. De icke-kyrkvana deltagarna i recoverygrupperna önskade få ta del av församlingsmedlemmarnas

erfarenheter av kristen tro. Kyrkan skulle därmed bidra med sin kompetens gällande trosfrågor och tolvstegsrörelsen med sitt kunande om tillfrisknande.

Undersökningens resultat i fråga om BD:s recoveryarbete i filialförsamlingarna uppvisar att arbetet ledde till problem och konflikter. Mötet mellan de olika traditionerna, tolvstegsrörelsen och kyrkan, blev inte okomplicerat. Bland annat personliga besvikelser, församlingarnas interna konflikter, svårigheter med ekonomiska och personella resurser gjorde att recoveryn praktiskt taget var avvecklad i slutet av den undersökta tidsperioden. Det har framkommit att BD i flera fall orsakade problem med sin närvaro i församlingarna. BD var visserligen den grundläggande faktorn för att recovery infördes i filialförsamlingarna, men orsakade samtidigt de största svårigheterna. De personer som ansvarade för recoveryarbetet var i regel anknutna till BD. Månsus själv hade deltidsanställningar som konsult i församlingarna med avsikt att införa dialog- och recoveryarbete.

BD:s många verksamhetsgrenar och BD:s framträdande styrning av filialförsamlingarnas dialogarbete är de mest betydelsefulla orsakerna till recoveryns nedgång i Stockholm. Förutom att BD startade recoveryarbete i församlingarna, infördes även tankar från de övriga verksamhetsgrenarna som växte fram undan för undan. Månsus har som person varit en drivande visionär som velat se sina tankar gå i uppfyllelse i praktiken. Filialförsamlingarnas recoveryansvariga hade under längre tid bekantat sig med hans idéer och fascinerades av dem. För församlingsmedlemmar som inte deltagit i BD:s konferenser eller utbildningsdagar kom de nya idéerna alltför snabbt och blev svårförståeliga. Recoveryn ersattes med annan verksamhet som betonade dialog med nyandlighet, friskvård och solidaritetsrörelser. Man hann knappt realisera en ny idé i praktiken innan en annan tog vid. Recoveryn hamnade gång på gång i bakgrunden när nya idéer lanserades från BD. Att dess ständigt växlande verksamhet upplevdes förvirrande bekräftar även de svårigheter som BD emellanåt fick möta från Baptistsamfundets sida. Personer inom olika utskott och Missionsstyrelsen upplevde Månsus visioner som oklara och diffusa. Man önskade att BD skulle tydliggöra sin verksamhet samtidigt som dess förmåga att få kontakt med personer utanför samfundet uppskattades. Trots svårigheter fortsatte man därför att stöda BD:s verksamhet.

I en del filialförsamlingar på andra håll i Sverige där BD inte varit styrande har recoveryarbetet vuxit fram och blivit bestående. Försam-

lingarna har inte överfört ansvaret på någon annan och inte heller blivit beroende av någon utomstående. I avhandlingen är detta ett betydande resultat. BD:s roll som inspiratör via litteratur, kurser och konferenser har varit tillräcklig för församlingarna att starta ett recoveryarbete. Det har funnits kontakt med personer från tolvstegsrörelsen och pastorerna har haft tolvstegsinsikter. BD:s stöd i form av anställda dialogansvariga har inte behövts i dessa fall. BD:s frånvaro tyder på att recoveryn har fått utvecklas utan att många andra idéer har konkurrerat ut den eller skapat oro i församlingen. Det gäller även de tolvstegsinfluerade Sinnesrogudstjänsterna. De har spritts främst inom Svenska kyrkan där BD:s inflytande är minimalt. Också där är BD upphovet till gudstjänsternas existens, men man har inte fortsatt att kontrollera utvecklingen. Det är de lokala församlingarnas ansvar att själva hålla kontakt med tolvstegsrörelsen samt att planera och fira gudstjänsterna.

Att ett kristet recoveryarbete målmedvetet bör prioriteras av en kristen recoveryorganisation om den önskar att recoveryn skall bli bestående är tydligt på basen av de resultat jag har framfört i avhandlingen. De amerikanska företrädarna för kristen recovery som förekommer i undersökningen betonar inte flera verksamhetsområden vid sidan av recovery. Ett tydligt handlingsprogram präglar deras arbete. Deras uppgift är att enbart föra fram recovery i församlingar. Trots att om deras syn på kristen recovery kan betraktas som ganska snäv, har den amerikanska kristna recoveryrörelsen fått ett avsevärt inflytande i många kyrkor och samfund. En klar arbetsstrategi i kombination med en kristendomstyp som lämpar sig i USA har gjort att arbetet blivit bestående.

Att BD har fört en dialog med flera vitt skilda fenomen jämsides med kristen recovery har gjort att forskningsuppgiften har varit komplicerad. Jag har i avhandlingen eftersträvat att fokusera dess recoveryverksamhet. Framställningen har därför delvis kommit att spreta åt olika håll. Detta ger tillika en bild av hur BD har fungerat. Den har varit en instabil organisation med många verksamhetsgrenar som pågått parallellt. I takt med Månsus erfarenheter och möten med olika fenomen i samhälle och kyrka har verksamheten utökats och vänts i olika riktningar. Svårigheten att lyfta fram huruvida recovery kommer till uttryck bland denna mångfald idéer har varit påtaglig. Av den orsaken är det inte heller märkligt att recoveryn emellanåt fått stå i bakgrunden bland allt nytt som har fötts fram. Att recoveryarbetet mött på motstånd och kritik beror även på att den delvis vuxit sam-

man med de övriga verksamhetsgrenarna, inte minst dialogen med nyandligheten. Därmed har det varit svårt för personer som inte förstått tankarna bakom BD:s olika verksamhetsgrenar att urskilja vad recovery innebär i förhållande till annan verksamhet. Forskningsupp-giften skulle ha varit betydligt mera okomplicerad om BD enbart hade infört recovery i sitt handlingsprogram än att föra in en mångfald nya idéer och dialogparter på en och samma gång. Det har funnits ett utopistiskt drag i BD:s sätt att med begränsade resurser försöka hantera flera verksamhetsgrenar samtidigt.

Ett markant drag gällande BD som kristen recoveryorganisation har varit dess fokus på Harry Månsus som ledare. I jämförelse med de undersökta amerikanska företrädarna för kristen recovery finns det likheter. Organisationernas grundare är de operativa ledarna som utarbetar verksamhetsidéerna och gör upp strategier för att förverkliga dem. Också den kristna recoveryns bakgrundsrörelser, Oxford-grupprörelsen och AA, lade vikt vid grundarnas betydelse och följde dem. För AA:s del blev dock ledarskapet organiserat på ett sådant sätt att ingen enskild person kunde styra hela rörelsen eller en AA-grupp. Detta har enbart fungerat på gruppnivå inom den kristna recoveryrörelsen inklusive BD. Kristen recovery är sålunda en ledarstyrd före-else på organisationsnivå trots att man betonar dess demokratiska ledarroll och vill undvika en stark organisering genom att fungera på nätverksbasis. AA:s tradition om att inte utöva makt har följaktligen inte praktiserats inom kristen recovery.

Månsus ledarskap har varit en förutsättning för BD:s existens. Han är grunden för att BD:s recovery har förts fram i Sverige. Samtidigt har BD i hög grad varit styrd och beroende av Månsus, de har i det närmaste blivit synonyma. Han har genom sin framträdande roll som känd författare och föreläsare under flera decennier innan BD:s uppkomst fått ett slags ledarposition i kristna sammanhang i Sverige, inte minst inom Baptistsamfundet. Det finns därför goda skäl för att tala om BD under perioden 1991–2005 som Månsus era, därefter övergår BD till tiden efter Månsus. Detta påstående är inte helt oproblemiskt med tanke på att BD haft en annan verksamhetsledare, Sven-Gösta Holst, under tiden 2000–2003. Han försökte parallellt med Månsus utveckla BD och fick möta utmaningen att leda en organisation som var starkt präglad och styrd av sin grundare. Det ledde till konflikter och problem, en maktkamp kulminerade 2003 gällande styrningen av både det administrativa arbetet och skapandet av nya idéer. Holst förespråkade en ännu mer öppen attityd gentemot sökare än Månsus

vilket ledde till att tusentals personer anmälde sig till BD:s adressregister för att få dess nyhetstidningar. Konflikten resulterade i Holsts avgång och Månsus tydliggjorde därefter BD:s baptistiska identitet. För recoveryns del innebar detta att BD alltmer satsade på aktiviteter i anknytning till kristna traditioner än att prioritera kontakt med personer från tolvstegsrörelsen och satsa på recoveryverksamhet.

Konflikten inom BD lyfte fram något som ständigt präglade BD. Man har önskat vara både utomkyrklig och inomkyrklig samtidigt. Man har velat vända sig både till sökare och till baptister. Det har lett till problem med dels traditionella baptistförsamlingar som varit måna om sin frikyrkokultur och varit avvaktande i mötet med sökare, dels med Baptistsamfundet som önskat att BD i högre grad skulle föra fram det kristna budskapet utanför den kyrkliga miljön. Sökare och personer från tolvstegsrörelsen har ofta hamnat in i detta spänningsfält, det framkommer i studiet av filialförsamlingarnas recoveryverksamhet i Stockholm.

Ett angeläget forskningsresultat i avhandlingen som jag avslutningsvis diskuterar är studiet av vilka konsekvenser BD:s kristna recovery har fått. Har dess recovery haft någon betydelse hos individer, i församlingar, inom Svenska Baptistsamfundet och i samhället?

På *individnivå* påvisar resultaten att BD trots många svårigheter och problem lyckades skapa ett intresse för kristen recovery. Såväl aktivt kristna inom och utanför SB, personer från tolvstegsrörelsen och sökare bereddes rum att i filialförsamlingarnas recoverygrupper få uttrycka sin längtan efter tillfrisknande, kristen andlighet och olika livsfrågor. Det tyder på att BD hade lyckats ta vara på aktuella behov bland dessa människor. Man hade antagit tolvstegsrörelsens individcentrerade människosyn där individens behov får stå i centrum. Var och en som deltog i recoverygrupperna fick känna sig sedda och bemötta. Bland de församlingsmedlemmar som deltog i grupperna förekom sådana som önskade fördjupa sin kristna tro, att få leva mera "ärligt" enligt de principer tolvstegsrörelsen står för. Också s.k. gudsbarnbarn fann ett forum i BD där deras negativa upplevelser av religion och kyrka togs på allvar. Recoverygrupperna beredde sålunda möjligheter för personer med församlingsanknytning att fördjupa sin andlighet och att bearbeta sina problem och besvikelser. Personer från de profana tolvstegsgrupperna lärde ut tolvstegsmetodiken som hjälp. De fick å sin sida möjlighet att fördjupa sig i kristen tro i recoverygrupperna. Detta visade sig ändå inte helt oproblematiskt. De

upplevde sig delvis bli utnyttjade av församlingsmedlemmarna och fick inte alltid sina behov mötta. Trots goda avsikter blev ett "brobyggande" möte i recoverygrupperna inte såsom det var tänkt, även om flera deltagare fick nya insikter. Frågan är om gruppdeltagarna med bakgrund i tolvstegsrörelsen fick tillföra kyrkans församlingsmedlemmar mera erfarenheter och hjälp än vice versa. Det är inte möjligt att mäta men ger anledning till eftertanke på vems villkor en kristen recoverygrupp enligt brobyggarmodell fungerar.

Det har i avhandlingen framkommit att den kristna recoveryn fått en viss betydelse på *församlingsnivå*. I en del av de undersökta filialförsamlingarna i Stockholm har språkbruket influerats av tolvstegsandligheten. Pastorer och aktiva lekmän har inom den vanliga församlingsverksamheten börjat bruka ett mera lättbegripligt, icke-religiöst präglat språk som ofta tar fast på livets svårigheter och behov av tillfrisknande. Förkunnelsen har i vissa fall antagit en mera själavårdande karaktär med utgångspunkt i människors aktuella livssituation. I andra församlingar på olika håll i Sverige har recovery däremot blivit en bestående del av församlingens verksamhet. Recoveryn har synliggjorts genom gruppverksamhet och Sinnesrogudstjänster. I praktiken firas dock Sinnesrogudstjänsterna i lokala församlingar runt om i Sverige och någon anknytning till BD uppmärksammas inte. För det mesta hålls dessutom gudstjänsterna inom Svenska kyrkan och saknar därvid anknytning till baptismen. Det samma gäller den populära s.k. Allhelgonamässan i Stockholm.

Att Sinnesrogudstjänsterna blivit bestående beror på att de inte kräver några desto större förändringar från församlingarnas sida. De ses som ett komplement i verksamheten och en möjlighet att förverkliga diakonala och själavårdande mål. Personer från tolvstegsrörelsen får möjlighet att delta i gudstjänster vars innehåll riktar sig till dem. Förkunnelse, delningar, sång och musik förmedlar något bekant till dem. Gudstjänsterna handlar inte om att någon utifrån för in idéer i församlingarna, ingen övertar eller ersätter den ordinarie verksamheten. Församlingarnas egna anställda ansvarar för gudstjänsterna.

I förhållande till Svenska Baptistsamfundet har BD:s recoveryarbete inte nått lika långt som på individ- och församlingsnivå. Av betydelse på *samfundsnivå* har BD:s recovery bidragit till att SB via baptistförsamlingarna har fått kontakt med människor utan någon anknytning till baptismen. Bland dem ingår personer ur olika profana tolvstegsgemenskaper och andra som intresserat sig för kristen andlighet.

Kontakten med dessa personer och samfundet har dock skett indirekt via BD:s arbete och anknytningen till samfundet har varit vag. Ett undantag är den s.k. BroBygge-utbildningen som SB driver inom ramen för sin folkhögskola Betel. Där ingår en termin som aktualiserar recovery. Människor har genom BD:s recoveryarbete i någon mån fått en medvetenhet om att SB existerar och att BD står som ett projekt under det. Enskilda medlemmar i samfundsledningen har velat understöda BD-projektet i avsikt att bidra till nytänkande och utveckling av samfundet och dess församlingar. Likväl har BD inte varit något centralt projekt inom SB. Samfundets andra verksamhetsområden har inte nämnvärt berörts av BD:s tankar. BD har visserligen blivit aktualiserad i SB:s Missionsstyrelse genom diskussioner om dess verksamhet. Det har ofta rört sig om att informera styrelsemedlemmarna om vad BD är och vad den arbetar med. BD har således inte varit en självklar företeelse inom samfundet som ens ledningen med nödvändighet skulle ha varit införstådd med eller ha påverkats av. SB har ändå gett BD en stor frihet att utforma sin verksamhet. Det har inte funnits någon garanti för att BD skulle framföra baptistisk lära eller anknyta nya församlingsmedlemmar även om det funnits sådana förhoppningar från samfundets sida. Det tyder på att SB gjort en djärv satsning genom att understöda BD. Samfundet har därmed bidragit till att kristen recovery spridits i Sverige. Utan dess ekonomiska stöd hade inte BD klarat av att driva verksamheten och implementera recovery i baptistförsamlingar. I samband med detta kan konstateras att BD genom utgivning av böcker i samarbete med bokförlaget Libris har spritt sitt recoverytänkande och presenterat sin verksamhet. I litteraturen framkommer ändå inte med något enstaka undantag att BD är ett projekt inom Svenska Baptistsamfundet.

Allmänheten över lag i det svenska *samhället* kan inte ha sägas ha berörts av BD eller fått någon större kännedom om SB via den. BD har inte varit ett fenomen som spritt sig likt en folkrörelse. BD är en marginell företeelse på samhällsnivå. Dess verksamhet har berört individer och i någon mån enskilda församlingar, främst inom Svenska Baptistsamfundet. BD har inte trots sitt intresse för socialpolitiska frågor lyckats göra sig hörd i samhällsdebatten. Recovery på samhällsnivå, att påverka samhällets strukturer, har därför inte förverkligats inom BD så att dess existens skulle ha kommit till synes. BD:s kristna recovery har främst blivit till hjälp för enskilda människor att bearbeta sin livsproblematik i recoverygrupper. De tolv stegen har via BD:s förmedling gett människor ett redskap i sin tillfrisknandepro-

cess, men har tillika erbjudit dem möjlighet att komma i kontakt med kristen tro.

Summary

Twelve steps for life. The Bromma Dialogue and Christian recovery.

The Bromma Dialogue is a Christian recovery organization started in 1991 that has emerged from a project initiated by the Baptist Union of Sweden. This dissertation studies the Bromma Dialogue's Christian recovery from a historical-genetic perspective. In this study, the Bromma Dialogue's recovery has been connected to Christian recovery's roots, as seen in the Christian *Oxford Group* and the secular self-help movement *Alcoholics Anonymous*. These movements' ideas and praxis have influenced the Bromma Dialogue. The study's research material partially consists of previous research on the roots of Christian recovery and partially of collected material regarding the Christian recovery movement and the Bromma Dialogue. The main purpose of this dissertation, to study the Bromma Dialogue and its Christian recovery, has not previously been researched. Therefore, the investigation of the subject in a scientific context is timely.

The Oxford Group was a Christian movement founded during the first decade of the 20th century by Frank Buchman, a minister. Buchman's own spiritual experiences helped form the movement's ideology. Buchman was the natural leader for the Oxford Group and garnered a lot of attention from both sympathizers and critics.

The Oxford Group's central and characteristic ideas revolved around *sharing*, which also implied *confession* as well as *witnessing*. Through *sharing*, a person was able to experience the forgiveness of his/her sins and could, thereafter, for the purposes of missionizing and known as a *life-changer*, tell others about his/her conversion. Such sharing regarding the forgiveness of sins and how one's life was changed could occur in small groups or during larger public meetings. New members were recruited through personal contacts. The movement's *Four Absolutes*, *absolute honesty*, *absolute purity*, *absolute unselfishness*, and *absolute love*, were stressed as was the *guidance* of the Holy Spirit during quiet moments, so-named *Quiet Time*.

In 1938, the Oxford Group became the political and global movement known as the Moral Re-Armament (MRA). Through the Holy Spirit, Buchman experienced a vision of a new, changed, and moral world that would be theocratically steered by the MRA. Buchman therefore contacted powerful and influential people in society. These so-named *key-persons* were to, in turn, influence others by spreading the word of the MRA. This turned out to be a utopian goal and eventually interest and faith in the MRA died out. Buchman was a born leader who led the Oxford Group and the MRA from its founding until its ever-faster disintegration in the 1960s.

The roots of Alcoholics Anonymous (A.A.) and its main founder Bill Wilson (Bill W.) lie in the Oxford Group. A.A. is considered to have started in 1935 when Bill W's friend and co-founder, Dr. Bob Smith (Dr. Bob), became sober. In 1937, a break between the fledgling A.A. movement and the Oxford Group occurred, whereupon A.A. turned into an independent movement. A.A. became politically and religiously autonomous and its goal was (and remains) to help alcoholics lead a sober life. A.A.'s organization and program is delineated in its Twelve Steps, Twelve Traditions, and Twelve Concepts. A.A.'s Traditions and Concepts outline its organization while the Twelve Step program is a care program intended to help alcoholics recover from alcoholism. In the program, a so-named "higher power" is considered to assist the alcoholic in his/her recovery process. A.A. groups provide anonymity for their members, do not engage in marketing, and are non-profit entities. A.A. rid itself of those ideas occurring in the Oxford Group that proved to cause problems in the long term, including, amongst others: the idea of important or *key-persons*, public confessions during mass meetings, media campaigns, political involvement, demanding and moral Christian preaching, as well as MRA's intentions to change the entire world instead of concentrating on individuals' problems.

From the roots of Christian recovery, one sees that the Twelve Step program from the 1930s used by A.A. has formed the foundation for the *Recovery Movement*. The main ideas behind A.A.'s Twelve Step program are derived from the Oxford Group's action plan for a Christian way of life. The Recovery Movement developed in the United States and has spread internationally. The movement encompasses all types of twelve-step programs used in recovery from chemical and behavioral addictions. Based upon such facts and for the purposes of this dissertation, the common word *recovery* is considered to pertain

to questions regarding recovery in connection with twelve-step programs. The Christian recovery movement has adopted twelve-step programs but has interpreted them in accordance with the Christian faith.

Since approximately the 1970s, the Christian recovery movement has developed into a comprehensive network in the United States and has even spread internationally. In several parts of the world various Christian churches and denominations have been affected by contact with the twelve-step program. The Christian recovery movement has embraced several principles from A.A. One sees this, not least, in various Christian interpretations of the twelve steps. In such interpretations, as in the original A.A. Twelve Steps, the concepts of *sharing*, *full surrender*, and *guidance* are seen. Interpretation of these concepts is, nonetheless, more in line with the beliefs of the Oxford Group than with A.A. in that they occur under the influence of the Christian faith. Accordingly, the higher power referred to is interpreted as being Jesus Christ.

Similar to the secular recovery movement, the Christian recovery movement has widened their view of self-help to include various forms of addiction, not merely alcohol or drug related. Examples of other sorts of addictions are: *religious addiction*, *work addiction*, *food addiction*, *gambling addiction*, and *sexual addiction*. Recovery groups can either focus on a commonly shared problem or consist of heterogeneous groups where several types of addiction or abuse are treated.

In the United States, organizations such as *Christian Recovery International* (represented in America by *the National Association for Christian Recovery*) and *Overcomers Outreach* are said to represent the two influential organizations of the Christian Recovery Movement. Both organizations work as parachurches and have influenced the Swedish Bromma Dialogue. Of all of the Christian twelve-step programs, Keith Miller's *Twelve Steps for Sinners Anonymous* is one of the most well-known. Miller has diagnosed the so-named *sin-disease* as an underlying problem in all human beings. Miller's sin-disease can be expressed in various forms of addiction. According to Miller, his program is not only a tool used to gain spiritual maturity, development, and growth, it is also a tool for recovery from various forms of addiction or abuse. Miller has also influenced the Bromma Dialogue's Christian recovery.

In Sweden, the Bromma Dialogue (BD) is the main representative of the Christian recovery movement. Influences from A.A.'s Twelve Step program and its Twelve Traditions' organizational polices, and the American Christian recovery movement all influence BD. As one of the Baptist Union of Sweden's outreach projects, BD emphasizes a Christian view of life in its work. BD is even part of the *Christian Recovery International's* network for Christian recovery organizations.

BD was founded in 1991 by Harry Månsus. It came about during a time when questions pertaining to faith and spirituality were of current interest to Swedish society. Since the beginning, Månsus has been the central leader who has directed the organization's work. Thus, it can be said that Månsus' leadership has been a pre-requisite for the existence of BD. He is the reason that BD's recovery program came about in Sweden. At the same time, BD has largely been steered by and dependent on Månsus and these two entities have almost become synonymous with one another. The themes that Månsus stresses in his theology pertain to: evangelization, revival, peace, the environment, social justice, and, not least, the twelve-step movement. These themes are expressed in the various activities that BD engages in and are an expression of Månsus' creation-theological thoughts.

Through dialogue, BD has as a method engendered contact between various churches, organizations, and even individuals whose common interest lies in spiritual matters. Due to this, groups and people who work with and inspire BD as a group are numerous. Amongst these, the Baptist Union of Sweden is BD's most important partner, partially as concerns BD's economic situation and partially as concerns its theology. Simultaneously, BD's goal is to work for the benefit of the Baptist Union of Sweden by spreading the Christian faith throughout Swedish society.

In addition to work with Christian recovery, BD engages in other activities, including dialogues with churches, New Age, wellness, and solidarity organizations. Amongst these activities, the dialogue with new age representatives has garnered the greatest interest, both positive and negative, amongst churches and new age groups. Recovery is integrated at differing levels in these various projects and dialogues.

For the most part, BD has introduced the concept of *recovery* to Sweden. According to BD, recovery combines secular twelve-step programs with pastoral care. In reality, this means that people from Christian congregations, seekers, and people from the twelve-step

movement meet in Christian recovery groups. Månsus has stated that the higher power in twelve-step programs is identical to Jesus Christ. While Månsus has been particular about maintaining a clear Christian identity in BD, those offered or receiving help in the form of Christian recovery have not been required to declare themselves Christians. Compared to the American Christian recovery organizations such as *Christian Recovery International* and *Overcomers Outreach*, BD has taken a moderate view as far as stipulating the higher power mentioned in its recovery work. Christian recovery was the fundamental idea driving BD during 1991–2005, the period this study researched. At times, recovery has been more at the forefront of BD's activities and has, at times, held a more modest role.

BD's Christian recovery encompasses not only recovery for *individuals* but also for *congregations, society, and the environment*. In this manner, recovery encompasses all of creation's healing and restoration. This idea is based on Månsus' emphasis on creation-theology. However, the rest of creation cannot be ignored. Human beings' responsibility for the environment and the realization of social justice is part of the holistic thinking that Månsus advocates. His view of Christian recovery is a model for the recovery of all creation. Månsus' view of recovery is not primarily Christ-centric, instead it is God as creator and upholder of the world who is foremost stressed. Christ is equal to this higher power, the member of the Christian trinity that turns his countenance towards people. Månsus' emphasis on evangelization and revival runs parallel to his creation-theological perspective.

The local congregations who have worked together with BD (often Baptist congregations) have been called *affiliate congregations*. Of these affiliates, five congregations located in Stockholm have been studied for this dissertation. These congregations started their Christian recovery ministries during 1994–1998 and were associated with BD's network called *Dialog Stockholm*. The group participants in the affiliate congregations' recovery groups came from, amongst other places, the secular twelve-step movement, Christian congregations, and new age believers. The group meetings and their content were similar to American recovery groups but were tailored to the needs of people in Swedish society. Thus, the affiliate congregations' groups did not stress Christian aspects as much as groups in America do and Swedish participants did not primarily come from church-going congregational members.

The choice of materials used with the Swedish groups has been governed by the group participants' background. For example, bible-focused recovery guides, such as those published by Juanita and Dale Ryan, are not considered to be appropriate for Swedish groups. Thus, the Swedish recovery groups' leaders were forced to seek other solutions. Of the material coming from America, it is primarily Keith Miller's book entitled *A Hunger for Healing: the Twelve Steps as a Classic Model for Christian Spiritual Growth* that is used. It is more problem-centric than bible-centric. As concerns leaders for the affiliate congregations' recovery groups in Stockholm, groups have been led by a representative of the secular twelve-step movement together with an active Christian. Swedish leaders have also been subject to the same conditions as other members of the group, that is to say that the role (or idea) of leader has been toned down. However, in the United States Christian recovery programs are often lead by only one leader who is an active Christian and who should, preferably, be familiar with the twelve-step program.

In Stockholm, the recovery groups studied have been affected by several problems. Group leaders have often experienced that congregational engagement has been lacking. Even the leaders coming from twelve-step programs reported disappointment over that participants coming from a church's congregation did not speak of their Christian faith. Cultures have collided as free-church cultures have encountered other sub-cultures. Both leaders and participants have expressed disappointment and the groups have since discontinued their activities. The reasons behind why these recovery groups did not continue are more numerous than those that the group leaders mentioned. Congregational conflicts, economic difficulties, and BD's control over the affiliate congregations also contributed to the discontinuation of these groups. The recovery ministry proved itself too dependent on BD's workers. After BD's workers left the recovery groups, only remnants remained the congregations' recovery ministries. There was not enough capacity to continue the recovery work. The recovery programs did not survive on a congregational level, even if there were individuals who felt that they had received help with their problems. Outside of Stockholm, in other areas of Sweden such as Arbrå, Sundsvall, and Gävle, Christian recovery has been more successful in establishing itself in both Baptist congregations and congregations within the Church of Sweden. As a rule, such congregations are led by a pastor who has twelve-step insights. These congregations have been able to connect people from the secular twelve-step movement to their

work. In these cases, the initiative for starting a recovery ministry has come directly from the congregations and not from BD. Instead, BD has merely provided inspiration and not been involved as an active partner.

Recovery-influenced work has been started in different areas of Stockholm in association with BD. *Sinnesrogudstjänster* (Serenity Services*), *Allhelgonamässan* (The Allhelgona Church Mass*), *Shalomgemenskapen* (Shalom Fellowship*), Christian retreats, and pilgrimages are examples of recovery related activities that BD has, to a greater or lesser extent, been involved in. Of the aforementioned church services, it is the *Sinnesrogudstjänster* that are most heavily characterized by recovery theory. These services started in 1992, on Månsus' initiative, and have become popular in various congregations throughout Stockholm and the rest of Sweden.

According to American research, the Christian recovery movement in the United States should continue to grow. The movement affects an ever-growing number of people through Christian congregations' recovery groups. However, in BD's affiliate congregations in Stockholm it is not likely that recovery activities will be resumed. In these congregations, recovery ministry has almost completely vanished or assumed new forms. To revive Christian recovery in these former affiliate congregations would require that the congregations and their employees unanimously decide to engage in such work again. Another condition for the revival of Christian recovery groups would be contact with members of secular twelve-step programs. In order for the Christian recovery movement in Sweden to gain momentum, a conscious focusing from the Church of Sweden and free churches on recovery must occur. Nonetheless, recovery-influenced activities in the shape of *Sinnesrogudstjänster* and *Allhelgonamässan* will continue.

This dissertation's timely results include the study of what consequences BD's Christian recovery has had in Stockholm. On the *individual level*, the study results show that BD, despite many difficulties and problems, has managed to create interest in Christian recovery. Both active Christians who are and are not members of the Baptist Union of Sweden, people from the twelve-step movement, and seekers were given the room in the affiliate congregations' recovery

---

* Term is freely translated.

groups to express their desire for recovery, Christian spirituality, and to air various vital matters. This indicates that BD has managed to meet the actual needs of those people.

This study has furthermore found that Christian recovery in Sweden has gained a certain importance on the *congregational level*. The language used in one of the studied affiliate congregations' congregations, located in Stockholm, has been influenced by twelve-step spiritualism. During regular congregational activities, pastors and active laymen have begun to use a more comprehensible, non-religious language that often emphasizes life's difficulties and need for recovery. In some cases, even preaching has become more focused on pastoral care. In other congregations throughout Sweden recovery has become a permanent part of congregational activities.

In comparison to the Baptist Union of Sweden, BD's work with recovery has not been as far-reaching on the individual or congregational levels. Important on the *denominational level*, BD's work with recovery has contributed to the fact that the Baptist Union of Sweden, through their affiliate congregations, has come into contact with people who are not familiar with the Baptist denomination. Through BD's work, people have, to a certain extent, gained awareness of the fact that the Baptist denomination exists and that BD is affiliated with this denomination. Individual leaders within the Baptist denomination have chosen to support the BD project, with the purpose of contributing to new thought and the development of the denomination and its congregations in Sweden. Nevertheless, BD has not been a central project for the Baptist Union of Sweden. The denomination's various other activities and projects have not noticeably been influenced by BD.

Overall, the average Swedish citizen has not be affected by BD nor become more cognizant of the Baptist Union of Sweden through this project. BD has not become a national movement; BD is a marginal phenomenon on the societal level. Its work has affected individuals and, to a certain extent, individual congregations, mainly within the Baptist Union of Sweden. Despite its interest in social-political issues, BD has not managed to make itself heard in societal debate. Therefore, recovery on the societal level (influencing societal structure) has not been realized in BD to the extent that its existence became known. BD's Christian recovery program has mainly helped individuals work on their problems in recovery groups. Through BD's mediation, the twelve-step program has given people a tool to use during the recov-

ery process and has also offered those same people the chance to come into contact with the Christian faith.

Translation: *C.A. Sandström*

Förkortningar

AA - Anonyma Alkoholister, Alcoholics Anonymous
 ACA - Adult Children of Alcoholics
 ADS - Alcohol Dependence Syndrome
 Al-Anon - organisation för anhöriga till alkoholister
 Alateen - organisation för barn och ungdomar till alkoholister
 AV - Alcoholics Victorious
 BD - Brommadiologen
 BDA - Brommadiologens arkiv
 BMS - Baptisternas Mission i Sverige (utskott inom Svenska Baptistsamfundet)
 CRI - Christian Recovery International
 DKSJ - De Kristna Samfundens Nykterhetsrörelse
 DL - Djupare Liv
 EA - Emotions Anonymous
 FA - Frälsningsarmén
 GA - Gamblers Anonymous
 HRA - Helena Rönnbergs arkiv
 HUB - Helsingfors Universitets Bibliotek
 IACTSM - International Association of Christian Twelve Steps Ministries
 KRITO - Kristillinen toipumistyö
 MRA - Moral Re-Armament
 MS - Missionsstyrelsen (inom Svenska Baptistsamfundet)
 NA - Narcotics Anonymous
 NACR - National Association for Christian Recovery
 NFU - Naturlig Församlingsutveckling
 OA - Overeaters Anonymous
 OO - Overcomers Outreach
 PiU - Pionjärsutskottet (inom Svenska Baptistsamfundet)
 SB - Svenska Baptistsamfundet
 SBA - Svenska Baptistsamfundets arkiv
 SU - Skolutskottet (inom Svenska Baptistsamfundet)
 THS - Teologiska Högskolan Stockholm
 YMCA - Young Men's Christian Association
 ÅAB - Åbo Akademis Bibliotek

Källor och litteratur

I. Otryckt material

HELSINGFORS

Helsingfors universitetsbibliotek (HUB)

Rienoja, Hanna

2001 *Toipuminen KRITO-ryhmässä. Pro gradu-tutkielma. Käytännöllinen teologia. Helsingin Yliopisto.*

Vuorela, Timo

2005 *Aitoo miestä etsimässä. Krito-ryhmässä olevien miesten ajatuksia parisuhteesta, isyydestä ja työstä. Kirkkososiologian pro gradu-tutkielma. Helsingin Yliopisto.*

STOCKHOLM

Brommadialogens arkiv (BDA). Bromma.

1. Brev

- Brev från Lasse Petterson till Brommadiologen 14.06.2002.

2. Uppsatser

Arvidsson, Stellan

1996 *Anonyma ledare. Ledarskap, kultur och lärande i grupper inom Anonyma Alkoholister. Uppsats för påbyggnadskurs i pedagogik. Pedagogiska institutionen. Stockholms universitet.*

Dufva, Erik

2003 *Att leva med sin svaghet. En studie av begreppet synd och vägen till tillfrisknande inom Recoveryrörelsen. C-uppsats i tros- och livsåskådningskunskap vid Teologiska fakulteten. Uppsala universitet.*

2004b *Maktlös men inte värdelös. En studie av människosynen inom AA:s tolvstegsprogram. D-uppsats i tros- och livsåskådningskunskap vid Teologiska fakulteten. Uppsala universitet.*

Ellegaard Sørensen, Annette

2003 *Vi søgare skal ikke gå forbi hinanden i tavshed. Religiøse diskursfællesskaber og demokratisering av religion. En diskursanalytisk undersøgelse af Brommadiologens dialogarbejde mellem kristendom og 'nyåndelighed'. Speciale i religionssociologi. Institut for religionshistorie. Københavns Universitet Amager.*

Engdahl, Peter

2001 *Tolvstegsprogrammet. Teologi, etik och traditioner. C-uppsats i tros- och livsåskådningskunskap vid Teologiska fakulteten. Lunds universitet.*

Kennerberg, Owe

2001 *Den goda jorden? En rapport om tio dialog- och recoveryprojekt. Brommadiologen.*

Månsus, Harry
1978c *Livet och stilen. Studier i NT, del I. Andra upplagan 1979. Betelseminariet.*

Ruud, Yngvar
2000 *Kristen spiritualitet i smågrupper i menigheten. En kvalitativ intervjuundersökelse av smågrupper i menigheten. Wesley Theological Seminary of The United Methodist Church. Washington DC.*

Stenberg, Pascale
2000 *Natten är dagens mor, och Gud är granne med Kaos. En undersökning av Tolostegsprogrammet, respektive Recoveryrörelsen, där tolostegsprogrammet respektive Recoveryrörelsen placeras i en kristendomshistorisk kontext, genom en jämförande studie mellan Tolostegsprogrammets, respektive Recoveryrörelsens grunder och grunderna i Luthers teologi. En kristendomshistorisk slutuppsats. Religionshistoriskt institut. Köpenhamns Universitet.*

3. Protokoll

- Brommadialogens ledningsgrupp (BD) protokoll 1998–2003.

Svenska Baptistsamfundets arkiv (SBA). Bromma/Sundbyberg.

- Baptisternas Mission i Sverige utskottets (BMS) protokoll 1997–2001, A6:13.
- Betelseminariets kollegium protokoll 1993, A1:16.
- Brommadiologen utskottets (BD-utskott) protokoll 2003–2005.
- Missionsstyrelsens (MS) protokoll med bilagor 1991–1992, A1:36.
- Missionsstyrelsens (MS) protokoll med bilagor 1993–1995, A1:37–38.
- Missionsstyrelsens (MS) protokoll med bilagor 1996–2001, A1:38.
- Missionsstyrelsens (MS) protokoll 2002–2005.
- Pionjärutskottets (PiU) protokoll 2001–2004.
- Skolutskottets (SU) protokoll med bilagor 1991–1993, A1:15.
- Skolutskottets (SU) protokoll med bilagor 1993–1995, A1:16.
- Skolutskottets (SU) protokoll med bilagor 1995–1998, A1:17.

ÅBO

Helena Rönnbergs arkiv (HRA)

1. Brev

- Brev till författaren av Harry Månsus 08.02.1998, 11.02.2005, 27.10.2006.
- Brev till författaren av Marianne Forsén 24.06.2002.
- Brev till författaren av Dale S. Ryan 06.07.2002.
- Brev till författaren av Shalomgemenskapen 2003, 2004, 2005.
- Brev till författaren av Shalomgemenskapen 14.03.2004.
- Brev till författaren av Lea Månsus 05.01.2005.
- Brev till författaren av Johnny Jonsson 31.08.2005.
- Brev till författaren av Leif-Erik Holmqvist 22.02.2007.

2. Föreläsnings- och fältanteckningar

- BD-anknutna recoverygruppmöten 1997 och 2002 i Sverige.
- Självårds- och Recoverykonferens 10–12.10.1997 i Bromma.
- Kulttuurin muutos ja uskonnolliset ilmiöt. Konferens 21–22.10.1997 i Helsingfors.
- New Age – en ny folketro. Dialogsamling 24.10.1997 i Bromma.
- Dialogforum med New Age 02.10.1998 i Bromma.
- Brommadialogens Höstakademi 17–20.10.2001 på Norrmalm.
- AA-gruppmöten 2002 i Sverige och Finland.
- BroBygges utbildning om Självård och recovery 15.02–25.05.2002 i Bromma.
- Sinnesrogudstjänst 17.02.2002 på Lidingö.
- Grupppintervju med Mary Philipson i Brevik kyrka 17.12.2002. Lidingö.
- Allhelgonamässa 21.04.2002 på Södermalm.
- Grupppintervju med Olle Carlsson i Allhelgonakyrkan 21.04.2002. Södermalm.
- BroBygges utbildning om Wellbeing 06.09.2002–19.01.2003 i Bromma.
- Brommadialogens Höstakademi 16–19.10.2002 på Kungsholmen.
- New Age som massmedial konstruktion. Föreläsning 08.11.2002 i Åbo.
- Shalomsöndag 24.11.2002 i Bromma.
- Shalomlördag 01.02.2003 i Bromma.
- Iona-nätverksträff 13.02.2003 i Bromma.
- BroBygges utbildning om Profetisk solidaritet 14.02.2003–25.05.2003 i Bromma.
- BroBygges utbildning om Teologi för livet 05.09.2003–18.01.2004 i Bromma.
- Djupare Liv-gruppmöten 2003 i Sverige och Finland.
- I Mästarens ljus-gudstjänst 18.03.2003 på Södermalm.
- Inspirationsdag "Vägen hem och resan vidare" 10.04.2003 på Norrmalm.
- Brommadialogens Höstakademi 23–26.10.2003 i Bromma.
- Sinnesrogudstjänstseminarium 26.03.2004 i Bromma.
- Frikyrklig konferens "I rörelse" 19–23.05.2004 i Västerås.
- Sinnesrogudstjänstseminarium 20.10.2004 på Södermalm.
- Brommadialogens Höstakademi 21–23.10.2004 i Bromma.
- Brommadialogens framtidssymposium 07.04.2005 i Bromma.
- Iona-nätverksträff 08.10.2005 på Södermalm.
- Brommadialogens Stockholmskonferens 05–07.10.2005 i Bromma.

3. Internet

Lundberg, Bertil

2006 *Harry Månsus och Brommadiologen är ute i grumligt vatten.*
www.tidenstecken.se/bro0harrym1.htm (19.12.2006).

Means, Pat

2006 *A Decade of Personal Recovery.*
www.nacronline.com/dox/library/ann_means.shtml (04.10.2006).

Nitovuori, Håkan

2006 *Ekumenisk församling i Vörå.*
www.nic.fi/~frikyrka/forsamling.htm (26.10.2006).

Ryan, Dale S.

- 2006a *Back to the Basics: An Introduction to Recovery.*
www.nacronline.com/dox/library/daler/basics.shtml (04.10.2006).
- 2006b *Christian Recovery.*
www.nacronline.com/dox/library/daler/christia.shtml (04.10.2006).
- 2006c *Criticisms of Recovery - Part 2.*
www.nacronline.com/dox/library/daler/critic-2.shtml (04.10.2006).
- 2006d *Recovery Groups and Small Groups.*
www.nacronline.com/dox/library/tools/small.shtml (04.10.2006).
- 2006e *Recovery Ministry and the Local Church.*
www.nacronline.com/dox/library/tools/local.shtml (04.10.2006).
- 2006f *Theology and Recovery.*
www.nacronline.com/dox/library/daler/theology.shtml (04.10.2006).
- 2006g *The Christian Recovery Movement - A Brief Introduction.*
www.nacronline.com/dox/library/daler/survey.shtml (04.10.2006).
- 2006h *On Powerlessness.*
www.nacronline.com/dox/library/daler/powerles.shtml (04.10.2006).
- 2006i *God Expects You To Be Better By Now.*
www.nacronline.com/dox/library/daler/resist.shtml (04.10.2006).
- 2006j *Resistance to Recovery.*
www.nacronline.com/dox/library/daler/resistan.shtml (04.10.2006).

Ryan, Juanita

- 2007 *What I Learned While Our Son Was Still Using Drugs.*
www.nacronline.com/dox/library/jr_whatilearned.shtml (23.02.2007).

Sjöqvist, Stefan

- 2006 *Vad ska man tro om New Age.*
www.algonet.se/~luther/newage.htm (19.12.2006).

Wolery, Dale

- 2006 *Celebrating a Decade.*
www.nacronline.com/dox/library/ann_dw.shtml (04.10.2006).

4. Intervjuer

- Präst i Lidingö församling (Breviks kyrka) Mary Philipson 17.02.2002
- Präst i Katarina församling (Allhelgonakyrkan) Olle Carlsson 21.04.2002.
- Anställd vid Brommadiologen, bibliotekarie Lea Månsus 22.04.2002.
- Anställd vid Brommadiologen, pastor Marianne Forsén (Källberg) 24.05.2002.
- Ungdomsledare, recoverygruppledare Bo Olsson 24.05.2002.
- Pastor, BroBygge-ledare, recoverygruppledare Eva-Karin Holst 25.05.2002.
- Teolog, pastor, författare, verksamhetsledare Harry Månsus 25.05.2002.
- Pastor, recoverygruppledare, missionsföreståndare Birgit Karlsson 26.05.2005.
- Verksamhetsledare, recoverygruppledare Sven-Gösta Holst 27.05.2005.
- Pastor, missionsföreståndare Karin Wiborn 27.05.2005.
- Teolog, pastor, retreatledare Leif-Erik Holmqvist 08.07.2005.
- Pastor, BroBygge-ledare, recoverygruppledare Maria Hägglund 06.10.2005.

5. Övrigt material

- *When a Man Loves a Woman*, DVD-film, 1994.
- *28 Days*, DVD-film, 2000.
- *Shalomgudstjänst* i Centrumkyrkan, Farsta i SVT 28.04.2002. VHS-film.

Åbo Akademis bibliotek (ÅAB).

Holmqvist, Anna-Lena

- 1999 *Anonyma Alkoholister. Rörelsens rötter i Oxfordgrupprörelsen, dess vidareutveckling och huvuddragen i rörelsens ideologi och verksamhet. Pro gradu-avhandling i religionsvetenskap vid Humanistiska fakulteten. Åbo Akademi.*

Rönnerberg, Helena

- 2002 *Gud, ge mig sinnesro. Den kristna recoveryrörelsens rötter, utveckling och förankring i Sverige. Pro gradu-avhandling i praktisk teologi vid Teologiska fakulteten. Åbo Akademi.*

Salo, Vivian

- 2001 *ALPHA – en praktisk introduktionskurs i kristen tro. Presentation och analys av kursens innehåll. Pro gradu-avhandling i praktisk teologi vid Teologiska fakulteten. Åbo Akademi.*

II. Tryckt material

Agerberg, Miki

- 2004 *Kidnappad hjärna. En bok om missbruk och beroende.* Lund: Studentlitteratur.

Ahlbäck, Tore

- 1998 *Spiritism, ockultism, teosofi och antroposofi – några historiska linjer. Ingår i Owe Wikström (red.) Att se det dolda. Om new age och ockultism inför millennieskiftet.* Stockholm: Natur och Kultur.

Al-Anon

- 1997 *Al-Anons tolv steg & tolv traditioner. (Al-Anon's Twelve Steps & Twelve Traditions 1981).* Stockholm: Al-Anon Familjegrupper i Sverige.

Alcoholics Anonymous

- 2005 *The A.A. Service Manual Combined With The Twelve Concepts for World Service by Bill W. Reflecting Actions of The 2005 General Service Conference.* New York: Alcoholics Anonymous World Services, Inc.
- 2006a *Alcoholics Anonymous. Fourth Edition, New and Revised 2001. 18th Printing.* New York: Alcoholics Anonymous.
- 2006b *Twelve Steps and Twelve Traditions. 68th Printing.* New York: Alcoholics Anonymous.

Alestig, Inger

- 1995 *Jag är en kristen arbetsnarkoman. – Svenska Journalen nr 18/1995.*

- 1999 Livet i retur. Nu kommer den första boken om recovery-rörelsen i Sverige.
- *Dagen* 07.09.1999.

Allhelgonakyrkan

- 2004 Allhelgonakyrkans program 2004–2005. [Broschyr]. Stockholm.
2005 Allhelgonakyrkans program hösten 2005. [Broschyr]. Stockholm.

Anderson, Ray S.

- 1995 Fundamentalism. Ingår i Alister E. McGrath (red.) *The Blackwell Encyclopedia of Modern Christian Thought*. Oxford/Cambridge: Blackwell.

Andersson Wij, Tomas

- 2002 Vi byggde en kyrka. Ingår i Sven-Gösta Holst (red.) *En rimligare värld*. Örebro: Libris.

Andrum Brynäs

- 2003 *Andrum Brynäs hösten 2003*. [Broschyr]. Brynäs.

Anonyma Alkoholister

- 1984 *Anonyma Alkoholister*. (*Alcoholics Anonymous* 1939). Första svenska utgåvan, andra svenska upplagan. Stockholm: AA-förlaget.
1986 *Leva nykter*. (*Living Sober* 1986). Stockholm: AA-förlaget.
1989 *Som Bill ser det*. (*As Bill sees it* 1967). Stockholm: AA-förlaget.
1994 *Anonyma Alkoholister blir myndigt*. *AA:s första tjugo år*. (*AA Comes of Age* 1957). Andra svenska tryckningen. Stockholm: AA-förlaget.
1996 *AA:s historia i Sverige. Från begynnelsen fram till 1994*. Stockholm: AA-förlaget.
1998 *De tolv stegen, de tolv traditionerna. Förslag avsedda som hjälp att tillfriskna i gemenskapen*. (*The Twelve Steps and Twelve Traditions* 1952). Tionde svenska upplagan. Stockholm: AA-förlaget.
1999 *Kom till tro*. (*Came to Believe* 1973). Andra svenska tryckningen. Stockholm: AA-förlaget.
2001 *Anonyma Alkoholister*. (*Alcoholics Anonymous* 1939). Utökad och delvis nyöversatt andra utgåva. Stockholm: AA-förlaget.
2004 *Dagliga reflexioner*. (*Daily Reflections* 1990) Andra svenska utgåvan. Stockholm: AA-förlaget.

Arkkila, Reijo

- 1973 Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys. Ingår i Helge Hildén och S.O. Fredriksson (red.) *Evangelieföreningen 1873–1973*. Helsingfors: SLEF.

Aurola, Verner

- 1936 *Mitä Oxfordin Ryhmäliikkeellä on meille annettavana?* Helsinki: NMKY.

Bartosch, Bob & Pauline

- 1994 *A Bridge to Recovery*. Chicago: Meister Press.

Berggren, Erik

- 1946 *Till den kristna biktens psykologi*. Diss. Uppsala universitet. Stockholm: Erik Berggren.

Beskow, Per

- 1999 *Teologiskt lexikon*. Nora: Nya Doxa.
 2006 *Spiritualitet i en ny tid*. Ingår i Gordon Mursell och Per Beskow (red.) *Kristen spiritualitet. Från ökenfäder till cyberkyrka. (The Story of Christian Spirituality. Two Thousand Years, from East to West 2001)*. Svensk utgåva. Örebro: Libris.

Bexell, Oloph

- 1996 *Om kyrkans praxis och dess teologi*. Ingår i Oloph Bexell (red.) *Kyrkovetenskapliga forskningslinjer*. Lund: Studentlitteratur.

Bibel 2000

- 1999 Bibelkommissionens översättning 1999. Helsingfors: Församlingsförbundets Förlags Ab.

Björn, Knut

- 2005 *Vi vill inte ha in new age i Värmlands församlingar*. – *Dagen* 19.04.2005.

Boken om recovery

- 1999 Redigerad av Tomas Andersson. Örebro: Libris.

Booth, Leo

- 1991 *When God Becomes a Drug. Breaking the Chains of Religious Addiction & Abuse*. New York: G.P. Putnam's Sons.

Boström, Hasse

- 1995 *Sinnesro för sökare*. – *Svenska Dagbladet* 26.11.1995.

Botvar, Pål Ketil

- 2000 *Kristen tro i Norden. Privatisering og svekkelse av religiøse dogmer*. Ingår i Göran Gustafsson och Thorleif Petterson (red.) *Folkkyrkor och religiøs pluralism – den nordiska religiösa modellen*. Stockholm: Verbum.

Brinck, Håkan

- 2001 *Många på väg från Guds ord!* – *Dagen* 22.02.2001.

Britannica

- 1985 *The New Encyclopædia Britannica*. Volume 1, 6, 8. 15th Edition. Chicago: Encyclopædia Britannica.

BroBygge

- 1999 *Ny utbildning vid Betelseminariet*. BroBygge. [Broschyr]. Stockholm.
 2001 *Att ta sin längtan på allvar*. BroBygge 01–03. [Broschyr]. Stockholm.
 2003 *Att ta sin längtan på allvar*. BroBygge 03–04 [Broschyr]. Stockholm.
 2005 *BroBygge utbildningen*. [Broschyr]. Stockholm.

Brommadiologen

- 1991a *Brommadiologen*. [Broschyr]. Stockholm.
 1991b *Nätverksträffen 27–28.9. 1991*. [Broschyr]. Stockholm.

- 1991c *Brommadiologen - ett dialogcentrum för livsfrågor, etik och relationer.* [Broschyr]. Stockholm.
- 1991d *Bromma-Dialogen - där vägarna möts.* [Broschyr]. Stockholm.
- 1992a *Kurser och böcker 1992.* [Broschyr]. Stockholm.
- 1992b *Nätverksträff och samling för etiska rådgivare. 16-17 oktober, 1992.* [Broschyr]. Stockholm.
- 1993 *Nätverksträff 29-30 oktober. Samling för teologer och etiska rådgivare.* [Broschyr]. Stockholm.
- 1994 *Brommadiologen. Program hösten 1994.* [Broschyr]. Stockholm.
- 1995 *Sinnesrogudstjänster.* [Broschyr]. Stockholm.
- 1996 *Brommadiologen presenterar höstens program på filialerna.* [Broschyr]. Stockholm.
- 1997 *Brommadiologens filialer hösten 1997.* [Broschyr]. Stockholm.
- 1999a *Recovery med Dale och Juanita Ryan, USA.* [Broschyr]. Stockholm.
- 1999b *Stormönstring i Bromma hösten 1999.* [Broschyr]. Stockholm.
- 1999c *Wellness och solidaritet.* [Broschyr]. Stockholm.
- 2000 *Andlig friskvård.* [Broschyr]. Stockholm.
- 2001 *Höstakademin 17-20 oktober.* [Broschyr]. Stockholm.
- 2002a *En rimligare värld. Brommadiologens Höstakademi 16-19 oktober.* [Broschyr]. Stockholm.
- 2002b *Wellbeingvecka 24-30 juni.* [Broschyr]. Stockholm.
- 2003a *Vägen hem och resan vidare. Inspirationsdagar med Harry Månsus.* [Broschyr]. Stockholm.
- 2003b *Information från Brommadiologen våren 2003.* [Broschyr]. Stockholm.
- 2004a *Ny bok: Konsten att leva - verktyg för en befriande andlighet.* [Broschyr]. Stockholm.
- 2004b *Den andliga verktygsmässan. Bromma 21-23 oktober 2004.* [Broschyr]. Stockholm.
- 2005 *Kropp och själ, andlighetens instrument.* [Broschyr]. Stockholm.

Brommadiologens ledningsgrupp

- 1999 *Om Recovery och Brommadiologen.* Ingår i Tomas Andersson (red.) *Boken om recovery.* Örebro: Libris.

Brown, William

- 1935 *En psykologs varning. Buchmanismen eller grupprörelsen från psykologisk synpunkt.* Ingår i Frederick A.M. Spencer (red.) *För och emot grupprörelsen. (The Meaning of the Groups 1934).* Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag.

Buchman, Frank

- 1955 *Omskapa världen. (Remaking the World 1947).* Stockholm: Skoglunds.

Bäckström, Anders

- 2000 *De kyrkliga handlingarna som ram, relation och välbefinnande.* Ingår i Göran Gustafsson och Thorleif Petterson (red.) *Folkkyrkor och religiös pluralism - den nordiska religiösa modellen.* Stockholm: Verbum.

Carlid, Tor

- 2002 *I dag öppnar den kristna höstakademin. - Dagen 16.10.2002.*

Clinebell, Howard

- 1998 *Understanding and Counseling Persons with Alcohol, Drug and Behavioral Addictions*. Nashville, TN: Abingdon Press.
- 2001 *Wellbeing. Den sjufaldiga vägen till bättre hälsa. (Wellbeing – A personal plan for exploring and enriching the seven dimensions of life 1992)*. Örebro: Libris.

A Course in Miracles

- 1985 *A Course in Miracles. The Text, Workbook for Students and Manual for Teachers*. London: Arkana.

Damirjian, Annika

- 2002a Våga nya vägar till förändring. – *Baptistnytt* nr 01/2002.
- 2002b THS har flyttat till Bromma. – *Baptistnytt* nr 04/2002.
- 2004 En BroByggare som går in för ledarutveckling. – *Baptistnytt* nr 05/2004.
- 2005 Gävlebaptister hittar sin egen väg med inspiration från Brommadialogen. – *Baptistnytt* nr 03/2005.

Davidsson, Bo & Patel Runa

- 1994 *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

Deilgat, Valerie & Halvorson, Ron

- 1992 *Living Free. A Guide to Forming & Conducting a Recovery Ministry*. San Diego, CA: Recovery Publications.

Dick, B.

- 1992 *The Oxford Group & Alcoholics Anonymous. An AA – Good Book Connection*. Seattle/Washington: Glen Abbey Books.
- 1997 *The Good Book and The Big Book. AA's Roots in the Bible*. Kihei, HI: Paradise Research Publications.

Doctare, Christina

- 2000 *Hjärnstress – kan det drabba mig?* Stockholm: Runa.

Dodd, F.H.

- 1935 En läkares kritik. Ingår i Frederick A.M. Spencer (red.) *För och emot grupprörelsen. (The Meaning of the Groups 1934)*. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag.

Dufva, Erik

- 2004a Att leva med sin svaghet. En studie av begreppet synd och vägen till tillfrisknande inom Recoveryrörelsen. – *Ingång*. Johannelunds teologiska skriftserie nr 02/2004.

Edén, David

- 1931 *Svenska baptisternas i Finland historia 1856–1931*. Vasa: David Edén.

Edman, Stefan

- 2002 Förundran – en källa till livslust och förändring. Ingår i Sven-Gösta Holst (red.) *En rimligare värld*. Örebro: Libris.

- 2005a Lärrotankar vid trädets fot. Ingår i Harry Månsus (red.) *Konsten att leva. Verktyg för en befriande andlighet*. Örebro: Libris.
- 2005b Konkreta steg mot en rimligare värld. Ingår i Harry Månsus (red.) *Konsten att leva. Verktyg för en befriande andlighet*. Örebro: Libris.

Ehdin, Susanna

- 1999 *Den självläkande människan*. Stockholm: Forum.

Ehdin, Susanna & Martin

- 2002 HQ – den mänskliga helhetssynen. Ingår i Sven-Gösta Holst (red.) *En rimligare värld*. Örebro: Libris.

Eggehorn, Ylva

- 2002 Reclaim the time – strategier för ett tidsuppror. Ingår i Sven-Gösta Holst (red.) *En rimligare värld*. Örebro: Libris.

Einhorn, Stefan

- 2001 *En dold Gud. Om religion, vetenskap och att söka Gud*. Pocketupplaga. Stockholm: Forum.

Eisenbach-Stangl, Irmgard & Rosenqvist, Pia

- 1998 Variations of Alcoholics Anonymous. Ingår i Irmgard Eisenbach-Stangl & Pia Rosenqvist (red.) *Diversity in Unity. Studies of Alcoholics Anonymous in Eight Societies*. NAD Publication No. 33. Helsinki: Nordic Council for Alcohol and Drug Research.

Ekstrand, Sixten

- 1993 *Tro och moral. Oxfordgrupprörelsen och MRA i Finland 1932-1955*. Diss. Åbo Akademi.

Eldebo, Runar

- 1997 *Den ensamma tron. En studie i Frank Mangs predikan*. Diss. Åbo Akademi. Örebro: Libris.

Engdahl, Peter

- 2002 *Den andliga människan. I ljuset av teologin, psykologin och tolvstegsprogrammet*. Edsbruk: Akademitryck.

En rimligare värld

- 2002 Redigerad av Sven-Gösta Holst. Örebro: Libris.

Esser, Raingard

- 1996 Temple, William (1881-1944). Ingår i Friedrich Wilhelm Bautz (red.) *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*. XI. Band. Hertzberg: Verlag Traugott Bautz.

Evertsson, Anna J.

- 2001 De mest omtyckta psalmerna i Sverige. Ingår i Karl-Johan Hansson & Folke Bohlin & Jørgen Straarup (red.) *Deilig er jorden. Psalmens roll i nutida nordiskt kultur- och samhällsliv*. Åbo Akademi.

Fahlgren, Sune

2005 En nutida missionsorganisation. – *Sändaren* nr 11/2005.

Fangen, Ronald

1938 *En kristen världsrevolution. Mitt möte med Oxfordgrupprörelsen.* Stockholm: Albert Bonniers Förlag.

Forsberg, Bertil

2005 Kurs i konsten att leva. Ingår i Harry Månsus (red.) *Konsten att leva. Verktyg för en befriande andlighet.* Örebro: Libris.

Frankell, Tomas

2000 *Sökare i en ny tid. Min väg genom nyandlighetens Sverige.* Pocketupplaga. Stockholm: Natur och Kultur.

Friends In Recovery

1990 *The Twelve Steps for Christians. From Addictive and Dysfunctional Families. Based on Biblical Teachings.* Centralia, WA: RPI Publishing.

2000 *Ehyempään aikuisuuteen. Kaksitoista askelta. (The Twelve Steps – A Spiritual Journey 1988).* Helsinki: Karas-Sana.

Frisk, Liselotte

1993 *Nya religiösa rörelser i Sverige. Relation till samhället/världen, anslutning och engagemang.* Diss. Åbo Akademi.

1998 New age, paramedicin och helande. Ingår i Owe Wikström (red.) *Att se det dolda. Om new age och ockultism inför millennieskiftet.* Stockholm: Natur och Kultur.

2001 Nyreligiositet vid millennieskiftet. Försumbar eller flyr den våra mätinstrument? Ingår i Margareta Skog (red.) *Det religiösa Sverige. Gudstjänst- och andaktsliv under ett veckoslut kring millennieskiftet.* Örebro: Libris.

Garcia, Ivan

1992 Alkoholister får egna gudstjänster. – *Dagen* 23.09.1992.

Grenholm, Carl-Henrik

2006 *Att förstå religion. Metoder för teologisk forskning.* Lund: Studentlitteratur.

Gustafson, Rolf

1994 *Tid för dialog. Om mötesplatser för vuxna mitt i livet.* Svenska kyrkans församlingsnämnd 1995:1. Uppsala: Svenska kyrkans församlingsnämnd/Alingsås: Trots Allt.

Gustafsson, Göran

1997 *Tro, samfund och samhälle. Sociologiska perspektiv.* Örebro: Libris.

Haag, Anders

2000 Här i Europa är det alldeles för mycket ego. – *Svenska Dagbladet* 27.01.2000.

Hagberg, Erik

1994 Vörå missionshus har återinvigts. – *I Rågens rike* 1996.

- Haldin-Rönn, Kerstin
1995 Gud verksam utanför kyrkan? – *Kyrkpressen* 09.11.1995.
- Hallqvist, Anders & Westblom, Per
1998 Den moderna baptismens rötter. Ingår i Berit Åsqvist (red.) *Tro, frihet, gemenskap. Svensk baptism genom 150 år*. Örebro: Libris.
- Hambro, C.J.
1933 *Kristen fornyelse. Verdens frelse og Oxford-gruppen*. Særtrykk av Morgenbladet. Oslo: Morgenbladets trykkeri.
- Hamilton, B
1996 *Twelve Step Sponsorship. How it Works*. Center City; MN: Hazelden.
- Hammer, Olav
1998 *På spaning efter helheten. New Age – en ny folketro?* Pocketupplaga. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Harbaugh, Jim
1997 *A 12-Step Approach to the Spiritual Exercises of St. Ignatius*. Lanham, MD: Sheed & Ward.
- Hedenrud, Anna
2003 Andligt hem för tusen stockholmare. – *Kyrkans Tidning* nr 21–22/2003.
- Heino, Harri
1997 *Mihin Suomi tänään uskoo*. Porvoo: WSOY.
- Hela människan
2004a *Ett värdigt liv*. [Broschyr]. Stockholm.
2004b *De glömda barnen. Hela Människan/Fryshuset*. [Broschyr]. Stockholm.
- Hellsten, Tommy
1991 *Virtahepo olohuoneessa. Läheisriippuvuus ja sisäisen lapsen kohtaaminen*. Helsinki: Kirjapaja.
1993 *Flodhästen i vardagsrummet. Om medberoende och om mötet med barnet inom oss*. Stockholm: Verbum.
- Hellsten, Tommy & Månsus, Harry
2005 Resan till vuxenlivet. Om medberoende och våra falska roller. Ingår i Harry Månsus (red.) *Konsten att leva. Verktyg för en befriande andlighet*. Örebro: Libris.
- Helmersson Bergmark, Karin
1995 *Anonyma Alkoholister i Sverige*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Sociology. N.S. Diss. Stockholms universitet. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

- 1998 The Links and Alcoholic Anonymous: Two "AA movements" in Sweden. Ingår i Irmgard Eisenbach-Stangl & Pia Rosenqvist (red.) *Diversity in Unity. Studies of Alcoholics Anonymous in Eight Societies*. NAD Publication No. 33. Helsinki: Nordic Council for Alcohol and Drug Research.
- Hemfelt, Robert & Fowler, Richard & Minirth, Frank & Meier, Paul
1991 *The Path to Serenity. The Book of Spiritual Growth and Personal Change Through Twelve-Step Recovery*. Minirth-Meier Clinic Series. Nashville, TN: Thomas Nelson Publishers.
- Hendriksen, Solveig
2005a Bibelns Jesus en annan än nyandlighetens Kristus-energi. - *Dagen* 27.04.2005.
2005b Kristna på Aeropagen. - *Världen idag* 21.06.2005.
- Hildén, Helge
1973 Svenska Lutherska Evangelieföreningen. Ingår i Helge Hildén och S.O. Fredriksson (red.) *Evangelieföreningen 1873-1973*. Helsingfors: SLEF.
- Hillås, Lars
2004 von Oben läggs ner. - *Kyrkans Tidning* nr 16/2004.
- Hjorth, Elisabeth
2001 Att ändra vindens riktning. - *Trots Allt* nr 07-08/2001.
- Holm, Nils G.
1993 *Religionspsykologins grunder*. Religionsvetenskapliga skrifter nr 13. Tredje reviderade upplagan. Åbo Akademi.
- Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn
1991 *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.
- Holmqvist, Leif-Erik
1999 Följ med mig till en öde trakt - om retreatens betydelse i recovery. Ingår i Tomas Andersson (red.) *Boken om recovery*. Örebro: Libris.
2006 *Finlands Svenska Baptister 150 år, 1856-2006*. Vasa: Finlands svenska baptistmission rf/ Finlands svenska baptistsamfund.
- Holst, Eva-Karin
1999a Självvårdsskolan - en annorlunda kyrka. Ingår i Tomas Andersson (red.) *Boken om recovery*. Örebro: Libris.
1999b Så kan en Sinnesrogudstjänst se ut. Ingår i Tomas Andersson (red.) *Boken om recovery*. Örebro: Libris.
2002 Det börjar vid köksbordet. Ingår i Sven-Gösta Holst (red.) *En rimligare värld*. Örebro: Libris.
2005 Shabat Shalom! Om Sabbatsgrupp och Shalomgemenskap. Ingår i Harry Månsus (red.) *Konsten att leva. Verktyg för en befriande andlighet*. Örebro: Libris.

Holst, Sven-Gösta

- 1999 Sårade helare. När kyrkan möter tolvstegsrörelsen. Ingår i Tomas Andersson (red.) *Boken om recovery*. Örebro: Libris.
 2002 En rimligare värld? Ingår i Sven-Gösta Holst (red.) *En rimligare värld*. Örebro: Libris.

Howard, Peter

- 1961 *Frank Buchmans hemlighet. (Frank Buchman's Secret 1961)*. Stockholm: Skoglund.

Hunter, George G. III

- 1996 *Church for the Unchurched. A Rebirth of the Apostolic Way*. Nashville, TN: Abingdon Press.
 2000 *The Celtic Way of Evangelism. How Christianity Can Reach the West Again*. Nashville, TN: Abingdon Press.

Hyrck, Matti

- 1997 Jumalakuvat ja sielunhoito. Ingår i Kirsti Aalto, Martti Esko och Matti-Pekka Virtaniemi (red.) *Sielunhoidon käsikirja*. Helsinki: Kirjapaja.

Häll, Brita

- 2002 Det nyandliga folkhemmet. – *Amos 23.08.2002*.

Isaksson, Berndt

- 2002 Svar: Orsaken till döende församlingar. – *Dagen 11.09.2002*.

James, William

- 1919 *The Varieties of Religious Experience. A Study in Human Nature Being the Gifford Lectures on Natural Religion Delivered at Edinburgh in 1901–1902 by William James*. 31th Impression. New York: Longmans, Green and Co.

Jarlert, Anders

- 1995 *The Oxford Group Revivalism and the Churches in Northern Europe, 1930–1945, with Special Reference to Scandinavia and Germany*. Bibliotheca Historico-Ecclesiastica Lundensis 35. Diss. Lund university.

Jonasson, Olle

- 1999 Brev från Emmaus. Ingår i Tomas Andersson (red.) *Boken om recovery*. Örebro: Libris.

Jonsson, Åke

- 1999 *Skapelseteologi – en studie av teologiska motiv i Gunnar Edmans texter*. Nora: Nya Doxa.

Kairos

- 2004a *Kairos – en fråga om närvaro våren 2004*. Ålidhems församling, Umeå Maria församling, Studentprästerna, Sensus studieförbund, S:t Lukas. [Broschyr]. Umeå.

- 2004b *Kairos – en fråga om närvaro hösten 2004. Ålidhems församling, Umeå Maria församling, Studentprästerna, Sensus studieförbund, S:t Lukas.* [Broschyr]. Umeå.
- 2005 *Kairos vårprogram 2005. Ålidhemskyrkan, Mariakyrkan, Studentprästerna, Sensus Studieförbund.* [Broschyr]. Umeå.

Karlsson, Birgit

- 1998 150 händelserika år. Baptistsamfundets utveckling i Sverige. Ingår i Berit Åsqvist (red.) *Tro, frihet, gemenskap. Svensk baptism genom 150 år.* Örebro: Libris.
- 1999 De sårades gemenskap. Ingår i Tomas Andersson (red.) *Boken om recovery.* Örebro: Libris.

Karlsson, Lena

- 2005a Inslagen av new age i kristenheten blir tyvärr allt vanligare. – *Dagen* 10.05.2005.
- 2005b Förtvivlad över new age-infiltration. – *Världen idag* 11.05.2005.

Karlsson, Magnus

- 2002 *Själv men inte ensam. Om självhjälpsgrupper i Sverige.* Rapport i socialt arbete nr 104/2002. Diss. Stockholms universitet.

Karrer, Martin

- 2003 Millenarianism. Ingår i Erwin Fahlbusch et al. (red.) *The Encyclopedia of Christianity.* Volume 3. Grand Rapids, MI: Eerdmans Publishing Company.

Kasl, Charlotte

- 1992 *Many Roads, One Journey. Moving Beyond the Twelve Steps.* New York: HarperCollins Publishers.

Kauppinen, Juha

- 1992 *Tuomas-messu. Tutkimus kaupunkiseudun jumalanpalveluksesta ja kaupunkilaisen seurakunnasta.* Kirkon tutkimuskeskus, sarja A, nro 58. Tampere: Kirkon Tutkimuskeskus.

Keller, John

- 1966 *Ministering to Alcoholics.* Minneapolis, MN: Augsburg Publishing House.
- 1991 *Släpp taget! En bok om drogberoende, relationer, tillit och andlighet. (Let Go Let God 1985).* Örebro: Libris.

Keso, Lauri

- 1988 *Inpatient Treatment of Employed Alcoholics. A Randomized Clinical Trial on Hazelden and Traditional Treatment.* Diss. Helsingin Yliopisto. Helsinki: Alko.

Kitchen, V.C.

- 1934 *I was a Pagan.* New York: Harper & Brothers.

Knox, R.A.

- 1935 En katoliks radanmärkningar. Andrahandsintryck av buchmanismen. Ingår i Frederick A.M. Spencer (red.) *För och emot grupprörelsen. (The Meaning of the Groups 1934)*. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag.

Konsten att leva

- 2005 *Verktyg för en befriande andlighet*. Redigerad av Harry Månsus. Örebro: Libris.

Kristensson Uggla, Bengt

- 1993 *När kartan inte stämmer. Teologiska och filosofiska orienteringsförsök*. Stockholm: Verbum.

Krug, Burkard

- 1993 Moody, Dwight Lyman Ryther (1837–1899). Ingår i Friedrich Wilhelm Bautz (red.) *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*. IV Band. Hertzberg: Verlag Traugott Bautz.

Kurs i konsten att leva

- 2003 *Kurs i konsten att leva. Kyrkan vid Brommaplan/Studieförbundet Bilda*. [Broschyr]. Stockholm.
- 2004 *Kurs i konsten att leva. Kyrkan vid Brommaplan/Studieförbundet Bilda*. [Broschyr]. Stockholm.
- 2005 *Kurs i konsten att leva. Kyrkan vid Brommaplan/Studieförbundet Bilda*. [Broschyr]. Stockholm.

Kurtz, Ernest

- 1991 *Not-God. A History of Alcoholics Anonymous*. Center City, MN: Hazelden.

Kurtz, Ernest & Ketchham, Katherine

- 1994 *The Spirituality of Imperfection. Storytelling and the Journey to Wholeness*. New York: Bantam Books.

Lagercrantz, Agneta

- 2000a Baptistpastor förenar nyandlighet och kristen tro. – *Svenska Dagbladet* 16.04.2000.
- 2000b Folk blir sin egen auktoritet. – *Svenska Dagbladet* 16.04.2000.

Lantz, Ragni

- 1994 Lovande start för sinnesro i kyrka. – *Sändaren* nr 44/1994.
- 2005a Oviss framtid för Brommadialogen. – *Sändaren* nr 07/2005.
- 2005b SB lade ner Shalom-gemenskapen. – *Sändaren* nr 23/2005.
- 2005c Brommadialogen kan bli baptistisk tankesmedja. – *Sändaren* nr 23/2005.

Larsson, Christina

- 2004 Nya församlingar, nya möjligheter. – *Baptistnytt* nr 03/2004.

Larsson, Fredrik

- 2005a Ockultism infiltrerar fler församlingar. – *Världen idag* 04.04.2005.

- 2005b Kända kristna på new age-möte. – *Världen idag* 22.04.2005.
2005c "Healing har en plats i kyrkan". – *Världen idag* 26.09.2005.

Larsson, Martin

- 2002 En stretande myra i storskogen. Författaren Harry Månsus ryter till om "girighetens globalisering". – *Kyrkans Tidning* nr 03/2002.

Laurén, Jeanette

- 2002 Brommadiologen översätter tron till modern svenska. – *En Väg* nr 11-12/2002.

Lean, Garth

- 1985 *Frank Buchman: A Life*. London: Constable.

Lerner, Michael

- 2000 *Spirit Matters. Global Healing and Wisdom of the Soul*. Charlottesville, VA: Hampton Roads Publishing Company.
2002 Testa sabbaten! Ingår i Sven-Gösta Holst (red.) *En rimligare värld*. Örebro: Libris.

Life Recovery Bible

- 1998 *Holy Bible*. New Living Translation. Wheaton, IL: Tyndale House Publishers.

Liljeström, Erik

- 1996 Historisk tillbakablick på baptisternas 122-åriga verksamhet i Vörå. – *I Rågens rike* 1994.

Lindberg, Erik

- 1992 John E. Keller: Arbetsnarkomanen liknar alkoholisten. – *Veckoposten* 16.04.1992.

Lindén, Jean

- 2002 Den tid och kärlek som är mitt liv. – *Ny Tid* nr 49/2002.

Lindow, Elisabet

- 2002 *Ditt ansikte söker jag. Katekumenatet – vuxnas väg till tro*. Publikationer från Växjö stift nr 8. Lund: Arcus.

Lindvall, Magnus & Åsqvist, Berit

- 1998 Teologisk utbildning. Ingår i Berit Åsqvist (red.) *Tro, frihet, gemenskap. Svensk baptism genom 150 år*. Örebro: Libris.

Lively, Bob

- 1996 *Simple Steps-Costly Choices. A Guide to Inner Peace*. Austin, TX: Riverbend Press.

Lochman, Jan Milic

- 1980 *Reconciliation and Liberation. Challenging a One-Dimensional View of Salvation*. Philadelphia: Fortress Press.

- Lundberg, Hans
2005 *Tolv steg tillbaka till livet. Om familjesjukdomen alkoholism.* Stockholm: Gothia.
- Lundberg, Lars Åke
1999a Föreläsning i Sinnesrogudstjänster. Ingår i Tomas Andersson (red.) *Boken om recovery.* Örebro: Libris.
1999b Minnesro – gudstjänst för avlidna missbrukare. Ingår i Tomas Andersson (red.) *Boken om recovery.* Örebro: Libris.
- Lundberg, Lennart
2003 Här får sargade själar sin sinnesro. Egen profil i Gävle. – *Kyrkans Tidning* nr 15/2003.
- Lönnebo, Martin
2002 En katedral i tiden. Ingår i Sven-Gösta Holst (red.) *En rimligare värld.* Örebro: Libris.
- Lönnqvist, Lena
1999 Recovery – hopp för hela människan i framtidens kyrka. – *Sändaren* nr 23/1999.
- Lönnroth, Ami
1994 Kan man vara andlig i cyberspace? – *Svenska Dagbladet* 29.11.1994.
- McGrath, Alister E.
1994 *Christian Theology. An Introduction.* Cambridge/Oxford: Blackwell.
- Mel, B.
1991 *New Wine. The Spiritual Roots of the Twelve Step Miracle.* Center City, MN: Hazelden.
- Melin, Olav S.
2001 Trons språk utmanar. – *Kyrkans Tidning* nr 11/2001.
- Meyer, F.B.
1896 *The Secret of Guidance.* New York/Chicago/Toronto: Fleming H. Revell Company.
- Miller, Alice
2001 *Det självutplånande barnet och sökandet efter en äkta identitet. (Das Drama des begabten Kindes und die Suche nach dem wahren selbst. Eine Um- und Fortschreibung 1994).* Omarbetad och utökad pocketupplaga. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Miller, J. Keith
1990 *Hope in the Fast Lane. A New Look at Faith in a Compulsive World.* San Francisco: Harper & Row Publishers.
1995 *Steg in i livet. Tolvstegsprogrammet som en modell för andligt växande. (A Hunger for Healing: The Twelve Steps as a Classic Model for Christian Spiritual Growth 1991).* Örebro: Libris.

- 1996 *Sinnesro i en splittrad tid. (Habitations of Dragons 1992).* Örebro: Libris.
 1999 *Själens hemligheter. Om att söka självkänsla, äkthet och Gud. (The Secret of the Soul 1997).* Örebro: Libris.
 2004 *Steg in i livet. Tolvstegsprogrammet som modell för andligt växande. (A Hunger for Healing: The Twelve Steps as a Classic Model for Christian Spiritual Growth 1991).* Nytryck. Örebro: Libris.

Molland, Einar

- 1976 *Kristenhetens kirker og trossamfunn.* Oslo: Gyldendal.

Morreim, Dennis

- 1990 *The Road to Recovery. Bridges between the Bible and the Twelve Steps.* Minneapolis, MN: Augsburg Publishing House.

Morris, Bill

- 1993 *The Complete Handbook for Recovery Ministry in the Church. A practical guide to establishing recovery support groups within your church.* Nashville, TN: Thomas Nelson Publishers.

Månsus, Harry

- 1974 Brukar vi missionens resurser rätt? – *Svenska Baptistsamfundets kalender* 1974.
 1975 Bibliskt dop eller surrogatdop? – *Tro och Liv* nr 05/1975.
 1977a Förnyad församling – förnyat samhälle. Ingår i *En ny vision. Dokument från Nordisk konferens Katarina kyrka.* Stockholm: Harriers.
 1977b Vunnen för att vinna. Ingår i Torbjörn Freij (red.) *Vägar till tro. Material från en Jesuskonferens om evangelisation.* Stockholm: Westerbergs.
 1978a Teologisk utbildning – men hur bedriver man teologi egentligen? – *Tro och Liv* nr 01/1978.
 1978b Varför finns det egentligen så mycket våld i Gamla testamentet? – *Tro och Liv* nr 03/1978.
 1979 Församlingen inför 80-talet. – *Tro och Liv* nr 04/1979.
 1980a Suckan och befrielse. Ingår i Berit Åsqvist (red.) *Gudomligt uppdrag.* Stockholm: Westerbergs.
 1980b Förnyelse och framtid. Samtal mellan Harry Månsus och David Lagergren. Ingår i Berit Åsqvist & Birgit Karlsson & Torbjörn Freij (red.) *Växtverk. Förändring, förnyelse och tillväxt.* Stockholm: Westerbergs.
 1980c Teologi – en fråga om liv? – *Vår Lösen* nr 04-05/1980.
 1980d En dubbel lojalitet. Ingår i Hans Johansson & Harry Månsus & Bengt Rasmusson (red.) *Vill kyrkan leva i fred? Om våld och icke-våld i ett bibliskt perspektiv.* Örebro: Libris.
 1981a En rättfärdighetsivrare blir frälst. Ingår i Birgit Karlsson & Berit Åsqvist (red.) *I uppriktig glädje. Studier i Apostlagärningarna om församlingens liv och tjänst.* Stockholm: Westerbergs.
 1981b Förord. Ingår i Stefan Edman *Jord att älska. En bok om skapelsen och miljökampan.* Stockholm: Gummessons.
 1981c Omvändelse – bibliska synpunkter. Ingår i *Visionen av en ny värld.* Herrljunga: InterSkrift.

- 1981d Guds folk – på väg mot en folkväckelse. Ingår i *Guds folk – vart är vi på väg? Eko från Katarinakonferensen*. – *Tidskriften Logos* 1981.
- 1982 Förord. Ingår i Jim Wallis *Ett nytt sätt att leva (The Call to Conversion 1981)*. Örebro: Libris.
- 1983a Utmaningen från väckelsearvet. Ingår i Stefan Edman & Lennart Molin & Harry Månsus *Den stora utmaningen*. Örebro: Libris.
- 1983b En biblisk väckelserörelse tar form. Ingår i Stefan Edman & Per Håkansson & Harry Månsus & Per-Ivar Persson *Det trotsiga hoppet*. Stockholm: Verbum.
- 1983c *Shalom jord! Om fred, helhetssyn och jordens framtid*. Örebro: Libris.
- 1984 Väckelsens teologi. Ingår i Berthil Paulson (red.) *Frank Mangs i närbild*. Herrljunga: InterSkrift/Harriers.
- 1985 Areopagrörelsen – framtidens folkväckelse. – *Tro och Liv* nr 06/1985.
- 1986 *Vägen hem. Om livets ursprung, mening och mål*. Örebro: Libris.
- 1988a Förord. Ingår i Rolf Gustafson *Ingen tid för snabba svar. Om att skapa förtroende för evangeliet eller skrämna bort människor*. Örebro: Libris.
- 1988b *Arvet som glöder. Om väckelse och liv i Norden*. Herrljunga: InterSkrift.
- 1989a Fyra teser om ett väckelsebudskap som berör människor idag. Ingår i *Evangelisation för vår tid. Ongmanföreläsningarna 1988*. – Örebro Missionsskolas skriftserie nr 01/1989.
- 1989b Diakonal livsstil. Ingår i Hans-Erik Lindström (red.) *Handbok för diakoni och samhällsansvar*. Stockholm: Verbum.
- 1989c Humanistisk ekologi? Ingår i *Humanismen utmanad? – Årsbok för kristen humanism 1989*.
- 1989d *Hem i kosmos. Om livsmod, humanism och jordens framtid*. Örebro: Libris.
- 1991a Förord. En rörelse föds. Ingår i John Keller *Släpp taget! En bok om drogberoende, relationer, tillit och andlighet. (Let Go Let God 1985)*. Örebro: Libris.
- 1991b På väg genom universum. Ingår i Lennart Möller *Etik i verkligheten. En serie debattinlägg*. Uppsala: Cordia.
- 1995a Förord. Ingår i Keith Miller *Steg in i livet. Tolvstegsprogrammet som en modell för andligt växande*. Örebro: Libris.
- 1995b När sår läggs till sår. Ingår i Tomas Sjödin (red.) *Den fallna manteln. Frank Mangs. En röst i sin tid – en utmaning i vår tid*. Örebro: Libris/Alingsås: Trots Allt.
- 1996 *Den kosmiska katedralen*. Örebro: Libris.
- 1997 New age och kristen tro – öppenhet, dialog och gränser. Ingår i *Kulttuurin muutos ja uskonnolliset ilmiöt. – Lähetysteologinen aikakauskirja* nr 05/1997.
- 1999a Arvet. Ingår i Tomas Andersson (red.) *Boken om recovery*. Örebro: Libris.
- 1999b Den stora tröttheten. Ingår i Tomas Andersson (red.) *Solidaritet, en antologi*. Pocketupplaga. Göteborg: Cordia.
- 2000 Det är mörkt före gryningen. Ingår i *Svenska Baptistsamfundets Årsbok 2000*. Stockholm.
- 2001a *Livet har en framtid. Om livsmod och befriande andlighet*. Örebro: Libris.
- 2001b Ett gensvar. Ingår i Kajsa Ahlstrand & Håkan Sandvik (red.) *Samtal om religionsteologi*. Svenska kyrkans forskningsråd. Stockholm. – *Tro och Tanke* nr 03/2001.
- 2002 Det tänds ett ljus i livets katedral. Ingår i Sven-Gösta Holst (red.) *En rimligare värld*. Örebro: Libris.
- 2003 *Vägen hem och resan vidare. Samt en grundkurs i andlighet*. Örebro: Libris.

- 2004 Föroord. Ingår i Keith Miller *Steg in i livet. Tolostegsprogrammet som en modell för andligt växande*. Örebro: Libris.
- 2005a Det sjuder av liv i Guds verkstäder. Ingår i Harry Månsus (red.) *Konsten att leva. Verktyg för en befriande andlighet*. Örebro: Libris.
- 2005b En profetisk motkultur. Ingår i Harry Månsus (red.) *Konsten att leva. Verktyg för en befriande andlighet*. Örebro: Libris.
- Mäkelä, Klaus
- 1998 Alcoholics Anonymous in Finland. Ingår i Irmgard Eisenbach-Stangl & Pia Rosenqvist (red.) *Diversity in Unity. Studies of Alcoholics Anonymous in Eight Societies*. NAD Publication No. 33. Helsinki: Nordic Council for Alcohol and Drug Research.
- Nakken, Craig
- 1988 *The Addictive Personality. Roots, Rituals and Recovery*. Center City, MN: Hazelden.
- Neuman, Ricki
- 2002 Ny gratis tidning om andlighet. – *Svenska Dagbladet* 08.10.2002.
- Niemelä, Kati
- 2006 *Vieraantunut vai pettynyt? Kirkosta eroamisen syyt Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 95. Tampere: Kirkon Tutkimuskeskus.
- Nilsson, Fred
- 1988 *Parakyrkligt. Om business och bön i Sverige*. Stockholm: Verbum.
- Nordlund, Max-Ola
- 2002 Vår värld mår bättre. – *Vasabladet* 16.11.2002.
- Nordström, JanOlof
- 2002 Wellbeing. Ingår i Sven-Gösta Holst (red.) *En rimligare värld*. Örebro: Libris.
- Nylund, Marianne
- 2000 *Varieties of Mutual Support and Voluntary Action. A Study of Finnish Self-help Groups and Volunteers*. The Finnish Federation for Social Welfare and Health. Diss. Helsingin Yliopisto. Helsinki: Finnish Federation for Social Welfare and Health.
- Näsman, Nils
- 1962 *Baptismen i Svenska Österbotten 1868–1905*. Finska kyrkohistoriska samfundets handlingar 63. Diss. Helsingfors universitet.
- Odén, Robert
- 2003 Iona – en smak av helheten. – *Kyrkans Tidning* nr 11/2003.
- Ohm, Sven
- 1994 Dialogverksamhet som nu bär frukt. – *Hemmets Vän* 29.09.1994.

- Okkenhaug, Berit
2004 *Självavård – en grundbok*. Örebro: Libris.
- Olafsdottir, Hildigunnur
1998 *Alcoholics Anonymous in Iceland. From Marginality to Mainstream Culture*.
Diss. Universitetet i Oslo.
- Olander, Gösta
2000 *Tolv steg till ett nytt liv. – Budbäraren nr 18/2000*.
- Olitzky, Kerry & Conans, Stuart
1991 *Twelve Jewish Steps to Recovery*. Woodstock, VT: Jewish Lights Publishing.
- Olivestam, Carl Eber & Eriksson, Mimmi & Lindholm, Stig
2002 *Från kyrka till wellbeing. Handbok i kyrkokunskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Oscarsson, Gunne
1994 *Ytlighet hjälper inte andliga sökare. – Petrus nr 44/1994*.
- Oxford-ryhmä*
1944 *Lauluja – Sånger*. Helsinki: Oxford-ryhmä.
- Patel, Runa & Tebelius, Ulla
1987 *Om forskningsprocessen*. Ingår i Runa Patel & Ulla Tebelius (red.) *Grundbok i forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Peele, Stanton & Brodsky, Archie
1992 *The Truth About Addiction and Recovery. The Life Process Program for Outgrowing Destructive Habits*. First Fireside Edition. New York: Simon & Schuster.
- Persson, Larsåke W
1999a *Sinnesrogudstjänst – nytt påfund eller pånyttfött bönemöte*. Ingår i Tomas Andersson (red.) *Boken om recovery*. Örebro: Libris.
1999b *Förord*. Ingår i *Med livet som redskap. Sex självavårdare berättar* (flera författare). Örebro: Libris.
2001 *En liten bok om Sinnesrobönen*. Stockholm: LåW-Ord.
2003 *En liten bok om Sinnesrobönen*. Omarbetad utgåva. Örebro: Libris.
- Pittman, Bill
1992 *AA – hur det hela började*. (AA *The Way it Began* 1988). Stockholm: SCAA, Svenska rådet för alkohol- och beroendefrågor.
- Playfair, William
1991 *The Useful Lie*. Wheaton, IL: Crossway Books.
- Ramstrand, Ulrika
2001 *På väg mot en ny framtid. – Dagen 14.09.2001*.

Riis, Ole

1996 *Metoder og teorier i religionssociologien*. Aarhus Universitetsforlag.

Rosovsky, Haydée

1998 Alcoholics Anonymous in Mexico: A Strong but Fragmented Movement. Ingår i Irmgard Eisenbach-Stangl & Pia Rosenqvist (red.) *Diversity in Unity. Studies of Alcoholics Anonymous in Eight Societies*. NAD Publication No. 33. Helsinki: Nordic Council for Alcohol and Drug Research.

Ryan Dale S. & Juanita

1990a *Recovery from Codependency. 6 Studies for Groups or Individuals*. Life Recovery Guides. Downers Grove, IL: InterVarsity Press.

1990b *Recovery from Shame. 6 Studies for Groups or Individuals*. Life Recovery Guides. Downers Grove, IL: InterVarsity Press.

1993 *Recovery from Broken Relationships. 6 Studies for Groups or Individuals*. Life Recovery Guides. Downers Grove, IL: InterVarsity Press.

1998a *Askeleita huonosta itsetunnosta toipumiseen. 6 opetusjaksoa omakohtaiseen tutkimiseen tai ryhmille. (Recovery from Distorted Images of Self. 6 Studies for Groups or Individuals 1992)*. Elämälle kyllä toipumisopas. Helsinki: Sininauhaliitto.

1998b *Askeleita katkeruudesta toipumiseen. 6 opetusjaksoa omakohtaiseen tutkimiseen tai ryhmille. (Recovery from Bitterness. 6 Studies for Groups or Individuals 1992)*. Elämälle kyllä toipumisopas. Helsinki: Sininauhaliitto.

1998c *Askeleita pelosta toipumiseen. 6 opetusjaksoa omakohtaiseen tutkimukseen tai ryhmille. (Recovery from Fear. 6 Studies for Groups or Individuals 1992)*. Elämälle kyllä toipumisopas. Helsinki: Sininauhaliitto.

1999 *The Twelve Steps. A Spiritual Kindergarten. Christian Perspectives on the Twelve Steps*. USA. Brea, CA: Christian Recovery International.

2001 *Rooted in God's Love. Meditations on Biblical Texts for People in Recovery*. Brea, CA: Christian Recovery International.

2005 Andlig förskola. Tolv steg till ett djupare liv. Ingår i Harry Månsus (red.) *Konsten att leva. Verktyg för en befriande andlighet*. Örebro: Libris.

Ryan, Juanita

1999 Gud bortom de förvrängda gudsbilderna. Ingår i Tomas Andersson (red.) *Boken om recovery*. Örebro: Libris.

Salvation Story

1998 *Salvationist Handbook of Doctrine*. London: The Salvation Army International Headquarters.

Segerbank, Catharina

1999 Praktisk vägledning reder ut begreppen. – *Sändaren* nr 23/1999.

Seiden, Jerry

1993 *Divine or Distorted? God as We Understand God*. San Diego, CA: Recovery Publications.

Selderhuis, Herman J.

- 2006 Den reformatoriska traditionen i Europa. Ingår i Gordon Mursell och Per Beskow (red.) *Kristen spiritualitet. Från ökenfäder till cyberkyrka. (The Story of Christian Spirituality. Two Thousand Years, from East to West 2001)*. Örebro: Libris.

Sensus studieförbund

- 2004 *Cirkelledarutbildning i Wellbeing*. [Broschyr]. Stockholm.

Shoemaker, Sam & Minirth, Frank & Fowler, Richard & Newman, Brian & Carder, Dave

- 1993 *Steps to a New Beginning. Leading Others to Christ Through the Twelve Step Process*. Nashville, TN: Thomas Nelson Publishers.

Skog, Margareta

- 2001 Sverigeräkningen. Ingår i Margareta Skog (red.) *Det religiösa Sverige. Guds-tjänst- och andaktsliv under ett veckoslut kring millennieskiftet*. Örebro: Libris.

Sköldberg, Marita

- 1999 Mina höga krav på mig själv knäckte mig. – *Sändaren* nr 23/1999.

Spalde, Annika & Strindlund, Pelle

- 2004 *I vänliga rebellers sällskap. Kristet ickevåld som konfrontation och ömhet*. Lund: Arcus.
- 2005 Profetisk andlighet. Gå konfrontationens och ömhetens väg. Ingår i Harry Månsus (red.) *Konsten att leva. Verktyg för en befriande andlighet*. Örebro: Libris.

Starck, Marie

- 1999 Bara en sårbar kyrka kan möta längtan. – *Hemmets Vän* 30.09.1999.

Stolpe, Sven

- 1939 *Oxford-ryhmän muotokuvia. (Oxfordprofiler- ett reportage 1938)*. Porvoo: WSOY.

Streeter, B.H.

- 1955 Civilisationens djupaste behov är av moralisk art. Ingår i Frank Buchman *Omskapa världen (Remaking the World 1947)*. Stockholm: Skoglunds.

Streling, Peter

- 2001 En bro mot en ljusare värld. – *Dagen* 14.09.2001.

Sundell, Magnus

- 2001 Liten men hoppfull bok. – *Trots Allt* nr 7–8/2001.

Sundell-Liljedal, Anette & Fahlgren, Sune

- 2005 Kroppen och dansen som andlighetens instrument. Ingår i Harry Månsus (red.) *Konsten att leva. Verktyg för en befriande andlighet*. Örebro: Libris.

Svenska kyrkans bekännelseskrifter

- Utgivna av Samfundet Pro Fide et Christianismo och Verbum Förlag. Femte upplagans andra tryckning. Stockholm: Verbum.

Svenska kyrkohandboken

- 1986 *Del I. Den allmänna gudstjänsten och de kyrkliga handlingarna. Antagen för Svenska kyrkan av 1986 års kyrkomöte.* Stockholm: Petra.

Sverker, Jonatan

- 2002 Baptistsamfundet tvingas skära ner. - *Dagen* 31.10.2002.
- 2005 Brommadiologen står inför ett vägskäl. - *Dagen* 07.04.2005.

Thoms, Urban

- 2001a Rösten som hörs i maktens korridor. I nätverket Call to Renewal samlar Jim Wallis de kristna i kampen för USA:s fattiga. - *Petrus* nr 41/2001.
- 2001b Fredspris till Jim Wallis. - *Dagen* 19.10.2001.
- 2001c Besöksrekord på Brommadiologen. - *Dagen* 23.10.2001.

Trost, Jan

- 1997 *Kvalitativa intervjuer. Andra upplagan.* Lund: Studentlitteratur.

Träffpunkten

- 1998 *Träffpunkten Bergsgatan 59, våren 1998. Träffpunkten, Brommadiologen, Frikyrkliga studieförbundet.* [Broschyr]. Stockholm.
- 1999 *Träffpunkten Bergsgatan 59, våren 1999. Träffpunkten, Brommadiologen, Frikyrkliga studieförbundet.* [Broschyr]. Stockholm.

Tunving, Gunilla

- 1995a Här förs samtal inför öppen ridå. - *Kyrkans Tidning* nr 06/1995.
- 1995b Mirakel utanför kyrkan. - *Kyrkans Tidning* nr 06/1995.

Wallis, Jim

- 2001 *Tro som förändrar världen. Om konsten att stå stadigt på samhällets botten. (Faith Works. Lessons from the Life of an Activist Preacher 2000).* Förkortad svensk utgåva. Örebro: Libris.

Walter, H.A.

- 1919 *Soul Surgery. Some Thoughts on Incisive Personal Work.* London: Oxford University Press.

Webb, Terry

- 1992 *Tree of Renewed Life. Spiritual Renewal of the Church through the Twelve-Step Program.* New York: Crossroad Publishing Company.

Wellbeing

- 2004 *Välkommen till ett utvecklingsprogram. Wellbeing den sjufaldiga vägen till hälsa och djupare relationer. Millarepa/Brommadiologen.* [Broschyr]. Ullånger.

Werkström, Bertil

1963 *Bekännelse och avlösning. En typologisk undersökning av Luthers, Thurneysens och Buchmans biktuppfattningar.* Diss. Lunds universitet. Lund: Gleerups.

Westin, Gunnar

1956 *Den kristna friförsamlingen i Norden. Frikyrklighetens uppkomst och utveckling.* Stockholm: Westerbergs.

What is the Oxford Group

1933 By the Layman with a Notebook. London: Oxford University Press.

Wikström, Owe

1994 *Det bländande mörkret. Om andlig vägledning och psykologi i vår tid.* Örebro: Libris.

1998 *New age, ockultism och pluralism – ideologiska och socialpsykologiska perspektiv.* Ingår i Owe Wikström (red.) *Att se det dolda. Om new age och ockultism inför millennieskiftet.* Stockholm: Natur och Kultur.

Wingren, Gustaf

1947 *Människan och inkarnationen enligt Irenaeus.* Lund: Gleerups.

1958 *Skapelsen och lagen.* Lund: Gleerups.

Wählström, Ulf

2004a *Mitt möte med kyrkan. – Mirakelnytt nr 02/2004.*

2004b *Mitt möte med kyrkan, del 2. – Mirakelnytt nr 03/2004.*

Yrigoyen, Charles Jr.

2001 *Belief Matters. United Methodism's Doctrinal Standards.* Nashville, TN: Abingdon Press.

Österberg, Thomas

1992 *Alkoholister kan botas med andlighet. – Dagen 04.04.1992.*

III. Tidningar och tidskrifter

1. Brommadialogens nyhetstidningar:

- *Dialognytt* 1993, 1995, 1996, 1997, 1998
- *Dialog Stockholm* 1998, 1999, 2000, 2001, 2002
- *Dialog Norr* 2000
- *Dialog Sverige* 2000, 2001, 2002
- *Djupare Liv* 2003, 2004
- *Existens* 2004, 2005
- *Von Oben* 2002, 2003

2. Övriga tidningar och tidskrifter

- *Aftonbladet* 2002
- *Amos* 2002
- *Baptistnytt* 2002, 2004, 2005
- *Budbäraren* 2000
- *Dagen* 1991, 1992, 1999, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005

- *En Väg* 2002
- *Hemmets Vän* 1992, 1994, 1999
- *Ingång*, Johannelunds teologiska skriftserie 2004
- *I Rågens rike* 1994, 1996
- *Korsdraget*, senaste nytt från Södermalms Baptistförsamling 2005
- *Kungsholms Baptistkyrkas nyhetsbrev* 1994, 1995, 2004
- *Kyrkans Tidning* 1995, 2001, 2002, 2003
- *Kyrkporten* 2003
- *Kyrkpressen* 1995
- *Lähetysteologinen aikakauskirja* 1997
- *Metro* (Stockholm) 1998
- *Mirakelnytt* 2004
- *Missionsbaneret* 1991
- *Norrmalmskyrkan*, Norrmalms Baptistförsamling 2003
- *Ny Tid* 2002
- *Petrus* 1994, 2001
- *Svenska Baptistsamfundets Årsbok* 1974, 1992-93, 1994-95, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006
- *Svenska Dagbladet* 1994, 1995, 2000,
- *Svenska Journalen* 1995
- *Sändaren* 1994, 1999, 2002, 2004, 2005
- *Sökaren* 1998
- *Tidskriften Logos* 1981
- *Tro och Liv* 1975, 1978, 1979, 1985
- *Tro & Tanke* 2001
- *Trots Allt* 2001
- *Vasabladet* 2002
- *Veckoposten* 1991, 1992
- *Vår Lösen* 1980
- *Världen idag* 2005
- *Årsbok för kristen humanism* 1989
- *Örebro Missionsskolas skriftserie* 1989

Personregister

- Agerberg, M., 55
 Ahlberg, M., 216, 217, 219
 Ahlbäck, T., 175
 Alestig, I., 129, 143, 206
 Anderson, R.S., 124
 Andersson Wij, T., 22, 186, 218, 229, 265-269
 Arkkila, R., 137
 Arlebrand, H., 172
 Arterburn, S.F., 86
 Arvidsson, S., 48
 Augustinus av Hippo, 107-109
 Aurola, V., 37, 38
 Axelson, H., 176

 Bartosch, B., 23, 86, 89-93, 96, 101, 102, 105, 127, 135, 292
 Bartosch, P., 23, 89-91, 96, 127
 Berggren, E., 18, 19, 32, 34, 36
 Berry, C.R., 95
 Beskow, P., 17, 191
 Bexell, O., 14, 19
 Björn, K., 176, 177
 Booth, C., 118
 Booth, L., 82
 Booth, W., 118
 Boström, H., 129
 Botvar, P.K., 14
 Brinck, H., 176
 Broady, K.O., 150
 Brodsky, A., 123, 124
 Brown, M., 28
 Brown, W., 36
 Buchman, F., 18, 29-33, 36-41, 44, 45, 51, 52, 57, 60, 61, 64, 75, 76, 77, 100, 148, 302, 303
 Bullock, S., 50
 Bäckström, A., 14

 Calvin, J., 106
 Carlid, T., 187
 Carlsson, O., 141, 229, 265-269
 Clinebell, H., 74, 80-83, 89-91, 94, 96, 99, 117-122, 144, 178-180, 204, 205, 233, 282
 Collmar, L., 218
 Conans, S., 121, 128
 Curman, B., 176

 Damirjian, A., 156, 157, 182, 187, 250
 Davidsson, B., 25
 Deilgat, V., 89, 92, 97, 101, 102
 Dick, B., 18, 30, 31, 33, 52, 81
 Doctare, C., 179, 180
 Dodd, F.H., 36
 Dowling, E., 52
 Dufva, E., 16
 Durham, H., 204

 Edén, D., 137
 Edman, G., 138, 187
 Edman, S., 185, 187
 Edwin, T. (Ebby), 43
 Egemalm (Noelius), C., 176
 Ehdin, M., 179, 185
 Ehdin, S., 179, 185
 Eggehorn, Y., 223, 271
 Einhorn, S., 179, 180, 226
 Eisenbach-Stangl, I., 19, 43
 Ekstrand, S., 18, 19, 28-35, 37-41
 Eldebo, R., 137
 Ellegaard Sørensen, A., 12, 15
 Engdahl, P., 17
 Eriksson, M., 13, 17, 84, 85, 134, 150, 160, 173, 282
 Esser, R., 106
 Evertsson, A.J., 258

 Fahlgren, S., 180, 198
 Fangen, R., 32
 Flank, L., 159, 160
 Forsberg, B., 227, 228
 Forsén (Källberg), M., 207, 227, 231, 277, 278,
 Frankell, F., 174, 177
 Franciskus av Assisi, 66, 219, 233
 Frisk, L., 14, 134, 175, 176
 Fredricson, M., 154

 Garcia, A., 50
 Garcia, I., 129, 198
 Gardell, J., 186, 223
 Goldman, A., 185
 Graham, B., 90
 Grenholm, C-H., 24, 26
 Grossby, G., 249
 Gulin, E., 38

- Gustafson, R., 159–160
 Gustafsson, G., 14, 132, 134, 184
- Haag, A., 174, 177
 Hagberg, E., 136, 137
 Haldin-Rönn, K., 173
 Halldorf, P., 226
 Hallqvist, A., 150, 218
 Halvorson, R., 89, 92, 97, 101, 102
 Hambro, C.J., 28
 Hamilton, B., 61
 Hammar, K.G., 185
 Hammarroth, B., 210
 Hammer, O., 120, 121, 172, 174–176
 Harbaugh, J., 276
 Hedlund, M., 175
 Hedenrud, A., 265, 266, 269
 Heino, H., 38
 Heliga Birgitta, 226
 Hellsten, T., 18, 185, 191, 204, 205
 Helmersson Bergmark, K., 13, 19, 41–49, 51, 54, 55, 68–75, 80, 134
 Hemfelt, R., 74, 83, 94, 102
 Hendriksen, S., 177
 Hildén, H., 137
 Hillås, L., 186
 Hjorth, E., 184
 Hock, R., 68
 Hofling, H., 220
 Holm, N.G., 165
 Holme, I.M., 25
 Holmqvist, A-L., 45
 Holmqvist, L-E., 135, 137–139, 148, 177, 208, 226–228, 277, 278
 Holst, E-K., 103, 132, 135, 154, 158, 177, 210–213, 215, 220, 231–241, 247, 250, 257, 258, 270–272, 274–276, 279, 287
 Holst, S-G., 22, 130, 135, 136, 145–149, 155, 166, 167, 170, 184–187, 189, 193, 195, 205, 207, 217–219, 239–242, 271, 279, 291, 297, 298
 Howard, P., 32, 40, 41
 Hunter, G.G. III., 87, 282, 283
 Hyrck, M., 109
 Håkansson, P., 152
 Häggglund, M., 135, 148, 154, 157, 158, 169, 203, 216, 217, 232–234, 236, 238, 247
 Häll, B., 173
- Ignatius av Loyola, 226, 276
 Irenaeus av Lyon, 107
 Isaksson, B., 176
 Isaksson, J-E., 250, 255
- Jadenberg, Y., 221
 James, W., 52
 Jansson, K., 213
 Jansson, S., 249
 Jarlert, A., 18, 19, 28–31, 34, 35, 36, 39
 Jellinek, E.M., 55
 Johannes av Korset, 54, 226
 Johansson, L., 172
 Jonasson, O., 216, 233, 277
 Jonsson, J., 131, 138–140, 142
 Jonsson, Å., 138
 Jung, C.G., 52
- Kaminer, W., 123
 Karlsson, B., 133, 135, 143, 147, 150, 171, 177, 210, 212, 213, 215, 236, 238, 239, 241, 247, 264
 Karlsson, L., 176
 Karlsson, M., 75
 Karrer, M., 40
 Kasl, C., 120, 121, 128
 Katz, S., 123
 Kauppinen, J., 264
 Keller, J., 54, 55, 62, 69, 81, 82, 84, 143, 201, 202
 Kennerberg, O., 13, 16, 21, 170, 198, 211, 215–218, 221–225, 229, 234, 236, 239, 241, 243, 245, 248–251, 254, 264, 265, 281
 Keso, L., 55, 73–75
 Ketcham, K., 52, 53
 King, M.L., 142, 182, 183
 Kitchen, V.C., 100
 Knox, R.A., 35–37
 Kristensson Uggla, B., 138, 140, 141
 Kristiansson, U., 216
 Krug, B., 30
 Kurtz, E., 13, 19, 32, 36, 38, 42–45, 48, 52–54, 59
- Lagercrantz, A., 172, 174
 Lantz, R., 148, 192, 210, 276
 Larsson, C., 276
 Larsson, F., 176, 177
 Larsson, M., 129, 133, 182, 187
 Laurén, J., 176

- Lean, G., 33, 40, 41
 Lehtonen, A., 38
 Lerner, M., 184, 185, 271
 Liljeström, E., 136
 Lind, G., 230
 Lindberg, E., 202
 Lindén, J., 187
 Lindholm, S., 13, 17, 84, 85, 134, 150, 160, 173, 282
 Lindow, E., 161
 Lindström, H-E., 278
 Lindvall, M., 150
 Liu, A., 123
 Lively, B., 102
 Lochman, J.M., 138, 139
 Lundberg, B., 176
 Lundberg, H., 44, 55
 Lundberg, L.Å., 170, 229, 230, 253, 254, 256, 263, 265
 Lundberg, L., 129, 250, 255, 257
 Lundell, U., 143
 Lundh, F., 176
 Lundström, I., 162
 Luther, M., 15, 18, 107
 Lönnebo, M., 153, 176, 185, 191, 226, 271
 Lönnqvist, L., 206
 Lönnroth, A., 176, 177
 Mangs, F., 137, 139, 141, 144
 Mathiesen, P., 158, 212, 213, 218
 McGrath, A.E., 90, 107
 Means, P., 95
 Mel, B., 18, 32, 36, 39, 43, 52
 Melin, O.S., 198
 Meyer, F.B., 31
 Miller, A., 75
 Miller, K.J., 14, 24, 26, 85, 87, 88, 102-117, 127, 128, 143, 166, 204, 212, 216, 218, 223, 232, 233, 237, 282, 286, 289, 304, 307
 Molland, E., 29, 118, 119
 Moody, D.L., 29-31, 38
 Moodysson, L., 186
 Morreim, D., 18, 43, 44, 52, 54, 62, 100
 Morris, B., 18, 102-103
 Månsus, E., 136
 Månsus, Harry, 12, 16, 21-22, 27, 87, 103, 129-131, 133-149, 151, 159, 161-178, 180-184, 187-195, 197-205, 207-211, 213-217, 222-224, 226, 229, 231, 232, 234, 236-238, 240-245, 253, 259, 270-272, 276-280, 284, 285, 287, 291-298, 305, 306, 308
 Månsus, Helge, 136
 Månsus, L., 131, 133, 135, 136, 138, 140, 143, 148, 172, 186, 208, 271
 Mäkelä, K., 70, 72
 Nakken, C., 82, 83
 Neuman, R., 186
 Niebuhr, R., 68
 Niemelä, K., 14
 Nilsson, A., 175
 Nilsson, F., 91, 132
 Nilsson, F.O., 150
 Nitovuori, H., 137
 Nordlund, M-O., 173, 187
 Nordquist, B., 230, 263
 Nordström, J., 163, 179, 180
 Norén, A-M., 176
 Nylund, M., 75
 Näsman, N., 136
 Odén, R., 192
 Oettinger, F., 68
 Oftedal, M., 223
 Ohm, S., 129, 210, 211
 Okkenhaug, B., 196, 256
 Olafsdottir, H., 46-49, 54, 71, 73, 74
 Olander, G., 206
 Olitzky, K., 121, 128
 Olivestam, C.E., 13, 17, 84, 85, 134, 150, 160, 173, 282
 Olofsdotter, K., 154, 192
 Olsson, B., 198, 218-220, 231, 236, 238-242, 247, 248
 Oscarsson, G., 176
 Patel, R., 25, 26
 Peele, S., 123-125
 Philipson, M., 261, 262
 Persson, L.W., 68, 119, 120, 197, 202, 211, 218, 223, 225, 226, 231, 253-256, 258, 264
 Pettersson, L., 224, 225
 Pittman, B., 30, 31, 33, 35, 36, 38, 39, 44, 52, 63
 Playfair, W., 124, 125, 128
 Ramstrand, U., 140, 187
 Rienoja, H., 16
 Ridell, L., 278
 Riis, O., 26

- Romarheim, A., 172
 Rosovsky, H., 71
 Rosenqvist, P., 19, 43
 Ruud, Y., 17
 Ryan, D.S., 14, 18, 23, 84, 86-89, 94-105, 120, 122, 123, 126-128, 135, 191, 196, 199, 204, 209, 232, 233, 249, 250, 286, 292, 307
 Ryan, J., 23, 94-103, 109, 191, 196, 204, 232, 233, 286, 307
 Ryan, M., 50
 Rönnerberg, H., 12, 15
 Salo, V., 162
 Schucman, H., 175
 Schweizer, E., 139
 Segerbank, C., 206
 Seiden, J., 109
 Selderhuis, H.J., 32
 Shoemaker, S., 44, 52, 58, 59, 102
 Silkworth, W., 55
 Sjöqvist, S., 176
 Skog, M., 134
 Sköld, S., 223
 Sköldberg, M., 103
 Smith, R.H. (Dr Bob), 43-45, 54, 76, 303
 Solvang, B.K., 25
 Spalde, A., 187, 192
 Speer, R.E., 30
 Spener, P.J., 32
 Starck, M., 206
 Stenberg, P., 13, 15, 66, 70, 81, 84, 85, 96, 98, 103, 195, 246, 258, 263, 280-282
 Stenbäck, C., 175
 Stolpe, S., 32
 Stoop, D.A., 86
 Streeter, B.H., 38
 Streling, P., 187
 Strindlund, P., 187
 Sundell, M., 187
 Sundell-Liljedal, A., 180
 Sverker, J., 187, 192
 Sällqvist, A., 72
 Tebelius, U., 26
 Temple, W., 106
 Thelle, N., 172
 Thoms, U., 182, 184, 187
 Thorsell, L., 250
 Tiebout, H., 55
 Trost, J., 26
 Tunving, G., 172, 173
 Tuulse, L.K., 174
 Vuorela, T., 16
 Wallis, J., 183, 184
 Walter, H.A., 100
 Webb, T., 52, 54, 59, 92, 93, 100, 102, 123
 Werkström, B., 18, 19, 32, 34, 35, 37, 38
 Wesley, J., 17, 36, 107
 Westblom, P., 150, 223, 225-228, 264
 Westin, G., 150
 Wiberg, A., 150
 Wiborn, K., 132, 133, 135, 148, 154, 156, 177, 192, 209, 248, 264
 Wikström, A.-L., 175
 Wikström, O., 14, 54, 166, 172, 174, 175, 204, 223
 Wildberger, H., 139
 Wilson, L., 74
 Wilson, W.G. (Bill W), 42-45, 51, 52, 59, 68, 74, 76, 77, 303
 Wingren, G., 107, 138, 141
 Wolery, D., 86
 Wählström, U., 175, 177
 Yrigoyen, C., 36
 Åsqvist, B., 150
 Österberg, T., 202

Bilaga 1

The Twelve Steps of Alcoholics Anonymous

1. We admitted we were powerless over alcohol – that our lives had become unmanageable.
2. Came to believe that a Power greater than ourselves could restore us to sanity.
3. Made a decision to turn our will and our lives over to the care of God *as we understood Him*.
4. Made a searching and fearless moral inventory of ourselves.
5. Admitted to God, to ourselves, and to another human being the exact nature of our wrongs.
6. Were entirely ready to have God remove all these defects of character.
7. Humbly asked Him to remove our shortcomings.
8. Made a list of all persons we had harmed, and became willing to make amends to them all.
9. Made direct amends to such people wherever possible, except when to do so would injure them or others.
10. Continued to take personal inventory and when we were wrong promptly admitted it.
11. Sought through prayer and meditation to improve our conscious contact with God *as we understood Him*, praying only for knowledge of His will for us and the power to carry that out.
12. Having had a spiritual awakening as the result of these steps, we tried to carry this message to alcoholics and to practice these principles in all our affairs.

Bilaga 2

The Twelve Traditions of Alcoholics Anonymous

1. Our common welfare should come first; personal recovery depends upon A.A. unity.
2. For our group purpose there is but one ultimate authority – a loving God as He may express Himself in our group conscience. Our leaders are but trusted servants; they do not govern.
3. The only requirement for A.A. membership is a desire to stop drinking.
4. Each group should be autonomous except in matters affecting other groups or A.A. as whole.
5. Each group has but one primary purpose – to carry its message to the alcoholic who still suffers.
6. An A.A. group ought never endorse, finance or lend the A.A. name to any related facility or outside enterprise, lest problems of money, property and prestige divert us from our primary purpose.
7. Every A.A. group ought be fully self-supporting, declining outside contributions.
8. Alcoholics Anonymous should remain forever nonprofessional, but our service centers may employ special workers.
9. A.A., as such, ought never be organized; but we may create service boards or committees directly responsible to those they serve.
10. Alcoholics Anonymous has no opinion on outside issues; hence the A.A. name ought never be drawn into public controversy.
11. Our public relations policy is based on attraction rather than promotion; we need always maintain personal anonymity at the level of press, radio and films.
12. Anonymity is the spiritual foundation of all our Traditions, ever reminding us to place principles before personalities.

Bilaga 3

The Twelve Concepts of Alcoholics Anonymous

1. Final responsibility and ultimate authority for A.A. world services should always reside in the collective conscience of our whole Fellowship.
2. The General Service Conference of A.A. has become, for nearly every practical purpose, the active voice and effective conscience of our whole Society in its world affairs.
3. To insure effective leadership, we should endow each element of A.A. – the Conference, the General Service Board and its service corporations, staffs, committees, and executives – with a traditional “Right of Decision.”
4. At all responsible levels, we ought maintain a traditional “Right of Participation” allowing a voting representation in reasonable proportion to the responsibility that each must discharge.
5. Throughout our structure, a traditional “Right of Appeal” ought to prevail, so that minority opinion will be heard and personal grievances receive careful consideration.
6. The Conference recognizes that the chief initiative and active responsibility in most world service matters should be exercised by the trustee members of the Conference acting as the General Service Board.
7. The Charter and Bylaws of the General Service Board are legal instruments, empowering the trustees to manage and conduct world service affairs. The Conference Charter is not a legal document; it relies upon tradition and the A.A. purse for final effectiveness.
8. The trustees are the principal planners and administrators of overall policy and finance. They have custodial oversight of the separately incorporated and constantly active services, exercising this through their ability to elect all the directors of these entities.
9. Good service leadership at all levels is indispensable for our future functioning and safety. Primary world service leadership, once exercised by the founders, must necessarily be assumed by the trustees.

10. Every service responsibility should be matched by an equal service authority, with the scope of such authority well defined.
11. The trustees should always have the best possible committees, corporate service directors, executives, staffs and consultants. Composition, qualifications, induction procedures, and rights and duties will always be matters of serious concern.
12. The Conference shall observe the spirit of A.A. tradition, taking care that it never becomes a seat of perilous wealth or power; that sufficient operating funds and reserve be its prudent financial principle; that it place none of its members in a position of unqualified authority over others; that it reach all important decisions by discussion, vote, and, whenever possible, by substantial unanimity; that its actions never be personally punitive nor an incitement to public controversy; that it never perform acts of government; and that, like the Society it serves, it will always remain democratic in thought and action.

Under 1990-talet nådde den kristna recoveryrörelsen Norden. Rörelsen som växt fram i USA har sina rötter i Oxfordgrupprörelsen och Anonyma Alkoholister med dess tolvstegsprogram för tillfrisknande. I Sverige introducerades kristen recovery av den kristna recoveryorganisationen Brommadiologen, ett utvecklingsprojekt för församlingsförnyelse under Svenska Baptistsamfundet.

I avhandlingen studeras Brommadiologen och dess kristna recovery under perioden 1991–2005. Området har inte tidigare utforskats och utgör därmed pionjärforskning i ämnet. Med början i den kristna recoveryrörelsens bakgrund följer författaren utvecklingen till dagens framväxande rörelse. Brommadiologen visar sig representera en unik form av kristen recovery där ett andligt helhetsperspektiv betonas.

Åbo Akademis förlag
ISBN 978-951-765-398-5

978951765398-5

9789517 653985